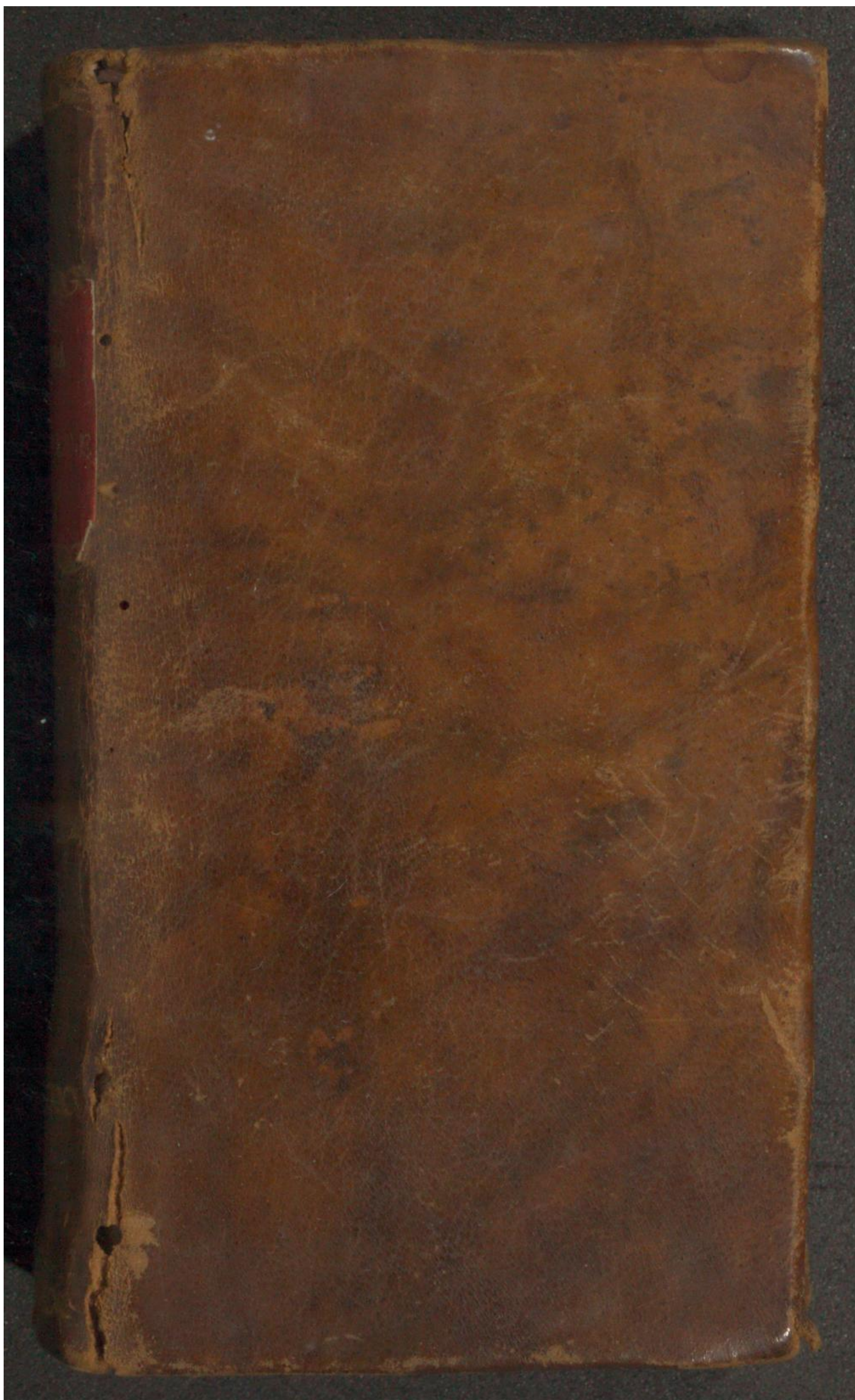
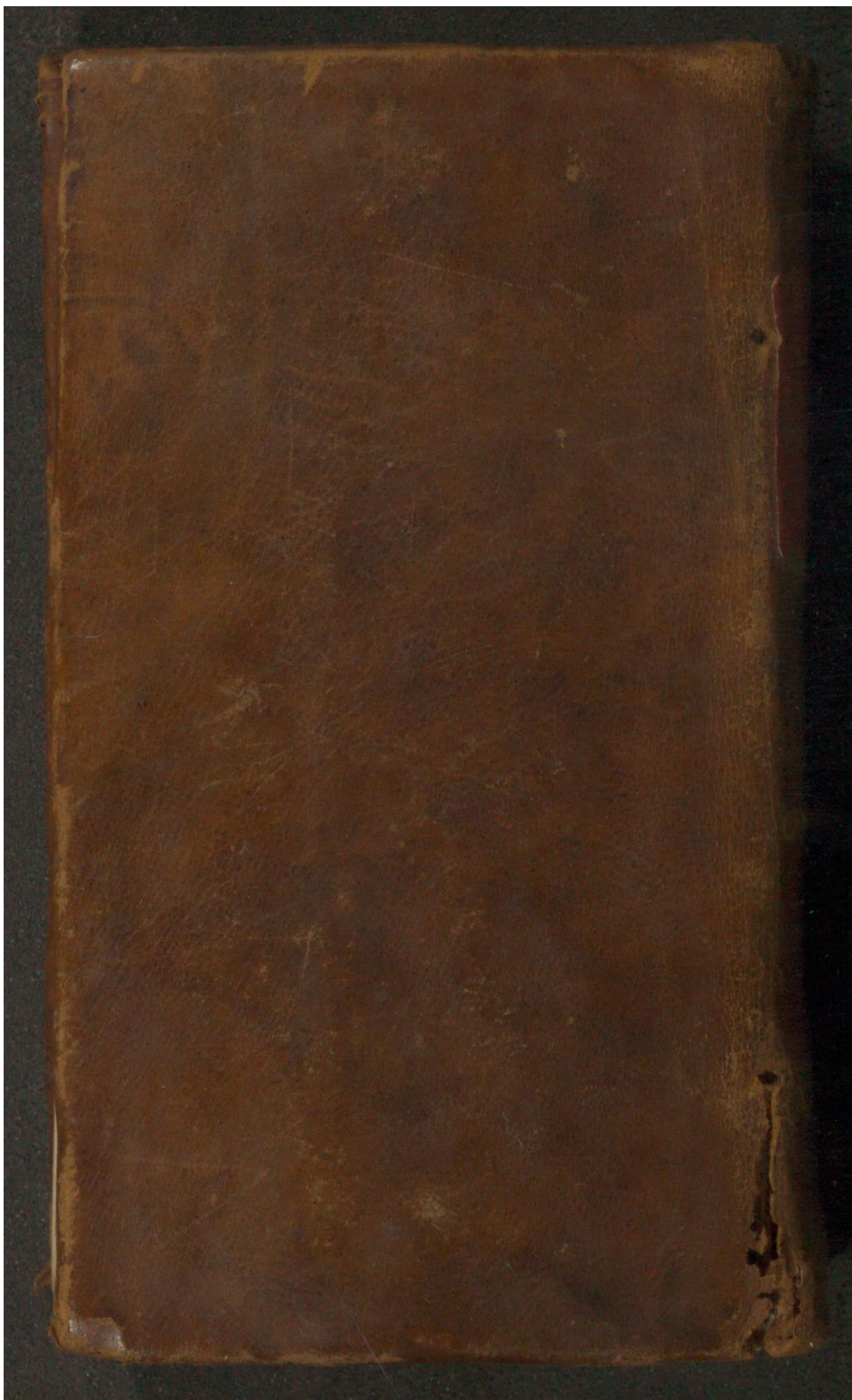
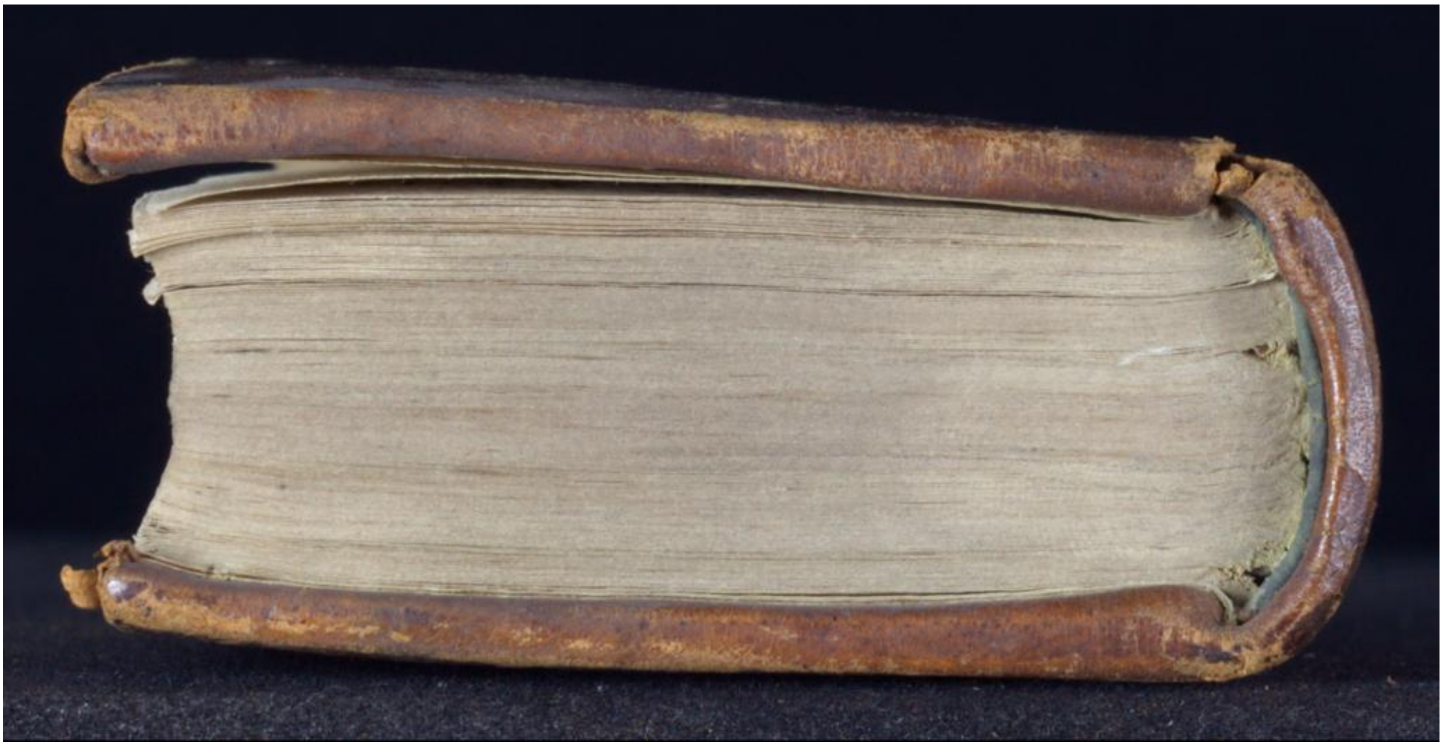



CONSERVANDA
BONA VALETVDINE
SCHOLAE
1607









635

271

nd 4

F16c/o

REGIMEN

SANITATIS

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE,

OPVSCVLVM SCHOLAE Salernitanæ,

Ad Regem Angliæ, Cum Arnoldi Nouicensis, Medici & Philosophi antiqui Enarrationibus vtilissimis,

Nouissimè impressis, & auctis per Ioan. Curionem, & ab erroribus, accuratissimè repurgatis, & vindicatis.

Reliqua sequens pagella indicabit.



VENETIIS, MDCVII.

Apud Lucium Spinedam.

Contenta.



REVERENDO ET AMPLISSIMO IN CHRISTO PATRI

Ac Domino,

D. IOANNI PICO,

Regij Monasterij Montis Sancti Petri apud clarissimam Erphordiam, Abbati dignissimo, Domino ac Mœcenati suo plurimum obseruando, Io. Curio Bercken. ὑγιαίνειν.



N iterum sub Gratiosi nominis tui patrocinio, Amplissime Pater Salernitanæ Scholæ περὶ ὑγιεινῶν *siue de tuenda Sanitate præcepta, cum luculenta & succincta Arnoldi Villanouani in singula capita exegesi in lucem exeunt; sed solito (vt equidem arbitror) haud paulò emendatiora nitidioraque: vt quæ ab innumeris fere antea parum animaduersis atq; notatis errorum mendarumq; portentis exemerim, adeoq; ab in-*

culta squalida, ac impura barbarie, maximā iam cura & diligentia repurgauerim, adnixus nimirum, vt hoc quicquid est operis, eo, quod prius ediderā, cum elegantius, tum melius, ac ob id longè gratius etiam atq; optatius in manus eorum, qui sanitatis tuendæ curam susceperint, rediret. Plurima igitur ex Hippocrate, Galeno, Paulo, Alexandro, atque alijs Græcis autoribus ab Arnoldo, hisce commentarijs passim inserta, sed corruptè ac perperam citata, ex doctis & fidelibus Latinis interpretibus in genuinum ac verum sensum restitui. Ex Rhaze, Serapione, Auicenna, Auerrhoe, Mesue, & reliquis Arabicæ doctrinæ scriptoribus desumpta, in Latiniorem sermonem conuerti. Multa superflua resecui, omissa non pauca reposui. Saniores alicubi expositiones, reiectis quæ absurdiores videbantur substitui, reliqua quæ ab Arnoldo ipso rudius tradita fuerant, ne delicato lectori nauseam concitarent, paulò tersius ac nitidius reddere contendi. Quin ipsos quoque versiculos numeris suis, quoad fieri potuit, restituit; plurimum interim in id studij impendens ne rhythmus, quo maiores nostri impensius delectati sunt, penitus deperiret. Sciebam equidem hoc laboris genus mihi molestiæ, tædij, atque calumniæ plurimum, gloriæ verò quàm minimum pariturum (præsertim cùm pauci hodie reputent, quantum sudoris exhauriatur in restituendo, dum collatione veterum codicum emen-

dan-

dantur deprauata: quotque autore necessariò excutiantur ei, qui scriptores bonos quidem illos sed verborum spurcitie horridos, & non vno modo deprauatos, ita emendare refingereque instituit, vt tutius studiosorum manibus teri deinceps queant) vicit tamen impulitque ardens cùm primis iuuandæ iuuentutis amor, quem anteponendum rebus omnibus arbitror: vicerunt deinde & præstantissimorum virorum, vt hanc sarcinam in humeros attollerem, assiduæ, & frequentes adhorationes. Siquidem anno ab hinc, ni fallor, quinto, Theodoricus L·her a Stratis, vir pietate & eruditione admirandus, Carthusi annorumque per inferioris Germaniæ prouinciam Visitator sagacissimus, primus ad hoc laboris suscipiendum haud segniter adhortatus est. In cuius iã subitò ceu flosculi parcarum pollice succisi locum, multo acrior successit instigator Reuerendus & eruditus bonarum artium magister Simeon Crusius, olim Canonicus Magdeburgẽsis, nunc Moderator ac Prior Carthusianorũ domus Saluatoris prope Erphordiam, incredibilis eruditorum piorumq; omnium adiutor accultor. Quin etiam Valentinus Craticula, Serenissimæ atque inuictissimæ Romano. Regiæ Maiestatis beneficentia ac liberalitate celeberrimæ iam Reip. Budeunicensis in Bohemia Ecclesiastes & Pastor Verè, καθολικός, ac Decanus Bechiuensis, vir optimè cumprimis de me meritus, ἐμὲ ὑν σπεύδοντα καὶ αὐτρυν ὤτρυν,

 Sed

Sed his omnibus vehementius hactenus exti-
mulauit vir humanitate iuxta ac pietate insi-
gnis, ac Reuerendus M. Henningus Hopffe,
ædis Deiparæ virginis in clarissimo hoc oppi-
do Canonicus, & Præpositus longè dignissi-
mus, nostraq; Scholæ Rector magnificus, cō-
pater, ac fautor meus verè candidus, & ob id
vnicè mihi semper colendus, qui nonnun-
quam, Aristarchi quoque vices subire in hoc
opere grauatus non est. De te verò quid di-
cam, eximiè ac clarissime. I.V. Doctor Geor-
gi Iuda, fraterna mihi necessitudine tantum
non coniunctior? qui doctissimus certè, ac
candidissimus optimo quidem iure nūc apud
doctissimum, maximeq; pium, ac Reueren-
dissimum D. Iulium dignissimum Ecclesiæ
Numburgensis Episcopum, doctorumq; om-
nium incomparabilem fautorem, ac patronū
Cancellariatu fungeris? Te profecto autore
atque impulsore, vt verè & ingenuè fateor,
hoc quicquid fuit molestiæ audacter aggres-
sus, ac finem perduxi, vtinam æque feliciter.
Strenuè quoq; incitauit I.V. designatus Do-
ctor Valentinus Seydelius, vir humanitate,
ac morum integritate nemini secundus, qui
Iudicem hic agit, & in profanis, ac seculari-
bus negotijs vices implet Reuerendissimi in
Christo Patris, ac principis Illustrissimi D.
Danielis Sanctæ Moguntinensis Ecclesiæ Ar-
chiepiscopi, Sacri Romani Imperij Principis
Electoris, &c summi, & singularis studioso-
rum literarumq; omnium Mecœnatis. Ni-
hil

hil etiam intentatum reliquit, nullum non mouit lapidem felicis memoriæ vir Christianus Engenolpus typographus Francofordiensis, propter distracta iam omnia proximæ editionis exemplaria. Ad hos stimulatoris haud quaquam segnes accessit tandem, & doctissimus excellentissimusque medicinæ Doctor Dom Adamus Lonicerus, Physicus Francofordiensis: sedulus studiorum meorum adiutor, ac fautor. Idem & alij ex amicis non pauci instanter a me pugnaciterque contenderunt. Quum itaque nullum vndiquaque vrgentium cernerem modum, itaque potissimum incitarent, quibus denegare quicquam turpe videretur: passus sum equidem imponi mihi clitellas, & hoc quicquid est opusculi, pro virili mea portione reformare, ac veluti recoquere cœpi, id solum circa arrogantiam quærens, vt optima hæc medicinæ præcepta, quoad possem dilucidiora auctioraque efficerem. In quo quidem, dum plusculum tribuentibus mihi amicis operam dedi si assecutus sum, quod desiderarunt, gaudeo: sin cuipiam pulcherrimæ materiæ parum decoris a me additum, & dicendi series totaque interpretatio deformior adhuc inutilisque plerisque in locis videbitur, illud mihi confugium, patrocíniumque concedat, quòd non sponte, sed importunis amicorum efflagitationibus, ac quotidianis ferè conuitijs ad hanc prouinciam capessendam incitatus sim. Has autem meas qualescunque ineptias, Reuerende Pater, tui

amplissimi nominis auspicÿs, tuoque fauorè
commendatas, in manus hominum redire vo
lui, ac principio quidem vt pro eo, quod in
R G tua benignitate hactenus. ac fide stu-
dia mea omnia, velut in tutissimo sinu con-
quieuerint, mei vicissim amoris erga R G.
tuam eximÿ aliquod extaret μνημόσυνον
gratique animi erga promptissimum. R G.
tuæ in me voluntatis darem aliquam signifi-
cationem Deinde vero vt hac etiam qualicun
que mea nuncupatione posteritati testatum
foret, quanto in hunc vsque diem amore R.
G. tua Academiam hanc nostram prosecuta
sit, vt inquam haud secus atq; Louanÿ quon
dam Hieronymus ille Buslidius, non ædificÿs
solùm reparandis instaurandisque, verum
multo magis etiã augendis professorum sala-
rÿs, ingentem pecuniarum summam transfu
deris, sed hoc quoque laudabilior, quod in mo
riens, cùm vti amplius non concederetur, in
publicam studiorum vtilitatem sua transtu-
lerit, tu verò firmo adhuc, & vegeto corporis
robore idem quotidie præstet. Quod ad me
quidem attinet, quamdiu quicquam spiritus
in hoc corpusculo calebit, non desinam pro vi
ribus seruire R G. tuæ, & sancto fratrum
suorum collegio, idque certe magna cum ani
mi synceritate. Ne ingratos R G tua expe-
rietur doctissimos simul, & humanissimos
Academiæ nostræ proceres quot sunt, quotq;
post alÿs erunt in annis, imò verò non albis
solum, siue matriculis, vt vocant, sed parieti-
bus

bus etiam, atque publicis Academiæ monumentis inſcribent, quo vel omnium ſeculorum poſteritas intelligat, ſe R. G. tuæ quàm plurimum debere. Deinde precibus quoque ſuis Deum optimum maximum ſuppliciter pro tua, tuorumque omnium incolumitate, & ſalute nunquam deſinent interpellare. Optimè in Domino valeat R. G. tua, & non munuſculum hoc, quod vile admodum, minimiq; præcij offero, ſed animum offerentis expendat, ac me, meaque ſtudia in clientela ſua conſeruare dignetur. Erphordiæ IIII.

Calend. Octob. Anno 1556.

M. MARCVS FRYTSCHIVS Laubanus,

Candido Lectori. S.

QVisquis es, medicam non planè respuis artem,
Hunc studiosè librum (sic quia dignus) ama,
Qui nouus egred ēs, vitio purgatus ab omni,
Libellus claras gestit adire domos,
Curio fatidici decus insuperabile Phœbi
Edidit hoc plenum frugis, & artis opus.
Vlnis ipsum igitur complectere vtrisque Iuuentus,
Ac bene de merito dic bona vota viro.
Nam quibus instructus, sine morbis membra tueri
Possit homo, liber hic dogmata certa tenet,
Magnanimo Anglorum regi quæ dedita quādam,
Iam renouata tibi Teutonis ora vides.
Tuque cohors iuuenum, teneris quæ protinus annis
Sedula das operam verba Latina loqui:
Incolumen moneo si gestis ducere vitam,
Membrorumque cupis prosperitate frui:
Curio mane tibì Curio de nocte legatur,
Non immitabilis est absque labore labor.
Exiguum certè, quo pagina venditur, æs est,
Quæ

Quæ disces, magnæ commoditatis erunt;
Nam docet, affectus qua sint ratione regēdi,
Omnis ab excessu semina morbus habet.
Vini epulique modum præscribit, Cypridis vsum
Temperat, & quæ sint sana lauacra monet.
Cum corpus nimio repletū sanguine turgēt,
Incisis venis euacuare iubet
Vesperi ait somnum capiendum, nanque diurno
Tempore qui dormit, multa perila ciet.
Inscius in febrim dilabitur, atq; catarrhum
Colligit, & toto corpore languet iners
Hic quoq; certa leges anni discrimina, nāq;
Diuersos radios ardor, & algor habent.
Non eadē veri, Messi, Autumniq; Hyemiq;
Cōueniunt, tribui vult sibi quodq; suum.
Quod sibi quodque velit, quid quælibet exigat ætas,
Curio monstrabit, si tibi lectus erit.
Si sapis ergo, moras tollens studiosa Iuuētus
Hunc tibi emes (paruo venditur ære) librum.
Insuper Autori, grato pro pignore fata
Optabis Pylio non citiora sene.
Sic tibi non deerunt, qui scripta salubria condant.
Materia ingenijs conueniente suis,
Hisce vale, atque bono feliciter vtere seclo,
Castalium ad fontem iam via trita patet.
Tēpora quæ forsan subito ventura sequētur.

Non ita fæcundæ conditionis erunt.
Si sapis ergo tibi hæc quos porrigit arripe crines,
An bona, vel mala sint, secla futura latet.

EIDEM M. HENRICVS Spinæus BercKensis.

QVod malè curarent homines languentia, membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Tertius exclamat, quæ morbis quæritis ægri
Pharmaca mortales? quę medicina datur?
Tenduis in mortem tali ratione medendi.
Corruit, & labens non reparatur opus.
Restitui in melius si vultis corpora læsa.
Viuendique frui commodiore via:
Huic operi vigiles oculos imponite claro,
Voluite tam doctum tẽpus in omne librũ.
Discitis hinc certas medicandi saucia leges:
Integra quoque modo sit retinenda salus.
Præstitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi vitam qui longum vultis in æuum
Curio Tithoni, dicite, viue dies.

ODE M. LVDOVICI Helmboldi Mulchusini.

NVlla vis virtusque manet perennis,
Rebus his quæ viribus extruuntur.
Corporis, quæ mens operatur, omni.

Tem-

Tempore durant.
Nunc ager, vel sylua, vel est rubetum,
Quod fuit quondam Phrygij alua Regis.
Arx fit econtra modo Corolæa,
Quod seges olim.
Firma sunt, fidumque sibi tuentur.
Nomen, & famam, documenta, quorum
Autor est Phœbus, sine honore nunquam
Commemorandus.
Vtilis res est medicina totum
Sustinet mundum, nisi salua nanque
Membra sint, præceps domui vniuersæ
Turbo minatur.
Claret idcirco podalyriana,
Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Aemulus fertur volucrum per alta
Astra Galenus.
Hos, duces hos signiferos secutus
Curio, excellit simul, & referri
Inter hæroas medicos profunda
Mente meretur.
Mentis hic index liber est, amomum
Plantat, extirpat tribulos, venena
Eneclat, morbos fugat, atque sanos
Protegit artus.
Sanitas curæ sua sit cui vis,
Huic viam monstrans igitur tuendæ,
Gratijs omnem comitatus ibit
Curio in orbem.

IN-

INDEX SVMMARIVS

Eorum quæ in hoc libello tractantur.

A

B

C

Cal-

Cibi

D

E

F

G

H

I

Na-

N

O

P

Te-

T

V

Indicis finis.

ANTONII MVSAE Brasauoli de hoc libello iudicium.

VVlgatus Salernitarum de tuenda valetudine Libellus, his qui legunt, non parum vtilitatis præstat: illisque multo maiorem, qui libelli præcepta obseruant.

Pone gulæ metas, vt sit tibi longior ætas.
Esse cupis sanus? sit tibi parca manus.

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE, LIBER SCHOLÆ Salernitanæ.

De animi Pathematis, & remedijs quibusdam generalibus. Cap. I.

ANglorũ Regi ſcribit ſchola tota Salerni:
Si vis incolumem, ſi vis te reddere ſanum,
Curas tolle graues, iraſci crede profanum:
Parce mero, cœnato parum, nõ ſit tibi vanum.
Surgere poſt epulas, ſomnum fuge meridianum,
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene ſi ſerues, tu longo tẽpore viues.

PRAESENS hic liber a Doctoribus Scholæ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ conſcriptus, multa & varia conſeruandæ bonæ valetudinis præcepta complectitur.

In hoc aũt capite octo imprimis generatim referuntur, quæ non singulatim deinde, ac suo quodq; ordine explicabimus. [*Primum*] ergo est, ut tuendæ sanitatis suæ studiosus, anxiferas, graueis, & pertinaces curas relaxans ex animo penitùs exterminet. [*Curæ.*] enim corpus uehementer extenuant, & exicant, somnum impediunt, perpetuisque uigilijs conficiunt, uires destruunt, febres etiam accẽdunt, ac grauissimis ualetudinibus initia præbent: ipsæ quoque Melancholiam generant, pariterque calorem innatum resoluunt, & extinguunt, & magis si diutius durarint. Autor Galenus, cum multis alijs locis, tum præcipue Aphor. lib. 2. commen. 28. & lib. 3. commen. 31. & de tuenda sanitate lib. primo. cap. 11.

Tristiciæ. Sub eodem præcepto comprehendi debent & [*Tristitiæ*] quæ & ipsæ corporis naturã frigiditate & siccitate corrumpunt, id quod Salomon quoque capit. 17. Prouerbiorum suorum attestatur. Spiritus tristis, inquit, exiccat ossa. Sed cum omnis mœstitia generãdæ melancholiæ uim habeat, quò tamen uehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eò plus adfert periculi. Nam extra hoc, quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodicè constringit; spiritum obtenebrat, ingenium hebe-

hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In mœroribus item fortibus. vti a Nemesio capite vigesimo de natura hominis, ex tertio lib. Demonstrationum Galeni refertur, biliosa quædam superfluitas consueuit in ventriculum deffuere, & multò magis quum ipse malè affectus fuerit, quæ sanè molestiam exhibet, vt nō prius a mestitia, & cruciam cesse, quam superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiam Aphoris. lib. 6. comment. 50. attestatur.

IDEM de timore quoque intelligendum: nam & ipse intro, & ad principium, tum spiritum, tum sanguinem vnà cum refrigeratione eorum, quæ in summo corpore tunc, abducit, ac contrahit: itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cordis, ijs quì timent, minimi, ac maximè imbecilli sunt: partes in superficie positę algent, corpusque pallescit, tremor incidit, vox interrumpitur, & vires denique conuelluntur omnes. Quod autem in tristitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, diffidentibus scilicet inter se passionibus ijs, non toto genere. sed magnitudine, & vehementia. Itaque etiam ob timorem, & immensum mœrorem nonnulli repentina morte interierunt, quòd scilicet imbecilla suaptè natura animula eorum sub Timor.

valido affectu oppressa, confertim extincta, & suffocata sit, quemadmodum luculenter, & perspicuè docet Galenus lib. 2. cap. 5. de causis sympt. Quippè extingui eam accidit propter affectus ipsius naturam, vt cuius generatio infrigerendo con sistat suffocari autem, eò quòd totus san guis una commeet, atque ad principium deferatur. Cuius sanè rei insignia exempla extant apud Plinium lib. 7. cap. 36. naturalis historiæ. Quocirca eum, qui sanitatis suæ tuendę curam susceperit, ca ne peius, & angue, omnia illa: quæ non aspectu, & auditu modò, verùm & mentis agitatione tristitia existunt, fugere oportebit. Quod Aristoteles quoq; inuisse videtur, cum problemat. 5. sect. 7. scribit lætothumian incidisse quandoq;, qui homines suffocari laqueo uidissent solum. Lege plura apud Stephanum Atheniensem in libro 1. ad Glauconem commen. 12.

Tristari vtile. Hoc tamen ignorandum non est, quod obesis nonnullis, quibus corpus immodicè plenum est, ac ijs etiam, qui spiritus admodum mobiles, & calidos habent, interdum vtile sit si curis, timores, & tristitijs conficiantur, quò nimirùm spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte, atque auferatur: id quod uno ore confirmant Paulus Aegineta libro 1.

cap.

cap. 57. Aetius lib. 4. cap. 33. & Rhazes lib. 4. c. 9. ad Almansorem.

SECVNDVM, vt ab ira temperet. Nam cùm ira sit feruor quidam, ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extremas tandem partes cũ impetu diffundatur, vt eam planè dilucideque Galenus lib. 1. ca. 4. de differant. feb. & in libro de causis morborum, c. 2. definit, necessariò corpus ipsum immodicè calefacit, & exiccat, quo fit, vt febrem nonnunquam accendat, in ijs præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere natura apta sũt. Etsi.n. motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidam etiam ira commoti, quasi attoniti, ac extra se positi videntur. Sunt præterea, qui impotenti ira impetuosius concitatos, ἀποπληξίαν incidisse multos, repenteq; animam expirasse, nonnullos verò furore, comitialis morbi accessione, παραλύσει, conuulsione podagra, & articulorum maximè, ac totius corporis tremore comprehensos, concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, &, vt Cicero ait, ira præsente nihil rectè fieri potest. Offenduntur autem ab ira potissimùm, qui temperaturam corporis totius calidiorem, quàm par sit, aut morbo, aut natu-

ra consecuti sunt, præcipuè quando cor, & caput naturali intemperie immoderatè feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen uitijs, morbis frigidis, & natura frigidiori cordis, & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue prçsidium adfert. Innatum enim calorem in ipsis iam torpescentem excitat adaugetque. Quod Hippocrates etiam lib. 2. epidem. partic. 4. in eum scribens modum confirmat. Diligentia, inquit, adhibenda est, vt excandescentia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in uasa subter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipsa a perfrigeratis, pallido colore præditis, & καχεξία laborantibus, ex quibusdam interuallis, & temporibus opportunis assumenda est, non sanè ita continenter, vt facultas offendatur, sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere oportet, sed tum opportunè tum moderatè assumere, ita & excandescētiam, si clarissimis Medicinæ scriptoribus, Galeno lib. 3. c. 10. de difficul. respirat. Paulo libro 1. c. 58. & Aetio lib. 4. c. 34. credendum est.

Irasci utile.

TERTIVM, vt moderatè vino vtatur. Vinum enim modicè haustum natiuum calorem adauget. teste Galeno capite 4. de causis morborum. Vbi verò im-

Vinum

immoderatiuus bibitur, quàm vt vinci poſſit, tantum abeſt, vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora uitia gignat, quemadmodum copiosè Galenus lib.3. cap.5. de temperamentis oſtendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græcè caros, & cometa uocamus, neruorum reſolutio, comitiales morbi, conuulſiones, tetani, & debilitas uentriculi, ac reliquorum morborum omnium, immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum eſt uitium. Sed de his plura infrà capite decimoquinto.

QVARTVM, vt in cęna modico cibo utatur, exiguus namque cibus a facultate uicini perfectè & facilè poteſt. Qui verò noctu multum ingerunt, uentriculumque nimio cibo onerant, dolorem primùm & anguſtiam perpetiuntur, deinde hoc probè dormire, nec rectè cõcoquere poſſunt, quòd nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere preſſa, ſubindeque ſuperare ingeſtum cibum nequeat, id quod & infrà c.5. vberius ac fuſius declarabimus.

QVINTVM, vt ſtatim a ſumpto cibo ſurgat: hoc enim ad cõcoctionẽ facit, quia cibus ſumptus ita facilius deſcendit in unum uentriculi, in quo, Galeno lib.5. cap.5. de locis affect. teſte, coctioni opus perficiunt. Infra cap.2. & 76.

SEXTVM, ne à prandio ſomno in-

Meridianus. dulgeat. Is nanque somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationeq; parit. Sed de hoc uberibus infra cap.3.

Lotij retentio. SEPTIMVM, ne lotiū diutius, quā natura fert, remoretur: hinc enim interdum oriūtur δυσουρία καὶ ἰσχουρία hoc est.uitia, in quib.urina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totum supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculum aliquando & aqua intercus gigni ꝓhibentur, neq; aliud quidquā ęquè vesicam lędit, atque longior, ultra mingendi voluntatem, lotij retentio, id quod testantur cum primis Galenus lib. 6.c.4 de hoc affect. Rhazes lib. 4.cap.6.ad Al manſ.& Auicen. Fen. 19.3.tract.2. c.6.

Excrementorum. Retentio. OCTAVVM, ne compressis naribus uentris onus supprimere & retinere tēter, ita namq; indurantur feces in intestinis, ob continua suctionem venarum miseraicarum, quę cum intestinis continuatę, omnem humiditatem è fœcib. exugunt, quo fit, vt illę exiccatę, difficilioris exitus intestina obstruant. oppilentque oppilationem verò, ob flatuū eductionis præclusionem, & aliarum con sequentium fęcum coaceruationem, nocumenta sequantur, cùm illa. quæ ca.4. enumerantur, tum etiam quę referuntur à Cornelio Celso lib.1.cap.3. Ex ven tre inquit, suppresso, inflāmationes, caligi-

ligines, capitis dolores, aliaque superioris partis mala increscunt. Quibus accedunt etiam, vt Rhazes testatur, τεινεσμὸς, & cibi fastidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν: Latini verò appetentiæ amissionem vocant.

Svmmopere præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu vtatur, nam & hinc non rarò sequi solet τεινεσμὸς, siue exitus intestini, quod an osse sacro ad anum vsque pertinet, Græcis ἀπευθυσμένον καὶ ἀρχὸν dicitur, Latinus Longa non rectum, & princeps, teste Andræa Vesalio.lib.5.c.5. fabricæ humani corporis.

Vltimo tandem loco subiũgitur, longissimo tempore victurum, quicunque hæc præcepta studiose, & diligenter obseruauerit.

SI tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici, vicem eius cum apud alios, tum nobiles maximè, & excellentes viros supplere possint.

Primvm, animus hilaris, ac lętus: lætitia enim calorem excitat naturalem, spiritus temperat, & puriores reddit, vir- Mēs hilaris.

tutem corroborat, ætatem floridam facit. iuuenile corpus diu conſeruat, vitam prorogat, ingenium acuit, & hominem negotijs quibuſlibet obeundi aptiorem reddit. Conuenit vt hæc ipſa lætitia ſiue gaudium, bonæ valetudini commodum, ſit temperatum, non excedens modum, neq; repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus lib.2. cap. 5. de Symptomaton cauſis, & Alexander Aphrodiſeus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, vt virtus vitalis, vna cum innato calore tota egeratur, ac diſſipetur, adeoq́ue ſyncope nonnunquàm, & repentina mors conſequatur. Atq; huius quidem rei extant horribilia, ac pertimeſcẽda exempla apud T. Liuiũ Deca.3.lib.2. Val. Maximum lib.9.c.12. Plin.lib.7.cap. 32.& 53.& A. Gallium lib.3.c.15. At.n. cum, iuxta tritiſſimum ſcholis medicorum dictum contraria contrarijs curentur, ac depellantur, illis potiſſimum gaudium adſciſcendum eſt, qui triſtioribus animi pathematis immodicè conficiuntur. Quod ſanè per illa cum primis conſequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, ſanguinem bonum generant, & ſpiritus inſtaurant: eadem quippe, & menti, Auicenna 4.1.cap.1.& 11.tract.2.cap.10. teſte, gaudium, & lętitiam conciliant, adiunguntq́ue. Huiuſ-

modi

modi porrò ſunt cibi ſuaues & boni ſucci, uinum ſubtile ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuerſatio. Quare, ut Eobanus noſter diſertè canens, admonet:

Vtere conuiuis non triſtibus, utere amicis.
Quos nugæ, & riſus, & ioca ſalſa iuuãt.
Quem non blanda iuuent uarÿ modulamina cantus.
Hinc iecur & renes ægraq; corda ſtupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobiles uocis opus.
Tange lyrã digitis, animi dolor omnis abibit.
Dulciſonum reficit triſtia corda melos.

Atq; hinc adeò eſt, quod grauiſſimis autor Plutarchus in lib. de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando ſedendoq́; ab affectibus & perturbationibus uehementiorib. Muſicam adhibere ſolitum. Sic Saul quoque per Dauid pſallantem à ſpiritu maligno liberatum legimus. His ſimilia & ſcitu nõ indigna, lib. 1. & 14. Dipnoſophiſton Athenæus refert. At qui hactenus quidẽ dicta magna ex parte hiſce etiam verſibus ex Hieronimo Fracaſtorio complexi ſumus:

Tu tamen interea effugito, quæ triſtia mentẽ
Sollicitant, procul eſſe iube curasq́ue, metumq́ue.
Pallentem, ultrices iras: ſint omnia læta.

Alma Ceres te in hoc, Bacchi duoque læta iuuabunt
Munera, sic dulces epulæ, sic copia rerum,
Sic urbis sic ruris opes, & summa uoluptas.
Viscere sæpè amnes uitidos imũdaq; Tẽper
Et placidas sũmis sectari in mõtibus auras.
Accedant iuuenumq; chori, mitesq; puellæ.

Tranquillitas animi.

SECVNDVM, Animi tranquillitas: nobiles enim & excellentes uiri, ob maximis & diuersas curas, quas sustinent (si ipsi cætera omnia antè pariter adsueuerint) mentis inquietudine magis, quam mediocris conditionis homines læduntur. Nam si quid aliud, hæc maximè somnum impediat, qui nobilibus cum biliosę ferè & siccioris naturæ sint, imprimis conueniebat. Vigiliæ verò, ut Galenus lib. 7. cap. 6. Terapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoque ijs, qui alioquin ex siccitate laborant, infestissime sunt, Vel [*Requies*] hic ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referẽda est. Nam & hæc quoque ad ualetudinem necessariò adhibetur. Calorem enim naturalem assiduis laboribus fractum ac dissipatum reuocat, uires exhaustas ac penè perditas recuperat, adeoque præstat, ut animal se colligat, ac durare possit, Quod diserte admodum apud Ouidium lib. 1. epist. 4. Phædra Hyppolito ijs versibus significauit.

Quod

Quod caret alterna requie durabile non est.
Hæc renouat uires, fessaq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat, ficut enim non femper laborare, ita nec femper quiefcere expedit.

TERTIVM, Moderata dięta, id eft, modus feu ratio viuendi, Græcis cõmuniter δίαιτα dicitur, Latini victus rõnem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latini characteribus, diætam fcribere maluerunt, vulgus Reginem fanitatis, fiue regulam victus appellat. Complectitur autem in fe, non modò, quæ ad cibi & potus rationem attinent, fed reliquas etiam res omnes, quas non naturales medici uno ore vocare folent. Harum.n. commodus & moderatus ufus faluberrimus eft, & corporis conftitutionem conferuat: Intempeftiuus uerò & immodicus fanitatem, adeóque naturam hominis corrumpit. Vt igitur uite morbis omnium minimè obnoxia fit, harum legitimus ufus folicite ac diligenter feruandus eft. Plura infra capite. 55.

Diæta moderata.

¶ *De confortatione cerebri.* *Cap.* 2.

LVmina mane, manus furgens gelida lauet unda.
Hanc illa modicum pergat, modicum fua membra,

Ex-

Extendat, crines pectat, dentes frites, ista
Confortant cerebrum, confortant cætera membra.
Lote cale, sta pranse, vel i, frigesce minute.

Hic tradunt sex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorum membrorum omnium.

Visum conseruantia.

PRIMVM, vt singulo quoque die mane oculi ieiunio lauētur: à sordibus.n. & lemis quæ in ipsis noctu coaceruantur, & palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant, aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idq; aqua clara, viridi, & frigida, inspersa potius q̃ per manus ad inota faciendum est, vel certè in eadem aperti ambo, quoad poterunt, immergendi, ac longiori deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modò, ac claros nitidosq; reddit, sed sanos etiam conseruat, visum acuit & confortat, & maximè in iuuentute, quemadmodum Paulus Aeg. lib. 1. c. 31. Rhazes lib. 4. cap. 22. ad Alman, & Auicenna. 33. Tract. 1. cap. 5. & 33. Trac. 4. cap. 3. fidelissimè tradunt. Cur autem frigida magis quàm calida lauari debeant, ratio hæc est, quòd, ut Galenus cùm alibi sæpè tum maximè aph. lib. 1.

lib. 1. commen. 16. & lib. 3. cap. 41. de alimen. facul. & cap. 86. artis medicinalis testatur, conseruatio intemperatis semper per similia fiat. Oculi verò, vt lib. 5. ca. 1. de generat. animal. & lib. 2. c. 10. de partibus eorundem, & in lib. de sensu, & sensibili c. 2. Aristoteles scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potiùs, quam calida lauari debent. De recreatione, & confortatione visus paulò post, & infrà c. 79.

SECVNDVM, vt manus quoque lauentur: cùm enim instrumenta sint quibus emundantur organa superfluitatum cerebri, aures nimirum, oculi, nares, & os, conueniet sanè, & ipsas cũ primis esse mundas. Lauandæ igitur sunt, sed frigida magis, quàm calida: & hoc quidem cum alias ob causas tum maximè, quòd lotio manuum in aqua calida, & præcipuè post cibi sumptionem, Auicẽna. 16. 3. Tract. c. 1. teste. vermes in uentre generet. Quia innatus calor, qui in uentriculo, ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta fit concoctio, quæ potissima generationis vermium causa existit. Plura de lotione manuum infrà capite 23. Manuũ lotio.

TERTIVM, vt postquam è somno experrectus surrexerit, paulatim inambulando se moueat: vt primæ, & secundæ Vermes.

concoctionis excrementorum redundantiæ, quæ sunt fęces, & urina, descendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturque.

Pandiculari. QVARTVM, vt sub idem tempus pādiculetur, hoc est, manus, pedes, & simul totum corpus extēdat: quo videlicet spiritus vitales qua cum sanguine, qui ꝑ somnum intro magis fugiunt, vt libro 6. par. 5. Ep. apho. 26. doctissimè, & breuissimè Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur, eoq; modo spiritus cerebri puriores, ac temperatiores reddātur.

Pectorare. QVINTVM, vt crines pectat, & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora eliciuntur, ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresque fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio sensuum instrumenta, & corporis reliquum corroborat, visionem acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoque ob id ipsum interdiu sepius reuocanda est, veluti Auicen. 3. 3. tract. 4. ca. 3. copiosè scribit. Atque huic sane instituto pecten eburneus probè politus, & læuigatus tutissimum præstabit vsum, moderatè a fronte ceruicem versus quadragies ductus, Marsilio Ficino lib. 1. de vita, c. 8. teste.

Dentiū mundū- SEXTVM, vt dentes fricet, ac mundet: immundities enim dentium præter-

quam

quã quod oris graueolentiam parit, ſpiritus etiam fœtidos, impuros, & turbulẽtos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipſi non paruam noxam inferunt, Sordes item dentium cum cibo permiſſæ & in ventriculum de latæ, cibum ipſum ſæpè corrumpunt. Idem de lingua iudiciũ eſt, nam & huic adhęrantes ſordes, ne in ventriculum diferantur, diligenter abſtergendæ ſunt. Quare os mane experrecto gargarizandum, & (niſi hyemes ſit) multa aqua frigida, cui aceti nonnihil ad miſtum ſit, fouẽdum eſt, ut elegãter admodum lib. 1. cap. 2. Cornelius Celſus præcipit. Nihil autem dentib. æquè nocet, ac frequentior lactis eius, veluti Galenus lib. 3. cap. 14. de alimen. facul diſertè & copiosè ſcribens admonet. Nocet, inquit, lactis eſus aſſiduus dentibus & circundatis carnibus, quos gingiuas nominant. Has enim humidas, dẽtes verò putrefactioni: & eroſioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os uno diluto colluere conueniet. Satius autem fuerit, ſi mellis etiã quidpiã ipſi inieceris. Ita namq́ue omne caſeoſum, quod ex lacte dẽtibus ac gengiuis circumfixum fuerit, abſtergetur. Quod ſi etiam cuipiam tam robuſtum ſit caput, vt uini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis conſuluerit, veruntamęn & mel uino permiſtum,

mi-

misturam ex utroq; reddit meliorem. Illud verò dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurrias fuerit presidium, si quis post sumptum ipsum primò meliorato, deinde uino adstringente os colluat. Hæc ille. Porro modus, quo dentes à putredine, erosione, dolore & grauicolentia uindicari possint, optimus nobis à Dioscoride lib. 4. c. 146. Plinio lib. 26. cap 8. Galeno lib 8. cap. 136. de simp. medic. facul. & Auicenna. 7. 3. c. 2. prestituitur, us os singulo quoque mense uino uel aceto, in quo Tithimalli radix ad dimidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solum dentiũ ac oris commedat odorem, sed eorundem etiam dolori auxiliantur, & sanitatem conseruat. Idem hoc remedium ex Archigene habet Galenus lib. 5. de compos. phar. secundum locus ca. 18. Plura infrà c. 80. Aures quoque bene à suis redundantijs exonerandæ sunt, neque solum eorum excrementorum, quæ manifestè per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occultè exeunt, uacuatio lacessenda & moliend a est.

VLTIMVS versus tria precepta saluberima complectitur [*Primum*] vt balneo lotus atque æstuans omni cura, & diligentia aduersus ambientis celi frigidiorem intemperiem sese muniat & defendat, ne illa scilicet per poros è balneo

aper-

pertos in omne corpus permanans, ibi-
em mali quidpiam ingeneret. A contra-
o ſiquidem ad contrarium repentina, &
nordinata tranſgreſſio, Gal.aph.li.3.cō-
nen.22.teſte, periculoſa admodum exi-
it, præſertim cum facta ad frigiditatem
ubita commutatio eos, qui antea difflа-
antur, & per ſudores euacuabantur hu-
nores, tam in profundum corporis re-
ellat, adeoq; partes etiam ad ventricu-
um, atq; inteſtina attinentes offendat.

OBSERVANDVM etiam, ne a
ecens accepto cibo, balneo ſtatim vta-
ur: neq; protinus poſt lotionem comedat
ut bibat: qui enim paulò antè bibit, huic
aput repletur: qui vero cibum ſumpſit,
non caput modo, verum & corpus totum
limoniam ad ſe, priuſquam concocta
uerit, trahit, adeoque crudis, & incoctis
humoribus impletur: Statim verò poſt
otionem cibum, vel potum ſumere, ca-
put replet, deuoratumque interdum ſu-
perfluitate facit, quemadmodum copio-
ſe in 3. lib. de via. rat. in morbus acutis
commen. 55. & 56. & in lib. de Maraſmo
cap. 14. Galenus oſtendit. De potu idem
confirmat etiam Cornelius Celſus, qui
lib. 1. cap. 3. in eum ſcribit modum: Illud
noſſe oportet, quod ex labore ſudanti,
frigida potio pernicioſiſſima eſt, atq; ét
(cùm ſudor ſe remiſit) itinere fatigatis
inutilis. A balneo quoque venientibus,
Aſcle-

Asclepiades inutilẽ eam iudicauit. Atq; ex hac duidem causa, quomodocunq; sudanti adhuc, frigidum bibendum non est. Cauendum etiam ne in ipso balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio ob læditur & naturæ pugna cietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allecti, & protensi, ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in uentrem confluunt qui non, vt in alijs somnis, concoquuntur, sed longè plures fiunt, incocti permanentes. Somnus verò a balneo vilissimè conceditur. Nihil.n. est vt Galenus lib.4.ca.9.de Sanitate tuenda scribit, quod æquè concoquat ea, quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, vt somnus a balneo.

SECVNDVM, vt paulisper a cibi sumptione celso, & erecto corpore consistat, quò cibus ingestus, in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, æquabiliter descendens, promotius concoquatur, ac raro deinde nec ita longè incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus, dissipetur, adeoque cibi prædicatur concoctio. Plura. infrà. cap.76.

TERTIVM, vt post venæ sectionẽ

gescat, ꝙ est in paulò frigidiore am-
entis nos aeris constitutione tantisper
moretur, siue decumbat, dum sanguis,
spiritus per phlebotomiam exagitati,
dentur, & conquiescant. Atq; huic qui
em interpretationi astipulatur etiã Ioã
s Fernelius, qui in libello de vacuan-
ratione c. 19. in hunc modum scribit:
eq; igitur ad consueta munia properet
eque celerius inambulet, neque vllo
xercitationis genere se fatiget, neq; vta
ır Venere, neque protinus caliora loca
ngrediatur, neque in balneum descen-
at: quandoquidem sanguis, & spiritus
ehementius incitati, ne dissipentur,
ut incalescant, sedendi comprimendi-
ue sunt. Hactenus ille. Vel *Minute,*]
duerbialiter hic accipiendum, pro eo,
uod est parum, siue paulisper: ut refera-
ur scilicet ad ea, quę immediate præce-
lunt & sic hic sensus: Sumpto cibo, cęlo
rigidiori te paulisper exponito, quo ca-
or innatus, propter circunstantem extrin
ecus frigiditatem, ad interiora refugiens
& secedens, meliorem, & concoctionem,
& significationem, tum etiam nutritio-
nem operetur. Experientia siquidem con
stat, calorem per seipsum, ac sponte qui-
dem post cibi sumptionẽ, vt eum mutet
facilius, ac concoquat, in profundum re-
fugere: atque hinc adeò fit, vt exteriora
corporis membra, quæ antè vtcunq; ca-
lida

lida sentiebantur, a prandio, atque cœn
frigore, & tremore concutiantur. Quar
naturæ in eo, quod rectè operatur, opit
landum est. Nonnulli verò in hunc mo
dum exponere maluerunt. Ne is, scilicet
cui vena secta est, se subito calfaciat, se
paulatim, quod subitæ mutationes citr
læsionem non facilè contingant. In eius
modi enim permutationibus, quod pluri
mum existit, atque repentè, periculosum
est satis, quod verò paulatim fit, tutum
vt inquit Galenus aph. lib. 2. commen. 51
Idem testatur etiam Aristoteles Sec. 8
problemate 15.

¶ *De recreatione visus Additio.*

FOns, Speculum, Gramen,
hæc dãt oculis releuamen
Mane igitur montes, sub serum
in quirito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita
naturæ ui, & substantiæ quadam simili-
tudine oculos recreant, & visum maximè
consolantur.

PRIMVM, fons: per quem quæli-
bet pura, & perspicua aqua, siue ea sit fon
tium, siue fluuiorum, siue etiam puteo-
rum intelligenda est. Hæc enim ob co-
gnationem, & similitudinem, quam cum
oculis habet, visum citra violentiam con-
gregans, ad naturam reducit, & recreat.

Tò

ὁ γάρ κατὰ φύσιν ἀεὶ χρήζει τῶν ὁμοίων, inquit Galenus aph.lib. 1.cō. 16. Oculi autem frigidi & humidi, perspicui atque omnium partium nitidissimi, pulchre politi sunt, pinde atq; acqua, hocirca ab eiusdem aspectu eos corroborari, simul ac refici cōsentaneum est. Atque hoc sané consilio Aristoteles Alexandrū illum cognomento Magnū instituens, ei præcepisse uidetur, uti frequenter ac diutius aquam uiridem, claram, & perspicuam intueretur, oculosq; in ipsam submergeret: eiusq; rei testem habemus non contēnendum Ioannē Mesuen in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cæterum si nulla fontium, aut fluuiorum inspiciendorum facultas fuerit, oculis profectò ex aquę frigidæ, claræ, & & perspicuæ in peluim uiridē infusæ conuitu eadem accedet commoditas.

SECVNDVM, speculum, quod & ipsum utique oculorū aciem eadem ratione excitare putandū est. Oculus nāq; leuis est & lucidus, ac splendus instar speculi, quod tum experientia inter oēs constat, tum à Plin. quoque lib. 11. c. 37. ostenditur. Oculis, inquit absoluta vis speculi, adeoque, vt tam parua illa pupilla totā imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimùm appetāt, quòd effigiem suam in ijs cernentes, velut Speculum.

lut ad cognata deſideria ſua tendunt. Cauſa etiam, cur ſpeculi inſpectione, oculorum acies excitetur, adeoque uiſus ſubſtantia conſeruetur, hæc adſignari poteſt, quod radij in ſuperficie ſpeculi collecti, quum ob denſitatem & duritiem eius ulterius procedere nō poſſint, minime diſſoluantur, ac diſſipentur; ob æqualitatem lænitatemq́ue ſeruentur irfracti, ob nitorem uerò augeantur, & multò, quam prius erant, reddantur fortiores, quod nec ipſum ſane Ariſtoteles, Meſue referente, ignorauit, cum eundē illum Alexandrum adhortaretur uti ſe ſubinde ad terſum & directum ſpeculū contueretur, & longiori deinde temporis ſpacio oculorum aciem in ipſum defigeret.

Conſpicilia uitrea. VITREA quoque vocata conſpicilia uiſus ſubſtantiam conſeruant, adeoq; præſtant, ne oculi minutioribus rebus contuendis uicti fatiſcant, neue ſpiritus reſoluantur. Atque hinc certè gemmarū ſculptores & aurifices ſubtiliter quidpiam ac ingenioſe ſculpturi, eiuſmodi utuntur conſpicilijs, aut ſane per ueſicā ex tenui poro atque albo uitro conflatam, eamq; clara & perſpicua aqua plenam, oculorum aciem rei ſcalpendæ intendunt. Cur uerò ita uiſus nō defatigetur in cauſa eſt, quòd ſpecies de medico clariori, ad denſus permeantes, maio-

es simul & crassiores appareant, adeóq; visum conseruent.

TERTIVM, Gramen, per quod qua- Viridis rumlibet herbarum, frondiumque, ac aliarum ét rerum virentium contuitus accipiendus est. Oculis enim iucundissimum spectrum viriditas est. Atq; hinc sanè Aristoteles problemate. 20. Sect. 31. quærit, Quamobrem cùm ceteras intuimus res conspectus noster peius afficiatur atq; fatiscat, cùm ad virides, & herbescentes inspicimus, vt olera, cæteraque his similia, recreetur, meliorque euadat, An, inquit, conspectum in alba, nigrave intendere minimè possumus, propterea quòd vtrumque id genus coloris videndi viribus officit: colores aũt illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigrive obtinent, itaque aspectus cùm mediocri leniq; obuio afficiatur, nihil debilitatur: imò verò corroboratur atq; reficitur. Hęc ille. Quanquam autem viridia omnia, vtpote temperatissima visum maximè colligant, atque oculos reficiant, inter ipsas tñ alia alijs efficaciora inueniuntur. Sic certè nullius aspectus Smaragdo iucundior est. Quod Plinius libro 37. cap. 5. diserte ijs significauit verbis: Herbas virentes, inquiẽs, frondesq; auidè spectamus, Smaragdos verò tantò libentius quoniam nihil omnino viridius comparatum illis uides.

Preterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Cùm & ab intētione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio est, ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Idem ferè lib. 29. cap. 6. de scarabæo viridi scriptum reliquit. Scarabęi, inquit viridis natura, contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Neq; obstat quòd Galenus c. 2. & lib. 1. de Sympt. causis, vbi ex professo de ijs agit, quæ oculos aut molestant, aut tristant, & libro 10. cap. 3. de vsu part. cœruleo & fusco recreandi & reficiendi visus quam maximā vim inesse scribit. Sunt enim & hi colores medij atq; temperati adeoq; ob id oculis gratum & iucundum spectaculum prębent, visumque morbo affectum, aut fatigatum corrigunt ac recreant, quod omnibus sanè coloribus ac medium inclinātibus commune est. Hoc igitur prouidentes pictores, qn̄ in albis corijs, & consimilib. rebus, quibus facile uisus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscos apponunt, in quos subinde intuentes recreant oculos ac reficiunt. Atque ēt ophthalmia laborantes lux quidē offendit, eosq; deprehendit. Fusca verò ac cœrulea sine dolore intuentur. Quę hactenus dicta sunt, ea

omnia

omnia Marsil. Ficin. lib. 2. c. 14. de producenda vita, planius & dilucidius ijs verbis expressit Causam, inquiens, perquiremus, ob quam, color viridis visum præ cęteris foueat, salubriterque delectet. Inueniemus tãdem naturam visus esse lucidam ac lucis amicam, volatilem tñ ac facile dissipabilem. Idcirco dũ per lucem se dilatat velut amicam interdum nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehementi dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit ideoque radius in angustum inde retrahit. optat verò visus ita perfrui lumine, vt per amicum hoc suum amplificetur quidem, nec tñ interim dissipetur. Iam verò in quocunque colore plus admodum tenebrarum, siue nigredinis est, quam lucis, non dilatatur, nec ideo delectatur radius visus ad votum. Vbi vicissim plus admodum splendidi coloris est, quàm nigri spargitur latius, noxia quadã voluptate distractus. Quamobrem color viridis, maximè omnium nigrum cum candido temperans, præstat utrunque delectatus pariter atque conseruans, & molli insuper & adhuc tenere qualitate, sicut & aqua, radijs oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdãtur. Quæ enim dura sunt, simul & aspera frangunt quodammodo radios. Que vero rarissima

 sunt,

ſunt, diſſolutioni aditum patefaciunt. Sed quę ſoliditatem aliquam habent, lenemq́; ſimul æqualitatem, ſicut ſpecularia corpora, nec ipſa quidem frangunt, neq́; longius diſperdi permittunt. Quę denique pręter hæc beneficia, tenera quoque ſunt & mollia, ſicut aqua resq́; virides, liquidis oculorum radijs mollitia blandiuntur. Denique viſus radius quidam eſt in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accenſus, ac temperatum lumen in acqua, quodammodo reſiſtente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur ſpeculis ſimilibus, viridibus oblectat̃. Hactenus ille. Addit Meſues Exercitatione quoque legendi ſcripta maiuſculis literis exarata viſum corroborare, adeoq; non parum ad tuendam oculorum ſanitatem conducere.

POSTERIORE verſu innuitur, Oculos matutino quidẽ tẽpore, montiũ veſpertino verò fontium colluſtratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prędictis facile elici poteſt. Per montes porro viridaria, hoc eſt, loca herbis ac plãtis virentibus cõſita intelligenda ſunt. De conferentib. viſui, plura infra c. 79. De nocentibus verò cap. 78.

¶ *De diurno ſiue meridiano ſomno. Cap. III.*

SIt breuis, aut nullus tibi ſomnus meridianus.

Febris,

Febris pigrities, capitis dolor, atque catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex ſomno meridiano.

QVATVOR diurni, ſiue meridiani ſomni incommoda hic referuntur.

PRIMAM, febris, quæ dupliciter per ſomnum diurnum accendi poteſt: vno quidem modo in ſpiritus, altero uero in humoribus: In ſpiritibus quidem, quia acres, & fumoſæ exhalationes, quæ vigilijs diſpergi ſolent: ſomno diurno non modo retinentur, ſed etiam augentur: Ijs itaque retentis, ac vnà cum ſpiritibus permiſtis contingit, vt calor inde extraneus collectus febrilis fiat. Atque hæc ſane febris, cum nihil ſtabile, nihil firmum habeat, ſed vti celeriter generatur, ita ſoluitur etiam, ἐφήμερον Græcis, hoc eſt diaria vocata eſt, quod ferè diem nõ excedat. In humoribus autem, tum hæc iã dicta febris, ratione nimirum flatum, qui ex cruditate proueniunt, tum etiam putrida per ſomnum diurnum accenditur quod calore, & ſpiritibus interdiu ad exteriora protenſis virtus concoctrix debilitetur. Perfecta.n. & abſoluta concoctio fit quando calor, & ſpiritus cohibentur, & in profundum corporis ſuccedunt. Ob eum namq; motũ calor naturalis incenſus auctiorq; redditur, optimè cibos, **Febris Cauſa.**

non solùm in uentriculo, uerumetiam per uniuersis corporis habitum conficit. Quod noctu potissimum fieri rationi cõsonum uidetur, etenim tunc calor propter circunstantem extrinsecus aeris frigiditatem, ad interiora refugiens, cibum facillimè mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdiu uero contra ad exteriora aductus, & expassus perfectam elaborationem non attingit: quare humorũ cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantium febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna. 1. 4. Tract. 2. c. 1. copiosè docet.

SECVNDVM, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fonte manat, ac funditur. Ex crassa nanque, & incocta materia in uentre uaporosi, ac crassi exhalantur spiritus, qui ad caput elati, plus æquo cerebrum humectant: eo autem humectato nerui quoque qui a cerebro propagati per corporis partes prorepunt, plurima humiditate opplentur: exuperantia præterea humiditatum quæ ad musculos, tendines, & articulos confluere solet, tantum abest, ut somno diurno dissipetur, ut multò pertinacius etiam hærens augeatur. Necesse igitur est, ex eiusmodi subinde somno in omnibus motibus uoluntarijs pigritiam sequi, & ueluti in

seipso

ſeipſo diſſolutũ hominẽ apparere, quemadmodum diſerte Galenus aphor. lib. 3. comment. 5. oſtendit. Contrà verò vigiliæ diurnæ hoc præcipuè nomine cõmendantur, quod non modo exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoq; ſpiritus extenuent, ac temperent, ſed certè corpori ſimul, atq; aĩo promptitudinem quãdã, & robur ad ſolitos motus addant.

TERTIVM, Dolor capitis, qui & ipſe ab iiſdem initijs proficiſcitur. Ex cibo nanque incocto in vẽtre vapores craſſi excitati in caput ferantur, qui ibidem: ob dictas cauſas retenti, nimia humiditate, quam potius vigilijs exiccantibus abſumere conueniebat, cerebrum opplent, & ob eam rem caput perturbant, eiuſq; dolorem, grauedinem, & frigidos, morbos pariunt: paululum verò inde moti, ſi ad cutem peruenerint faciem vitiato colore inficiunt. Materia. n. parua exiſtente neceſſe eſt, quicquid inde defluit eſſe prauum. Quod Galenus aphor. lib. 1. comm. 14. ita ſcribens innuere uoluit. Oportet ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ: vt quando humida, atque aerea ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, vaporoſum eſt, atque ſuaue, & cætera. Dolor capitis.

QVARTVM, catarrhus: quo generatim hoc loco tametſi minus propriè omne ῥεῦμα, hoc eſt, quilibet excrementitij humoris ex capite in ſubiectas Catarrhus.

partes descensus significatur. Qui iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatem, diuersa quoq; nomina sortitus est, quemadmodum Galenus lib.3.cap.4.de Sympt. causis, Paulus libro 3.cap.28. & Aetius. lib.8.cap.53. diserte scribunt. Vbi enim ad os, ac fauces, & mox ad stomachũ siue gulam, atque inde in ventriculum defluxus contingit, simplici vocabulo Græcis λατάῤῥους, & contracte κατάῤῥους. Latinis destillatio dicitur. Dum ad nares decumbit κόρυζα Græcis, Latinis grauedo vocatur. Vbi verò ad palatum, & asperam arteriam delabitur, vt etiam membranam interiorem, quæ hanc integit, exasperet, rauca vox efficitur, vocaturq; hoc malum Græca βράγχος, latinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiã versiculis, qui infrà cap.82.habentur, manifestò apparet.

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catharrus:
Si ad fauces, Branchus: si ad nares, esto Coryza

Habet autem hoc incommodum eandem oĩno cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui uigilarum tẽpore per cutem resolui, ac dissipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum,

tum, humores in subiecta refundens, ῥεῦμα progignit.

Preter hæc & alia nõnulla somni diurni mala Auicenna. 3. 1. doc. 2. cap. 9. enumerat. Nam & frigidas, atque humidas ægritudines, παραλύσεις nimirum, & defluxus ad articulos ob retentionem humiditatem, quas vigiliæ resoluere, ac dissipare solent, nonnunquam procreat. Genuinum faciei colorem, velut paulò ante etiam dictum est, corrumpit. In sanguine. n. excrementitias, atq; aqueas humiditates, lotio similes, multiplicat: quæ, cum suo tpe per vigilias non dissipentur vnà cum sanguine, ac cutẽ expulsæ, & ipsam deprauant, adeoq; subtumidã, & decoloratam reddũt. Induratã ad hæc splenis affectionem gignit in corporibus prõptè se habentibus ad incidendũ in talem passionem. Crassius nanque ad melancolicus humor, somno diurno in splene retentus, huic malo initium præbet. Quemadmodum enim vigilantia motum, ac liberum crassi humoris transitum per angustos meatus, siue canales. Solis calore vias aperiente, promouere: sic contra, eundem somnus, & præcipuè diurnus, transitu prohibere solet. Malancholia. n. interdiu nullo negotio per canales suos transit, & illac cum primis, qua excitãdæ appetentiæ causa, a splene ad orificium ventriculi meatus protenditur. Etenim splen

recrementa, & redundãtias suas per eum expellit, atque eijcit, adeoq; ad cibos aui ditatem reuocat. Quod interdiu potius, q̃ nocturno tpe fieri par est. Quinetiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno somno plurimum debilitatur, & restringitur: idque partim ob prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa fames, partim verò ob repletionem uentriculi ex fumis, uaporibus, & humiditatibus orificium eius relaxantibus, ac saturantibus. His accedit nonnunquam abscessuum generatio superfluitates nam que ex somno diurno multiplicatæ sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsumque tumidum, reddunt. Plane igitur ex his omnibus constat somnum diuturnum, siue meridianum, & a sanitatis tutela, procul abesse debere. Duas porrò caus[a]s, cur potissimum lædat, Paulus lib. 1. cap. 97. & Auicenna. 3. 1. doc. 2. cap. 9. assignant. Quarum prima quidem est, quod citò, & ante horam suam interrumpatur. Calor. n. natiuus per somnium ad partes interiores recedit, contra uerò calor solis eundem ad membra exteriora, tanquam ad simile, educit, atq; expãdit: vnde sanguis ad spirituum exagitationẽ, quę somnum interrumpat, fieri necesse est. Consulitur ergo, si qñ necessitas ꝑ id tẽpus dormire coegit, ut in umbra, & tenebroso loco, & ante potius, q̃ post cibũ

hoc fiat. Secunda uerò, quod naturã stupidam, quasiq; perterritam reddat, adeo ut retrahatur ab eo, in quo erat, nimirũ a ciborum concoctione. Tempus itaque, quo obdormiscunt, ad absolutam ciborũ concoctionem non sufficit, quo fit, ut a meridie resurgentes, subinde acidos ructus edant, & flatibus repleantur: nonnulli uerò fluctuatione uentris infestentur. Cæterũ optimus somnus est nocturnus, quoniam nox naturali humiditate, silentioq; animum in somnum deducẽs, absolutam molitur concoctionem. Post somnum itẽ nocturnum plurima parte ad excretionem recrementorum instigamur. Illud tñ ignorandum non est, quod licet somnus diurnus in vniuersum reprobetur, nocturnus uerò, ut præstantissimus commendetur, ex diurno tñ minus offendat, si dormiatur, prima luce ad tertiã diei partem. Id quod Hippocrates lib. 2. prognost. aphoris. 11. clarissimè ostendit. De somno, inquit, quẽadmodũ secundum naturam nobis in consuetudine est, interdiu uigilare, noctu dormire conuenit: si tñ hoc trãsgressum fuerit, deterius est. Minimè uerò nocebit, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partem. Quã sñiam Galenus explicans, ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est. Inconsuetum uerò malum est. At uerò tpibus Hippocratis non aliud fuit ex na-

tura, aliud in consuetudine. Nunc vero diuites econtrario agunt, tum in quibusdam alijs, tum etiam in somno, interdiu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt somnus minus lædere possit, quinque conditiones, Bertrutio authore obseruandæ sunt.

Prima,] vt sit in consuetudine. Ex multo.n.tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, inconsuetis minus molestare solent. Aphorismo 50.lib.2. *Secunda*] ne statim a sumpto cibo ineatur. *Tertia*] ne depresso, sed erecto nonnihil, & bene alto capite fiat. *Quarta*] ne modum excedat. *Quinta*] ne tumultuosa, & subita ab ipso, sed lenis, & modesta fiat expergefactio. Porro quod ab Hippocrate dictum est a prima luce ad tertiam diei partem conuenire somnum, id spacium est ab ortu Solis quatuor, aut quinque horarum. Nam dies significat spacium temporis, quo Sol transit nostrum hemisphærium, vt etiam distinguitur contra noctem. Quemadmodum Christophorus a vera fusius in commen. declarant.

ADDITIO.

Tempus itaque somni conuenientissimum est vespertinum, aut nocturnum: semperque cauendum, ne statim a cœna ineatur, sed vnius minimum, aut duarum horarum interuallo discludatur. In-

gestus enim cibus quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatans, probè concoqui non potest, Galeno lib.5.ca.5. de locis affectis teste. Neq; enim ventriculus tum potest cibũ arctè complecti, quod idem lib.3.c.4. de facul. naturali. ad bonam concoctionem cum primis necessarium esse scribit. quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, vt rectissimè idem Galenus commen.67.apho.li.4.dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiũt impletur caput. Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquàm somno indulgeatur, vt cibus in imum ventriculi paulatim decendat. Ibi enim vt supra ex Galeno dictum est, concoctionis opus potissimum perficit. Quo tempore etiam conuenit audire instrumenta musica, cãtus, facetias, & historias iucundas, ac conferre sermones cum amiculis de rebus lætioribus, donec cibus subsedisse videatur. Ceruicali vtendum est satis claro, & eminenti, vt quoad eius fieri potest erecto, & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi ingurgitans, concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus, qui ad plenum nondũ subsedit, facilius ad inferiores ventriculi

par-

partes descendet, probiusque concoquen tur. Intèr dormiendum corpus pro ambientis aeris constitutione decenter tegendum est: ne calore, & spiritibus circa interiora detentis, æternæ corporis partes a frigore oblædatur. Caput quoque noctu conuenienti tegumento, quod καπνοδόχην habeat, hoc est foramen instar infumibuli, eliciendis uaporibus aptum operiendum est. Calceatis uerò siue uestitis pedibus dormiendum non est. Hoc.n.si quid Magnino ex cellentissimo medico credimus, uisum debilitat, memoriam lædit, & totum cor pus extraneo calore æstuare facit, ob uaporum reflexum. Supra dextrum latus somnus inchoandus. Hoc.n.modo cibus promptius ad uentriculum descendet. Nam etsi gula exactè supra mediam cer uicis uertebram, & quatuor primarum thoracis sedem, in neutrâ partē inclinet, ad principium tamē quintæ thoracis uer tebræ, ut ampliori magnæ arteriæ trunco secundum dorsi uertebras inferiora petenti cædat, nonnihil in dextrum latus a media uertebram regione abscedit. Deinde. primo somno finito reuoluendum est corpus, supraque sinistram redormiendum, quo scilicet a iecore uentriculo incumben e concoctio eius diuuetur. Hinc rursus post breue temporis interuallum in dentro latere ad

con-

consuetum surgendi tempus continuandus est. Pronus decubitus temperatis corporibus non conuenit. ventriculi .n. cõtorsionem, & repressionẽ facit adeoq; oculos oblædit: ita.n.cubantibus superfluitates in oculos declinant, maximè si fuerint natura debiliores. Ijs tamen, quibus ingestus cibus tardius in uentriculo conficitur, interdum concedendus est, ꝙ calorem naturalem arctius comprehendens retinere, atque augere possit. Supinus uerò grauissimis ægritudinibus, lepræ nimirum, maniæ, incubo, epilepsiæ, apoplexiæ, stupori, neruorumq; resolutioni, & similibus initia præbet. Nã ob superfluitatum ad posteriora fluorẽ non potest iusta per nares, & paulatim earundem fieri expulsio. Plinius libro 28.cap.4. pronus decubitus tussibus conducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius a supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta concoctione æstimanda est, ita quidem septem horarum spacio non sit minor, neque octo, uel ad summum nouem excedat, ut colligitur ex Galeni de sanitate tuenda libro 6. cap.6. Plura habentur apud Auicennam. 3. 1. doc.2.cap.9.Magninum parte.3.cap.7.& nostræ ætatis doctissimum Medicæ artis scriptorem Leonhartus Fuchsium

capi-

capite vigesimosexto methodi peruenien-
di ad Medicinam. Ex ijs itaq; quę conue-
niunt, in hunc locum studiosi transferẽt.

¶ *De flatu in aluo detento.* Cap. IIII.

QVatuor ex vento veniunt
in ventre retento.
Spasmus, hydrops colica, & ver
tigo, hoc res probat ipsa.

Hic agitur de quatuor nocumentis, quæ ex flatum retentione proueniunt.

Primvm, est σπασμὸς, Græci. Latinis conuulsio dicta. Flatus enim retenti influxum suo sæpe neruos plus iusto referciunt illis ita repletis, Galenus lib. 2. cap. de sympto. causis, teste, tendi primum, ac deinde in conuulsionem incipere contingit. Ea porrò ibidem a Galeno in hunc modum definitur. Conuulsio malum est, quod neruos, musculosq́ue ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum seruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem apho. lib. 6. comment. 39. definit. Conuulsio est passio in voluntaria, in qua nerui, atque musculi præter voluntatem conuelluntur, in eumq́ue affectum veniunt, quem etiam in motibus secundum arbitrium factis, assumebant. In hoc.n.malo nerui, atq; musculi in eas

partes

artes attrahuntur, quibus innaſcuntur. Attractio namq; fieri non poteſt, niſi mu ſculus ad ſuam originem retrahatur.

Quod ad cauſas eius conclusionis, quæ primigenia affectio eſt, attinet, animaduertendum eſt, Hyppocratem aph. 39. lib. duas duntaxat ſtatuiſſe, hoc eſt plenitudinem, & inanitionem neruoſarũ cordarum. In conuulſione ſiquidem a plenitudine membrum craſſis, & æluriноſis humoribus impletum extendetur, & extenſione conuellitur, quemadmodũ lora, & chordæ extenduntur, vbi multa madent humiditate, & hæc ſubito contingit. In ea verò, quæ ab inanitione proficiſcitur, membrum exiccatur, & ad ſeipſum conuellitur, adeoque ſecundum longitudinem, ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranis accidit, cum igni apponuntur, & hæc ſanè paulatim, & ex longiori temporis interuallo accidere ſolet. Plura Galenus locis iam citatis, & lib. 2. cap. 2. & lib. 3. capite 5. & lib. 6. cap. 5. de locis affect. & li. 8. cap. 3. de compoſ. medic. local. & alibi ſæpius.

SECVNDVM, ὕδρωπς, quod malum Latini aquam inter cutem nominant, & definitur a Bertrutio Sec. 3. tracta. 2. ca. 4. in hunc modum. Hydrops eſt morbus materialis, ex re frigida, extranea plurima, ingrediente, & membra om-

nia,

mia manifestè, aut loca vacua partium, in quibus cibi, & humorum concoctio perficitur, inflante, procreatus. Eadem ferè habet Auicenna. 13.3. Tract.3.c.4. vel aliter sicuti ab Alexandro Trałliano lib. 9. c.1. definitur: Aqua inter cutē, & ipsa longius quidam affectus est, iecore adeò refrigerato proueniens, vt ipsum non amplius deinceps cibos in sanguinem, sed in aliā qualitatē, aut in aquā, aut priuatam, aut flatū transmutare possit. Quod certè & Galenus aphoris.lib.6. commenta.12 ijs uerbis confirmat. Aqua inter cutem fit, cùm sanguinis generatio frustratur.

Et huius quidem cùm tres sint species: vna enim Græcis ἀσκίτης, alia τυμπανίτης, & tertia, ὑποσάρκα, σαρκίτης, & λευκοφλεγματία dicitur, non de omnibus promiscue, hoc secundum nocumētū, sed de tympanite tm̄ intelligēdum est, quæ quidem accidit quum flatus, ac spiritus superuacuus plurimus cum humidi momento intra membranam, quæ περὶ τοναιος Grecè, Arabibus verò communi membranarum noīe Ziphac appellatur, & abdomen, quod ijdem Mirach nominant, colligitur. Stomacho nanq; & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri nō potest, vt cib. ingestus in τεῶλον benignū, aut sanguinē mutetur, conuertitur, ergo in materiam flatulentā, quæ cū neque per superiora ructu, neque per inferiora

tiora crepitu, nec aliunde, obstante via obstructione, vel sequestratrice, & ex ultricè superfluitatum vi debili existen, aut inepto aliquo pudore prohibente, pellatur, in prædictis uentris locis colligitur, & a quam intercutem contrahit, qua abdonem percussum tympani mo o crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

TERTIVM, Colica passio, q̃ grauius quidam ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde.n.ac si terebro partes psorentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno li.2.c.1.de locis affec. teste. Contingit aũt in pleniore, & lexiore intestino, q̇ κῶλον Græcè uocatur, cuius etiã meritò uehemẽtes cruciatus inducit. Densum.n.crassum, & neruosum est, ac nihil quod in illud confluit, facile discutit põt. Et quẽadmodũ in hoc ὠλικὴ ὀδύνη, ita in gracili, ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & alijs Græcis, λέπτὸν vocatur, similis morbus existit, grauissimos, & letales dolores inferens, Hippocrates in Aphorismis, & passim alijs in locis εἴλεον appellat quem admodum ẽt Galenus ubique & potissimũ lib.6.c.2. de locis affec.a circumactione nimirum doloris. Quippe εἰλεισθαι, circumagi, & cõuolui significat. Ideò cõuoluulus ẽt Latinis hoc malum nominatur. Rationi porro consentaneum est fla-

tuosum

tuosum, & frigidũ spiritũ indictis inte-
nis retentum, & egredi nequeuntem, l
mala plurimũ progignere, id quod Ga-
nus ét loco paulò ante citato monstra-

Vertigo. QVARTVM, Vertigo. Flatuo-
enim spiritus inclusus ad cerebrũ fert-
& in eius partibus inordinatè mouetu-
quò fit, vt obtenebrationes hebetudine-
que oculis obseruentur, & oĩa circũa-
& rotari videantur. His Auicenna 10. t.
cta. 4. c. 29. Epilepsiã quoq; adiungit, c-
ius eadẽ oĩno cum præcedente ratio e-
Porrò q̃m modo hæc retentio in singul-
iam dictis locis malũ ingeneret, pulche-
rimè ex Galeni lib. 3. de Sympto, causi-
ca. 6. demonstrari pōt. Crepitus. n. qui a-
sedẽ defertur, ac vel in foro, vel alio qu-
piã loco existentibus, aut negotio aliq u-
quod deserere non liceat violenter reti-
netur, rursus sursum reducitur, ventréq-
mordet, ac caput vaporando implet, prin-
cipio quidem ab animali organo sphinct-
re. 1. musculo ad imum intestinum acce-
pto: hinc verò vnoquoq; intestino retro
illum ad supra se positũ trudente, simili
modo, ac prius in præceps trudebat, atq;
ita quidẽ hæc retẽtio, præsertim frequẽ-
tior, longo temporis tractu prædicta ma-
la excitat. Proinde rectissimè ab Hippo-
crate li. 2. prognost. apho. 24. in hunc mo-
dum scribitur. Flatũ sanè sine sonitu, aut
crepitu exire optimum est. Melius aũt est
cum

m sonitu exire, q̃ resolui. Hac ẽt ra-
ne inductus Claudius Cęsar, dicitur
ediatus edictũ, quo veniã daret effla-
crepitumq; ventris in cõuiuio emit-
di, cùm periclitatum quẽdã prę pudo
ex continentia repetisset. Autor Sue-
nius in eius vita c.32. Veteres.n.vt Pli
us lib. 28. c.2. confirmat per mensas
undiciarũ causa, deflare vetabant. Ex-
t ẽt lepidissimum Nicharchi in crepi-
epigramma, quo pestiferã retenti fla-
s vim describit, quod elegãter admo-
um à Ioanne Lascare Latinè redditum,
acuit hic adscribere.

terimit crepitus uentris detentus in aluo,
Et seruat blæsum dum canit ille melos.
rgo si premit crepitus, seruatque canendo,
Regibus imperium perhibet hic crepitus.

Atque hæc sanè cum ita se habeant
tius fuerit, natura incitante, aut
cedere, si liceat, aut deuorato pudore
xta vetustissimum Prouerbium. Tussi
otius crepitum dissimulare, quã cõpri-
ẽdo morbum accersere. Recteq; Stoi-
, quemadmodum Cicero lib.9. epist.
mil. episto. 22. scribit, crepitus aiunt
que liberos, ac ructus esse oportere.

¶ *De Cæna. Cap. V.*

EX magna cœna, stomacho
sit magna pœna.

Vt

Vt sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

Cœna parca.

PRAECIPITVR hoc loco sanitatis suæ studiosis, vt instãte sõni tpe frugali cæna contenti, ventriculum vario ciborum genere non distendant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui nocui multum ingerunt, primùm quidem somno destituti, corporis inquietudine agitantur: deinde verò pustulas faciei, grauedinem captis, grauеolentiam oris, coli, calculique doloris & podagram sibi accersunt. Neque solùm immodica hæc sub noctem ingurgitatio bone valetudini officit, sed alias etiã qlibet: vt quæ cruditatem incoctionemq; obstructiones, putredines, febres, apostemata, & lepram haud rarò generat. Atque eius sane rei grauissimus testis est Auicenna, qui. 13.3. Tract. 1. cap. 36. scribit: Ex rebus ventriculũ maximè lędentibus esse immoderatã cibi ac potus ingestionẽ, & ob id fieri non posse, ut intẽperantiũ, vinosorumq; ac vẽtris gulæq; deditorũ corpora alãtur atq; augescãt. Concoctio.n. per vitę intẽperantiam impedita, necessario humorum cruditatem efficit. Cruda verò, tm̃ abest, vt incrementum corpori sufficiant, vt oĩnò ne alere quidem possint: quo fit, vt per vitam varijs ẽt ægritudinibus conflictentur. Qui verò

rò tēperantes in victus ratione fruga-
atē ſectantur, ij inculpatā, vſquequaq;
borum appetentiam conſeruant, opti-
rēq; non in vētriculo modo, verumetiā
r uniuerſi corporis molem cibos con-
iunt. Cauendum igitur vnice erit,
ventre torqueatur, adeoq; ingeſtis
ſtendatur, ut pulſus velociter fiat, &
uix ſpirare liceat. Cui.n. ad iuſtū mo-
um vorare in delitijs eſt, varijs ſeſe pe-
culis exponit. Simili modo & nauſeo-
ſatietas, nō ex craſſis & prauis ſolum,
d ēt ſubtilibus & boni ſucci alimentis
itanda eſt. Hęc.n. tum febres acutas &
alignas, tum ēt maximi cruciatus apo-
emata: illa verò articulorum & renū
olores podagram, aſthma, hepatis atq;
enis obſtructionem ac σκίῤῥον, & ęgri-
udines phlegmaticas & melancholicas
nducere ſolet. Proinde optimo quidem
ure non nocturna ſolum, ſed quęlibet
tiam ad nauſeam vſque progrediens ſa
ietas, à ſanitatis tutela excludenda eſt.
Sūmopere igitur hoc ſemper curandum,
ne deſiderium edēdi penitus repleatur,
ſed locus aliquis vacuus, & edendi volu-
ptas ventriculo relinquatur. Quod Aui-
cēna quoq; 3.1.doct.1.cap.7. pręcipiēs,
in hanc fere ſnīam ſcribit. Cibo nemo
ita replēdus eſt, ut nihil loci ſit reliquū,
ſed à menſa ſemper cum fame receden-
dum eſt. Huic ſimile etiam vulgo dicitur
Nun-

Nũquã adeò ventrem cibis expleo, qu apud amicos edendi cella mihi super vacua. Et hoc preceptum eos cum pr mis tangit, qui natura vehementiore ad cibos auiditatem consecuti sunt. Qu bus verò hęc debilior existit, ijs fortas concedi põt, vt largius paulò ingerant quam appetunt. Apparãdi aũt, ex sente tia Cornelij Celsi lib. 3. cap. 6. & Aet li. 9. c. 20. cibi plures & varij, ac optim apparatu, & ultra dulcedinem ét elicie tes, & appetitum irritãtes. De cœnę fru galitate nonnulla etiam suprà c. 3. Vsitat hoc loco & à multis agitata oborĩt quę stio: Vtrum videlicet vberius quidem prandendũ, parcius verò cœnandum sit. Quę sanè cũ ad hanc materiam proprie pertineat, prętereunda non est. Breuiter igitur hic subiungemus primò quidẽ argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prãdio assumẽdum esse probat: deinde verò Leonharti Fuchsij quibus e diuerso colligit, cœnã vt plurimum prandio pleniorẽ esse debere. Cõciliator igitur differentia. 121. in hunc ferè modũ scribit: Iuxta corporũ diuersitatem maior, minorve cibi copia exhibenda est. illa etenim aut iã in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt. In morbũ verò lapsa aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio fuerint, tũ liberis est cę-

nan-

ādum. Natura.n. in eis ciborum concotioni solū modo, non ēt superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta est. Sin verò humoris vitium adiunctum habuerint, largius prādium cōcedendū est. Quod Auicēna.1.3.tract.5.cap.11.ijs verbis significare voluit. Ille, inquiens cuius consuetudo non substinet, vt solum semel in die reficiatur, diuidat cibū suum in tres partes: & sumat duas tertias in prandio, & reliquam tertiam, s. partem in cœna post leue exercitium. Eo namq; tēpe, quo calor solaris viuificus naturæ in concoquēdo debili opitulatur, & maior superfluitatum fit resolutio, vberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, q̃ cœne contingere solet. Ergo, &c. Ad hæc interdiu ob prę̄sentiam caloris vitalis solis & lucis, melior fit concoctio. Sol.n. Aristotele lib.2. cap.2. Physicū, & lib.2.cap.10. & generat. & corrup. teste, est vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum, nocturna verò non, in eiusmodi etiā natura noctu circa superfluorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est. Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione, & somni reductione in quibusdam confortetur. duo tñ simul, alimentum videlicet, & superfluitates cōficere non pōt: in his

itaq; cœnę nonnihil ſubtrahendum eſt. Corporibus verò, quæ ſub latitudine ſanitatis adhuc robuſta & ſufficienter ſana cõſiſtunt, ac ſenſibilibus ſuperfluitatibus carent, cum eas proprijs meatibus omnes expellant, vberiore cęna vti expedit: vel quod eorum natura ciborum cõcoctioni tm̃, non ẽt ſuperfluitatum quibus carent, maturationi intenta ſit, vel quod ſoli corporis rubori ſtudeant. Hoc aũt noctu magis acquiritur tum.n. amplior ſit & ſanguificatio, & diſtributio, atq; hinc deinde ſpirituum generatio. Corpora verò ſi à prędicto temperamento ac robore nonnihil receſſerint, ſicuti plurima in ęgritudinem vſq; nunc prolapſa, eiuſmodi aut fatigantur exercitio laborioſo, uehementi, & continuo, aut nõ. Si quidem fatigantur, vt ſunt eorum qui victum manib. quęrunt, ipſis largius prandere q̃ cœnare conuenit. Expetitur enim alimentum, non tm̃, ut nutriat, ſed etiã humectes, & irreget membra ne arefiant ex forti motu, & vt reſolutioni ex caloris incendio prouenienti reſiſtat. In prandio igitur vberior cibus aſſumendus eſt: eiuſmodi.n.corpora, propterea quod ita conſueuerint, ob exercitia à cõcoctionis opere non ceſſant. Vſus namque, quemadmodum Auicenna. 3. 1. doct. 2. c. 7. teſtatur, res eſt extra rationem. Calor.n. ex motu auctior redditus

con-

coctionem ipsis accelerat. Quare ter die eliciente appetentia cibum ingeunt, & ingestũ ꝓbe conficiunt. Sin verò borioso, vehementi, & continuo exerci o, quemadmodum prędicti, non agiten ur: hoc in præsentiarum dupliciter conngit. Ait. n. eo interdum solummodo, nõ cõtinuè fatigant, aut debili tm̃ vtũ ur, quod utiq; superfluitatum copiã pat. Si exercitio plurimo, vehementi, ac boriosio vtantur, sicuti viri complures iuiles & plebei circa fortunę bona neociantes, aut sanitatis conseruationi ntenti, vehementi nõnunquam & laboioso exercitio, diu nimirum equitando, ter pedibus faciendo, vel aliud quiddã consueto fortius, agendo, fatigantur, is largiori utiq; cęna, q̃ prandio indulgendum est. Nã si prandiũ augerent, cũ, icuti priores illi consueti non sunt exercitio adeo vellimenti ac laborioso agitari, concoctio ipsorum impedita, paruos humores generaret. horum etiã calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio, potissima fortitudinis, & concoctionis causa existit. Hæc aũt noctu magis, q̃ interdiu contingit, quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Eorundem ét corpora, propterea, quod tam vehementi motu ante agitari minimè soleant, humiditatibus referta sunt,

ipsis itaq; ad resistendum resolutionis
exiccationi, quæ per motum interdiu o
currentem fiunt, paruus cib. sufficit. S
vero exercitijs & occupationibus pauc
& leuibus in vita utantur, præcipiendu
est eis, ut uberius prādeāt, q̃ cœnent. I
ratio eius eadem est cum illa, quę in co
poribus nunc ęgrotantibus adducta est
Hi namq; cum debilem habeant virtu
tem concoctricē, à calore uiuifico & lu
ce Solis plurimum adiumēti percipiunt
Inde.n.spiritus propter suum simile cor
fortatur. Ipse.n.ut testis est Auicenna i
lib. de uiribus cordis, Trac. I.c.2. & lib
6. naturalium, pratic.4. est lux, aut affi
giem habet lucis. Adiumentum ēt ex e
percipiunt, quod superfluitates interdi
poris apertis melius q̃ noctu expellātur
Non oportet præterea eos noctu uel o
id multo cibo distendi, quod tum natur
magis occupetur circa cōcoctionem cr
dorum humorum, quos somnus maxim
conficit & benignos reddit. Licet.n.uir
tus concotrix noctu confortetur, tant
tū esse non pōt, vt simul & cibum super
fluitates superare queat. Insuper quoqu
animaduertendum est, in exhibitione c
piosioris, aut minoris cibi in prandio
quàm cęna, nonnihil etiam dandum est
consuetudini. Hæc.n. cùm in tuenda sa
nitate. tum ēt in profligandis ęgritudi
nibus, plurimū, ualet. Hippocrate lib.2
de

-te uict. rat. in morbis acut. aphorismo.
o. & sequentibus, & ibidem Galeno te-
stibus. Quod uel ex eo ostenditur, q̃ oĩs
subita mutatio, si nondum excesserit, non
paruã lęsionem afferat. Hinc non temere
Damascenus aphor. 57. ita scriptum reli-
quit. Mutare consuetudinẽ pręsertim ue-
terẽ, & noxium, & pestilentissimum ha-
betur. Quare malas, & prauas consuetu-
dines corrigere oportet, sed paulatim, ac
sensim ad meliora transferre. Neque.n.
natura patitur eas, quæ subitò fiunt al-
terationes Galen. cap. 16. artis medicina-
lis. Plura Rhazes lib. 4. ca. 10. ad Alman.
& infrà. c. 55. Et sic in uniuersum patet,
largius prandendum, q̃ cœnandum, cum
plurimæ ægritudines sint materiales, &
corpora plurima lapsa. Attamen, si semel
tm̃ in die comedatur, melius est cœna-
re, nisi oculi, aut cerebrũ affecta sint: tũc
enim Haliabbate. 1. pract. 13. teste, me-
lius est prandere. aliàs non parum ægro-
tantis oculi, & cerebrum læderetur. Exi-
gua namque cęna capiti confert, & ocu-
lis, Manardo lib. 6. epist. 4. teste. Hacte-
nus ex Conciliatore adducta, medìci ex-
cellentissimi, Odus de Odis Patauinus
duobus libris de cęna, & prandij portio-
ne, Hieronymus Cardanus libro 1. Con-
tradicentium tract. 5. contradic. 18. &
Leonhartus Fuchsius libro 2. Paradox.
cap. 21. magna ex parte falsa esse firmis-
 simis

ſimis rationibus conuincit. Ex quib
Leonharti Fuchſij rationes hic oppo
tum ſubiungere placuit, vt ſanitatis ſu
ſtudioſis planè conſtaret, quid in re ta
perplexa, aut fugere, aut ſequi debean
Nemo eſt, inquit, ille, qui hodie meden
di methodum præſcribentium libros, v
a limine ſalutauit, qui neſciat, vulgatu
atque tritum hoc illius eſſe decretum,
nunquã nõ prandio cœna minor ſit. Qu
tum verò abberent, facilè deprehende
qui rem altius expendet. Cœnam enin
in omnibus, demptijs, qui morbis noctu
nis, & catharrhis, ſeu deſtillationibus af
fliguntur, prandio pleniorem eſſe conue
nit. Qui.n. iam nominatis corripiuntu
morbis horum cœna oĩno modica ſit te
nuis, ſicca, ac præter aliorum morem no
ctemq; præueniens oportet, vt ingruen-
tibus ſcilicet morbis, natura ab omni-
bus alijs munijs libera, vnius morbi con-
coctioni operã nauare queat. Sunt & qui
conſuerunt minus in cœna ciborum aſſu
mere, quã in prandio, horum certè cõſue
tudo nõ temerè ẽt immutanda erit. Que
enim ex longo tempore conſueta ſunt, vt
ait Hippocrates. 2. Aphoriſ. 50. & ſi dete
riora ſint, inſuetis minus moleſtare ſo-
lent. Cur autem in alijs omnibus plenior
cœna ſalubrior ſit, multa in cauſa ſunt.
Primum autem omnium noctis mox ac-
cedens frigiditas, quæ extrinſecus cir-
cum-

cumstans calorem natiuum in profundum secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita vt necessariò ciborum, tum melior fiat cõcoctio. Et certè idem potest noctis frigiditas, quod alias anni tempus hybernũ, aut regio frigida potest. Horum enim vnumquodq; calorẽ natiuum adaugere potis est Testis Hippocrates, qui li. 6. epidem. Tom. 6. apho. 6. sic inquit Per frigidior in tempore & regione frigidis, per calidior. In 1. aphos. 15. quoque ventres hyeme, & uerè natura calidissimos esse asserit. Deinceps est. *Somnus:*] qui cœna subsequitur: hic. n. nimirum in modum concoctionem adiuuat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit. vt testatur. Hippocrates. 9. epidem. Tom. 5. apho. 29. Cũ itaq; sanguis, cũq; eo calor natiuus per somnum ad interiora secedat, quid mirũ si calor auctus fortiorem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectissimè Hippocrat. libro 6. epidem. Tom. 5. aph. 10. dixit: Labor articulis, & carnibus, cibus verò ac somnus visceribus prodest. Somnum quoq; optimè cibum concoquere testatur Galenus li. 1. de Sympto. causis c. 8. ita scribens: Itaque toto hoc tpe, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis verò validius agere uidetur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum q ipsa, si qñ laborauerit, post somnum robustior euadit,

idque maxime, cùm a modico cibo somnum admittimus, tum ét ꝙ per somnum cinus optimè concoquitur, non solùm in uentriculo, uerumetiam per uniuersi corporis habitum. Cui subscribit quoq; Paulus Vegineta lib. 1. ca. 97. dicens: Somnus est animaliũ facultatũ quies, ab utili humore cerebrũ madefaciente prouenièns, hunc qui ritè capessit multa consequitur commoda. Cibos enim conficit, humores digerit. Quod autem hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus, vel quisquis tandem eius libri autor fuit, in lib. de dissolutione continui, in hanc sententiam scribens. Antiqui cœnam prandio præferebant, præcipientes plus ciborũ in cœna sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregatione noctis frigiditate, & per somnum factam, calor namq; in somno ad interiora corporis reuocatur, eademque calefacit, perinde vt in uigilia contrarium planè accidit. Id quod Hippocrates etiã epidem. 6. Tom. 4. aph. 12. ijs uerbis indicauit. Planè uigilans calidior circa exteriora, frigidior uerò circa interiora, dormiens contra. Sed hic reclamabunt quidam, plenioremque cœnam ideo damnabunt, quod pleno uentre ingrata sit quies, atque adeo somnus minus conueniens. His ita responsum volo. Nemo est tã sine sensu communi, qui nesciat inter cœnam, & somnum aliquid tem-

temporis interuenire debere, neq; quem admodum in brutis, nullam aliam nisi vorandi, ac mox dormiendi vicissitudinem esse, quum omnium Medicorum consensu consultũ sit, quo aut hora, aut amplius intersit. Neq; etiam, vt pleniorem cœnã quis eam esse putet, qua multa ingeruntur tãta uoracitate, ut uix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepent, qui ita sese replent, sed frugalem potius: talẽ tamen in qua, plus, q̃ in prandio absumitur ciborum. Quod si tñ hic peccatũ fuerit, melius certe in cœna, q̃ in prãdio fertur, quod somnus post cęnam non diu subsequens, facilius delictũ, q̃ vigilia, quæ prãdium concomittatur, corrigat. In somno enim, ut diximus, calor interiora petit, & quæ illic sunt, cibis concoquendis solis uacat. Interdum uerò ad exteriora ꝓtrahitur, neque ijs, quæ intus sunt, prospicere potest, adeo ut uerissimè dixerit Hippocrates. 2. uictus acutorum. 59. Vigilia uehemens cruditatem incoctionemq; ciborum tum portionis efficit. Porro cur cęnã prandio pleniorem esse oporteat, & hæc ratio, qđ rara admodum existat corporis facultas, quæ paulò liberalius prandium spacio, uel quinque, uel sex horarũ, quod ferè inter prandium, & cœnam intersit, conficere possit. Quantum aũt incommodi adfert, si quis nondum planè concocto eo, quod prius ingestum fuit,

aliud ingerit? morbũ nimirum facit. Vel enim cibus præter naturam plus ingeſtus eſt, vt ait Hippocrates lib. 2. apho. 17. hic morbum facit. Et ſi denuo obiecerit, vtrũque ſomnum a cœna differamus, tamen quando fieri non poſſit, quin ad ſomnum conuerſis, quod materea tum ad interiora tendat, caput impleatur, huic Galenus quidem reſpondebit, qui lib. 4. aph. 67. ita ſcribit. Et quidem ſicuti a cibo ad ſomnum conuerſis impletur caput, ſic in plethoricis diſpoſitionibus ſomni ipſum replentes aggrauant cerebrum. Et ſomni videlicet ſemper nocerét, quatenus ad profundum, & uiſcera materia confluit, niſi coctionis ratione plus afferrent vtilitatis, quam ſit damnum, quod ex motu ad interiora conſequitur. Et hæc ad vulgarem multiſque communem errorem explodendum ſufficiant.

¶ *De diſpoſitione ante cibi ſumptionem edenditem, atque ciborum ratione.*
Cap. VI.

TV nunquam comedas ſtomachum ni noueris eſſe.
Purgatum, vacuumque cibo, quem ſumpſeris ante.
Ex deſiderio id poteris cognoſcere certo.

Hæc ſunt ſigna tibi, ſubtilis in ore diæta.

Hic traduntur præcepta quædam ante cibi ſumptionem ſeruanda.

PRIMVM, ne ſumatur cibus, cum ventriculus quibuſdam humoribus vitioſis adhuc plenus extiteret. Corrumpitur enim ſimul alimentũ, qđ inſuper ingeritur, vnà cũ prauis humorib. qui prius sũt in corpore, ita vt ipſorum quidem quantitas augeatur, qualitas verò ſeruetur. Eos igitur, vt lib.6.c.9. de Sanitate tuenda. Galenus autor eſt, nomitione, in ijs, qui ſuapte natura facilè vomere poſſunt, expellere prius quã cibus ingeratur, oportet. Impura namque corpora, & vitioſis humoribus referta, vacuatione potius, quã ea, quæ per cibos fit, refectione egere, teſtatur cum primis Hippocr. aph. 8. & 10. lib. 2. & ibidem Galenus in commen. Ventriculum vero vitioſis humoribus eſſe plenum, è nidoribus, & ructibus deprehendi poteſt quemadmodum copioſè ad modum Gal. lib. 3. c. 4. de loc. affec. docet, ad quo ſanè Lectorem nunc ablegamus.

SECVNDVM, ne priore cibo nondum concocto, necdum in aluum demiſſo, alius ſumatur: qui.n. eo modo ſuperedi tur naturã a prius ingeſti cõcoctione deturbat, quò fit, vt quicquid eius confectum ex ventre a venis miſeraicis in he-

par deducitur, reliqua ſtatim oĩa etiã in concocta ſecum in corruptionem trahat, adeoq; tũ vaſa ipſa, tum totum corporis habitum cruditatibus, & vitioſorum humorum multitudine repleat, ac ob id ipſum morbis non rarò tentet. Proinde rectiſſimè Gal. lib. 7. c. 6. meth. medẽ. præcipit, vt vacuus puruſq; ventriculus ſecundum cibũ excipiat. Quinetiã Auicenna. 3. 1. doct. 2. c. 7. idem præſcribent, ita ferè inquit: Nemo ſanitatis ſuæ ſtudioſus aliquid comedat, niſi ad hoc certo prius in tanto deſiderio, & ventriculo vnà cum reliquis ſuperioribus inteſtinis a præſumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo nondum concocto, alium inſuper ingerere, corpori pernicioſum eſt. Porro ex ructu nullam alimenti prioris qualitatẽ referente ventriculi tumore iã ſubmiſſo, recrementorum deiectione, & vrinarum coloratione, licebit conijcere, num prior cibus ad vnguem confeſtus, ac in aluum demiſſus ſit, quemadmodum Gal. lib. 7. c. 6. metho. meden. & poſt eum Paulus lib. 1. c. 97. luculenter, & perſpicuè docuerunt. Vrina. n. quæ aquæ ſpeciem præfert, crudum adhuc in venis ſuccum eſſe indicat eũ, qui a ventre ſumittitur. Quæ vero fulua belioſaq; eſt, iamdudum cõcoctum eſſe hmõi ſuccum portendit. Quæ modicè pallet, peractæ, modò ſecundę concoctionis eſt ſignum, quemadmodum ele-

eleganter Gal.lib.2.de ſanita.tuenda.ca. 4.Cornelius Celſus lib.1.ca.2.& Plinius lib.28.c.6.docuerunt.Imperfectæ,aut cõ coctionis,ut teſtis eſt.6.ſectio.aph. com. 1. Gal. acidus ructus certum indicium. Signa etiam,quibus certò comprehendit poſſit, vtrum a uitioſis illis humoribus, ac prius, ingeſto cibo vacuus ſit uenter, nec ne,& hic ſubiunguntur.

PRIMVM, deſiderium certum,hoc eſt, vehementior, & uera noui alimenti appetentia,ſiue fames. Nam de Medicorum ferè omnium ſententia duplex fames eſt, vna quidem uera,& naturalis,altera verò mendoſa.Veram deſcribit Galenus aph.lib.2.commen.16. ſic inquiés: Fameſcere illos dicimus,qui ob ciborum inopiam ad extremam eſurritionem perueniunt.Idem lib.1.cap.7. de cauſis ſym pto.diſertè admodum, & copiosè harum appetentiarum rationem,& diuerſitatem deſcribit, quem locum, vtpote ſcitu digniſſimum, hic integrum ſubiecere placuit. Nam qm̃,inquit,cutetenus unumquodq́; animal in ambientem aerem digeritur,accidit, vt mẽbra, q̃ ſub ea ſunt, prima vacuentur: quorum ingenita uis ex proximis ſibi alimentum trahit, id,ſ. quod uacuatur reficiens: deinde rurſus illa, ex ijs, quæ ſibi ſunt proxima: ſicut quæ tertio loco ſunt poſita,ab ijs, quæ ſibi. Atque ita ſemper per continuum,ve-

luti

luti in choro quopiam translatione celer rimè facta, ad venas, quę ad ventriculum pertinent, vacuatio peruenit. Hæc verò & solent pariter, & natæ sunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde vt stirpium radices, quæ in terram sunt demissæ ab ea. Cum.n.hoc opus vniuersum naturale sit, non animale, similiter in stirpibus, & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem, terra perpetuo paratum, largumq; alimentum rigantis ritu subministrat: quamdiu cœlitus temporũ status, pro natura se habet. Quando si ex terra squaloris excessus siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem vtpote terræ non affixis, prętor vtiq; pauca quædam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autẽ animalibus, & penuriæ sensum: quo. s.ad cibum potionemq́ue proritata, in tp̄e expleantur. Vocaturq́ue eiusmodi implendi desiderium appetentia. Fit aũt ex penuriæ sensu: cum.s.venæ ex ipso vẽtriculo, veluti emulgentes sugentesq́ue aliquid trahunt. Non ferens autẽ eum suctum uẽtriculus, sed veluti diuulsus, offensæ eius medelam cibũ cõparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur: atq; ex ijs nutrimentum trahunt: nequaquam ex ventriculo. Fitq́ue post cibi sumptionem, vt & venæ simul

ad

ad cibos se conuertant, & ventriculus ex ijs, quãtum prius per venas est exhaustũ, in seipsum trahat. Ac suctus quidẽ ipsius sensus, fames est. Hęc Galenus. Cũ igitur ventriculus non appetit, signum est, mẽbra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipsum Galenus libro 3. cap. 13. de facult. natura lib. innuere voluit, inquiens: Venter si melius paratiusque nutrimentium habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, vt idem Galenus libro 1. capite 7. de causis sympto. docet, tum maximè fieri solet cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet. vitiosus namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert. Appetentiam verò proritat naturalis affectus similitudine. Aliméti autem, non potus desiderium excitat propter frigus. At vitioso succo, qui salsus, & biliosus sit ventrem mordente, portio magis quàm cibus expetitur. Præterquam enim quod calefiat, sicceturq;, ab eo ventriculis, quæ vtiq; sitis causa sunt, etiam liquari fundiq; tum in eo, tum venis succos contigit. Fundorum autem succorum Symptoma, ea quibus continentur implet

plet, quemadmodum frigiditas vacuat: Itaq; etiam non parum ad esuriem frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, cõfert. Cùm & corpora eorum, tunicasque vacuet, & cogendo constringendoque ad appetentia irritet. Atque ita quidem vitiosus succus acidus, stypticus, & frigidus mendosæ famis existit causa.

SECVNDVM, variæ famis signũ, est subtilis diæta, videlicet præcedés, hoc est, parua cibi exhibitio. quando.n.& hãc fames sequitur, tunc illam, & ueram, & naturalem esse significatur. Vnicè igitur semper cauendum, vt nunquam neq; prãdeatur, neq; cœnetur, nisi consueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis.n. mora illi nociua est, nisi suspectus sit esse mendosus, qualis ebriorum, & fastidio laborantium esse solet. Nam si uentriculus alimẽtum postulat, vt Galenus lib.3.cap.3. de facul. naturalibus autor est, nec eius copia est, excrementis impletur. Ea sunt sanies quædam biliosæ, pituitosæq;, atque serosæ, quas solas trahenti illi tum, s.cum nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temerè hactenus hoc usurpatum est. Diutius tolerare famem, uentriculum malis, ac putridis replet humoribus quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidé experientia constat. Quando.n. ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadam, ac ci-

bos

bos imitari solemus, sed illis denegatis, nullam omnino appetentiam postero die percipimus. Vnde satis liquet uentriculum, & maximè orificium eius, iãdudum uitiosis humoribus esse plenum, quæ tamen non vera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cauendum etiam ne cibus assumatur, non præeunte corporis exercitio. Neque.n. temere ab Hippo. 6. epidem. part. 4. Aphoris. 28. dictum est ponoi sition ygeithosan, idest. Labores cibos præcedat. Nam qui cibus manè, ante quam prior descenderit, uel paulò ante exercitationem ingeritur, is Galeno lib. 3. capite 1. de causis Sympto. teste, & intempestiuè sumitur, & cruditatis etiam causa existit. In ciborum præterea ratione, quemadmodum capite 24. method. perueniendi ad medic. Leonhartus Fuchsius diligenter admonet, id quoq; vnicè obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur: id quod fiet, si concoctu facilia ijs, quæ difficulter concoquuntur, præmittantur: & si liquida solidis, & aridis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præposterus erit, si cotonea, aut punica mala primum ingerantur, postremum autẽ olera ex garo. Debent etiam a præmitti, quæ facilè, & nullo fermè labore subsidunt, ut sunt liquida: quæ verò tenacius hęrẽt

Ciborũ ratio.

&

& difficulter labuuntur, vt solida, & arida, postremo: idque si ventriculus naturaliter se habeat. Nam si cui ventriculus sit natura laxior, huic præstiterit adstringentia magis laxantibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua melius conficere possit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celsus lib. 1. capite 2. & Galenus lib. 2. cap. 11. de alimentorum facultatibus. Iam verò cautio etiam sit ne in una eademque refectione multi simul, & varij assumentur cibi, ac tps deinde comedendo vltra q̃ satis est producatur; præsertim si ex diuersis illi constent facultatibus. Ex eo autẽ genere cum primis fuerint cibi variæ substantiæ, vt exẽpli causa, ab Auicenna ponuntur, carnes, & pisces, vel pulli, & suilla, &c. Nam cum ad istum ingeruntur modum, uarie corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & concoctione non, vt par est, fortiuntur. Postremò.n. accedente cibo, iam primi incepta concoctio est, atq; ita partes quidem in coquendo redduntur dissimile adeo, vt primo loco ingestæ, confectè ferè sint prius, quam ad extremum sumptæ, medium concoctionis suæ attingat: vnde sepenumero. Posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoq; innuere voluit. 3. 1. doct. 2. c. 7. in hanc ferme sententiã scribent: Nihil quidem deterius est, q̃ si multa simul

ac varia ciborum genera coniungantur, atq; iustò longius deinde in comedendo tempus protrahatur: cum.n. postremum accedit nutrimentum, primi iam aliquo modo confectum est: partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atque inde sane morborum scaturigo, qui eo repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Iam ipsius quoque varius coquendi modi bonæ corporis temperaturæ non parũ officit: vt si in eadem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sæpius inuicem modo liquidi, modò solidi, & aridi ministrentur. Atque hinc est, quod Horatius lib. 2. Serm. Saty. 2. vbi victum frugalem, ac simplicem prodignitate laudasset, hanc saporum condimentorumq́ue acceruationem, vt perniciosam, his verbis detestatus sit. Cibi an rij.

Accipe nunc victus tenuis quæ, quantaque secum.
Adferat, in primis valeas bene, nã variares.
Vt noceãt homini, credas, memor illius escæ.
Quæ simplex olim tibi sederit, ac simul assit.
Miscueris elixa simul conchylia turdis.
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita vides, vt pallidus omnis,
Cæna desurgat dubia? quin corpus onustum.
Hesternis vitijs animum quoque prægrauat vnà,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari

PARI modo & Pli.lib.11.c.52.hāc ſaporum aceruationem damnauit. Homini, inquiens, cibus utiliſſimus, ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera, & cōdimenta perniciosiora. Atqui hic nobis fortaſſe obtrudet, quiſpiam pleruſque uentri, & gulæ mirifice deditos, qui ſeſe a primo ſtatim diluculo ad ſummam uſque ad noctem multo uarioque cibo, & potu non impleant solùm, ſed etiam diſtendant, adeoq; cibum cibo excipiāt, & toti ſint in cōpotationibus, cùm nihil tñ inde mali percipiant, imo uerò multis incommodis difficultatibuſque afficiantur, ſi vel minimum ab iſta conſuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem reſpondebit qui in lib. de cibis boni, & mali ſucci cap.12. ita ſcriptum reliquit. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenum corporibus ſenſibilem læſionem inferāt, ſenſim tñ; occulteq; creſcente uitio cum iam ætas progreſſu temporis inclinarit, articulos, neruoſque, & uiſcera ei is morbis uexant, qui uel difficulter admodum, uel omnino tolli non poſſunt, neque id quidem temerè: namque ea pars corporis, quæ natura imbecilliſſima eſt, a lædente quodlibet patitur. Quod autem uitioſi humores morbique gignantur, cruditas aſſidua in cauſa maximè, ſiue ea ex boni, ſiue ex mali ſucci oriatur cibis. Quin Auicen. quoque 31. doct. 2. cap. 7.

idem

idem cõfirmãs sic ferme inquit: Sile, cui mala nutrimenta concoquunt, non gaudeat ex hoc. Noxa.n. etsi ad tps fortasse delitescit tpis tñ successu sese exerit, & grauissimam certissimamq; neglectæ artis medicę pœnam adfert. Atque hinc adeò pauci eorum, qui iustũ uiuendi modũ sectantur, destinatam senectutis metã cõtingunt, sed crudis ex in tẽperantia aceruarijs succis, podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus alijsq; id genus malis prius torti, uitam cum morte commutant. Præstat igitur, vt disertè à Fuchsio nostro scribitur, tpantia & parcitate aĩum corpusq; vegetũ ac sanũ seruare, quam crapulã, crepisq; cõpotationibus. & immoderatione infirmum morbosum, Deoq; & hoĩbus odiosum redde re, ac ne illud quidem silẽtio prætereun dum hoc loco, quod protracta ad vnam ferè horam mora, ac iustæ cõmanducationis & deglutionis gratia comestioni interposita, laudabilis modò, sed ad tuendã etiã valetudinem utilissima censet. Cibus. n. qui exactè dentibus manditur, extenuatur, & molitur, ac sensim deinde atque tardè deglutitur, etsi imperfectã ac modicam oĩno, aliquam tñ, ut in suo genere ęstimandã alteratione in ore cõsequitur, quemadmodũ li 3. cap. 7 de natural. facul. Galeno & Auicennæ 1.1. doct. 4. cap. 2. visum est. Cęterùm imperfecta

secta commanducatio vt cōcoctioni contumax est, ita etiam horrorem quendam & insuauitatem adferens, ciborum appetentiam auertit. Mora verò quæ inter edendum, multis vltrò citroque sermonibus collocutionibusque interpositis, ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamque nocumenta hactenus enumerat sequuntur.

Vltimus versus in quibusdam Exemplaribus hoc etiam modo legitur.

Hæc sint signa tibi, subtilis in ore saliua.

NEC malè quidē. Nam saliua quę subtilis & nulla qualitate infecta, sed pinde quasi aquosa gustui offertur, tum coctionis, tum absolutæ sanitatis et indicia ōndit, Gal li.3.c.6.de locis affectis teste.

¶ *De Melancholicis & vitandis cibis. Caput VII.*

Persicę PErsica, poma, pira, & lac, caseus, & caro salsa,
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina,
Atra hæc bile nocent, suntque infirmis inimica.

HIC recensentur decem ciborum genera, quæ sanguinem serosum & Melancholicū efficiunt, eoq; infirmis nocent.

Pri-

PRIMVM, persicę de quibus lib.2. c.19 de aliment.facult.desertè ita Galenus scribit. Ipsorum succus, & veluti caro facilè corrumpitur, prenaq; oĩno est. Quocirca (quod quidem facere solent) non sunt post alios cibos mãdenda: corrumpuntur.n. in superficie natantia, sed in oĩbus, quæ parui quidem, sunt succi, verùm humida sunt ac lubrica, & q̃ subduci facilè quæant, id cõiter tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita.n. fiet: ut & citius subducantur, & alijs cibis viam muniat. Quæ si sũpta postrema fuerit, vnà secum alia quoque corrumpent. Atq; inde sanè pater, hoc dictum de ijs intelligendũ persicis, q̃ matura post alios cibos ultima eduntur. Præsumpta.n. stomacho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appetentiã præstant. Dioscorides etiã lib. 1. cap. 130. idem testatur in eum modum scribens. Persica matura tã stomacho, q̃ ventri utilia sunt: Acerba aluum cohibent, sed sicca vehementius. Decoctum è siccis alui stomachiq; fluxiones sistit. Sic meo quoq; Sethi de persicis hæc refert. Persica, inquit, quidam in tertio ordine refrigerantium humectantiumq́ue posuerunt, alij in primo, alij verò in secundo, quod etiã certius est Phlegma generant, non facilè concoquuntur, celerimè in ventriculo corrumpuntur: propte-

rea qui crebrius ad satietatem his utuntur, in febres incidunt: lędunt & neruos proprietate quidam. Oportet verò hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quę ex his matura sunt, ventrem ducunt: immatura contra sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorũ succus in potu sumptus, lumbricos ventri perimit: idem perficit, si cũ folijs umbilico apponatur. Suscitant quoque ciborum appetentiam persica, prosunt & inflammato ventriculo, & genitali semini adijciunt, serosum tñ sanguinem parant: sæpiusque post unum vel altero mensem ob putredinem febris tum longiores, tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plin. Valerianus; persicorum folijs siccis, & in puluerẽ redactis, plagas cruetorum vulnerum claudi, quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quanquam autem persica iam dictis uiribus prædita sunt, quia tñ humor inde genitus facilè corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis, & maximè si præpostero ordine ac intempestiuè sumantur. Infrà cap 42.

SECVNDVM, poma sine mala: In quibus, authore Simeone Sethi, multa differẽtia est: quęcumq; .n. adstringunt frigidum habent & terreũ succum. Quæ

teria sunt, frigidū quidem verum tenue
lum habent. Medij aũt temperamenti
int dulcia, q̃ ad caliditatem magis ver-
ũt. Oĩa certè quadam peculiari ꝓprie-
ate neruis nocent, nocent & q̃ matura
on sunt. Dicuntur & lapidē seu calculū
ignere ijs, q ad facietatem ipsis vtunt.
erum vt illa sunt ad . . . . . idest
nimali deliquia, & cordis debilitatem.
piritum quoque flatulentum in secun-
a concoctione generant eoq́ue infirmis
ocent sicuti de pyris mox dicet. Neque
erò ab his solum fructibus sed ab oĩbus
t q̃ sanguinem seroso ac ebulliente suc-
o replent, egrotos abstinere conuenit.
usmodi plane sunt recentes, & q an-
e pfectā maturitatem edunt, cum.n.hu
nidius alimentum, ob idq́ue excremen-
osius pbeant, non secus in corpore hu-
nano feruent & ebulliunt, atq; vinum,
d nuper ex fructib. vel vuis expressum
st, in dolijs, & hoc quidem ob calidita-
em ipsis a Sole, cum maturescerent, in
enitam, quemadmodum li.4.c.3.de vsu
artium Galenus attestatur. Et hoc cer-
è Auicen.3.1.doc.2.c.7.teste, commu-
ne est omnibus cibarijs, quæ sangui-
nem seroso succo implent. Porrò, & si
eto hoc interim spacio, quo mandun-
ur humectent, ob succi tn̄ ebullitio-
nem prompte in ventriculo corrum-
puntur, & sanguini putrido gignendo ac

commodatissimi sunt, qua de causa non temere Auic.1.4.trac.2.c.7. fructus recentes omnes febricitantibus inter dixit. Plura Galenus.lib.2. cap.21. de alimen.facul.& infrà, cap.39.

Pyra. TERTIVM pyra. quæ sanè, perinde vt & alij fructus recentes ac crudi: communiter: hoc possident, vt seroso ebullienteq; succo sanguinē expleant, eumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit, vt eorū cibus. Pli.lib.22.cap.7.teste, non egrotis solùm, sed valētibus ēt onerosus sit. Inflationes quoque excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitant. Sed innoxia fiunt, si vnà cum carminatiuis vulgo dictis, hoc est, calfacientib. tenuantib. & flatū expellentibus comedantur, vel super his vinum vetus & adoratum bibatur. Quos Galenus lib.1.c.26.de alimen.facul. Palam ēt ita scribens confirmat. Quicquid omnibus cibarijs inest flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, ut inter cæteros fructus q̃ maximè impinguet, quare sues ipsorum esu magis quàm quorum. libet aliorum fructuum pinguescunt. Laudatiora sunt odorata, & dulcia, & ex ipsis cocta, quàm cruda, meliora. Coquenda verò cum fœniculo, aniso, saccharo. Infra cap.13, & 39.

QVARTVM, lac hoc. n. facilè corrum-

rumpitur, inq́; nidore aciditatem vt in impuro ventriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendũ non est, quia plurimo calori conuersatum, in nidorem statum abit. Huc accedit, ꝙ in ventriculo febricitantium haud concoquatur, sed potius corrumpitur, adeoq́; febres auget. Caput quoque dolentibus malum est, quod confirmat Galen. qui lib.3.de alimen.facul.c.14. lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmũ, non esse accommodum tradit. Cuius quidem rei causa alia non est, q̃ quod lac sit nidorosum, ac facilè euaporet: caputque petat adeoq; dolorem augeat. Nocet preterea sitibundus, & alijs nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib.5. & ibidem Galenus. In phthisi tñ, hectica, & alijs quibusdã passionibus, vt Hippocrates loco iam citato autor est, utilissimè conceditur. Qua de re copiosius infrà c.34. Quanq̃ autem lac infirmis ex vsu non sit in sanis tñ ad bonos humores gignẽdo, ex ijs presertim animalibus q́ue bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur: Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfectè concoquatur. Tunc.n mordaces succos, quoscunq; inuenerit, expurgat, qua de causa in urine difficultate & acri egestione alui, non solum bibere conducit, sed ẽt infernè ꝑ clysterẽ infundere. Ad acres

enim & mordaces fluxiones cômodissimum est, non solũ abluens ipsas de partibus infestatis atq; hoc per extersoriam humiditatem, q̃ in seorsa sui parte complectitur, sed ẽt crassitie ac pinguedine sua corporibus oblitum ac inductũ, non sint influxum acrem nudis ipsius allabi. Ad pulmonis itaque ac intestinorum vlcera, item renum, vesica, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutte asperitudines conuenientissimum est in potu, adeoq; cutem ipsam pulchram ac nitidã reddit. Ad hæc lancinaméta ex veneni portione, & quę in vrinę meatu fiunt, cõpescit, Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerãti, & ad hyoscyamum velut peculiare remedium est. Nã statim resipiscere affectos facit. Cæterùm in gutturis exulcerantibus, quæ cùm alias ob causas multas tũ ex anginis fiūt, & his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarisare conducit. Corporibus preterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carne longè melioré reddit, & corpus conuenienter humectat: Hoc tñ imprimis cauere debet, qui lac bibe-

re voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potib. abstineat, donec concoctum sit, ac successerit. Si. n. ante eius concoctionem, alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstat autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quietè ac sensim ambulare, & interim cessare, citra somni admissionē. Qui enim hoc modò se gesserit, potum lac exercerent, idq́ue inutilia secum educet. Opus est. n. si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit a suo commodè purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibusq́; vicinis. Post hæc in venas defertur, optimeq́ue nutrit, & non amplius succedit, sed ventrem sistit. Corporibus verò distēperatis infestū inimicumq́; est. In calidiorib. n. citò in nidorem atq; bilem, in frigidioribus verò in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis secundum, pro ipsorū animalium specie haud paruā esse differentiam. Bonum namq́; lac crassissimum ac pinguissimum & concoctu difficile est, & ob id in ventriculo inflatus vertitur, venarumq́ue obstructionem parit. Liquidissimum autem ac minimè pingue, est camelorum, mox, equorum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ est

caprarum, hoc crassius ouium. Lac igitur caprarum, cùm inter cætera lactis genera moderatè se habeat, neque pingue admodum, neq; crassum sit, meritò in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se inuicemq; collatarum, & secundum anni tempora non parua differentia est. Earum.n.quæ modò pepererunt, lac liquidissimum, sed temporis progressu magis semper, ac magis incrassescit. Aestate verò media, ipsum etiam in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam incrassescit quod penitus deficiat. Verè autē vt liquidissimū, ita ēt copiosissimum est. Quo sit, vt eligendum sit lac caprarum nō quidē prægnantium, sed enixarum, quæ tñ, ꝙ ad portū ipsum attinet, mediocriter se habeant, hoc est, quę neq; nuper enixæ sint, neq; multum a partu recesserint: hoc interim non neglecto, vt ipsis etiā alimenta propria affatim suppetant. Ac ne illud quidē silentio prætereundū hoc loco, ꝙ lac craprinum sine melle sumptum, haud citra periculū sit. plerisq;.n.qui purum illud hauserunt, coctum est in ventriculo in speciem casei: quod quidem quum accidit, mirū est, quam aggrauet hominem ad strangulet. Ob eam causam, lac vbi sumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ, & salis non nihil admiscent. Atque hæc quidem hoc loco de lacte sufficiant.

Plura

Plura Galenus lib.3. c.14.de alimen.facul. & lib.10.c.7.de medica. simpli.facul. & in lib.de cibis boni, & mali succi ca.6. Oribasius lib. 4. Sinopseos ad Eustathiũ c.12.18.& 40.Paulus lib.1.c.86.& 87.& Aetius lib.2.c.9.& 93.

QVINTVM, Caseus quod quidẽ tũ in omni caseorum genere tũ de inueterato cum primis intelligendum est. Hic enim ob coaguli, & salis, dum præparetur iniectionem tpis progressu acrimoniam assumpsit, humiditatemq; oẽm deposuit, quare seipso ẽt acriorem, & manifeste calidior, atq; ardentior euasit, & ob id ipsum peiores quoq; & crassioris succi, & ægrius concoctilis effectus est: præsumptorũ quidem concoctioné adiuuat certè, sed ipse difficilius concoquitur. Atque hinc adeò iam vulgo dici solet. Case⁹.

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quam.

Nutrimentum habet exile, stomacho nocet, & vbi forte fortuna in corpore supercalefactus fuerit, quemadmodũ disertè Galenus lib.3.cap.6. de lo.affec. scribit, facile melancholicum humorem parit: recẽs flatuosus quidem minus est, sed uentrem magis magisq; siticulosus, & flatuosus est, nec ad calculorum in renibus procreationé minus existit noxius. Deterrimũ præteria edulium est ijs, quẽadmo

dum hoc ipsum Hippocrates. lib. 4. de vict. rat. in morbis acu. aph. 92. clarissime ostendit, qui se potu replerunt. Grauat si quidem os ventris primumq; corrumpitur, & alia deinceps secum corrumpit. Fugiẽdus igitur est eiusmodi, vt qui nihil cõferat, neq; ad coctionem, neque ad distributionem, neque ad mouendam vrinã, neq; ad ventris deiectionem, ceu vtique nec ad succi ꝓbitatem: porrò recens ac mollis caseus, frigidi humidique temperamenti est, & duro siccoq; flatuosior existit, sed eo minus adstringit, minusq; crassi succi est, nihilominus tamẽ ægrè conficit, obstruitq; & calculos gignit. At verò q inter vtrumque, recentẽ nimirũ & inueteratũ, glutinosũ & friabilẽ, durum ac mollem rarũ laxũue & validè densum coactumve medius existit, quique dulcedine nonnulla participat, modiceq; salsus est, neq; lachrimas, cum inciditur, profundit, neq; tardius a luo secedit, sed odore & sapore iucũdus, moderateq; pinguis est, atq; ex bono lacte pulcherrimè elaboratus is vtiq; reliquis cibus longe multumq; præstat. Verum post alios cibos vltimo loco, & exigua plane copia ingerendus est, alioquin & ipse, nihilo secus ac reliqui casei, ventriculũ grauat, coctionẽ ĩpedit, aluũ cohibet crassos humores, atq; flat⁹ in corpore, lapidemq; in renib. parit. Solus igitur.

Cassius ille bonus quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galenum lib. 3. c. 16. de alimen. facul. & lib. 10. c. 9. de simp. med. facul. in li. de cibis boni & mali succi cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89. & Aetium lib. 2. cap. 101.

SEXTVM, caro salsa. Caro .n. salse condita, atque Sole deinde aut vento siue fumo exarefacta, cuiuscunq; ea generis, uel animalis fuerit, substantia cùm duriore, tum ad coquendũ etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori præbet exiguum & mali succi, ideoq; sanguis inde generatus crassus existit, atque melancholicus, ac proinde, si frequens eius vsus fuerit, non solùm infirmis, verumetiam sanis officit, quemadmodum idipsum ex Galeni li. 3. c. 6. de loc. affect. & comm. 18. lib. 2. apho. & post eum ex Auicen. 2. 1. doc. 1. in fine capitis. 15. apertè colligitur. Caro salsa.

SEPTIMVM, caro ceruina, cui & ipsi fane cũ omnibus duris & siccioribus carnibus hoc cōe est, vt succum vitiosum, concoctu difficilem, ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renum affec. digno. & med. cat. c. 26. clarissime ostendit, Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholice. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: Vnicè cauendũ ne quis carne vescatur ceruorum, qui Caro ceruina.

per ætatem capiuntur, ꝙ eo nimirum tẽpore viperas ſæpè & ſerpentes deuorẽt, atq; ideo ſitibundi admodum fiant. Attamen, cùm naturæ inſtinctu edocti nouerint ſibi futurum exitio, ſi ante illorum concoctionem aquam hauſerint, fortiter ſitim tollerant, eaq́; incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore uenenoſæ, ac valdè noxiæ ſunt: & idcirco obſeruandũ, ne quis eis per æſtatẽ veſcatur. At verò hyeme tutius ſumunt̃, meliuſq́; ab innato calore ſuperatur. Niſi.n. probe concoquantur, craſſum humorem generant, iecurq́ue & ſplenem obſepiunt obſtruuntq́;. Quinetiam corpus tremulum atque infirmum euadere ex frequenti, & immoderato eius vſu traditur.

Caro leporina.

OCTAVVS, caro leporina. Hanc Paulus Pſellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi, quaſi colligens, quæcunque a veteribus dicta erant, in hunc modum de ea ſcribit: Leporum carnes, his qui exiccare corpus volunt, ſunt valdè vtiles. Qui verò temperatura ſunt ſicciore, minus conferunt ſanguinem enim craſſarum partium, & malãcolicum gignunt, aluum cohibẽt, & vrinam proritat. Quod ſi tñ probè concoctæ fuerint, nõ omnino male nutriunt. Contrà verò, obſtructionẽ hepati, ac ſpleni efficiunt, pulmonique nocent, & immedicis torquent vigilijs:

Iſaacus

Isaacus in diætis vniuersalib. leporinam pro pharmaco potius q̃ alimento habendam censet. At nec hoc quidem ignorandum, ꝙ tum hæc caro, tũ ceruina quoq; si fuerint animalium ætate declinantiũ, simpliciter sint euitandæ. Si quis tñ comedere oĩno expetat, ei sane partui partes propinquiores sunt eligendæ, quo nimirum naturalis earum siccitas ab ætate temperetur. Eadem ratione, & pinguiores longè cæteris antecellunt. Siccitas namq; pinguedine correcta ad mediocritaté in eiusmodi animalibus inflectitur. Verum de hac ipsa Ioanne Manardo lib. 13. epist. 4. diligentius nemo disseruit.

NONVM, caro bouina: circa quam notandum in primis, & fęminam ipsam, quæ vacca dr̃, & vtrumque marem, tam eum, qui castratur est, quam cum ét, qui integer ad speciei propagatione reseruatus, taurus nominatur, cõi hac bonum appellatione significari. Atque hi sanè non parum inter se ætatis ratione differunt. Extremæ nanq; ętates, vt in alijs nõ paucis, ita in his quoq; vitiosæ sunt. Mediæ verò optimæ, & saluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mucosa, & excrementitia est. Bimestres autem quique paulò vltra citráve eam ætatem cõsistunt, temperamento viciniores sunt, & carnes habent ad cõcoquendum perfectis bobus præstantiores, & multũ alimé- Caro vina.

ti corporibus exhibent boniq́ue ſucci ha bentur. Proſectiores verò qui tñ florentem ætatem nondũ attigerunt, temperaméto ſunt q̃ ſenes minus ſicco, magisq́; ijs iuuenibus conueniunt, qui bono ſunt corporis habitu. His prædictæ ætatis boues valentius quidem alunt, ſed ægrius tum cõcoquũtur tñ in membra diſtrahũtur. Porrò ad ſenium vergentium, atque ipſorum ét ſenum carnes duræ, ſiccę, neruoſæ, concoctioniq́; rebelles ſunt, & melancholicum humorem efficiunt, ſoliſque ventriculos habentibus calidiores, atque illis inſuper, qui vehementer ſeſe, atq; immoderatius exercent, concedi poſſunt. Quod li. 4. de vict. rap. in morb. acu. aph. 99. Hippocrates etiam ita ſcribens atteſtatur. Bubulæ carnes melancholica proritant græco. Nempè horum natura inſuperabilis eſt, nec quiuis uentriculus eas concoquere poteſt. Galenus quoq; lib. 3. cap. 1. de alim. facul. idem ijs fere confirmat uerbis. Carnes bubulæ alimentum quidẽ & ipſæ corpori ſuggerunt non mediocre, neq; diſſipatu facile, & ſanguinẽ tñ generant, quam conueniat craſſiorem. Quod ſiquis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, ſi largius his uefcatur. Affectus aũt melancholici ſunt, cancer, elephas, ſcabies, lepro, febris quartana, & q̃ peculiari nomine melancholia

nomi-

nominatur. Lien item quibusdam a tali succo intumescit: quam rem cachezias, i. prauus habitus, & hydropes sæpe numero consequitur. Cæterum qua ratione incommodis, quæ frequentiorem earum usum excipere solent, prouidendum sit, luculenter, & perspicuè. Simeon Sethi in hunc modum scribens edocuit: Si quis eas edere uelit, summaq́; cupiditate appetat, uel cogatur etiam, is medeatur nocumento, quod inde futurum speratur, aceto, & alijs cum ruta intingens. Idem quoque autor est, earundem iure siue brodio, ... Græcis appellato, fluxus uentris ex flaua bile cohiberi.

Vaccinæ, cùm præter succi prauitatẽ etiam sexus ratione frigidiores sint, meritò a sanctitatis tutela eximuntur, non tamen ab eis, quemadmodum nec ab alijs, quæ hactenus dicta sunt, ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum, optimis uerò, quantum fieri potest, sæpius utendum.

DECIMVM, caro caprina: de qua idẽ ferme qđ de bouina dicendum. Hœdi n. perinde, ac uituli, carnes ad conficiẽdum perfectis capris meliores, & tuendę ualetudini accommodatiores habent. Mõderatè nutriunt, sanguinemq́ue tenuem, & humidum gignunt: Præstantiores, & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè si neq; tenelli admodum, neque Caro caprina.

natu grandiores fuerint. Simeone Sethi rufos, & glaucos Rhazes verò rubros in nigrum inclinantes, ac pingues præfert Baldacho fęmillæ, q̃ masculi carnem tẽperatiorem, & siccitate remotiorem esse, placet. Mirificè calidis, & siccis temperaturis, atque insuper delicati, & ociosæ uitæ dediti, & conferunt. Hirci carnẽ quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam, & stomacho inimicam, ægrè concoquitur, & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum post taurorum. Porrò in ijs omnibus carnes castrorum sunt præstantiores: senum autem pessimæ. Caprina in tota valetudinis cura obseruationeque vitanda est. Nam Hippocrate lib. 4. de vict. ratione in morb. acut. teste, habet mala, quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatẽ, estq; flatuosior, & ructus magis generat: acris est, malumq; succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium capræ melius agunt, longeq; seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc. n. arborum, & fruticum surculi, & germina, quæ ijs maximè idoneum præbent alimoniam, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores etiam, ac pinguiores, nobisq; alendis accommodatiores fiunt. Quod autẽ alimonia ad carnis bonitatẽ plurimum possit, argumẽto sunt euidentissimo vulpes,

Aretina.

quæ autumno probatissimã ob vuans habét carnẽ. Sic passer, & ficedula per idem tp̃s maximè laudabilem carnẽ obtinent. De caprina plura Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facul. & de attenuante diæta c.6.& comment. 101. & 102.in lib. 4. Hippocratis de vic.rat. in morb. acut. & Paulus liber. 1.cap.84.& Aetius lib.2.c. 119. Atque hactenus quidem de cibis, & carnibus vitandis. Exigit nunc ordo vt de electione alimenti, quod partim a iã dictis partim verò ab alijs quibusdã animalib. sumitur, nonnihil ét dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipsos artis medicæ scriptores controuersia est. Galenus enim vt & alij nonnulli, porcinæ palmam vetulit. Rhazes verò, Auicenna & Auerroes hędinam prætulerunt. Sunt etiam quibus vitulina præstantior uideatur. Porro electio hæc & præstantia multiplicetur attenti põt. Et primo quidem ratione tum similitudinis, quam cum humanis obtinent carnibus tum maioris. quoque & discussu difficilioris alimenti. Quo sanè modo porcina cæteris omnibus longè antecellit. Maxima.n.illi cum humano corpore similitudo est, quemadmodum Galenus lib.3.de alimen. facult. c. 1. disertè ijs uerbis ostendit. Suillæ carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine vlla in gustu, vel

olfa-

olfactu suspicione comederunt: id. n. ab improbis hospitibus, & alijs quibusdam factum fuisse, iam compertum est. Idem lib. 10 de simpl. med. fac. c. 2. Sanguis, inquit, suillus humano maximè temperie similis est. Siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperti. n. sint hospites & coqui cõplures, q humanas carnes pro suillis venderent: tametsi qui eas edissent, nullum oĩno discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersoriò publico ius esitasse delicatum cum carnibus suauissimis: cæterùm cum iam pene saturi essent, inuenisse digiti partẽ anteriorẽ, quæ videlicet ad vnguem est, quo perculsi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne, scilicet se quoq; vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exire, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter demuo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines mactantes deprehensos, non item multò post referebant. Itaque iure quispiã existimet suillam carnem humanæ esse simillimã. Quod deinde suillam carnem validissimè nutrire diximus, hoc Gal. lib. 3. cap. 1. de alimen. facul. in eum modum scribens confirmat. Omnium ciborum suum caro potentissimè nutrit. Cuius rei athletæ certissimũ tibi præbent indicium. Si n. paribus exercitationibus parem molem alterius cibi

pri-

pridiæ totum diem cõmederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si plurib. deinceps dieb. id fecerint, non imbecilliores mõ verum etiam alimẽti penuria macilentiores palam conspiciuntur. Idem lib. 7. metho. meden. c. 6. ijs etiã testatur verbis. Omnium, quos nouimus ciborum, maximè nutriẽs suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. pa. 3. aph 4. quum iã corpus ex multis exercitijs cõciderit. suilla carnes assatas exhibere præcipit. Porro alimentum, qđ inde sumitur, firmum esse, neque dissipatu facile, satis cõfirmat Galenus in lib. de attenuãte diæta, c. 6. Vbi sic scriptum reliquit. Suum domesticorum caro oĩum aliorum ciborum firmissime nutrit. Multum. n. in seipsa hẽt lentorem tũ pp vitam desidiosam, tum pp cibi humidioris affluentiã. Et similiter in lib. de renum affec. dignot. & medic. c. 26. E pedestrib. optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeq́ue tum nutribilis, tum corroborãs ob id q diutius ea victitãt, iecoris & renum obstructione corripiunt, quib. hæc à natura astrictos meatus habent eoq́; longiori ab ea interuallo abstinendum. Quia verò guttinosum, vt dictum est & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iussit. quo nimirum uisco-

sitate

ſitate, ac craſſitie ab ignis caliditate non nihil conſumpta, minus humida, ac glutinoſa edatur. idem lib.4. de vict. rat. in morb. caut. aphoriſ. 103. eiuſmodi carnem abſque pelle, hoc eſt, cute mandendam eſſe docuit. Cutis.n. animalis utpote frigidior carni ſimiliter concoqui nata non eſt. Quæ autẽ ob aſſationem ambuſti eſt, tum ad ſucci bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis exiſtit, choleramque parit propter eam quæ huic accidit acrimoniam. Ibidẽ pinguiſſimam quoq; ſuum carnẽ, ea q̃ medij, & bene carnoſi habent, deteriorẽ exiſtimat, ſuſpitionem humiditatis habens, ob q̃ pinguedo omnis carne ſui generis deterior, tum ad cõctionem, tum nutritione exiſtit. De ſuilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni, & mali ſucci c.4. Suilla caro, ſi exactè in ventriculo concoquatur, tũ in ſanguinem a iecinore conuertatur, probatiſſimos humores gignit. Quod intelligendum utique, non de carne ſuum vetuſtiſſimorum: ea enim ob ſiccitatem, & duritiem ægrè concoquitur, ad ſuccum uitioſum generat: neq; parculorum lactentium: nempe hi terreſtrium ferè omniũ, quæ uorant homines animaliũ maximè humidam, & incrementitiã obtinent carnem. Atq; eam ob rem plurima inde generatur pituita. Sed ætate mediocrium, anniculorũ videlicet, uel bimorum. Idem

Ga-

alenus ēt libro paulò antè citato, capi-
duodecimo atteftatur. Ex animanti-
as, inquiens, quorum natura ad bonos
umores gignendos aptiſſima eſt, & ſues
ediocris ætatis habent: qui.n. ad ſum-
um creuerint, hominibus vigentis æta-
, ſeq; exercentibus qui verò adhuc in-
eſcunt, ijs, quorum ætas inclinat, ido-
ei ſunt. Caro ex porcellis paruulis ex-
ementis ſcatet. Quare & pedeſtribus
nimantibus ſuilla caro probatiſſimus ci-
us eſt. Et hoc quidem tametſi in vtroq;
enere, tam domeſticorum, q̃ agreſtinũ
erè dicatur, agreſtes tamẽ a Galeno lon
cæteris anteferuntur. Atq; hinc adeò
libro de attenu. diæta c.6. ſic inquit:
pri ſuibus domeſticis in cibo ſunt ante
onendi. Et lib.8. meth. meden. cap.2. Ex
ſis ſuillis carnibus optima eſt monta-
a. Cuius cauſam Galenus lib.3. de ali-
en. facul. c.13. hanc eſſet tradit. Dome-
ici inquit, ſues temperie humidiores
nt, quàm agreſtes tum ob aeris, in quo
egunt, humiditatem, tum verò ob vitæ
nauiam. Qui uerò in montib. degunt,
ultum exercentur, ac fatigantur: præte
ea in aere ſicciore viuunt, quapropter
orum caro eſt durior, nulliusq; prorſus
inguedinis, aut pauciſſimæ particeps,
alimentum, quod inde prouenit, mi-
us habet excrementi; contra excremen-
tiũ eſt, q a domeſticis ſumitur. Neceſ-

ſe

ſe igitur eſt, alimentum eiuſmodi nutrire valentius, q̃ alterũ, ſuccumque gignere multò meliorem. Addit ꝑterea Auicenna lib. 2. Cano. c. 146. eoſdem hyeme meliorem ſanguinis habitum conſequi, longeq; ſeipſis in cibo euadere præſtantiores. Ex omnib. hactenus adductis, ſatis iã liquet, homnib. ætat florentibus, fortib. ſanis, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntib. vtpote foſſorib. agricolis, meſſoribus cæteriſque id genus operarijs modò ab oppilationibus puri atq; vacui ſint, ac deniq; ijs ẽt, qui impinguari cupiunt, ſuillam potiſſimum adhibendam. Ad eiuſmodi.n. corporum conſeruationem alimento plurimos firmo, atque ægrè diſſipabili opus eſt. Rectè itaq; Rhazes li. 3. ad Alman. c. 9. Craſſa inquit, caro multum ſeſe exercentibus conuenit, ijs vero, qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, ſubtilis & extenuans. Quod Auicenna quoque 3. 1. doct. 2. c. 7. ita fermè ſcribens confirmat Vehementer ſeſe exercentes multoque labore fatigati, firma magis & craſſa alimenta requirunt.

SECVNDA vero carnium electio a temperamento, concoctione, & ſucci inde geniti probitate ſumitur, atq; ea quidem ratione hœdinè longe cæteris præferuntur. Nã vt Rhazes loco paulo antè citato autor eſt, temperaturæ ſunt mediocri,

ocri, nullius prauitatis participes, faci
cōcoquuntur, tum sanguinem quoque
ter subtilem & crassum. calidum ac fri
dum temperatum efficiūt. Illis tñ, qui
ultum exercentur, in cibo minus ido-
æ sunt: siquidē alimentum, quod cor-
ri summittunt, forti exercitio, siue la-
re celeriter discutit. Iuuenibus tēpera
mediocri exercitio vtētibus quemad
odum ex illis quoque de quibus suprà
ctū est, magis cōueniunt. Porrò quēad
odū hac rōne inter animalia domesti-
caro hędina pręstantior est, sic inter
restia quoque capreoli facile primas
otinent: post hędinā aūt secundū locū
ietina sibi vēdicat, si quid Rhazę atq;
uerrhoi credimus. Quorum ille qui-
em lib 3. ad Alman. c. 9. ita scriptū re-
quit. Caro arietina q̃ hędina crassior
st, viresque magis auget, sed plures effi
t su pfluitates; in bonitate tñ hędinam
quitur carnem. Hic vero lib. 5. suorum
llecta c. 32. de eodem hęc se hæc ferè
odidit. Post carnem, inquit; hœdinam
t arietina, atque ita oēs propè medici
ntiunt, pręter Galenum, qui arietum
rnes abominatur: persuasum. n. ha-
et, uitulinam arietina longè melio-
s esse nutrimenti. Sed Galenus for-
n hanc præstantiam ex eo attendit,
uitulina plurimum nutriat, & nutri-
entum eius ægrius dissipetur, Arie-
tina

tina verò insignis humiditate ꝑdita sit. Nam humidus alimentum, & distribui-tur, ita ēt discutitur celerius. Locus Galeni, quem Auerrhoes citat, est (ni fallor) in libro de cibis boni & mali succi c.12. verba Galeni sic habent: ex pedestribus animantibus caro suilla probatissimus cibus est, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina verò humida, tum lentorem, mucoremq; in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante diæta c.7. velut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus, hirci & arietes, & genus omne ouiũ, ac caprarum, non vndequaque laudabilis sunt alimenti. Solis aũt hœdis innoxiè vtare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus vtique locis fit hoc perspicuũ apud Rhazē atq; Auerrhoē agnos masculos qui aliquãtulum increuerint, per arietes esse intelligendos. I quod ipsemet Auerrhoes his verbis con firmare vr̄. Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertia, demum carnium electi sive præstantia in eo sita est, vt neq; in suaue, neq; mali odoris, neque glutino sum quicquam gustu representent. Tales aũt imprimis vitulinę sunt, quēadmo dum Auerrhoes loco citato ijs ferè ve bis ostendit. Carnes inquit, vitulinę b nę sunt: minus.n.q̃ boum ętate declin

tium

tium carnes habent tum uiscositatis, tū frigiditatis, ac siccitatis, tū odore quoque cęteris carnib. suauiores, & iucūdiores sunt. Quę certe consideratione ipsis ēt hędinis pręferūtur. Siquidē in coctura hædinarum muccago, hoc est, lentor, siue viscositas quędam deprehenditur, quæ in vitulinis non apparet. Hędinę tñ vitulini ? succi probitate p̄stant, Ex oīb. quę hactenus adducta sunt, liquido iam constat, non esse tantam inter Medicos de carnium electione cōtrouersiã, quanta prima facie apparet. Hoc quoq; scire in vniuersum oportet, quod siccorum animalium carnes in prima ætate, quę humidior est, prędtãtiores sint, & minori, momento conficiantur. Cùm verò adoleuerint, ob siccitate ęgrè concoquantur. Contra humidioribus animalibus carnes ꝓgressu tpis consumpta humiditate superflua, aptiores & ad cōcoquendum & ad nutriendum fiant. Quod Galenus ēt lib. 3. de aliment. facul. cap. 1. in hunc scribens modum innuere voluit. Ijs, inquit, animalib. quæ natura temperamento sunt ficciore, adolescens ætas ad mediocritatem ipsam confert: humidiorem verò natura, quod sibi ad probam ac conuenientem tēperiem deest, id ab ętate florenti adsumit. Nō modò itaq; vituli carnes habetur ad cōficiendum perfectis bobus p̄stãtiores, sed ēt

hœdi-

hœdi capris: velut contra uerueces anniculi agnis lactentibus, & porci acciculi vel bimi poculis paruis. Hinc non temere ab Auicenna.3. 1.doct 2.c.7. dictum est. Oportet vt cibus, nimirùm sanitati conueniens, sit, qualis caro est, præcipuè hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum.

Ex quib.oĩbus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouiũ, boum, atq; verrium antiquorum, nõ vndequaq; laudabilis esse alimenti. Carnes vero vitulorum iuuenum, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum valetudini tuendę esse accõmodatissimas. Hoc quoque ignorandũ nõ est, ꝙ carnes naturali temperamento ficciores, sint exliandæ: quò nimirum ab aquæ humiditate contemperent. Elixatio.n siccitatem tẽperat. Humidiores verò assandæ, nempe ut earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil atque imminuta, mediocritatem cõsequantur. Assatio.n.ex Galeni snia, humiditatem moderetur. Quo fit ut carnes leporum cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ: porcellorum verò a veruecum assæ sint pferendæ. Eadem ẽ ratione in ætatibus, temperaturis atque anni constitutionibus humidis, sicciores & assæ carnes magis conueniunt: In siccioribus uero humidæ atque elixæ

¶ De

¶ *De cibis bene nutrientibus.*
Cap. VIII.

OVa recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, naturæ sunt ualitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his versibus comprehenduntur.

PRIMVM, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 21. in eum scribit modum. Oua recentia ueteribus plurimum præstant: quippe optima sunt recentissima: vetustissima autem pessima. Quæ verò in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate, aut prauitate inter se differũt. Idem lib. 1. aph. cõment. 4. oua inter alimenta pleni uictus numerauit. Quam sñiam Auicenna quoq; cũ alijs plerisque locis, tũ maximè. 4. 1. c. 1. ijs fere uerbis cõfirmat. Quandoq; est nutriens paruæ quantitatis plurimo reficiens alimento eius generis sunt potissimùm oua, & testes gallinacei, quorum fere nutrimentum cum ipsorum pensatur pondere. Porrò ouorũ multæ inter se sunt differentiæ. Et prima quidẽ penes propriam substantiam. Gallinarum.n.perdicum, & phasianorum iuuenum ac pinguium omnibus præstant, & ad uictus salubris ratio- Ouorũ differẽtiæ.

tionem accomodatiſſima ſunt: anatum verò, anſerum, pauonum, ſtruthiocamelorum & ſimilium deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquod bonitatis diſcrimen eſt, paula.n.oblonga & candida reliquis, ſucci probitate excellere creditur, id quod vulgatis etiam hiſce verſiculis comprobatur.

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneris,
Quòd bona ſint oua, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoque hoc obſeruatũ eſſe ẽt Plinius meminit, qui lib. 10. natural. hiſtori. c. 52. ita ſcriptũ reliquit, Quæ oblonga ſunt oua, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Locus eſt lib. 2. Sermonum, Satyra. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento
Et ſucci melioris, & vt magis alba rotundis.
Ponere.

Candida præſtantiora dixit, atq; eius rei, vel inde certiſſimum indicium colligas, ꝙ anatum, & anſerũ oua plus aqueæ naturæ poſſideant, pallidioraque, & ob id cibo minus idonea ſint. Quanquam verò oua per ſe quidem ſalubria ſunt, coctureę tñ ratione non parum immutantur, adeo vt interdum inſalubria fieri poſſint: Nam quædam diutius coquuntur, alia ad mediocrem vſque cõſiſtentiam, alia in aqua eouſq; duntaxat, dum incaluerint, lixantur. Secundum quas differẽtias, alia quidem ἑφτὰ .i. cocta vocãtur: alia ῥοφητὰ

id eſt,

est, tremula, alia vero rotita.i.sorbilia. remula itaque, hoc est, quę eatenus per ctione inspissantur, vt in manu tenens in testa siue putamine suo tremere vi eantur, omnium sunt prestantissima, plu mum alimenti & optimi succi corpori us exhibent, facillimeque tum conco uuntur, tum distribuũtur, & sanguinem ordi quàm maxime congruentem gene int. Quare ijs cum primis qui ex mor o debiles adhuc sese colligunt, senibus, c imbecillibus conueniunt, præcipuè ve ò eorum vitelli. Quod Auicenna quo ue in libro de viribus cordis Tract. 2. .3. Vbi ex professo de ouis agit, sic fer ne scribens confirmat oua, tametsi cordis nedicina non sint, ad refectionem tamẽ ius adsciscuntur. Nam ipsum valde cor oborant, & potissimùm eorum vitelli, lummodo sumantur ex ouis bonæ carnis uium, velut gallinarum, perdicum, ac hasianorum. Eiusmodi enim temperatu a constant mediocri cito in sanguinem conuertuntur, & post transmutationẽ pa rum superfluitatis relinquunt, sanguis au em inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborans, quo sit, vt ouorum vitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus quidem nutriunt, sed facilius subducun-

tur, & faucium aſperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia leuigant: humorum quoque lentorem in pectore pulmoneque incidunt. Oua verò immoderatio recoctura penitus denſata. quę Græcis; ἑφθὰ vocari diximus, & ad concoquendum ſunt difficilia, & tardi tranſitus, craſſiusq; alimentum corpori tribuunt. Porrò iiſdem ex vario præparationis modo maior adiungitur, aut bonitatis, aut prauitatis occaſio: nam hæc quidē aſſantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quędam deniq; in iure coquuntur. Aſſa igitur elixis craſſioris ſunt ſucci, ac difficilioris concoctionis eorū.n.genuina humiditas à foci caliditate depaſcitur. atq; hinc ſanè eouſq; aſſata, donec adurantur ad tetrū odorem reddāt, venenoſam qualitatem induunt, quemadmodum Marſilius Ficinus in li. de vita cœlitus comparanda c.22. diligenter admonuit. Solent autē bifariam aſſari. aut cum putamine feruentibus cineribus integra obruuntur, aut in teſtis ſuis franguntur. Quorum hęc quidē deteriora ſunt. Illa uero rurſus duobus modis parantur: aut. n. tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocāt. Quæ cinere tota obruuntur peiora euadunt, quia dēſata undique à circumfuſo igne extima parte, fumorum exhalatio intercipitur. Nuda verò

prunis

runis imposita fumos exhalant, depu-
anturque. Elixa assis præstantiora sunt:
nam aquæ humiditas, ne foci caliditate
exiccentur, obsistit. Paranẽ & hæc quoq;
dupliciter. Vel enim integra caldarijs su-
pernè infusa elixantur, vel ex testis fra-
ctis in aquã ferme feruidam coniecta co-
quuntur. Quorum illa quidem vbi peni-
tus incrassata fuerint: deteriora habẽtur:
testæ enim quo minus crassities eorũ at-
tenuetur, ac fumi dissipentur, obstant &
impediunt: sed si ab igne, cùm liquidum
adhuc coactum densatumque non sit, au
ferantur, meliora fiunt. Hæc vero calor
penetrat, crassitiemque attenuat, & odo-
ris insuauitatem auertit, vnde cęteris om
nibus laudabiliora censentur. Longe ve-
rò seipsis meliora adhuc redderentur, si
ad mediocrem consistentiam coctis, con-
festimq; à foco summotis acetti non ni-
hil cum butyro & croci momento com-
mistũ inspergeretur. Quæ verò, ἐπὶ τῷ
ταγήνῳ i. in sartagine spissantur, atque
ob id ipsum ταγηνιστὰ i. frixa nuncupan-
tur, pessimum habent omnibus modis ali
mentum, tardeque transeunt. Nam in-
terim dum in ventriculo concoquuntur,
in nidorem ac fumum abeunt, secumque
admistos cibos corrumpunt, & succus
inde prognatus, non solùm crassus, ve-
rumetiam prauus atque excrementitius
est. Quapropter inter deterrimas ea-

rum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Ijs verò nocentiora adhuc fiũt quæ in vetere & ferrea ſartagine friguntur. In iure deniq; cocta, Iſacco in dietis uniuerſalibus teſte, locum inter aſſa, ac ea, quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porrò quæ πνικτα.i.ſuffocata appellantur, elixis & aſſis ſunt meliora. Ea Galenus ad hunc modũ parare docet: Vbi ipſa oleo ac garo & pauco uino conſperſa fuerint, uas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi ipſum totum ſupernè obturatum fuerit, Ignis ſubſtruitur, quo ad oua mediocrẽ habeant cõſiſtentiam. Quę.n.ſupra modum fiunt craſſa, elixis & aſſis ſunt ſimilia. Quæ uerò ad mediocrem craſſitiem peruenerunt, melius q̃ dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præſtantius. In ipſis quoq; ouorum partibus diſcrimẽ eſt. Vitellus namq; ſicuti à Rhaze lib.3. ad Almanſo. c.14. ſcribitur, in caliditate temperatus exiſtens optimè nutrit. Albumen verò frigidum & glutinoſum eſt, ægrè concoquitur, & ſanguinem paruum generat, eaque ratione adducti nonnulli, albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoq; proprietate quadã ſubſtantiæ facile inflãmatur, & in fumos abit, quo fit, vt in febribus & ægritudinibus calidioribus

non

non nisi probè alteratus, exhiberi déat. Alteratur autē ex Ioannis Michaelis Sa uonarolæ sñia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoq; addit. Oua proprietate quadam peculiari ἐυφυΐαν. i. ingenij fœlicitatem & bonam habitudinē tribuere ijs, qui κατ ἀνάματος θογατέρων ταυρικα βουτύρου, hoc est cum textura filiarum tauri. i. melle & butyro assiduè esitauerint. Sed Galen. lib. 5. de sanita. tuen. cap. 8. de cibis, ex quibus obstructio incidit, mentionem faciens, senes hortatur, à multo ouorum esu abstineant, quod nimirum crassum lentumque succū creent. Qui utiq; locus non simpliciter de omnibus ouis intelligēdus uenit, sed de ijs, quæ uel elixa, uel tosta penitus densata sunt: item de frixis & ueteribus Leonhar tus Fachsius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro ᾠῶν legendū esse ὄων. i. sorborū, ὄα enim καὶ ὖοα Gręcis, Galeno lib. 8. de simp. medicam. facul. c. 13. teste, sorba sunt, quę certè, ut idem tradit, adstringentem atq; adeo obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cęsarem lib. 14. de agricultura c. 17. ēt modū tradit, quo oua diu à corruptela seruabis, hyeme quidem in paleis, ęstate in furfurib. Alijs acqua abluta oua sale tenui intingūt, & sic conseruant.

Quidam ad tres, aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures, aut paleas deponunt. Attamen ei, quod in muriam, aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Cæterũ plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immissu in aquam: defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur. Eadẽ etiam a Columella de re rustica lib. 8. c. 6. & a Plinio lib. 10. c. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Gal lib. 3. de alimen. facul. cap. 21. & in lib. de cibis boni, & mali succi, cap. 7. Paulus li. 1. c. 83. & Aetius lib. 2. c. 132.

SECVNDVM, vina rubentia: vbi ante oĩa sciendum, vinum quidẽ ex eorũ esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nã si modo quicquid alit, alimentũ est, vinũ etiã in genere alimentorum est ponendum. Verùm ꝑ magna eius secundũ colorem differentia est. Nam hæc quidẽ alba sunt, alia rubra, & clara, nõnulla rufa, siue, vt vulgo dicuntur, citrina. quædã verò nigra. alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora, ac minus calida habentur: tum minoris etiam alimenti: non ergo ab re capiti neruisq́ue noxia sunt. vrinam cient, & meatus aperiunt. Quòd debiliora sint, manifestissimum omnibus fit ex ijs, q̃ Galenus cõm. 1. in tertiũ librum Hippocratis de victus ratione

Vini differentia.

in

in morbis acutis ſcribit, inquiens: Vinum potens vehementer celeriterq́ue corpus calfacit, caputq́; ferit. Imbecillum contrario agit modo. Cùm igitur minus, & calfaciat, & caput tentet, neceſſariò ẽt imbecillius erit. Q͞d deinde minus calfaciant, idẽ cõm. 6. in citatũ Hipp. lib. clariſſimè oſtendit. Nẽpe, inquit, ex vinis albis nullũ valenter calfacere poteſt. Quod .n. ſummè calidum eſt, id continuò, & flauũ exiſtit, veluti & quod ab ipſo eſt fuluum, Mox ab his rubrũ, & deinde dulce. Albũ autẽ minus quidẽ his oĩbus calfacit. Q͞d verum vtiq; experientia comprobabit, ſi vina eiuſdem inter ſe territorij comparẽtur. Nam inter vina rubra, & rufa Gallica nonnulla albis quibuſdam alibi natis longè & potentia, & caliditate inferiora reperias. Quare eiuſdem territorij vina inter ſe conferenda ſunt. Quòd verò vina alba minus quã reliqua alãt, declarat ipſorum natura præterea Galenus cõm. 11. lib. 2. aphor. idipſum in eum ſcribens modũ cõfirmat: Vina aquoſa (ſic autẽ nominant alba, & tenuia) ſicut aquæ ſimilẽ formã hẽnt, ita ẽt uim: quare vrinam cient, & minimũ nutriunt. Idẽ cõm. 18. eiuſdẽ lib. Vina, inquit, aquoſa exiguum præbẽt corpori alimentũ. Sunt autẽ hæc colore quidem alba, tenuia vero ſubſtantia. Idẽ in lib. de cibis boni, & mali ſucci cap. 17. de ijſdem ita ſcriptum reliquit.

Vina quæ aquoſa tenuiq; ſubſtātia ſunt, vrinam mouent, & pauciſſimi ſunt nutrimenti. Quòd minus etiam caput feriant, Galenus lib. 5. de locis affectis cap. 5. ijs oſtendit verbis. Vinum album, atque modicè aſtringens, vt ventriculum robuſtũ efficit, ita haud quaquam tentat caput, id quod facere ſolent ea, quæ vehemētes vires obtinent. Auicenna quoq; 3.1.doc. 2.cap.8. in hunc prope modum ſcribens idem confirmat: Vinum album, & tenue calorificis præſtat.non.n.capitis dolorem efficit, ſed eundem potius, vbi fortè ex ſtomachi ardore initium duxerit, humectando leuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei cauſa alia non eſt, q̃ ꝙ minus fument euaporētque. Quod deniq; meatus aperiāt, vrināq; moueāt, Hippocr. lib. 3. de victus ratio. in morb. acut. aphor. 6. ijs verbis diſertè ſignificauit. Ad veſicam alio vino magis penetrat, vrinaſque prouocat, & perpetuo perrumpit, atq; multa ad opem his morbis ferenda facit. Rationem eius rei tradit Galenus lib. 7. methodi medendi ca. 6. in eum ſcribens modum. Vina aquoſa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoque fit, vt ēt talia vina præter cætera vrinam moueant, qñ & ipſa totum corpus celeriter tranſeunt, & impetu curſus ſui excrementa ſecum expellunt. Celeriter certè

tè tranſeunt, tum quia tenuia, & tepida ſunt, tum quia aſtringunt. Tenuitate .n. & tepiditate prompte mobilia fiunt, adſtrinctio aũt ipſa magis impellit. Ex quibus iam illud quoq; elicitur, nempe alba & tenuia vina tutò exhiberi corporis intemperie, vel naturali, vel quoquo modo aduentitia bilioſis: æquè verò & ſtudioſis, & quibuſcunque caput, vel naturæ ipſius habitu, vel ab alia quapiam extrinſecus obrepente cauſa, imbecillius exiſtit: pari modò & ijs, qui calidam, & humidã cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduerſiſſima ſunt. Cumulatim enim quemadmodum loco iam citato Auicenna oſtendit, caput humoribus vaporibuſq;, & caliditate replent, valideq; cerebrum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quòd ſi tamen res cogat aliquando eis vti, copioſiore prius aqua diluenda ſunt. Iam verò & calidiorem ventriculi, atque hepatis temperaturam habentibus, nimioq; æſtu & ardore, fameque, aut mœrore vexatis, atque item in anni tempore, regione, tẽpeſtateque calida, vina debiliora magis conferunt: vt in quibus calida vina eos, qui refrigerandi ſunt impẽſius calfaciãt, capitiſque dolores, & febres facile inferant, neruoſque lædant.

Vina verò rubra, & clara, cuiuſmodi Bellouacẽſia cumprimis habentur, cete-

ris calidiora sunt. Quod breuissime Galenus comm.6.in 3.Hipp.lib.de vict.rat. in morb.acut. ijs verbis significauit: vinum quod summè calidum est, id continuò & flauum existit. Eadẽ cæteris quoque valentius alere, idem comment. 11. lib.2.aphor.ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt, & calore rubea, plus elimenti habent, quàm reliqua vina. Inest autem eis, & citissimè implere corpora cuacuata, & ob hoc indigentia actione. Quod ita sanè intelligendum venit, vt vina rubea ea de causa firmius alere dicantur, ꝙ ex ipsis plus in membrorum substantiam conuertatur. Hac ratione, & nigra cæteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocre, neque dissipatu facile alimentum corpori tribuant. Atque hinc certè non temerè a Galeno comment.18.lib.2.apho.ita scriptum est: Crassa & fulua multò quidem magis corpus alunt, sed tantum vincuntur a nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando aceruatum, & velox alimentum. Eodem planè modo & illa intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribuntur: vbi vinum nigrum plenioris alimenti, quã rubrum esse contendit. Cæterum vina quidem hæc colore rubea, vt vrinam leuius, quã alba cient: ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis.n. facultas

prom-

promptius quàm naturalis, aut vitalis, calido offenditur: Quia calidum caput prompte ferit, ac ſpiritum animalem diſijcit. Spiritus.n. hic ſubtilis, ac vt ab omni excellente calido diſcutiatur, idoneus eſt. Quo fit, vt eiuſmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non ſint, niſi diluta, & exigua planè copia. Ab ijs verò quibus bona cerebri habitudine, ac firma ſanitate frui datum eſt, tutius ebibuntur. Firma nanque cerebri conſtitutio, vt eleuatis ad ſeſe vaporibus ſtrenuè obſiſtit, ita ab ijſdem etiam minus oſtenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non eſt, nempe motus ingeniorum in eiuſmodi hominibus, ſi vino bono, ac potente moderatè vtantur, longe ſeipſis, & ad excogitandum acutiones, & ad explicandum ornandumque vberiores, & ad memoriam denique firmiores, atque diuturniores euadere. Spiritus enim tenues, clari, & puri ex bono vino potius, quàm quouis alio potu generantur. Hinc eſt quod Theologi in contemplatione circa ſacroſancta Dominicæ paſſionis myſteria, optima cumprimis vina deligunt, quæ ob id idipſum iam paſſim etiam Theologica nominantur. Hæc utiliter ijs quoque dantur, qui calfaciendi ſunt, vtpote pituitoſis frigidiſque temperamentis, crudique humoris copia refertis,

Vina Theologicæ.

tis,

tis, tum ijs, qui frigidis in locis ociosius viuunt. Dantur quoque in hyeme frigidáque, & humida tempestate. His enim omnibus, ideo quod frigiditatem corrigant, & obstructiones tollant, accommodatissima sunt. Genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior, & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facilè penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaque ipsorum naugent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam voluptatemque pariunt, & robur adijciunt. Harum itaque commoditatum moderata vini potio, immoderata verò contrariorum occasionem præbet.

VINA vero rufa, siue citrina, minus quidem quàm rubea, & clara, excellentius tamen quàm alba tum calfaciũt, tum nutriunt: quo fit, ut caput etiam quam alba magis offendant, quemadmodum fusius comment. 1. & 6. in 3. Hippocr. libro de vict. rat. in morb. acut. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba a quibusdam vocari solent: hinc est, quòd quidam dicunt, vina alba cito plurimum calfacere.

VINA verò nigra minus: quàm rufa calfaciunt vnde minus etiam caput feriunt:

riunt : ſed cùm tardius per aluum quam alba tranſeant, vrinamq́ue leuius mo- ueant, vehementius etiam quàm alba ca put tentant. Et hæc ipſa plenius quidem quàm alba, & rufa, minus verò quàm ru bea nutriunt, vt copioſius locis paulò an tè citatis Gal. oſtendit.

Iura e carnib.

TERTIVM, pinguia iura : hoc eſt ſorbilia ex inſulis carnium, & præci- puè pullorum confecta, zomoi chai zo- midia Græcis. Brodia verò vulgò appel- lantur. Quæ ſanè cùm naturæ amica ſint, citius tum conquuntur, tum per ventrem ſubeunt : nam quæcunque cum voluptate aſſumuntur, iſta ventri- culus auidius amplectitur, faciliuſq́ue concoquit : plurimum corporibus ex- hibent alimentum, & bonum ſangui- nem producunt, idq́ue excellentius ad- huc ſi cum ſimilaceo pane præparen- tur. Si mala enim, vel ſimilago.i.ſubti- liſſima, ac puriſſima delicatiſſimi tritici farina, ſomidalis a Græcis dicta, copio- ſum, & laudabile corporibus alimen- tum præſtat, vt teſtis eſt Rhazes libro 3. ad Almanſ. capite 3. Tria hæc alimento- rum genera, quæ exigua mole pluri- mum nutrire oſtendimus, Auicenna quoque. 2. 1. doct. 2. Som. 3. cap. 15. bre- uiter ijs ferè uerbis complexus eſt : Ci- bus ſubtilis, boni ſucci, & plurimi ali- menti, eſt, exempli gratia, vt ius carniū,

vinum,

vinum, est, exempli gratia, vt ius carnium, vinum, & oua, eaque tum sorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ ipsorum portio in alimentum transit. Vnde sequitur tandem, & robur insigne conciliare ijs, qui ipsis sæpius vsi fuerint.

¶ *De cibis bene nutrientibus, & impinguantibus. Cap. IX.*

NVtrit triticum, & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medullæ,
Dulcina vina, cibus gustu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus maturæ, vuæq; recentes.

Duodecim alimentorum genera plurimum nutrientia, & impinguantia hoc loco referuntur.

PRIMVM, Triticum, vt panem videlicet triticeum per triticum intelligas. Hic enim Auicenna teste. 2. Cano. cap. 572. celeriter impinguat, præsertim si ex nouo tritico præparatus fueris. Porrò quod ad tritici temperamentum atti-

tinet, ipſum eſt primi ordinis excalcientium: non tamen nec reſiccare, ec refrigerare manifeſtò poteſt, quemdmodum Gal. libro 8.cap.72.de ſimpl. nedicam.facul.& poſt eum Paulus libro . luculenter, & perſpicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib.3.ad Almanſ.ca. .. ita ferè ſcriptum reliquit: Triticum noderato proximum, aut paulò calilius eſt, præſtantia eius ſumitur, parim quidem a propria ſubſtantia, parim verò a præparationis modo. Quod quidem ad ſubſtantiam attinet, eſt & n tritico non parua ſpeciatim differentia: quippe quod graue eſt, ac denſum, & in profundo flauum, copioſiſſimi id alimenti eſt, craſſique ſucci, ac lenti. con trà quod leue eſt, & rarum, & album, minus nutrit, ſuccumque gignit graſſum minus, ac lentum. Atque eius rei locupletiſſimus idemque grauiſſimus teſtis eſt Galenus, qui lib.1.de aliment.facult.ca.9. Ita ſcribit inter tritica plurimũ habent alimenti, quæ denſa ſunt, totamque ſubſtantia habent adeo compactam, vt dentibus vix diuidi queant. Talia enim exigua mole corpora plurimum nutriunt; quæ vero ijs ſunt contraria, quæque dentibus quidem facilè franguntur fractaque rara, ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod ſi vtrorum pa-

rem

tem modũ pẽdere libuerit, q̃ densa sunt, multò grauiora esse cõperies. Hæc autẽ sunt, colore ét laxis flauiora. Explorare aũt horũ naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoq; vt diximus, ac frangendo: multa n. quæ extrinsecus flaua ac densa fuerint visa, rara intus, ac laxa albaque apparuerunt. Hęc ille. E quibus sanè verbis illud ét sequit̃, nẽpe panem ex denso, graui, ac fl...o tritico confectum, oĩum esse tum p̃stantissimũ, tum maximi alimenti adeoq; magis ét victus salubris rationi conuenire, q̃ qui ex quibuslibet alijs granis confectus sit. Panem aut, qui ex nigro atq; inueterato tritico pręparatur, nemo affatim citra sanitatis dispendium mandet. Quòd si quis ei non assueuerit, etiam si minimũ sũpserit, ægrotabit. Est.n.iniucundus, grauis, cõcoctu difficilis, & mali succi. Cõtra verò qui ex electo tritico conficitur, non modò ad concoquendum est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, ut qui sanguinem medium consistentia generet. Medium aũt Gal.lib.3. de alimen. facul.c.27.vocat, qui neq; admodum tenuis est, neque aquosus, neque vehementer crassus. Verùm hactenus de tritici secundum substantiam electione hæc dixisse huic sermoni, in quo præstantiam inquirere institui-

ſtituimus, ſatis ſit, nũc reliquũ eſt, ut de pręparatione nonnihil etiam dicatur. Sciendum] igitur, ꝙ oĩa, quæ ex farina tritici friguntur, craſſi ſint ſucci, & tardè tranſeant; iecoriſque meatus, per quos fertur alimentum, obſtruant, lienis imbecillitatem augeant, calculus denique in renibus gignant. Quòd ſi tñ coctã belle fuerint, atq; in ſanguinem mutata, admodum nutrient. Triticũ verò elixum, graue & concoctu difficile eſt edulium, & inflationes ereat. Vires tñ habet magnas, ſi ſic ſumptum concoquatur, nutritq; validè corpus, ac robur inſigne ijs qui ipſo vſi fuerint, conciliat, ut lib. 1. c. 14. de àlim. fac. & in lib. de attenuante dięta. c. 5. teſtatur Galenus. Concocto autem inter panes ſunt facillimi, qui plurimum ſunt fermentati, & pulcherrimè ſubacti, quique in clibano igne moderato fuerunt aſſati. Nam ignis ardẽtior primo ſtatim occurſo ſuperficie externam circumurens in teſte nondum indurat, acciditq; duplici nomine prauum panem fieri: priori quidem, ꝙ partem internam habeat crudam atque illaboratam: poſteriori verò, quòd externã ſiccam habeat, ac pręaſſatam ac teſtaceam. Porrò ignis moderato remiſſior, panem minus bellè elaborat, ſed ipſum crudiorem relinquit; & maximè partem oẽm eius internam. Qui aũt in igne moderato, largiori

ſpatio

ſpatio per toto ſeipſos æquabiliter affati fuerint, ij tum belliſſimè in ventriculo concoquent, tũ ad cæteras actiones, quæ coctionem conſequuntur, erunt, accommodatiſſimi. Peſſimi autem panes ij ſunt habendi, quibus nihil memoratorũ ante, adeſt. Plura Gal. lib. 1. de alim. facul. c. 9. & infrà c. 24. huius opuſculi.

SECVNDVM, lac, quod de eo lactis genere cum primis intelligendum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes adohoc vel adahohe, Barbari verò balbucam nominant. i. lac acidum ebutyratum, Germanicè **Botermelc**. Gallicè **Lait du beurre**. Hiſpanicè **Leche de manteca**. Hoc enim cum plane calido ſiue recenti ſumptitatum corpora maximè impinguat. Verùm cùm frigidum ſit, ac craſſi ſucci, non ſimpliciter oĩbus, ſed ijs ſolis, qui id probè concoquant, exhibendũ eſt. A ventriculo enim qui quauis de cauſa frigidior eſt, minus belle conficitur: à tẽperato verò, q̃uis ægrè conficitur tñ aliquantum. Contra ventriculi iuſto calidiores, ſiue ab initio tales fuerint, ſiue a quapiam cauſa poſtea in eã temperiem ſint adducti, preterq̃ ꝙ nihil ab huiuſcemodi edulijs leduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copioſius Gal. lib. 3. de alim. fac c. 15. Intelligi ẽt de lacte caprino põt, de quo c. 7. abundè diximus.

Caſeus recens.

TERTIVM, Caſeus infans ſiue recens:

cens, de quo Dioſcorides li. 2. c. 63. ita ſcriptum reliquit. Caſeus recens ſine ſale ſumptus alit, ſtomacho utilis eſt, & facilè in membra delegatur: corpus auget, aluum modicè emollit: alius tñ alio præſtantior, pro natura lactis, à quo conficitur. Eadẽ ferè tradit & Auicen. 2. Can. c. 127. Et ſi verò caſeus iam dictus abundanter alit & corpus impinguat, nihilo minus tñ & ipſius eſum conſequunt̃ nocumẽta illa, q̃ c. 7. recẽſuimus. Quare ad ſcđæ valetudinis uſus inutilis habetur.

QVARTVM, Teſticuli, quod primo quidẽ de gallorũ ſanguinatorũ teſticulis intelligendum eſt. De illis. n. Galenus lib. 3. de aliment. facult. c. 5. in eum ſcribit modum: Gallorum gallinaceorum altilium teſtes & ſuauiſſimi ſunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi ſupra cap. 6. Soli gallorũ gallinaceorum teſtes vndequaq; ſunt præſtantiſſimi, & potiſſimum eorum, qui ſaginati fuerint. Et multò clarius adhuc c. 20. eiuſdẽ libri. Gallorum, inquit, gallinaceorum teſtes ſunt p̃ſtantiſſimi, præcipuè altilium, & multò magis, ſi cib. eorum, quo ſunt nutriti, ſeroſo lacte fuerit imbutus: nã & boni ſunt ſucci, & validè nutriunt, & ad coquendum ſunt facillimi. Quinetiã Auicẽnæ teſtimonio. 2. Cano. c. 719. eadem cõfirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicen. 4. 1. Teſticuli.

c. 1. teste, plurimum nutriũt. Deinde verò intelligendum ẽt de testib. suum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nã quanto suum caro alijs est præstantior, tãto horũ quoq; testes aliorũ aĩantium testibus sunt meliores, quem admodũ disertè admodum Gal. li. 3. c. 6. de aliment. facul. demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum nõ est, nempe adultorum animalium testiculos, in quibus semen iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac mali succi, iuniorum vero, quæ nondum coierunt, & in quibus semen nondum fermẽtatũ est, præstantiores sunt, & laudabile corpori tribuunt alimentum, si belle conficiãtur. alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carne inesse diximus.

Qvintvm, porcina caro, de cuius præstantia & effectu satis superque diximus capite septimo.

Sextvm, Cerebrũ, de quo copiose admodum Galenus lib. 3. de aliment. facult. c. 7. in eum scripsit modum, Cerebrum omne, cibus est pituitosior crassiq; succi, & tardè permaneas, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrũ omne stomacho nocet. Quidã autẽ ipsius mollicie decepti, ipsum ægrotis exhibẽt, cum præter alia nauseam etiam concitet. Quinimo, cùm cuipiam a cibo vomitum mouere vis, huius partem pin-

guiter

guiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres ἀποσίτους appellabãt. Meritò igitur nemo cerebrũ ab alijs epulis mandit, cùm omnes ipsa experiẽtia docti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiã pleriq; cum origano mandunt, vti nonnulli cum sale varijs modis apparato, quippe cùm crassi sit succi, & excremẽtitium omnino fit ac cõmodatis, qñ cum incidentibus, & calfacientibus fuerit paratum. Si tñ recte conficiatur, alimentũ corpori præstabit non contẽnendum. Hæc ille. Sunt ẽt qui cerebrum, priùs q̃ mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneãt. quod scilicet eius immoderatio per ignis calidiatem magna ex parte corrigatur ac tẽperetur. Rhazes lib. 3. ad Almans. c. 11. hoc etiam adiungit, nempe, cerebrum calidæ quidem temperaturę hoĩbus in cibo esse vtile, frigidioribus vero, quique vitã frigidis passionibus obnoxiam degũt, aduersissimum. Neque id quidem temere. Quippe similibus, vt testis est Galenus cùm alibi sæpius, tum præcipuè lib. 1. de sanitate tuen. c. 10. quilibet excessus augescit, contrarijs emẽdatur ac minuitur. Vt autem summatim de cerebro perstringam, ad victus salubris rationem parum accomodum est, quare ex interuallo potius ac parcè, q̃ assidue atque affluenter

eo

eo uescentur, qui sanitatis tuendæ curã susceperint. Quorundã tñ animaliũ cerebrũ ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli aduersus uenena, & virulentarum bestiarum morsus remedio est. Terrestris leporis inassatum cerebrũ manditur iuuandis tremoribus, qui valetudine cõtracti sunt: affrictu aut cibo facilem infantib. dentitionẽ præstet. Quidã ẽt aduersus metum utiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra serpentium morsus, sanguinem à cerebri membrana profluẽtem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget, vnde & his, qui tardiori leniorią; ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electionem attinet, Animalia uolucria exiguum quidem habent cerebrum, sed ipsum tñ tãtò pedestrium cerebro est præstantius, quãtò & siccius uolucrium aũt ipsorum, montana cerebrum habent quàm palustri præstantius, pro aliarum oĩum partiũ proportione. Porrò ex pedestribus animalibus Auicenna agninũ præfert, post hoc verò vitulinum præcipue commendat. 2. Cano. cap. 129.

SEPTIMVM, medulla: de ea Galenus lib. 3. de alimen. fac. cap. 8. hæc prodidit; Medulla, inqt, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior, iucundior, ac pinguior, adeò, ut si ea inter se cõpa-

rando

rando gustes, putaturus sis cerebrum austerũ ét aliquid in se habere. Porrò medulla nauseam. prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodũ & cerebrum: nutrit tñ & ipsa, si probè conficiatur Auicenna cum seminibus & pipere condit. 2. cano. c 496. Quod delicati quidam lurcones, & artis obsonatricis periti faciunt cydonijs & passulis, Laudatissima est ceruina, mox vitulina, post hanc taurina, de in caprina, & ouilla. Diosco. li. 2. c. 69.

OCTAVVM, Dulcia uina, de quibus infrà cap. 11.

NONVM, cibus gustu iucundior, talis n. non exiguum corpori tribuit alimentum quéadmodum Hippocrates ét lib. 2. apho. 38. monet, ubi sic scriptum reliquit, Paulò deterior & potus & cibus, verùm iucundior, melioribus quidem, sed iniucundioribus præferendus est. Quam sñiam ipse exponẽs Galenus, Quæcunq; inquit, cum voluptatẽ assumuntur, ista uentriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere aũt consueuit ea, quæ iucunda & insuauia sunt, vtpote quæ vel nauseas vel inflationes, uel fluctuationes pariãt, quod quidem in plurimis etiam ijs qui boni sunt succi cibis, accidit. Quando verò paulo fuerit deterior, tunc in ijs qui libenter hunc assumunt, non modò non etiã deterior, sed qñq; melior redditur

Oua sorbilia. DECIMVM, oua sorbilia, quæ sane præcedenti capite parua mole plurimum alere ostendimus.

Ficus. VNDECIMVM. Maturæ ficus: De quibus Simeon Sethi hæc tradit. Ficus admodum nutriunt, carnem tñ non compactam, neque firmã generant, ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subinanem, vt fabæ. Ventrem flatibus implẽt, nisi probè concoquantur, Minus uerò cæteris saporis sunt mali succi, & ventrẽ proritant, & facilè exeunt. Et statu dignam abstergendi facultatem obtinẽt, quo fit, vt post ipsarum esum nephretici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum oĩno lædunt, proximeque ad caricas accedunt, multaque cum illis utilia habent. Si quis tñ largius esitauerit, in vna re ab eis ostendetur quandoquidem sanguinem non admodum probum gignũt: quo fit, ut ex ipsarum usu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autẽ post usum ficuum alimentum qđ incidat & extenuet, ingerere9. Ad hæc fici pulmonem & thoracẽ iuuant. Aiunt insuper contra uenena facultatem habere si quis singulis diebus ieiunus ijs utatur. Caricę pectus iuuãt, & ad tusses faciũt, urinam cient, satisque nutriunt, corporis etiã bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ uentrem irritant sed nisi celerius ventrem pertranseant non bo-

num

num sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem usq; crebro edãtur, scabiem & pruritum excitãt. Cibus aũt bonus est, & aduersus venena remedium, sicũ nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iecoris lienisq; obstructiones auferunt, uerum calfaciunt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Addit Galenus: Iecori lieniq; inflammatione obsessis esse noxias quemadmodũ & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, sed communi ratione dulcium oĩum ciborũ ac potuũ: obstructis aũt illis, aut schirro adfectis, ipsas ex sese nil cõmodare, nec officere, sed medicamentis incidentibus ac extenuantib. & abstergẽtibus mistas, nõ mediocriter iuuare. Proinde nonnulli medicorũ indictis lienis, ac hepatis affectib. exhibẽt ipsas lõge ante cibũ cũ thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano, aut hissopo. Ad eundem aũt modum, si caricæ cum alio quopiam eorũ, quæ facultatem habent acrem, aut oĩno incidẽdi ac extenuandi, assumãtur, iuuabunt nõ solum sic affectos, sed etiã sanos. Siquidem iecoris meatus, per quos fertur alimẽtum apertos esse nõ ægrotis modò, sed sanis ẽt est tutissimũ. Ad eũ igitur modo uulgo ficubus cum attenuanti-

bus, sale, aceto, & garo præparatis, vescuntur, ꝙ ipsas utiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 144. Galen. lib. 2. de aliment. fac. c. 8. Paulus lib. 1. capite 81. & Actius lib. 1.

Vuæ. DVODECIMVM, Vuæ recente i. dulces maturæ. Nam ficus & vuæ, quemadmodum inter fructus autunales principarum obtinent, ita fugacibus oĩbus magis nutriunt. minimeq́ue parui succi habent, præsertim cùm exactam maturitaté fuerint adepta, Porrò ꝙ ipsa nutriunt, maximo argumento sunt ij qui vinearum fructus custodiunt, qui cùm duobus menses solis vuis ac ficubus quorum custodiæ præsunt, vescãtur (nisi fortè panis quidpiam cum illis addãt) corpulenti tñ admodum fiũt: At caro, quæ ex ipsis gignĩt, haud quaq̃ est firma ac densa, queamadmodum ea, quæ ex carnib. fit: sed laxa est ac prehumida: ob id celeriter ẽt, cũ vesci ipsis desierint, constringitur ac cõsidet. Verùm vuæ minus alunt q̃ ficus, maximumq́; id ipsis inest commodum, q̃ velociter subeant. Quocirca, si qñ hæserint, grauiter lædunt: neq;.n. retentiæ bellè concoquuntur, & dum in iecur ac venas distribuunĩ, succum crudum generant, qui non facilè in probum sanguinem mutetur. Vinaceorum siue nucleorum substantia sicca est, & quodammodo adstringens, oĩaque in-

testina

testina peruadit, nihil quod sensu depre hendi queat, a sese mutata. Vuæ verò tãtisper a collectione dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aeri expositæ, neq; sistunt ventrem, neq; proritant, minusq; flatibus implent, cæteris aũt facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Non parua autẽ est inter vuas differentia, ꝙ aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austeræ, aliæ deniq; quę nullam vehementem hẽant qualitatẽ, vocãt aũt ipsas vinosas. Cæterum q̃ dulces sunt, succum habent calidiorem, & ob id sunt sitibundæ: austeræ verò & acidæ frigidiorem: vinosè autem locũ inter calidum, ac frigidũ obtinent. Aluum subducunt dulces, & maximè si sint humidę. Oĩum quidem certè vsus (si quis moderatè sumat) est tutissimus, quum natura fuerint carnosæ, ac maturæ, siue in vite summam maturitatem obtinuerunt, siue quod maturitati deeret, ex consequenti suspensione sint adeptæ. Vuæ quæ albę sunt, vehementis aluum turban. & subducunt, magisque stomachum inflant, q̃ nigræ. Oẽs verò ciborum appetentiam excitãt, Venerem. Conuenit cùm eduntur membranam, & nucleos expuere, ꝙ difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter, & perspicuè docuit Galenus libro 2. de aliment. facul. cap. 9. & lib. 1. de locis affect. c. 4. & post. n. Simeon Sethi in

Syntagmate de cibariorum facul. Cæterum vuæ recentes, è quibus vinacei exēpti ſunt, & celerrima pertranſeunt, cibiſq; alijs præeunt, ſi in uentriculum purum inciderint, & ſumptæ primis epulis fuerint. Quòd ſi ſumptæ poſt alios cibus fuerint, aut ēt prauũ ſuccũ in uentriculo offenderint, celerrimè unà cum alijs cibis corrumpuntur. Idem de alijs quoq; fructibus aluũ ſubducentibus intelligendum. Si cui viridibus, ac recentibus vuis neſci placuerit, ad horam ferè in aqua feruida ut maceret, ac frigida, deinde abluat oportet prius, quã mandere ipſas aggrediatur: quæ enim ita præparentur innoxiæ fiunt. Vuas, quæ ſubtilem, ac tenuem habeant corticem citius, deorſum concedere, minuſq; uentrem flatibus implere: his verò contrarias contraria operari, Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 20. autor eſt. Vuæ acerbæ, atque inmaturę, frigidæ, & humidæ ſunt, uentrem cõſtipãt, ſtomachum corroborant, & caliditatem a flaua bile ortam ſedant, ſed parum nutriunt. Succus inde expreſſus, qui Græcè uocatur ὀμφάκιον vulgo Italorũ, & officinis Agreſta, bibitur ad recentem ſanguinis excreationem, etiam ſi rupta parte aliqua contingat: ſed pauco, & aquatiore eſt utendum. Plurimis uerò ante diebus inueteratus, cumque ſtillatitio roſarum liquore decoctus, atque exhibitus,

nau-

nauseantibus, & his qui cibaria in uentriculo non retinent, succurrit. In cibo astringit, bilioso alui profluuio, & dysenteriæ proficit. Sunt præter has etiam vuę siccæ, quę, q in siccando Solē patiantur, & ignem passę siue passulæ uocantur: hę sunt alijs vuis calidiores, stomacho gratiores Valentius alunt, sed minus subducūt aluum, eadēq; fermè cum alijs vuis habent rationem, q̃ caricę cum ficubus. Multę.n. fiunt dulces, acerbæ autē oīno paucæ. plurimæ uerò ex dulci, & austera qualitate sunt mistæ: quanquam dulces nonnihil quoque austeræ qualitatis habent, & austeræ dulcedinis. Cæterùm ut dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiore. Ad hoc, austeræ stomachum roborant, & uentrem constipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut quæ nec stomachum dissoluant: nec aluum subducant. Dulcibus tñ, ut uis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi, quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os uentriculi infestant, obtundunt, bellè nutriunt, exacinatæ pectus, & pulmonem iuuant, stomachum, iecur, & lienam corroborant. Cum nucleris manducatæ conducunt intestinis. Est tñ præstabilius nucleos expuere, pp duritiē, & tetrã ipsorum

ſorum eſſentiam. Vuæ paſſæ pingues ſeptam drachmarum pondere, per ſex dies ſumptæ ab ieiunio, purgant phlegma, & ſanguinẽ abundare faciunt. Tota ſubſtantia familiares ſunt hepati, & vſu crebro conſuetæ. Nutriunt enim ipſum, & impinguant, ſanguini bonum colorem præſtant, & humores percoquunt, ob id feliciſſimè exemptis vinaceis, miſcentur medicamentis hepaticis. Sed ſi paulò largius ſumantur, incendunt, & exurunt ſãguinem. Præſtantiores autem ſunt quæ tum pingues ſunt, tum corticem habent tenuem, dulcioreſq;. Paſſulæ minus quidẽ q̃ caricæ ventrẽ mouẽt abſterguntq́; ſtomacho tñ magis accommodantur. Plura Gal.lib.2.de alim.fac.c.9.& 10. Paul. lib.1.c.81. Aetius lib.1. Simeon Sathi in Syntagmate. Rhazes lib.4.ad Almanſ.c. 20. Auicen.2.Can.c.737. Auerrhoes.5. collectam. cap.37. Rabbi Moſes Trac.3. ad Sultanum Babyloniæ, & Iacobus Syluius lib.1.de medicam.ſimpl.natura. Ex quibus ſanè omnibus ſatis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiã de paſſulis eſſe intelligenda.

¶ *De boni vini proprietatibus* *Cap. X.*

VIna probantur odore, ſapore, nitore, colore.
Si bona vina cupis quinque, hæc laudantur in illis:

For-

Fortia, formoſa, & fragrantia, frigida, friſca.

Quatuor generalis boni vini differentias primus verſus complectitur, cuique cæ omnes inſunt, idipſum vulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem & ſaporé, Ces] appellari ſolet.

PRIMA quidem Odor eſt. Vinum.n. inſtar aromatis vnguentíque ſuaueolens, Conſtantino Africano lib. 5. Theorices cap.28.teſte, alimentum corporis ſuppeditat non mediocre, ſuccum gignit laudabilem, partes principes facultatum, ceu fontes corroborat, facultates animamq́; exhilarat, ſpiritus quoq; tenues adauget, enſq́; languidos tantumq́; non exolutos reficit & recreat. quo fit, vt ſolo etiam olfactu τετοθυμία languétibus ſæpe animum reuocet. Iucundo enim odore, quéadmodum in libro de alimentis Hippocrates teſtatur, vires celerrimè reficiuntur. Contra, quod fœtidum eſt, natura abominatur: Spiritus nanque craſſos & melancholicos, & malum ſuccum generat. prauamq́; fumorum qualitatem ſurſum tranſmittens crepiti dolorem infert. Humani verò ſiue Ioannitius de vini differentia, quæ ab odore ſumitur, in ſupplemento comm. 1. Galeni in li. 3. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. in hunc fermè modum ſcriptum reliquit: Vinum boni

Vina odor.

odoris succū quidem gignit laudabilem, sed cum calidiore sit temperamento subtilioreq́; substantia, corpus celeriter calfacit, & caput vaporum copia infestat. Quod uero non boni odoris existit, sed ferienté quandā, & in suaué nactum est qualitatem etsi paruū procreat succum, capiti tamen ob frigiditatem, & crassitié suam minoré noxā suggerit Quod nullo deinde pacto odorem habet, sed est aquę instar inodorum, hoc ipsum, cum in signi crassitudine præditum sit, tantum abest vt caput offendat, ut ei ne vapores quidem, aut fumos communicare possit.

Vina sapor.

SECVNDA, Sapor: quod præcedē te capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiorem ét uini saporem transtu leris, nihil erit quod nos de ipso nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoque cum uoluptate assumitur, auidius a uentriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorandum tñ hoc loco, quod & vini secundum gustandi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia.n.eodem Constantino teste, plus alijs nutriunt, sanguinem crassioré generant, uentrem humectant, concoctioni renituntur, & sitim excitāt. Pontica siue στυπτικὰ stomachum quidem corroborant, uentrem constipant, & intestinis conueniunt, sed in thoracis pulmonisq́; ægritudinibus, in quibus spiritus detinetur, inhabilia sunt, neque fa-

cilè

cilè concoquuntur. Acerba, quæ etiam Στυφνὰ (?) sunt, hoc est, quemadmodũ intra cap. 44. ostenditur, vrinam prouocant, crassos humores incidunt, atque dissoluunt. Amara minore caliditate participant.

TERTIA, Nitor: siue splendior, qui sanè non ipsius modo vini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit. Vini nitor.

QVARTA, Color. quod. n. ad vini nutrimentum attinet, non parua eius secundùm colorem differentia est. Rubicũdiora nanq; (si ipsis cætera oĩa ante pariter adfuerint) potentius q̃ alba nutriunt; atq; ea de causa macris etiam q̃ alba cõuenientiora sunt. Contrà verò obesis, ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia cap. 8. abundè diximus. *Duo*] sequentes versus quinq; species boni vini notas continent. Quarum prima quidem, vt sit forte: fortitudo vero ex effectu deprehenditur. Vinũ enim potens Galeno comm. 1. in lib. 3. Hipp. de uict. rat. in morbis acut. teste, uehementer celeriterq́; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem etiam cõm. 2. incitatum Hippocratis librum, ijs confirmat uerbis: Fortia vina uehementer calfacientia, caput humorib. uaporibusq́ue, & caliditate replent. Eiusmodi namq́; vina præterquam quod non mediocriter corpus alunt, spi- Vini color. Vinum forte.

rituum etiam non exiguam copiam generant. Abstinendum tamen ab ipsis, nisi dilutа sint, ijs potissimum, qui debile cerebrum habent. Cùm enim vaporosa admodum sint, facilè caput grauent, eaque occasione cerebrum offendunt.

Vinum formosum. SECVNDA, vt sit formosum: Vinum enim formosum siue pulchrum maiori cum voluptate assumitur, probiùs cõcoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusque nutrit.

Vinum fragrãs TERTIA, vt sit fragans. Vinum enim fragans, siue suaueolens & aromaticum, vires maximè roborat, &, vt paulò ante dictum est, spiritus tenues generat.

Vinum frigidũ QVARTA, vt sit frigidum. Nam vinũ actu siue φαντασία frigidum esse debet, non aũt facultate aut potentia. Quo.n. ab externo aliquo calido incalescit, hoc rarius statim & tenuius penetrantiusque vt oĩa subeat, redditur: qua ratione nisi quis ipsum parcissimè sumpserit, citius inebriat, neruos debilitat, & caput lædit.

Vinum friscũ. QVINTA, vt si friscum, siue leue, Tale autem cùm primis censendum, ꝙ effundendo sonũ efficit, spumãq; agit in medio tenuẽ, ac facile labilẽ ceu euanescentem, vel ꝑ cuius susuram modo sursum, modò deorsum discurrentes conspiciuntur ἄτομοι, id est minutissima quædam corpuscula, qualia in Sole videntur, quũ per fenestram radios ac lumen immittit.

Nisi.n.ita affectum fuerit, pendulum dicitur, ac multò etiam magis, si penitus sono atque atomis destituatur. Quod verò spumã habet cum magnis ampullis ad scyphi latus diu hærentibus, debile siue dilutum esse dignoscitur.

Annotatiuncula.

In tertio versu παρόμοιον est, nam singula eius verba similiter incipiunt.

¶ *De vino dulci & albo.* Cap. XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida vina.

DOCETVR hoc versu, candida & dulcia vina, si ipsis cætera quoq; adfuerint, q̃ reliqua maioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim hominis, vt copiose admodum lib. 4. de simp. med. fac. c. 14. Galenus monstrat, dulce, aut dulci permistum esse oportet. Quippe dulcia, cũ naturæ sanguinis nostri & carnis proximè cõgruant, non solùm ori & palato, verùm & alijs plerisq; visceribus accepta sunt ideo, vt ab illis auidissimè excipiantur. Vngunt.n. implent, & restituũt erosas particulas. Atque ita sanè fit, vt vina quoque, quæ c. 8. in numero corpus nostrum alentium posuimus, quo dulciora sunt, eo magis nutriãt. Quod etiã Auic. testimonio confirmatur, qui 2.1. doct. 2. Vinum candidum & dulce.

c. 8.

c.8. ita ferè scriptum reliquit: Vinũ quod crassum simul est, & dulce, ijs potissimũ cõuenit, qui corporis robur, ac molẽ sibi parare student. Idẽ trac. 1.2. can. c. 3. causam cur dulcia plurimum alant, hanc esse tradit. Nẽpe quod dulcibus natura delectetur, & quæ visceribus inest trahendi uis, eadem auidissime rapiat. Quanq; uerò hic versus de omni vino dulci rectè intelligitur, mediocre tñ, quod summum dulcedines gradum non attingit, perferendum est. Nam quæ excellenter dulcit sunt, quale Apianum est, quod muscatellum, siue muscatellinum vulgo dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo, priusquam concocta, & a superfluitatib. secreta sint: exugit atque attrahit: quare sanguis serosis, & crudis expletur humoribus, adeoque vt ebulliat, atq; putrescat, idoneus efficitur. Neque id solum de vino, sed & de omnibus extremè dulcibus æstimandum est. Ad hæc, dulcia oĩa, quẽ sumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex nouæ genus important. Quorum primum quidem est fastidium: dulcia. n. caliditate, atque humiditate sua os ventriculi leniunt, ac leuigant, illićq; affectionem inanitioni, ac corrugationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundum, velox inflammatio, atq; in flauã bilẽ conuersio: ad cuius genera-

tionem

tionem dulces humores oēs idonei sunt. Quò fit, vt oīum horū maximè mel bilecat, quod dulcissimum sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt ꝓp tum caliditatem, tum crassitiem, nec conferunt fabricitantib. neq; biliosis: quemadmodum Galenus comm. 2. in lib. 3. de vict. rat. in morb. acutis luculēter, & perspicuè docuit. Tertiū, hepatis atq; lienis obstructio. Hæc. n. viscera, dulcia uehementer appetunt, eaq́; ante perfectā concoctionem ad se una cū fęcibus trahunt, & maximè hepar, vnde facilius ēt in obstructionis periculum adducuntur, crassa nimirum substantia, in qua dulcis sapor fixus, ac fundatus est ad hoc cooperante, ut testis est tracta. primi, secundi Canon. cap. 3. Auicenna. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citant, ac profundunt. Cæterùm aduersus iā dicta tria incōmoda acida cumprimis remedio sunt. Appetentiam. n. aciditate reuocant, inflammationem frigiditate restringunt, obstructiones substātiæ subtilitate reclu dūt. Et licet vina aliaq; nutrimenta dulcia hepar atque lienem obsepiant, in pulmone tñ contrarium operantur: hunc. n. ab obstructione liberant. Nam in descensu per οἰσοφαγον, qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipsum a dulcibus resudat nisi subtile: neque sanguis ex reb. dulcibus genitus ad pulmonē penetrat, nisi

prius

prius in hepate deputatus, atq; in corde tenuatis fuerit, quemadmodum idipsum Gal. comm. 2. lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. clarissimè ostendit. vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei grauissimum habemus testem Hippocratem, qui lib. 2. de vict. rat. in morb. acu. apho. 2. in eum scribit modum: Vinum dulce vinoso minus caput grauat, minusq; mentem ferit. Rationem reddit Macrobius. lib. 7. c. 7. Saturnal. Ex dictis iam omnibus colligitur, corpori, quod vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus ob repente causa externuatum est, vinum dulce cum primis, & crassum, ac sufficienter coloratum exhibendum esse. Hoc enim euidenter nutrit, substantiamque corporis deperditã restituit, & impinguat. Sed corporis obeso ac pingui vina tenuia, odore & sapore iucunda subalbida, & moderate fortia, magis ex vsu sunt. Sitis restinctioni adhibendum est vinum album, tenue ac debile. Hoc enim non refrigerat solum, sed valide ét humectat, quò fit, vt sitim ét facilius depellat: & quanto sitis vergentior fuerit, tanto illud conuenientius sumitur. Ad spirituum verò & virtutum tum instaurationem, tum roborationem, vinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum, & sufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idque cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac

pul-

ulmonis, qui diuturni ſunt, & ſine fe-
re, a vinis mediocris ſubſtantiæ, & ſapo
e dulci, multum iuuantur, & potiſſimũ
ui humoris per ſputa expectoratione
urgantur, quemadmodum copioſius in
bro de attenuante diæta ca. vltimo Ga-
enus docet. Eadem ad alui ſubductio-
em perquam vtilia habentur.

¶ De vino rubeo. Cap. XII.

SI vinum rubrum nimium
quandoque bibatur,
Venter ſtipatur, vox lipida tur-
bificatur.

Hic recenſetur duo incommoda ex im
moderata vini rubri potatione.

PRIMVM, ventris conſtipatio: cu-
ius rei cauſam nonnulli hanc aſſignant,
nempe quod vinum rubrum, ſi cætera cõ
ſentiunt, reliquis impēſius tũ calfaciat,
tum alat: ac caliditatis quidē ratione ma-
gis deſiccet: ratione verò nutritionis aui-
dius a natura detineatur. Alij verò ad
immodicam vini rubri ſtyptici, ſiue pon-
tici aſſumptionem referunt. Hoc.n.cùm
conſtiſpandi, denſandi, & aſtringēdi vim
habeat, non ſolum ægrè in corpus diſtri-
buitur, ſed aluum quoq; ſupprimit.

Vinum rubrũ nocuũ

SECVNDVM, gutturis, & fauciũ
exaſperatio, ſiue raucitas. Eam enim vina
quædam impensè rubra ſiccitate, & ter-

Fauciũ exaſperatio.

rena

rena essentia sua efficiunt. In horum numero vina quoq; rubra Brabantiæ reponenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccitatem, & terrenam essentiam fauces exasperant, idq; potissimum faciunt cum adhuc musta sunt, aluum tñ non cohibent. Musta.n. admodum rubentia ventris soluendi uim habent, & hoc quidé ex multa terrenæ fœcis admistione. Hæc.n. propterea quod nitrosa, ac salsa qualitate prædita sint, intestina mordicantes, & abstergentes alui subductionem moliuntur. Ab eiusmodi igitur dum musta.i.turbida sunt, ac feruent, abstinédum est: Ex quo.n.mordicant, mordax etiã fumus ab ipsis resoluitur, qui ad cerebrum sublatus, oculos acrimonia sua corrodit, atque rubefacit. Idem de mustis quoq; Brabantiæ, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandum est. Causa auté, cur fumus iste mordicet, ex eo est, ꝙ uinum, unde dissoluitur, sit mordicantium. Oportet.n.similem esse defluxum subiectæ substantiæ, vt comment.14.lib.1.aphor.& comm.2. lib.3.de vict.ratio.in morb.acut. Galen. clarissimè ostendit. In uniuersum, uina crassa pontica, siue συπτικὰ, rubra, uel nigra opportunè ad retentoriæ facultatis uentriculi, aliorumq; viscerum corroborationem bibuntur: quando nimirum recrementa, uel plura iusto, uel ramentosa descendunt, uelut in alui profluuio,

atque

tque dysenteria cõtingit, sicuti & quæ-
unque alia adstringentia medicaméta,
n eum usum, & fulua uina, pro sunt, non
amen simpliciter fulua, sed fulua auste-
a, quemadmodum Hippocrates lib. 3. de
ict. ratio. in morb. acut. aphor. 7. & post
um in suis commentarijs Gal. manifestè
ocuerit. Quibus autem uenter non faci
è concoquit, ijs uina subtilia, uel substan
ia, & calore mediocria, odorata, sapore
ucunda sufficienter fortia, ac lypticitate
quadam participantia, conferunt.

¶ *De lethalium venenorum remedijs.*

Cap. XIII.

ALlia ruta, pyra, Et raphe-
nus cum theriaca nux,
Præstant antidotum contra le-
thale venenum.

HIC sex referuntur, ἀντιφάρμακα, & remedia contra lethalia uenena, ac uenenatorum morsus.

PRIMVM, allium: quod cum aduer-Alliũ.
sus oé uenenorum genus, tum imprimis aduersus uitiosæ, ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptũ. n. quemadmodum idipsum Dioscorides lib. 2. cap. 145. Plinius lib. 20. c. 6. & Constantinus Cæsar. lib. 12. cap. 30. de agricultura clarissimè ostendunt uires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces, atque irritas reddit. Auicenna. 2. Can. c. 123. pa-
rem

rem facultatem, & Cępe attribuit, qu[illegible] fit, vt sub alio hoc quoque comprehend[illegible] debeat. Idem 31. doct. 5. ca. 7. ceu theria[illegible] cen vitiosarum aquarum cępe commen[illegible] dat, & maximè quidem si cum aceto su[illegible] matur: Nã cępe, cum extenuandi, incid[illegible] di, cumq; stypticitate quadam absterge[illegible] di, & non ignauiter aperiendi vires obti[illegible] neat, caloreque tertium ordinem acced[illegible] malas aquas, ne frigiditate ventriculu[illegible] offendat, temperat, crassasque vt prom- ptius descendant, extenuat. Acetum ve- rò cum ipso permistum, non modò vir- tutem eius in aquarum tum extenuatio- ne tum penetratione auget, sed a siti quo que, quàm cępe mouere solet, pręseruat. Eadē & in alio ratio est: quare post cras- sæ, & turbidæ aquæ potum præcipué cō mendatur. Eas. n. vt citò descendant, ex- tenuat, & ne ventriculo, ac intestinis of- ficiant venasve obstruant, iuuamentum præstat: Allium præterea, Auicenna. 3. 1. doct. 5. c. 4. teste. inter facientibus contrà occurrentis aeris frigiditatem mirificè prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus, varioq; potu vten- tibus, vtilissimè præsumitur: id quod Ma cer. lib. 1. cap. 5. hisce etiam versibus in- nuere voluit.

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium

ALLIVM quoque contra virulẽtarũ
estiarum, serpentum, & viperarũ ictus,
t priuatim hæmorrhoi prodest, ita ut
on aliud magis, si cum uino iugiter ad-
umatur, aut tritum in eodem ebiba-
ur. Contra rabiosorum morsus & il-
tu & cibo ualet. Venenatis μυγαλῆς
oc est, muris aranei morsibus. efficacis-
imè cum ficulneis frondibus & cymi-
o illinitur. Quin & venenata animalia
llij odore fugantur, ut ex illo Vergilia-
o disticho patet:

hestylis & rapido fessis messoribus æstu,
llia serpillumq; herbas contundi olentes.

Eius rei causam Aemilius Macer lo-
o paulò ante citato, his versibus ex-
onit:

æc ideo miscere cibis messoribus est mos.
t si forte sopor fessos depresserit illos,
ermibus à nocuis tuti requiescere possint.

Porrò cùm fętor allij, qui id non de-
ustarũt, longè grauissimus & molestis-
mus sit, eis quoq; rei, ne quæ sumpserũt,
ios offendẽt, remedium aliquod adhi-
endum est. Menarder itaque è Græcis
ator est, allius edentibus, si radicem
etę in pruna tostam superederint, odo-
em extingui. Quidã tradunt ipsa gra-
em halitum non esse factura, si quis ab
sorum esu crudam fabam insuper man
at Hieronymus Tragus eandem facul-
atem viridibus ét rutæ folijs adsignat.

Macer.

Macer.lib.3.cap.6.zedoariæ radicem i
efficere his verbis tradit.

Alia quem faciunt fœtorem, pellit ab ore.

Cæpa. CAEPAE quoque ex Dioscoridi Anazarbei sententia rabiosi canis mor sibus cum aceto, ruta, & melle il itũ au xiliatur. Eadem ad verbum ferè mutu tus est Auic.2.can.c.123. Verùm in ho dissentit, ꝙ acetum omiserit, & salem i mellis locum suffecerit. Cæpe prætere flatus Venenatorũ in cibo dissentit atqu expellit. Et succus, qui ex eius esu pluri mus in stomacho gignit, peculiari qua dam proprietate uenenatorũ noxas fran gere à quibusdam creditur. Cæterum sentio illud hoc loco minimè prætereu dũ est, ꝙ alliũ, cæpe ac porrũ in cibo n conueniant, neq; temperatis, neq; cal dis corporibus. Nam extra hoc, ꝙ pau cissimum & prauũ dant alimentũ, acre ẽt atq; pungentem sanguinem, maxim si cruda ingerantur, generant: humor tñ crassos tenuant, lentosq; incidunt. I totum, oĩa hæc si cruda edantur, peior ꝙ̃ cocta succos procreant, ac plus hum ris excrementitij continent. [*Porrum* Simeon Sethi calidum, & siccum in se cundo facit ordine urinam cit, & nox succum creat. Assiduè comestum visi hebetudinem, & capitis dolorem effic Stomacho aduersatur. Difficilia inueh somnia. Neruos, dentes, & gingiuas acr

monia

nonia ſua lędit, & ſanguinem nigrum
tq; melāncholicū generat. Bilioſis itaque
& melancholicis uitandum eſt, potiſſimū
crudum fuerit. [*Cæpæ*] ex quarto ſunt
rdine excalfacientium: earumq; eſſen-
ia craſſarum eſt partium. Si ſuccum ex
rimas, quod reliquum eſt admodum ter
ęę ſubſtantię eſt, eiusq; calidę. At ſuc-
us aqueę aereęque caliditatis. Si crudę
dantur, humores in ſtomacho malos,
utridos, & corruptibiles generant, Dif-
cilia & terribilia inducūt ſomnia. Lar-
iore cibo capitis dolores cient: In mor-
is coctę etiam lętargicos & phreniti-
os efficiunt, memoriam & rationem, ut
liqui ferunt, lędunt. Si verò cum electę
arnis iuſculo coquantur, plurimū ma-
gnitatis deponunt, appetentiam inui-
nt, concoctionem promouent, & frigi-
os cibos, quibus cū percoquuntur, tem-
erant. Si quis tn̄ crebrius his utatur, in
enis uitia incidit. Tutius igitur eſt, eas
rò attingere. [*Allium*,] vt Galeno pla-
t, excalfacit quarto exceſſu, humidita-
quidem participat aliqua; ſed mino-
q̄ cępę. Inflationes pmutat alteratve.
etere tuſſim crudum coctumve come-
um lenit. Aſperas arterias clarificat, &
eatum prouocat. Aciē oculorum eſu
beat. Capitis dolorem facit. De eo
oc amplius Galenus lib. 12. metho. me-
endi, capite octauo: Eſt inquit, allium
ex

ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiãt, & minime sitim inferant. Sunt qui, parum id experti; existiment maiorem quã cepas sitim excitare, sed planè errore: cum non modò non maiorem q̃ cæpæ, sed nec oĩno sitim faciat. Idẽ omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaque ipse certè agrestum theriacẽ id appello. Abstinendum tñ, vt paulo ante dictũ est, ab assiduo horũ trium vsu, & potissimum cũ ijs, qui ipsis vescitur, natura fuerint biliosus. Solis.n.qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

SECVNDVM, Ruta: Eius duo sunt genera. Vnum satiuum atque hortense. Alterum montanum syluestresq;. Ruta montana syluestrisq; in eis damnatur, q ex quarto sit ordine excalfacientium & siccitantium. Satiua verò cum ex tertio sit, in cibos magis admittit. Est autẽ non solũ gustu acri, sed & amaro. Ex quo sanè ẽt diligerere atq; incidere crassos lentosq; humores põt. Ob eam uim & per vrinas euacuat. Quin & tenuium est partium, flatusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri & recti intestini cõpetit, ac Veneris appetitum cohibet. Discutit atq; exiccat strenuè: est.n. eorum ex numero medicamentorum, quæ ualenter desiccant. Traditur ẽt q cruda, f

lequ

q; condita ac comesta, visus aciem mi-
um in modum exacuat: ob id antiqui
ulptores & pictores hoc cibo assiduè
tebantur. Nonnulli & succum eius cum
ucco fęniculi & melle commiscentes,
edicamentum ad oculorum acię acuen
am conficiunt. verùm cùm acrimonia
uędam oculis infesta succo eius insit,
entilando applicari debet, vt vapor eius
m̃, & non substantia oculos pertingat.
Quæcunq; aũt ruta & per se pro letha-
ium medicamentorum antidoto valet
olijs tritis, & ex vino sumptis: Contra
conitum maxime & ixiam. Item fun-
os, siue in potu detur, siue in cibo. Va-
et & contra scorpionum ictus, & ara-
eorum, apum, carabronum, vesperatum
culeos, & cantharidas, ac salamandras,
anisve rabiosi morsus. Acetabuli men-
ura succus siue semen è vino bibitur, &
olia trita vel commanducata imponun-
ur cum melle & sale, vel cum aceto &
ice decocta: Succo verò perunctos,
ut eam habentes, negant feriri ab his
maleficijs. Serpentesq; si vtatur ruta, ni-
dorem fugere. Folia per se pręsumpta,
ut cum nuce ioglãde, aridisq; ficubus,
neficaces venenorum vires reddunt,
contra serpentes simili modo sumere
conuenit. Aristoteles. lib. 9. c. 6. de histo-
ria animalium tradit, mustelam dimica-
turam cum serpente, rutam comedere.

Odor.n.eius infectus est serpētibus. Ruta quoque cum ficubus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à veneno præseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem. & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat nullum venenum nociturnum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natu. histo. c. 8. eadē Galen. quoque lib. 2. de antidotis. c. 43. & lib. 2. de aliment. facul. c. 28. & in libro de cibis boni & mali succi c. 14. cōfirmat. De ruta plura leges apud Dioscoridem lib. 3. c. 43. Plinium lib. 20. c. 13. Galenū lib. 8. c. 49. de simpl. medicamen. facult. Constantinum Cęsarē li. 12. c. 25. de Agricul. & Simeonem Sethi in Syntagmate.

Pyra. TERTIVM, Pyra: Hæc namq; veneni, & pręcipuè fungorum malignitatem pellunt abiguntq́; Quod quidem de pyris syluestribus cūprimis intelligendum vr̄: De eis.n. Dioscorides lib. 1. c. 132. ita scriptum relinquit: Aiunt Fungos, si syluestria pyra cū eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 6. c. 23. Fructus aut folia pyrastri. cū fungis decocta, strangulantem illam vim auferunt, esitataq́; eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib. 5. c. 55. in eum scribens modum innuere

etiam

tiam voluit: Pyra ſylueſtria, aut folia ſimul incocta, vim ſtrangulandi, q̃ fungis ineſt, tollunt, eademq́ue in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius lib. 23. c. 7. ponderi & pugnanti ſucco attribuit. Intelligi præterea poteſt & de pyris aromaticis, quæ ſanè cùm ſpiritus fragrantia ſua corroborent, veneni etiam noxam pellunt.

QVARTVM, raphanus. Eius Græci duo faciunt genera, ſatiui & ſylueſtris. Satiuus hodie peculiariter raphanus minor dicitur, Germanicè *Radÿs*. Gallicè *vne Raue ou Refori*. Hiſpanicè *Rauano*. Sylueſtris Plinio lib. 19. c. 5. teſte, Latinis Armoracia appellatur, Germanicè [*Meeradÿs*.] Satiuus excalfacit ordine tertio deſiccat ſecundo: Sylueſtris autem in vtroque efficacior eſt. Quin & ſemen ipſum planta efficacius eſt. Satiuus contra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis ſtrangulantur, tam cibo, q̃ potu ſalutaris eſt. Si quis ieiunus ipſos accipiat, ſecurus erit, vt ne à medicamentis lædatur. Succus ipſorum ex aqua acceptus, boletis & venenis reſiſtit. Si verò raphani ſucco quis manus ſuas probè illinat, ac confricet, intrepidè & cura periculum reptilia ac ſerpentes apprehendet. Scorpijs impoſiti raphani eueſtigio ipſos interficiunt, & ſuccus in hoc expertus magis ac fortior eſt. Si quis præſumpto raphano à Raphanus.

ſcorpio percutiatur non ſolum non morietur, ſed etiam celerem ſanitatem adipiſcetur. Raphanus autem ob eam etiam cauſam contra venena valere dicitur, ꝙ vomitiones moueat, quibus ſtomachus a noxijs humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduerſatur. Contra ceraſtis morſus, potum ex vino auxilio eſt.

Raphanus.

Raphanus ipſe cum manifeſta calfactione attenuandi atque incidēdi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipſo ſuperat: quibus rebus pituitam ſcindit & abſumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoq́; bilioſis nocet. Stomacho aduerſatur, ructus ciet, humorē craſſum ac lentum, &, ſi virtus concoctrix debilis fuerit, crudum ēt generat. Vomitum cieri per raphanum ſumptum ante reliquum cibum, dicit Dioſcorides lib. 2. c. 105. vtpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo aūt cibo ſumptum, anadoſin, hoc diſtributioné ciborū in corpus iuuare perhibet, his verbis. Summo tñ cibo ſumi debet, quo magis eius diſtributionem adiuuet, cum aūt prę ſumitur, cibū ſuſpendit, quare vomituris commodiſſime datur ante cibum. Verùm Galenus lib. 2. de aliment. facul. cap. 70. ſe mirari ait, tum Medicos, tū Idiotas, qui raphanos crudos à cœna enpepſias enecen, id

ſt, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipſi quidem, inquit, hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant, qui tñ ipſos ſunt imitati, oēs læſi fuerunt. Sumpti.n.poſt cibum, coctionem non iuuant, ſed impediunt potius. Subinde enim eructant, uentriculum probè claudi non ſinunt, caput uaporibus replent, eiq́; grauitatem inducunt. Minus tñ officiunt, qui exigua copia a cęna cũ ſale, & aceto ingerũtur: inde eufuian cai tandianoia neuepibolon i. bonam ingenij habitudinem, ac induſtriam homini, mentemq́ue quæ rectè, ac perſpicuè percipiat, atque intelligat, efficerē tradunt. Dioſcoridi ſenſum etiam aciem excitant. Lienem extenuãt, iecinori, & lumborum doloribus proſunt. Nonnulli quoq; cum oximelite uomendi gratia propinant, multamque educunt pituitam, & a febre quotidiana ſæpe & quartana liberantur. Folia, ſi parua codia ſumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam, quæ collapſa fuerit, excitandam accommodata ſunt. Plura de raphano Dioſcorides, atque Galenus locis paulò ante citatis, Plinius lib. 20. cap. 4. Conſtantinus lib. 12. de agricul. ca. 22. & Simeon in Syntag.

QVINTVM, Theriacæ. Hæc.n.tota ſubſtantia ſua tã brutis, q̃ ratione præditis animalibus contra omne ueneni genus auxilio eſt, neminemq́; pollicito fru-

ſtrari ſinit. Siquidem nullum vnquam
ſeris, quæ hominem ſolent interimere
commorſum hac ſtatim epota antidot
perijſſe, memoria eſt proditum. Nullu
eadem præſumpta, haud multò poſt mo
ſu impetitus, belluæ veneno, ceu illam ſ
perante interijt. In peſtifera etiã luce, ſ
lum hoc antidotum malo correptis pro
deſſe adeò hactenus viſum eſt, vt nullum
aliud præſidium tanto malo reſiſtere fu
rit idoneum. Namq; peſti, tanquam & i
ſa exiſtat quædam bellua, haud pauco
interimit, verum ciuitates quoque to
tas depaſcens, malè conficit. Quippe pra
ua quædam aeris ad corruptionem prõ-
pta mutatio efficitur, & homines cum re
ſpirationis neceſſitate periculum euitare
nequeant, ipſum aerem veluti venenum
quoddam ad ſe per os attrahunt. The-
riacem autem in eiuſmodi aeris ſtatu pręſumentes, neutiquam a malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aeris inſpirati malitiam inalterans, mutanſque, vt quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniurijs ſecurum facit, vt nec a deleterio quopiam poſſit infici. Cõſimilis ferè virtutis eſt, & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti vſu fuit nomine, Mithridatium appellatur. In qualitate enim atq; efficacia theriacæ proximum eſt, parumque differunt,

sit, nisi forte, q̄ theriacæ paulò calidior
& contra serpentum venena potentior,
est. Proditur magnum illum bellatorem
Mitridatem hoc antidotū præsumentem,
ob firmam corporis constitutionem ex
illo præparatam, non potuisse veneno po
to interire. Cùm.n.bellum aduersus Ro
manos gerens, a Pompeo victus, in extre
mis medicamenti ueneno sanus mori co
geretur, medicamento epoto, eoq; copio
so, ipse quidem non interijt: filiæ autem
ob eximium erga patrem amorem, cū eo
mortē uolentes oppetere, eiusdem medi-
camenti potu subito conciderunt. Deniq;
cum mortem ille obire statim non posse
ueneno propter antidotum præsumptum
inefficaci, uocato quodam ipsius amico
noīe Bistoco, iniūxit ipsum vt iugularet.
Atque sic medicamenti opus ferro absol
uens, mori ipsum uiolenter coegit. Hæc
fere Galenus in libro de Theriaca ad Pi
sonem cap.2.& 8.& 28. Lege plura apud
eundem in lib. de vsu Theriacę ad Pāphi
lianū, p totum, & lib.1.de antido.c.19.&
Auicen.6.4.trac.3.c.1.& 6.4.trac 1.c.5.

SEXTVM, nuces, nempe iuglādes,
quas nōnulli ēt regias appellāt. Hæc mul
to sanè in usu sunt. Cum ruta, & ficis præ
sumptæ, & a summo cibo, lethalibus ue-
nenis aduersantur: nec ininus si a uene-
ni haustu comedantur. Largius esitatæ
latos lumbricos pellunt. Cùm cæpa ve-

rò, ſale, & melle, canis hominiſque morſui conferunt. Et hoc de aridis cumprimis intelligendum eſt. Alimentum porrò, quod corpori præbent, exiguum eſt. Aridæ uiridibus, ac humidis peiores habent: unguinoſiores n. magiſque pingues ſunt, itaq; facilè etiã in bilem tranſeunt: & quò diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiũtur. Quamobrem oleum etiã ex inueteratis exprimere liceat. Tunc ſanè concoctu difficiles, & ſtomacho, præſertim bilioſo inutiles fiunt, atque bilem augent, faucium, & capitis dolorem adferunt, tuſſientibus inimicæ, oculos lædũt, uertiginem faciunt, idque cum a cibo ſumuntur, linguæ paraliſim inducunt, & in ore inflammationes, & ulcera pariunt. ſtomacho meliores fiunt, ſi cum caricis edantur. Ad uomitiones ieiunis in cibo vtiles. Cæterùm quæ uirides adhuc ſunt itaq; humidæ, neque adſtringentis qualitatis, neq; oleoſæ conſpicuè participes, ſed magis quodãmodo qualitatis expertes, hæc ſtomacho minus nocent: dulciores n. ſunt, faciliuſque concoquuntur, & multò magis, qñ & ipſæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad deiectionem ſunt ſiccæ uerò minus: Pleriq; aũt uentris ſubducendi gratia cũ caro ét ipſas præſumũt: in quem uirides ſunt accõmodatiores, ut quę adſtringentis qualitatis minus ſint participes. Quin & ſic-
carum

carum quoque, si prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint maceratæ, facultas uiridibus est adsimilis. Ad hæc uiridium nuclei depellati, atque torrefacti aliquantulum, si a reliquo cibo commanducentur, ciborum in corpus distributionem adiuuant. Et sic patet in vniuersum, corporibus sanis nuces uirides magis quàm siccas conuenire. Plura Dioscorides lib. 1.c.140. Plinius lib.23.ca.8. Gal.lib.2.de alimen.facult.cap.23.& Simeon Sethi in Syntag.

¶ *De Aere.* *Cap.* XIIII.

LVcidus, ac mundus sit rite habitabilis aer,
Infectus neq; sit, nec oleus fœtore cloacæ.

Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aere. cuius, ut Gal.lib.9. cap. 14. metho.meden. & in arte medicinali. cap.85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aere nos ambiente semper uersari, comedereq; ac bibere, & uigilare, & dormire est necessarium, & sine eo, nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causæ sine qua nō obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, ut in ambiente, quoad fieri pōt, q̃ optimo habitemus. Quod ut recte consequamur, quatuor eius notas hisce uersibus expressas diligenter consideremus

oportet. Quarũ prima quidem eſt, vt ſit lucidus, clarus, minimeq́; craſſus, aut nebuloſus. Craſſus.n.& obſcurus humores confundit, turbiduſq́ue ad cor deſcendit: quo fit, vt ſpiritus etiam turbidi, ac craſſi, tum corpus pigrum, ac languidum reddentes, tum aĩum quoque contriſtantes, ex eo producuntur. Nihil aũt magis viuidum, ac iucundum, minuſve circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, q̃ ſi in lucido, ac claro verſatur aere, aut mane ſurgat. Secunda, vt ſit mundus: hoc eſt, exquiſitè ſincerus, ac purus, nulliſq́; vaporibus inquinatus. Impurus namq́ue iuxta qualitatem, & naturam illius, quod ipſi admiſcetur cordis temperaturam variat, atq; immutat, quemadmodũ idipſũ Hali Roboam commen. 16. in lib. 3. Artis Medicinalis Galeni oſtendit. Tertia, ne ſit infectus, cuiuſmodi eſſe ſolet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, ſicut in prælijs contingit. Nã hunc peſtis ferè ſubſequitur. Inſpiratus enim in corpore ſpiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ: Sub qua ſanè comprehenduntur, & particulares aeris infectiones oẽs, quibus humana natura offenditur: nempè latrinarum, cœni, ſterquiliniorum fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera, & oſſa mortuorum comportantur, & ſtagnorum, ſeu paludum, idq́ue multo quidem magis, ſi

linum

linum insuper, aut cannabis in eis putrescit. Qn̄ enim aer hmōi sordibus inquinatus in corpora ingreditur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstructione facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauans. Huiusmodi, ergo aer omnibus ex æquo ætatibus omniq́ue tẽperaturę noxius est, sicut è diuerso qui purus oĩno est, nulli non ætati est vtilis. Hinc non temerè Auic. 2. 1. doct. 2. sum. 1. c. 2. in hunc propè modum scriptum reliquit: Aer quidem optimè tẽperatus, & clarus, qui nihil prorsus admistū est alienæ materiæ, quæ tota substantia spiritus tẽperaturæ contraria sit, sanitatem nõ efficit tm̄, sed ẽt conseruat. Contrarius verò, effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est Aerem pro tuenda bona valetudine duobus modis esse necessarium: Primo quidem ob spirituū, & caloris innati refrigerationem: Deinde verò ob fumidi excrementi, spiritibus, ac calori innato molestiam exhibentis, expulsionem. Quemadmodū. n. externū ignem sine aeris euentilatione suffocari, atque extingui videmus, ita etiā de spiritibus, & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationem, & transpirationem calor naturalis refrigeretur, ac quasi ventiletur, necesse est spiri-

tum perire: Aere.n. indiget nutriente, conſeruante, temperante, atque deputante, ſiue ſegregante. Nutritio ergo, conſeruatio, & temperatio caloris innati fiunt per aeris attractionem. Deputatio per eiuſdem expulſionem. Ac puriores quidem fiũt aſperæ arteriæ dilatatione, quẽ διαστολὴν Græci nominant, ea.n. aere frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde ſpiritus quoque animalis gignitur, excitat, & recreat. Altera verò eiuſdem arteriæ accidit contractione, συστολὴν Græci vocant, qua certè, quod ex humorum deuſtione in toto animante contractum velut fumi dum eſt excrementum, expellitur. Aer itaque qui ſic attrahitur, ſi fœtidus, & impurus fuerit, calorem innatum, atq; ſpiritus corrumpit. Hinc ét intelligi poteſt, facillimè infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligẽdus eſt aer optimæ eſſentiæ, qui nihil vaporis, ſeu halitus alieni in ſe admiſtum habeat, neq; turbidus, aut nebuloſus appareat. Qui.n. talis exiſtit, humores conturbat, &, vt antea etiam dictum eſt, animam conſtringit. Sed ſit exquiſitè purus, ac liber, qui ex terra plana, vel edita ventorum perflatu vndique luſtretur, & cui fumi, pulueres, & nebulæ admiſtæ non ſint. Et qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem aurã ſpiret, qualis

circa σάρδεις, & Hierapolin, alibique in multis terrarum locis visitur. Nec qui ex cloacis quæ vrbē, aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob stagnum, vel flumen vicinum nebulosus est. Nec qui editis vndique montibus in cauo loco, siue valle conclusus nullū recipit perflatū. Suffocans.n.patrisq; est, similis ei, qui in domib.quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinē, & perflatus defectum, plurimus aceruatur squalor, ac situs. Proinde omni planè ætati noxius est, & vitandus, quemadmodū, & quilibet inclusus. Hæc ferè Galenus lib.1.c.16.de sanitate tuenda. In pestilente tamē ambientis cōstitutione, ob generaliorum putrefactionem, inclusus conuenientior existit: vnde per id tp̄s domi manere, fenestrasque occludere oportet, ne quà pestilens aere ingrediatur. Quod si cui tamen eas aperire placuerit, curandum imprimis, vt sint versus Orientem, aut Septentrionem constitutæ: idque fiat a sole iam aliquot horis orto. Calor.n. Solis citius irrumpens caliginem, atque putredines aeris dissipat, oēmq; crassitudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauendum ēt, ne vel minimum quidē aer in qualitatib. suis tam actiuis quā passiuis, caliditate nimirum,

frigi-

frigiditate, humiditate, & ſiccitate, excedar. Si verò talis loco habitationis noſtrę natura defecerit, arte noſtra moliendum erit, vt qualem eſſe expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri poſſit, Galenus lib.9.metho.maden.c.14.& Auicen. 2.1.doct.2.Sum.1.c.6.7.8. & 9. copiosè admodum docent.

¶ De nimia vini potatione. Cap. X V.

SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptum hoc loco de ijs traditur qui mane ob pridianum vini potũ ægrotant nempe vt tum quoq; ipſi paulum vini propinetur. Porrò largior vini inuitatio, quæ vltra quã ſatis eſt, ac multã noctem producitur, ebrietatem nonnunq̃, ſæpe ſitim matutinam, aliqñ verò immodicam etiã corporis excalfactionem, maximus error eſt, id mane repetere: nam perinde hoc eſſet, ac ſi igni adderes, oleo que incendium reſtingueres. Si ebrietatem cum nauſea quadam, nihil incommo dauerit, ſi etiam paulũ eius manè propinetur. Sic.n.facile vomitus elicietur, ventriculuſq; ã bile, & pituita, cæteriſq; prauis, ac vitioſis humorib. quibus grauatus fuit,

fuit, exonerabitur, adeoq; crapula quũ oĩ eius noxa diſcutietur. Vomitũ enim pręſtare iuuamentum, vt ſtomachus a materiebus humoralibus vacuetur, autor eſt Auicenna. 4.1.c.13. probatque vomĩtum bis fieri in menſe continuis duobus diebus, ex authoritate Hippocratis in libro de diæta ſalubri, & in libro de inſomnijs, nimirum vt ſecundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3.1. doct.2. ca. 8. non parum emolumenti ex eo conſecuturum adſerit, ſi quis ſemel in menſe inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maximè ab ægritudinibus chronicis, hoc eſt, longis, ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moſes Tract. 4. ad Soltanum Babyloniæ hanc ſententiam ceu erroneam ijs conuellit verbis: Nocet, inquiens, ebrietas omnis, & maximè aſſidua. Errauit ergo qui eſſe putauit vtilem ebrietatem ſemel in menſa. Quin eadem etiam a Gulielmo Placentino lib.1.c.8. de curatione morborum, & a Gordonio particul. 2. Lilij, c.21. & a Valeſco lib.1. Philonij ca. 8. redarguitur, vt quibus præſeruari, quã curari melius eſſe videatur. De vomitu plura infrà cap.107. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quòd bibere illud non conſueuerit oplęditur, huic & manæ, quo adſueſcat, idem propinandem eſt: ſic. n. fiet, vt ex vini ſumptione

mino-

minorem læsionem sentiat. Nam a consueto, ut est apud Hippocratem libro 2. apho. 50. minor fit læsio. Si uerò nocturnam vini potationem, mane sitis excipiat, ea mendosa est, & curatur quidem sumptione vini, sed magis tamen aquæ. Cæterùm minimè ignorandum hoc loco, ab assidua, & quotidiana ebrietate sũmoperè oībus tam firmũ, quàm imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cauendum esse. Frequens siquidem ebrietas, quemadmodum. 3. 1. doct. 2. c. 8. Auicenna testatur, sex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primò namq; iecoris εὐεξίαν, hoc est, bonum habitum dissoluit. Vinum.n. immoderatius sumptum calorem eius naturalem, vel obtundit, uel resoluit, atque debilitat, adeò vt facultatem amittat sanguificam, & aquosas humiditates ὑδρωπικὰς efficientes pro sanguine generet. Vel hepar ipsum una cum humoribus eius adurit: quàm sanè rem magna ex parte sequi solet, uel elefantiasis, quæ est Arabum lepra, uel mania. Deinde assidua fumorum è uino sublatione bonam etiam cerebri constitutionem destruit: Calidum quidem phreniti-di, aut maniæ, frigidum uerò epilepsiæ, lethargo, apoplexiæ, aut caro Arabibus Subeth appellato, obnoxium, reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam uini perpotationem sequitur,

Ethnicitatis in cōmoda.

atque

atque inde ſane accidit ut bibacibus, & frequenter inebriari ſolitis, caput, manus, ac reliqua membra propè omnia tremula efficiantur, idq; non tm̃ in ſenio, cuius maximè proprium hoc uitium eſt, ſed in cruda quoque uiridiq; ſenecta, & qñque etiã in iuuentute. Quarto, frigida neruis uita, nempè conuulſionem, ac Paralyſin adducit. Vbi enim immoderatius ſumitur uinum, ut quo calidam habeat temperaturam, facillimè eos replere ſolet. Talis ſi quidem natura promptè omnia ſubintrat, præſertim quum nõ admodum craſſam ſubſtantiam habuerit. Subſtantiæ igitur copia uinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. libro 5. aphoriſm. teſte. Vinum etiam frequenter in uentriculo acceſſit, unde non minimum læduntur nerui. Ex defectu prætterea concoctionis uinum ſæpe cõuertitur, uel in crudas, atque aquoſas humiditates quibus laxati nerui reſoluuntur, uel in frigidos, craſſos, & glucinoſos ſuccos, quibus ijdem obſtructi, aut diſtendũtur, aut contrahuntur. Quinto, Apoplexiam procreat: pituitoſo enim hoc eſt, frigido, craſſo, lentoq; humore, quem tẽporis tracti in generat, adeò principaliſſimos cerebri uentriculos una uice, & cumulatim replet, ut ſubito omnes corporis particulæ motu ſimul, ac ſenſu deſtituatur. Sexto uerò repentinã ſæpe mortẽ adfert: lo-

cis

cis.n.ſpirationis vini, vel inde generatarum humiditatũ multitudine vehementer coarctatis, atq; impeditis, ebrius ſtertendo, & dormiendo ſuffocatur. Hęc oĩa Galenus etiã lib. 3. de temperamentis, in eum ſcribens modum confirmat: Vinum, inquit, non ſemper animal calfacit, æquè vt nec oleum flammam accendit, tametſi aptiſſimum eſt ignis nutrimẽtum. Imo ſi imbecille, & exiguæ flammæ conſertim multum oleum infundas, ſuffocabis eã, prorſuſq; extingues potius, quã augebis. Sic igitur & vinum, vbi plus bibitur, q̃ vt vinci poſſit, tm̃ abeſt vt animal calfaciat, vt etiã frigidiora, vitia gignat, quippe apoplexia, & paraplexia, & quæ Græci Caros, & comata vocamus, & neruorum reſolutio, & comitiales morbi, & conuulſiones, & tetani immodicum vini potum comitantur: quorũ vnumquodq; frigidum eſt vitiũ. Hęc ille. Quanq̃. verò a nobis hactenus dicta mala vino immoderatius ſumpto accepta ferenda ſunt, non parum tñ cõferre exiſtimãdum eſt, ſi modice bibatur. Auicenna loco ſupra citato quinq; eius recenſet cõmoda. Primo namq; calore, & ſubtilitate ſubſtantiæ, tum conuenienti quoque, & occulta proprietate facilẽ efficit ciborum, quibus permiſcetur, in oĩa membra diſtributionem: Vnde elegantiſſi nè ab Hippocrate in libro de alimento ὄχημα τῆς τροφῆς, hoc

hoc eſt, alimenti vehiculum nuncupatur. Idq́; meritò ſane: neque.n. ex ventriculo in venas, quę ſunt in hepate multę & anguſtæ, ſuccus facile tranſmitti poſſet, niſi aliquis ei tenuis, & aquoſus humor tanquam vehiculum, permiſceretur. Deinde eadē etiam ratione phlegma incidit, atq; reſoluit, meatuum obſtructiones aperit, adeoq́; naturā ipſam ad excretionē incitat. Tertio flauā bilē per vrinā, ſudorem, excrementa, & tranſpirationem inſenſibilem, ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοήν Græci vocant, expellit, idque intelligendum maximè de vino tenui, ſubrubeo, ſiue albo, per naturam debili, vel abundè diluto. Potentia.n. flauam bilem augent potius, q̃ expellunt, ꝙ inſita quadā vi in eā facile cōmutentur, & hepar, vltra q̃ ſatis eſt, calfaciant. Quartò atrā bilem, quæ craſſa & tardi motus eſt, per proprios meatus ab hepate ad ſplenem, & a ſplene ad os ventriculi nullo negocio deducit, eandēque è corpore tandem vna cum fœcibus exigit. Quinetiam melancholiæ noxas ſubſtantia, temperamento, & effectibus ſuis contrarijs reprimit, ac tollit. Melancholia ſiquidem triſtitiā, timorē, puſillanimitatē, & auaritiam: vinum verò lætitiā, audaciā, magnanimitatem, & liberalitatem parit. Quintò medetur oībus modis, ſeu ſpeciebus laſſitudinis, niſi multa extranea caliditas ipſis coniuncta fuerit.

Spi-

Spiritus.n. languidos, tantumq; non exo lutos, abundè reficit, & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, ner uis, chordis, & iuncturis insidentes, au eximit, aut certè minuit. Adhæc, in are factiua lassitudine, re ita postulante, velo citer humectat, præsertim si dilutum fue rit. Præstat prætereà & alia quàm pluri ma commoda. Galeno enim teste li. 3. de temperamen. c. 3. omnium celerrimen nu trit: nam vt adsimiletur, mutationem de siderat minimam. Calorem, & spiritum naturalem corroborat, totum corpus cal facit, cerebrum purgat, intellectum exci tat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinem incitat, præq; omni bus alijs potibus concoctionem semicru dorum humorum in quauis corporis par te adiuuat, &, ut unico uerbo rem totam perstringam, hominem & anima, & corpo re reddit uiliorem: unde abstemij, si cæte ra æquabiliter se habeant, reliquis sunt effœminatiores.

¶ *De meliore uino.* *Cap. XVI.*

GIgnit, & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.
Vinum sit clarumq; vetus, sub- tile, maturum.

Ac bene dilutum, ſaliens, moderamine ſumptum.

Hic docetur imprimis, ex meliore ino meliores humores procreari, neque d ſanè immeritò. Nam quanto præſtan or humorũ materia fuerit, tanto ex ea t meliores humores gigni, rationi conentaneum eſt. Subiungitur deinde, corus nigri vini potu torpidum ac pigrum eddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nã cùm reliquis ſit craſſius ac terrenæ aturæ magis particeps, ſpiritus ẽt craſores inde produci neceſſe eſt. Similem ſſe oportet defluxum ſubiectæ ſubſtanæ, vt locis ſupra aliquoties citatis. Ganus autor eſt. Iam vero ſpiritus craſores corpus grauant, & ad voluntarios otus perficiendos pigrum reddunt. Terò loco ſeptem referuntur præcepta de lectione vini.

Primvm, vt ſit clarum: hoc. n. vtote ſubtile, ſpiritus etiam claros ac ſubles generat.

Secvndvm, vt ſit vetus Nouum nim ſiue muſtum (ſi cætera cõſentiãt) cilius inebriat, aluum ſubducit, colios cruciatus generat, & alia quędã adrt incommoda, de quibus infrà ca. 26. eq; ita tñ hoc intelligendum venit, vt obis admodum vetus eligendũ videaur. Tale. n. iuxta Auicennæ ſnĩam. 3. 1. Vinum vetus.

doct.

do&.2.c.8. inter medicamenta potius, q̃ potus reponendus est. Maior si quidem ei corporis ad caliditatẽ & siccitatem alterandi, q̃ alendi facultas inest. Alimentum.n.quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est.cò quòd à fœcibus & viriditate, & quibus permissum, & consumptum fuit, iam repurgatum, seque ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinũ namq;, sicuti lib.9.cap.14. de simp.med facult. à Galeno scribitur, ex secundo est ordine excalfacientem, sed quod admodũ vetus est, ex tertio, sicut mustum, quod vocant ex primo. Caliditati eius portione respondet siccitas.

TERTIVM, vt sit subtile: tale.n.spiritus procreat multos atque subtiles: cum è diuerso crassum crassos generat.

QVARTVM, vt sit maturum, non austerum, siue stypticum. Austerũ namque vinum: quemadmodum comm.8. li.3.de vict.rat.in morb.acu. Galenus attestatur, excretiones omnes cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per vrinas expurgari est opus, lędit quoque superiora omnia. Sed tñ ipsa astrictionis ratione omnino iuuamentum prẹstat ægritudinibus intestinorum. Verùm hmôi astrictionẽ labefactat. exoluitq; si aqua tẽperatũ fuerit.

Dilutũ. QVINTVM, vt si dilutum. Vinum enim cùm diluitur, hoc est, aqua tẽperatur, remittit fumositatẽ suã, atq; ob eam

rem

em minus cùm caput grauat, tum ine-
riat. Sed hoc ipſum de vino ſubtili po-
iſſimum intelligendum vr̃, Nempe craſ-
um diluendo ſubtilius ac magis fumo-
um efficitur, atq; ob id citius inebriat.
De eo igitur Auicen. intellexiſſe cenſen
um eſt. 3. doc. 2. c. 8. dum inquit: Mix-
um velocius inebriat.
SEXTVM vt infundendo quaſi ſub
liat: & eſt vna de boni vini conditioni-
us, de quibus cap. 10. dictum eſt.
SEPTIMVM, vt modice ſumat̃. Vi-
ũ. n. modice ſumptum acuit ingenium
xcitat. n. vini calor inueniendi vim, quę
orpet nõnunquam in ieiunis. Extat hæc
ntentia libro de diſciplina ſcolarium,
ui Seuerino Boëthio adſcribitur, c. 2.
inum, inquit, modicè ſumptum intelle
ui vr̃ conferre acumen, non aũt modi-
e ſumptum rationem perturbat, intel-
ctũ habeat, memoriam eneruat, obli-
onem immittit, errorem infundit, ad
norantiam perducit. Ex oĩbus iam di-
is is colligitur, pro conſeruãda bona va
tudine, eligendũ eſſe vinum ętate me-
um, clarum, rubedine nõnulla partici-
ns, odoratum ſapore ęquale, ita vt non
re ſit nec acutum, neq; dulce, nec fu-
oſũ, neque craſſum, neq; ſubtile nimis,
d ad ſubtilitatem inclinans, neq; excel
nter potens, neque plus æquo imbecil-
m, ſed medium, natum in colle aper-
to

to meridiem ſpectante, regione inter caliditatem ac frigiditatẽ tẽperata. Hæc ferè Auicẽna loco citato. Porrò circa vini vſum pro ætatis ratione tres notãdæ ſunt regulę. Prima, ne pueris detur vinum in potu: nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni addas. Quippe ꝙ hauſtum & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humido calidoque temperamento ſunt, quale eſt eiuſmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput eſt vtili, nec ſupra q̃ par eſt humidos calidosq; fieri: qm̃ eò iam caloris humorisq; peruenerunt, vt ſi paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modũ exceſſerint. Cùm aũt ſit oĩs exceſſus fugiendus, maximè hunc fugere expedit, ex quo non corpori modo, verumetiam animo dãnum accidit. Gal. lib. 1. c. 15. de ſanita. tuenda. Secunda, vt ſeni detur. quantũ citra diſpendium valetudinis ferre queat. hoc eſt, quantum appetit genuina ac regulari appetentia, Quẽadmodum. n. ocreæ veteres, aridæ, & corrugatę oleo, ita corpora ſenum vino electo, quale eſt Bellouacenſe, reficiuntur ac reuocantur. Senibus. n. cùm exangues & frigidi ſint, vnum illud maximũ commodum ex vino accidit, ꝙ ætatis frigiditatem ad ſymmetriam & mediocritatem caloris reducat, triſtitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat: & ſpo-

Verg. 2. Georg. Apertos Bacchus amat colles, &c.

porem, quo fere destituuntur, reuocet, obstructiones item, quibus ijdem obnoxij sunt tollat. Sanè vinum sicuti pueris nocentissimum, ita senibus aptissimum est. Galenus lib.5.de sanita.tuenda.c.7. Tertia, vt iuuenib. non exhibeatur nisi temperatè. Nam, vt Galenus, inquit, lib.1.de sanitate tuenda c.15. Neque iam adultis vinum, nisi modicè sumptum, existimandum est vtile esse: qđ videlicet, & ad iram & ad libidinem pręcipites facit, & partē animi rationalem hebetem turbidamque reddit. Cæterum his ipsis ad bilis excrementa vel mitiganda, vel expellenda est sane nō inutile. Corpus corroborat, & ingenium ob subtilium & tenuium spirituū copiam exacuit. Plura Plato.lib.2.de legibus, Seneca li.2.c.20. de Ira, & Galenus in libro, quòd animi mores corporis temperaturam sequantur. cap.10.

¶ *De ceruisia.* *Cap. XVII.*

NOn acidum sapiat ceruisia, sit bene clara,
Et granis sit cocta bonis, satis acveterata.

Hic quinque traduntur notæ eligendę ceruisiæ.

PRIMA, vt non sit acida: hæc.n.ventriculo inimica est. Acetū nanq;, quem- **Acetū.**

admodum comment. 36. lib. 3. de victu rat. in morb. acut. Galenus docet, suapte natura neruos offendit, idq; sanè experimentum testatur, & demonstrat ratio. Nempe exangues sunt, & ideo frigidi facileq; ab ijs, quæ refrigerant simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis: Læduntur præterea & a reliquis perfrigerantibus omnibus, sed substantia aceti, quòd tenuium est partium, in eorū mergitur profundum, atque in omnes ita irrumpit partes, vt ne minimum quidem eis illæsum maneat: Sic igitur acetū neruosas offendit partes. Ventriculus autem neruosus est. Ergo, &c.

SECVNDA, vt sit clara, turbida. n. impinguat quidem, sed vrinarum meatus obstruit, atque ob id calculosis plurimum nocet, flatus gignit, difficilem atq; breuē spirationem efficit, & pituitam auget.

TERTIA, vt sit cocta ex bonis, ac validis, & minimè corruptis granis, nempe ex optimo hordeo tritico, vel auena, quanto. n. grana meliora fuerint, tanto & meliorem inde humorem gigni par est.

QVARTA, vt sit bene ac perfectè cocta. Hæc enim melius concoquitur, & naturæ conuenientior existit. Male verò cocta, ventris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

QVINTA, vt sit vetus, & à fœcibus repurgata. Recens. n. preterquā ꝙ ijsdem
ma-

alis, quibus male cocta obnoxia est strã
uriam etiam facit. Plura infra c.45.

¶ De vsu ceruisiæ. Cap. XVIII.

DE qua potetur, stomachus non inde grauetur.

Hic vnicum de ceruisiæ vsu præceptũ
raditur, nempe vt modicè sumatur, ne-
ue ea stomachus prægrauetur, vel ebrie
as concilietur. Ebrietas enim ex ceruisia
uàm vino deterior est, & diutius perdu
at, quòd crassior, concoctuq; difficilior sit
uàm vinum. Fumi nãq; crassiores inde
d caput eleuantur, quàm ex vino, quare tar-
ius etiã discutiuntur. Ex quo sane loco
equitur ét, in principio prandij vel cęnæ
otum à ceruisia vtilius, quàm à vino in
hoari, Ventriculus etenim ante cibi sum
tionem vacuus & nutrimenti indigus
proximis haud dubiè visceribus attra-
it. Illa verò, vt copiosè admodum li.3.
e facul. natu. c.13. Galenus docet, nihil
ræter superfluitates & excrementa re-
ribuisse certum est, quo fit, vt super-
uitatibus iam atque excrementis abun-
et. Quæ certe potissima causa est, cur
n maxima fame Medici consulant, vt an-
e cibi sumptionem vomitus eliciatur,
uo nimirum superfluitates illæ à ven-
riculo attractæ euacuentur prius, mini-
èq; cum χολῶ misceantur. Si igitur in
rincipio mensæ biberetur vinum, quo

natura præcipuè delectatur, quodq; au
dissimè ab ea q̃ visceribus inest, trahend
vi rapitur: superfluitates à ventriculo at
tractę vna cum vino in omnia statim co
poris membra non sine sanitatis dispen
dio distraherentur. Atque ob hoc fortas
sis Ioannes Matthęus de Gradi. consilio
90. non in principio solùm mensæ, sed i
maxima quoque siti, & post quamlibet a
ctionem fortem ac vehementem à vin
abstinendũ censet: quippe quod ita sum
ptum incoctum adhuc ac crudum ad ne
uos facile penetret, atq; in ibi in acetum
commutetur. Ceruisia verò vtpote cras
sior, & ad concoctionem pertinacior, no
tam auide rapitur: quare ab ea potus i
principio prãdij vel cœnæ vtilius incho
tur, ceruisia humores etiã orificio stom
chi incidentes abluit, & sitim, q̃ ex nimi
vini potatione timeẽ, ꝑterea & quamlibe
aliam mendam, coercet ac reprimit.

*¶ Quæ victus ratio quolibet anni tempore si
vtilis. Cap. XIX.*

TEmporibus veris modicum
prandere iuberis,
Sed calor ęstatis dapibus noce
immoderatis,
Autumni fructus caueas ne sin
tibi luctus.

De menſa ſume, quantum vis tempore brumæ.

Hic pro ſingulis anni temporibus conueniens inſtituitur uictus ratio. Et primo quidem de Vere agitur. Verno ſiquidem tpe modice prandendum eſt, id eſt paulum cibo demendum, adijciendumq́; potioni, Cornelio Celſo lib. 1. cap. 3. & Auicenna. 2. 1. doct. 2. ca. 6. teſtibus. Hyeme. n. ob tpis guloſitatem exercitij prauitatem, & reſolutionis prohibitionem humores crudi maximeq; phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis ob ambientis aeris frigiditatem, ſiue ἀντιπερίστασιν adunantur. Ver autem ſuperueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata eſt. Si itaq; in uere magna daretur cibi copia, natura impedita è prædictorum humorum concoctione diuerteretur, vtpote humoribus, & magna ciborum copia plus ęquo grauata: vnde relictis in corpore humores crudi, & incocti facilè in membrum aliquod decumbentes ægritudinem inducerent. Quare ſummoperè cauendum eſt, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Ciborum. n. diminutio ab ægritudinibus ueris maximè præſeruat, Auicēna ibidem teſte. Et hoc quidem de adulto,

& extremo vere intelligendum. Nouum enim hyemi adsimilatur, vnde & hyemis ritu per id tẽpus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpore namq́ue in humoribus temperato cibus iuxta coloris innati, atque eius, quæ a corpore fit resolutionis proportioné exhibendus est: ablata. n. causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates lib. 1. apho. 15. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus. plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis.

Æstatis cibus. SECVNDO, de æstate nempe ꝙ immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis existit: Calor. n. innatus, qui omnium operum naturalium causa est, ꝑꝑ extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extra protenditur, atq; ita contingit dissolui ac dissipari eius substantiam, ob hoc igitur debilior redditur, q̃ vt multum cibum conficere queat. Galen. commen. 15. lib. 1. apho. Vbi minimè tñ silentio prætereundum est, ob maximam humiditatum corporis tã substantialium q̃ nutrimentalium, quę per æstatem fieri solet, difflationé, plurimũ quidem ac crassius alimentũ exhibendũ

esse,

esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verùm cùm vno eodemq; tpe multũ conficere non sufficiat, parũ de eo ac sæpius exhibendum est. Id q; commen. 17. lib. 1. aphor. Galenus ijs significauit verbis: Aestiuo quidẽ tpe, quantum ad tpis rationẽ attinet, sæpius pauca danda sunt, qm̃ & pluri egẽt adiectione, vt qui sunt dissoluti, & vires habeant imbecilles. Idem Cornelius Celsus lib. 1. capitu. 3. sic scribens confirmat: Aestate vt sæpius cibo vtendum, sic exiguo est. Quanq̃ vero cibo nonnihil per æstatem demendũ est, potioni tñ adijciendum vř. Maxima siquidem tũ fit difflatio & exiccatio corporis, & calor humidum longe exuperat unde maior ẽt sitis exorit̃. Exilis itaque frigidisq; cibis, ac potione tum multa, cum diluta utendum. Vinum uero purũ ac uinosum, ut quod facile inflammet̃, & uiolento æstu uehementem calorem incendat, uitandum.

TERTIO, de Autumno: ut, s. in eo à pomis ac cęteris autumnalibus fructibus, nimirum uuis, persicis, ficubus, & similibus abstineatur, uel parcè saltem de ipsis assumatur, ob ebullitionem .n. quã corpore & humoribus faciunt, sanguinẽ nimis fluidũ, & putrefactioni accõmodũ generant, idq; maximè in uentriculo impuro & corporibus κακοχυμοῖς, qualia per autumnum sæpius occurrũt: quę

ob id etiã malis corripiuntur ægritudinibus, cuiusmodi habentur imprimis variolæ, morbilli, & pestilentes. Quod palam etiam Paulus Aegineta lib. 1. ca. 53. ita scribens attestatur: Poma in autumno affatim assumere noxium est, vt quæ nõ copia tantũ obsint, verumetiam vitiosos procreẽt humores, & inflationes. Etenim præstãtissima, nempe ficus, & vuæ, flatus pariunt corrumpuntque cibos, nisi ante alios præsumatur, ita verò neq; inflant, neq; corrumpunt. Cęterum qua exactior victus ratio per autumnum habeatur, vnicè hoc omnibus, qui sanitatis tuendæ curam susceperint, cauendum est, quemadmodum lib. 4. ad Almans. ca. 26. Rhazes præcipit, ne famem, vel sitim patiantur, vel cibo vna hora repleãtur, vel aqua. Vinum autem bibendum est paulo liberius, non tamen immodicè, ceu in æstate, dilutum: nempè vt corpus humectet, & calorem reprimat. Quod enim aqua immodicè temperatum est, calorem obtundit, inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat. Minus etiam eius q̃ per æstatem sumendum est. Siquidem natura tunc imbecillior existit, quã vt magnam uini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenum in libro de cibis boni, & mali succi, cap. 3. pulcherrima quædam, ac vtilissima de horæis fructibus præcepta, quem sanè locũ, quia ualdè eruditus est, hic integrũ

su-

ſubijcere placuit. Pater meus, inquit, geo metriæ, architectoniæ, aſtronamiæ, aritmeticæ, logiſtices ſtudijs plurimũ valuit. Maximèq; oĩbus, quibus erat notus; ob ipſius iuſtitiam, modeſtiã, bonitatem, vt cuiuis ex philoſophus, admirationi fuit. Is cùm puer ipſe adhuc eſſem, eam mihi victus rationem inſtituit, vt nullis per id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adoleſcentiam ſum ingreſſus, ille in agrum rei ruſticæ ſtudioſus conceſſit, ego verò doctrinæ ſtudijs ardentius, quàm cæteri condiſcipuli die noctuq; operam dabã. Sed cùm per totum id tẽpus, quod ὀπώραν vocant, horæis, hoc eſt temporarijs, vel fugacibus fructibus vnà æqualibus meis vberius vſus eſſem, adueniente autumno, acuto morbo correptus ſum, venamque incidere opus fuit. Cumque ergo in vrbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum ſe conuertit eiuſque generis victus admonuit quo eodem ſuadente, vſus antea fueram, atq; ab illo impoſterum minimè diſcederẽ vitaremque ſodalium incontinentium conſuetudinem præcepti. Tum ſequenti eſt anno operam curamq; adhibuit vt ſobriè viuerem, atq; horæos fructus cum moderatione guſtarem. Atq; ita in eo anno qui erat ætatis meæ vndeuiceſimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater exceſſiſſet è vita, ipſeq; vnà cum eiuſdem

ætatis amicis operæ fructus ad satietatẽ sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, vt tunc quoque sanguinis missione opus esset. Deinde verò vel singulis annis, vel alternis nonnunquam, ad octauum vsq; vicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumq; tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo trasuerso annexum est, abscessu corriperetur ab esu horęorũ oĩum mihi penitus abstinendum proposui exceptis ficubus vuisq; oĩno maturis quas, neque intemperanter vt antea, sed cum moderatione sumebam. Quam sanè victus rationem, cum quidam ex sodalibus natu me duobus annis maior comprobaret. curam ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatesq; omnino vitaremus, ob idque ad hanc vsq; diem multos iam annos, incolumes viximus. Reliqui quoque ex amicis, qui me hortante exercitatione vsi sunt, moderateq; cibum sumpserunt, rectè omnes semper valuerent, sed alij, quidem a quinto iam, & vicesimo, alij ab aliquanto paucioribus annis, vt cuique .s. persuasum fuit, horæos fructus ciboſque alios mali succi vitari oportere. Hæc ille.

Hyemis cibi parci.

QVARTO, de hyeme: Hyberno siquidem tempore, Auic. 2. 1. doc. 2. ca. 6. teste, quãtum volumus, hoc est, plus quã cæteris temporib. edendũ est. Quod Galeni ẽt testimonio confirmatur, qui comment.

ment.17. li.1.apho.in eũ scribit modum: Hyberno tpe multa quidem danda sunt pp robur virium, sed rarò, quia non val de multa indigent adiectione laborãtes, vt quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio quidem est, quia calor innatus hyeme intensior est, tũ quia vnitus, tum quia corroboratus, διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id est, iuxta positionem sui contrarij, nẽpe aeris frigidi corpora ambientis. De qua plura Aristoteles lib.1. c.12. μετεωρολογικῶν. Sed hoc veritatem habet in robustis, & corpulentis, non aũt in raris, & debilibus. In his. n. intensum hyemis frigus non modò non corroborat calorem innatum, sed magis debilitat. Quod verò hyberno tempore calor plurimus fit, innuit Hippocr. aphorism. 15. libro 1. Ventres hyeme, & verè natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis. Quæ quidem, & crassiora, & concoctu difficiliora exhibere licet, eo quod calor intensior sit. Vino autem vtendum est tũ meratiore, tum rubicundiore. Quanquam verò in hyeme ob robur caloris innati, & fortitudinem virtutis concoctricis. cibi crassiores, ac densiores conueniunt, quia tñ tunc tpis ob phlegmatis abundãtiam corpora facillimè repletur, & obstruun-

tur, & parua fit a continente resolutio: tutius est, vti cibis inter solidum, & rarum medijs: qualis est caro hædina, uitulina, ueruecina, luciorum, percarum, & cancrorum: Crassioribus uerò, ut bouina, ceruina, porcina, concarum, ostræarum, carpionum, & similium, abstinendum, aut certè cum moderatione utendum: adhibitis sẽper rebus aperitiuis, & diureticis, nimirum petroselino, nasturio, apio, & exercitio forti. Cæterum circa uictus rationem pro singulis anni temporibus conuenientem hoc etiam notandum uenit: Quod autumno quidem melancholicis cibis, ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme uerò eis uti, quemadmodum sanè æstate humectantibus, & refrigerantibus. Verè autem, quòd medij sit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodum. lib. 1. c. 25. de alimen. facul. Galenus attestatur.

¶ *De prauo potu corrigendo.* **Cap. XX.**

SAluia cum ruta faciunt tibi pocula tuta,
Adde rosæ florem minuuntque potenter amorem.

Duo traduntur hoc loco praui potus remedia.

PRIMVM, Saluia, cuius folia potibus immersa uitia eorũ proprietate quadam

dam tollunt. Peculiarem præterea habēt gratiam roborandi cerebrum, ac neruos, ijs uero roboratis, malis fumis ex paruo potu procedentibus melius resistitur.

SECVNDVM, Ruta: Huius nanq; folia integra, ac citra contritionem ullam potioni imposita, auxiliarem uim contra perniciem eius præstant. Etenim calidita te proprietate sua potus uitia emendant. De ruta quomodo aduersus uenena conferat, satis dictum est suprà ca. 13. Additur in posteriore versu, quòd flos rosæ superioribus adiunctus, non modò dicta earum uim augeat, sed Veneris insuper appetitum cohibeat, atq; tollat. Quod sanè de rosis potissimum intelligendum est, quæ puniceo colore rubent: hæ namque fragrantia, ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent.

¶ *De nausea marina. Cap. XXI.*

NAusea non poterit hæc quam vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui sumpserit ante.

Cùm plerisq; necessitas incidat nauigo per mare proficiscendi, hic etiam remedia quædam aduersus nauseas, & uomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primùm iam nauigare incipiunt, enumerare placuit: Nempe si diuites illi fuerint, ut per dies aliquot, ante-

quam

quam nauem cõſcendãt, vinum ſuũ aqua marina temperent: ſint pauperes, aquam marinam abſq; miſtione bibant. Sic enim fiet, vt nauſeas citra vllum negotium eui tent. Nam vnum, & præcipue aquoſum, quod Paulo Aegineta *οἰνάριον* Grecè dicitur, ſtomacho vomitionib. turbato maximè conuenit. Aqua verò marina ſalſa & aſtrictoria ſua vi os ventriculi claudens vomitiones præcidit, atq; impedit. Porrò vomitionibus primùm iam oborientibus, nec facilè, nec vtiliter reſiſtitũ: vt quæ oĩno magna ex parte præſidio eſſe ſoleant contra magnas, & vehementes ægritudines, nimirũ elephãtiaſin, aquam intercutem, & apoplexiam, & ſtomachi, tum frigiditatẽ, tum inflationem. Siquidem ab his non ſolùm præſeruãt, ſed eaſdem etiam iam obortas, vel curãt, vel certè leuant. At ſi diutius crebriuſque urgeant, adeò vt nauigantes vehementes debilitentur, comeſtione ſtypticorum, & acidorum fructuum, cuiuſmodi ſunt mala cydonia, mala Matiana (hoc eſt, vt interpretatur Iacobus Syluius, poma Syluestria, vt verò Ianus Cornarius, poma Arantia) & noſtra orbicularia poma, quę Epiroticis malis reſpondente putantur, vulgo Capenduta, ſiue *Pommes di Capendus* Gallicè vocantur, & punica, ſiue granata acida, reſtinguendæ ſunt. Hæc enim os ventriculi corroborant, & humorem

ſur-

ſurſum repentem deorſum reuellunt, ac infernè per ventrem euacuãt, fluctemq; ſtomachum ſiſtunt. Quin & ipſe ſtomachus ab hiſce roboratus fructibus, humores ad ſe vndarũ exagitatione cõfluentes reprimit. Appij quoq; ſemen torrefactũ ac in vino potum, confert. Abſinthium quoq; tam in cibo, quã in potu ſumptum nauſeas tollit. Panis item aſſatus, ſi ex vino aquoſo, & odoro maceratus ingeratur prodeſt. In ſumma, tota victus ratio tum ex acidis, & ventriculum roborantibus, tũ vapores ét ſiue fumos ad caput aſcendere prohibentibus, conſtituendã eſt: In quorum numero, & lenticulæ cumprimis in aceto, vel ſucco vuæ acerbæ incoctæ, reponendę ſunt. Plura Paulus Aegineta, lib.1.c.56. & Auicenna.3.1.doc.5.c.8.

¶ *De generali condimento.* *Cap. XXII.*

Saluia, ſal, vinum, piper, allia petroſelinum,
Ex his fac ſalſam, ne ſit commixtio falſa.

Communes recenſentur hoc loco materiæ, ex quibus in menſa ἐμβαμμάτας hoc eſt intinctus, condimenta, ſiue ſalſamenta ex tempore parari poſſint, ſi ſpecialia defuerint. Sunt aũt eę numero ſex. Et prima quidem ſaluia eſt: Ex hac enim

ſit

ſit condimentum in aſſatione, ſiue coctu ra anſerum, & porcellorum. Hi nanq; ſal uia per ſæpè ſarciri ſolent antequã aſſentur: vt nimirum ſuperfluis, ac glutinoſis ipſorum humiditatibus reſolutis, atq; diſſipatis, ſaluiæ penitus ſibi cum odorem, tum ſaporem induant. Saluia tñ poſt aſſationem reijcienda, & non comedẽda eſt. Quinetiam ruticolæ, & plebei homines condimentum ex ſaluia conficiunt, quo in anſerum eſu vtuntur. Allium.n. cum ſaluia contundunt, vt acrimoniam deponat, & vino commiſcent. Secunda Sal: de quo infra.c.52. Tertia, Vinum: Quod ſanè extemporale diuitum, vel nobilium condimentum eſt. Nam in ſinapij, aut veriuti defectu, vinum cũ ſale temperatum pro ſalſamento ingerũt. Porrò veriutum vt hoc obiter etiam hic explicetur Galli cum vocabulum eſt idẽ ſignificans quod ὀμφάκιον, quod eſt ſuccus acerbæ vuæ, nõdum matureſcentis. Italicè [*Agreſto,*] Officinis agreſta, Gallicè [*Veriuſt.* Hiſpanicè [*Agraz,*] & hinc facta Latina nominis terminatione, Veriutum. Quarta, piper: Eſtq; ruſticorum, & agreſtium hominum ſalſamentum: quippe quibus fabæ, atque piſa pepere condita in quotidiano ſint vſu. Quinetiam ex pane toſto cum ceruiſia, ſiue vino, ius nigrum pipere conditum pultis inſtar cõficitur, quod ob id volgato iam ferè vbique nõie piper

Sal cũ vino.

Piper.

etiam

etiam appellatur. Hoc ſuper carnes, aut piſces effuſum in delicijs habetur. Quin ta allium : hinc quoque ſalſamentum ruſtici conficiunt, quod cum omnibus prope cibis ſuis, ſiue aſſi illi fuerint, ſiue elixi, ſiue dulces, ſiue ſalſi, imò uerò, & cũ induratis ouis eſitant. Allium namq; tritum cũ molli caſeo, ac lacte commiſcent, atque epulis deinde apponunt. Sexta petroſelinum. Siquidem ex folijs eius contuſis, cumq; veriuto, uel uino albo cõmiſtis, ſit ſalſa uiridis, quæ cũ aſſis ferè manditur. Cæterum ſilentio minimè prætereundum hoc loco, quòd pro ratione tẽporum ſibi inuicem ſuccedentium, tum cibariorum ẽt, quibus cum apponuntur, ſalſamenta uariari conueniat. Calidis ſiquidem temporibus frigida, aut minima certè caliditate participantia: è contrariò uerò frigidis calida conferunt. Salſamentorum igitur ſtatuenda materia eſt in æſtate omphacium, turiones uitis, acetum, ſuccus malorum limoniorum, uel citrangulorum, uel Punicorum, ſiue granatorum, cum ſaccharo, ſtillatitio roſatum liquore, qui ῥοδόσαγμα Græcè dicitur, & amygdalis. Quibus tñ interdum ſerpylli nonnihil, ac petroſelini ad frigiditatis commoderationem addi poteſt. Temporibus frigidis aptiſſima conſtituetur ſalſamentorum materia ſinapi, eruca, zingiber, piper, cinnamomum, cya-

Alliũ.

Petroſelinum.

rophi-

rophillon, allium, saluia, serpillum, mentha, petroselinum iuscula carnium, vinum, & acetũ; idq; nõ acre nimis, sed vini naturę propinquum. Temperatis autẽ tpibus inter caliditatem & frigiditatem media magis congruet. Porrò quod ad cibaria ipsa attinet, alia alijs, quemadmodum sane coqui non ignorant, egent condimentis. Carni nanq; veruecinæ, similiter & vitulinę, atque capreolinæ salsa viridis apponi solet, in æstate quidem ex aceto, & omphacio, cum paucis speciebus, nempe cũ petroseliuo, zingibere alba, omphacio, & pane tosto, eoque in aceto vel agresta macerato, sine allij admistione: In hyeme vero eadẽ, sed cum largiore specierum copia, pauco allio, optimo vino, & pauca agresta, apponitur. Nonnunq̃ vero sinapium & eruca sufficiunt. Carnibus bouinis elixatis per quam vtile pro condimento est, duntaxat ad vsus eorum qui recte valent, iusculum nigrum ex pane tosto, cumq; iure carnium, pauco omphacio, & pipere coctum, quod piperis ẽt noĩe appellari diximus. Hoc idẽ & pro suillis non inutile hyberno tpe fuerit. Nihil porro vetat in principio refectionis per æstatem carnes suillas ẽt frigidas cũ aceto ac petroselino mandi. Quod si tñ cædẽ carnes nempe bouina atque suilla, pastillatæ fuerint, hyeme quidem cæpe atq; alliũ

cum

cum exiguo ſpecierum dulcium pondere, æſtate vero ὀμφάκιον ſine cępis, aut paruulus cæpas, ſed minuta planè copia aſſumere alienum non eſt. Sin vero ex carnibus ſubtilioribus paſtillatura conſtiterit, repudiato per ęſtatem cæparum vſu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo ſpeciērũ dulciũ puluere apponendũ eſt. Ouum ét conquaſſatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme vero vinum in omphacij locum ſufficere, adeoq; ſpecies augere operę preciũ erit. Cuniculorum & pullorum aſſaturæ conuenit condimentum ex cinnamomo & mica panis, æſtate quidē cũ omphacio, ſed hyeme cum vino. Suillę carni aſſatæ per hyemem conueniet liquor, qui inde aſſando deſtillauerit, cũ cępis contuſis & optimo vino tēperatus: per æſtatem vero ſalſa viridis, cuius ſupra mentionem fecimus ex vſu magis erit, Pliaſianorũ, perdicũ, & turturũ aſſaturę pręter ſalē aliud non requirunt condimentum. Caponibus vero & gallinis elixatis non inutile condimentũ eſt per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco ſpecierum dulcium puluere, & maximè quidem ſi ſaluia, hyſſopus ac petroſelinum iuri ſimul incocta fuerint, ęſtate ius ipſum per ſe cum momento croci & ſucco turionũ uitis ſufficit. Cæterum pro caponum & gallinarũ

pinguium paſtillatarum cõdimento, præter exiguam ſpecierum dulcium copiam nihil penitus apponendum eſt, idq́; in fine tm̃, per æſtatem quidẽ cũ omphacio, per hyemem vero cum optimo uino. Piſces uero tanto calidioribus, atque acrioribus opus habent condimentis, quantò craſſiore magiſque excrementitia carne, & homidiore natura conſtiterint, concoctuq́; pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoq; habenda eſt ratio. Plura Maginus de conſeruanda ſanitate, parti. 3. cap. 20. & 21.

Piſcib ſalſa.

De vtilitate lotionis manuum. Cap. XXIII.

Lotio poſt menſam tibi confert munera bina.
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore vis ſanus, ablue ſæpe manus.

Duæ hic referuntur commoditates ex lotione manuum a ſumpto cibo. Primo nanque manus ipſas puras, atque mundas efficit: Deinde uero lumina etiam reddit acuta, ideſt uiſus aciem excitat: Et hoc quidem non per ſe, ſed ex accidenti. Manus enim inſtrumenta ſunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas, atque mundas eſſe, conuenit. Sed de hoc abundè ſupra cap. 2.

¶ *De pane.* *Cap. XXIIII.*

PAnis non calidus, nec ſit nimis inueteratus,
Sed fermentatusque, ocultus, ſit bene coctus,
Et ſalſus modice, ex granis validis electus.
Ne comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam,
Et panis ſalſus, fermentatus, bene coctus.
Purus ſit ſanus, non talis ſit tibi vanus.

Duo circa panis electioné cauenda eſſe, hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autē maximè exiſtit recentior, & primum iam è furno extractus. Nam cùm lentorem quendã adhuc retineat: vehemēter inflet, viſceraq́; obſtruat, neceſſe eſt, eoq́ue ad ſanitatem inutilis habetur. Quod 2. Cano. tract. 2. cap. 572. in eum prope modum ſcribens Auicenna innuere etiam voluit. Non comedatur calidus, ſicut eſt, qñ videlicet è furno extrahitur: huius. n. quemadmodũ & reliquorum ſimilium vſus, propterea ꝙ inflet, & immodicè viſcera obſepiat, atq; obſtruat, naturæ aduerſus infenſuſque eſt. Hic idē, vt li. 2. de vic. rat. in mor

Panis calidus nociu⁹.

bis

bis acut. aphor. 34. Hippo. ſcriptum reliquit, & loco citato Auicenna confirmat, manifeſta caliditate & recenti ſuligine ſitim facit, celeriterq; uaporoſa humiditate facit, ſed ſupra ſuſpenditur, & tardè deſcendit. Vetere tñ facilius concoqtur, eſt.n. humidior. Idque duobus potiſſimum modis cognoſcitur. Primum ex pueris, ferè.n. ij maximè eo delectant̄ vtpote ſimili. Alterum teſtimonium ab ætate ſumitur. Nam ſi vetus eſt ſicciſſimus, qui recentiſſimus eſt, eũ humidiſſimum eſſe oportet. Qui quidem & ſi victu: ſalubris rationi vt alimentum minus congruit, odoratu tamen præſtantiſſimus habetur. Valenti nanque ac ſua ueolenti uino imbutus, & naribus ad motus, cor ipſum mirum in modũ recreat, ac roborat, atq; hac ſanè ratione ſyncope correptis utiliſſimè adhibetur. Imò uerò & ſolo eius olfactu uitam prorogari nonnulli memoriæ prodiderunt. Qđ proinde à Democrito factum eſſe, Diogenes Laertius lib. 9. in eius uita ijs teſtatur verbis Cũ iam ex ſenio deficeret, & ꝓpinquus videretur morti, mœrentem ſororem, ꝙ ille in celebritate Cereris moriturus, ipſa deæ uota exoluere nequiret, bono animo eſſe iuſſit, paneſque calidos ſibi quotidie afferre, eos igitur naribus cum admouiſſet, viuum ſe, dum ea celebritas trãſiret, ſeruauit, Vbi uerò dies illi tranſierunt,

ſierunt, tres autẽ erãt, quietiſſimè ac minimo dolore concluſit vitam. 109. ætatis anno. Extat ſuper hac re Grȩcum eiuſdẽ Laertij epigramma tale.

Καὶ τίς ἔφυ σοφὸς ὧδε, τίς ἔργον ἔρεξε-
το σοῦτον,
ὅσσον ὁ πσαντοδαὴς μήνυσε Δημόκρι-
τος:
ὃς θάνατον παρέοντα, τρῖ ἤματα δώ-
μασιν ἔσχεν
καὶ θερμοῖς ἄρτων ἄθμασιν ἐξένισεν. ἰ.

Quiſnam tam ſapiẽs viſus qui tale patrarit
Vnquam, quale ſciens, omnia Democritus.
Qui per tres tenuit præſentia fata dies, &
Illa recent cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differentia. 155. & Manardus lib. 18. epiſt. 6. Secundum, ne vetuſtate induratus, ſiue mucidus edatur. Naturæ. n. humanæ, proptere a quòd nimium exiccet, melancholicumq́ue ſuccum generet, pro alimento non conuenit.

SECVNDO loco quinq; enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt ſit bene fermentatus. Siquidem concoctu inter panes, ut lib. de alimen. facul. cap. 9. Galen. atteſtatur, ſunt facillimi, qui plurimum ſunt fermentati, & pulcherrimè ſubacti, quique in clibano igne moderato fuerint aſſati. Porrò qui fermento omnino caret, nemini prorſus eſt accommodus. Qui vero parum habet fermẽti, hic, *Panis electio.*

iuxta

iuxta Auicēnę ſnīam, ubertim quidé nutrit, ſed niſi multo exercitio ac labore fatigetur, qui eo utitur, prôptè læditur. Iecoris.n.meatus, ꝑ quos fertur alimentum, obſtruit, lienis imbecillitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, vt ſit oculatus, id eſt, rarus, poroſus, & minimum ponderis magna mole nobis præſtans: Hinc.n viſcoſitatem omnem ſublatā eſſe perſpicuum eſt. Parum tñ, ſi Auicénę credimus, alit, ventré excrementis implet, & facilè per inteſtina deſcédit, quēadmodum ille quoque, qui, ꝗ ex farina a ſurfure nõ ſeparata, & furfure à pura farina non ſeparato fiat, αὐτόπυρος ſiue συγκομιστός à Græcis. à Galeno uerò πιτυρίας, id eſt, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur.n. cúm nõnihil facultatis habeat abſterſorię, meritũ inteſtinis irritatis velox ſit eius deiectio. Ijs aũt cõtrarij quidem ſunt panes puriſſimi, plurimum ponderis exigua mole habentes, oĩum verò panum tardiſſimè deijciuntur. Tertia ut plurimum ab artifice ſit ſubactus, & in clibano mediocriter calido bellè percoctus: male namq; coctus cùm ægrè conficitur, tum vẽtriculum etiã grauat. Qđ Auicennæ etiã teſtimonio confirmatur, qui loco citato ita fere inquit: Panis qui non probe percoquitur, plurimum quidé nutrit, ſed ſi quis priuatus, & ab exer

cita

citatione alienus, eo vti voluerit, celerrimè in obstructionis periculum incurret. Huius ét generis est in patella coctus. Nã partes ipsius intimæ minus bellè elaborantur: Sed de hac conditione abunde suprà c.9. in tritico dictum est. Quarta, vt mediocri sit sale cõditus: dulcior.n.obstruit, salsior exiccat, qui verò in vtriusq; excessus medio cõsistit, si ipsi cætera oĩa ante pariter adfuerint optimũ præbet alimẽtum. Modus verò satis gustu iudicandus est, qui nanq; in lõgiori huius mistura offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere præstiterit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatissimo nimirũ tritrico sit confectus: de quo satis superq; dictum est.c.9. Tertio demum loco ꝑcipitur, vt ab esu crustæ panis, propterea ꝙ choleram adustam atque succos melãcholicos generet, abstineam: quatenus.n. ipsa adducta & sicca est, succum etiã inde genitum adustum & siccũ esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in 4. Hipp. lib. de vict. rat.in morb.acut. cõm.103. ita scriptum reliquit: Ob assationẽ ambusta, tum ad succi bonitatem, tũ ad concoctionem sunt inhabilia, cholerãq; pariunt ꝑꝑ eam, quæ his accidit acrimoniã. Meritò igitur nobiles, qui natura bi-

 liosi

lioſi ſunt, vtraq; ſibi cruſtam, tam ſupe-
riorem, q̃ inferiorem auferri à pane cu-
rant: quos præcellentes Eccleſiarũ pro-
ceres, atq; delicatiores obſonatricis ſpe-
culationis magiſtri imitantur. Deligen-
da itaq; e pane medulla eſt: quippe quæ
melius, firmius, atque velocius, q̃ cruſta
præſtet alimentum. Ijs tñ qui ſani adhuc
ſunt, ſed ventriculum habent humidio-
ré, quiq; extenuari cupiunt, cruſta non-
nunquàm poſt alios cibos veſci concedi-
tur: vt quæ p̃ſumptos cibos deorſum ſub
ducat & os ventriculi roboret. Vltimi
duo verſus optimi ac ſaluberrimi panis
quinq; notas continent: népe vt ſit pro-
bè ſalitus & fermentatus, vt bene perco-
ctus, vt purus ac ſanus, id eſt, confectus
ex granis mundis, & validis, ac bonis eſ-
ſe collectis, quæ imbrium multitudine
vitiata non ſint. Quod Auicenna loco ci
tato ijs fere verbis innuere etiã voluit:
Oportet, inquiens, vt panis ſit mundus,
ſalitus, belle ſubactus, frumentatus, pro-
bè coctus, & heſternus, hoc eſt, poſt bi-
duum non repoſitus. Minimè præterea
ſilentio pretermittendum, quod maior
panis portio eſt comparatione ſemper ſu
menda ſit ad piſces, herbas, & fructus hu
midiores, quàm ad carnes & oua: rurſus
ad carnes maior q̃ ad oua, & ad mollia
oua copioſior, quã ad dura. *Additio* Tri-
tum in ſcholis Medicorum eſt dictum,

Cruſta panis.

Diſſer-

Diſſertioné utiq; oém incômodam: verum quæ ex pane fiat, peſſimã. Quod ſanè deſumptum eſt ex. 3. 1. doct. 2. cap. 7. Auicêne, vbi inter reliqua ſic fermè ſcribit. Panis impedimentum, vbi non percoquat venter, maximum cenſeri debet. Carnis vero non ita. In ſtomacho quippe reſidet diu, onere imprimis moleſto, quod ſi non côcoctus ſatis, denique dilapſus fuerit, hepar præfareit, ac miſeraicas. Caro aũt maiorem ducit cum humano corpore ſimilitudinem, proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis, aut meſeraicarum præfartio, leuior, accurrationi minus minusq; obſiſtés, imbibentibus membris longe procliuius, ob cognationem quãdam carnis ſuccum, quàm panis. Hæc Cælius Rhodiginus lib. 5. c. 36. lectio. antiqua. Sciendũ prætera, quod panis ex farina cribro ſuccreta, & a furfure repurgata, maius ac purius, præſtet alimentum furfuracens verò. i. cui furfuris nonnihil commiſtũ eſt minimum quidem omnium nutriat, ſed facilius, ceu antea etiã diximus, per aluũ ſubeat. De Pane plura Galenus lib. 1. c. 9. & 10. de alimen. facul. & lib. 5. cap. 8. de ſanitate tuenda.

De carne porcina. Cap. XXV.

EST porcina caro ſine uino
peior ouina,

Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Priore uersu carnis porcinę instituitur cum ouilla comparatio: nẽpe, ꝙ porcina absque vino sumpta, q̃ ouilla peior habeatur. Porro ꝙ praua sit ouilla, Galenus lib.3.de alimen. facul. c.1.ijs confirmat verbis: Agni carnem habent humidissimam ac pituitosam. Ouium vero excremẽtosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suilla, quæ bonum aliqui succum generat, peior esse, si absq; vino edatur, hoc loco asseritur. Idq; non aliã certè ob causam, nisi ꝙ & ipsa pituitosam habeat substantiam, quę quidem vino corrigitur, & ad simmetrian perducitur. Altero deinde versu innuitur, eandem cum uino sumptam, supra q̃ ꝙ valentissimè nutrit, facultatem ẽt habere ceu medicamenti, vt quæ humectando corpus inalteret: Id quod de porcellis assis potissimum atque apris pulcherrime apparatis intelligendum est. Cæterum carnes porcinę, quæ sale condiuntur, ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annũ reponendæ, & rusticis ac plebeis hominibus apparantur) ouillis nihilo meliores censendę sunt, siue cum vino, siue absq; vino mandantur. Quare de assatis porcellorum carnibus, siue aprugnis hoc ipsum

sum quod hic traditur, eò videlicet quo diximus modo accipiendum est.

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum.

Ilia siue omasa. i. pinguiora porcorum intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc versiculo conferuntur: quantumque ad victus salubris rationem attinet, aliorum animalium intestinis natura multò cùm præstantiora, tum suauiora sunt, vt testis est cap. 11. lib. 3. de alimen. facul. Gal. Neq; vllius etiam animalis intestinis libentius quàm eorum quæ sanguine referta, vel pinguia admodum sũt, vescimur. Eiusmodi autem porci cum primis habentur. Iam verò & sanguis suillus humidus est, & minus calidus humano maximè temperie similis: siquidẽ & carnes suillæ humanis sunt similes. Cum itaque porcorum intestine sanguine plena sint, neque aliud animal ex brutis facilius tum saginetur, tum pinguescat, non abs re intestinis eius libentius vescimur. De carne suilla abundè suprà c. 7.

¶ *De Musto.* *Cap. XXVI.*

IMpedit vrinam mustum, soluit cito ventrem.
Hepatis ἔμφραξιν splenis generat lapidemque.

Quinque referuntur hoc loco incommoda, quæ vini recentis, siue musti potum sæpius excipiunt.

Musti nocumenta.

PRIMVM, quidem reddendæ urinæ impedimentum est quod dupliciter intelligendum est. Vel.n.crassitudine, quã ex multa terrenæ fæcis admistione obtinuit, usque eo hepar adeóque renes ipsos obsepit, atque obstruit, ut urina penitus supprimatur, uel certè consuetum eius reddendæ morem, ac ordinem immutat. Id quod de mustis nonnullis Rhenensibus, ac alijs quibusdam subtilioribus nemini dubium est. Siquidem fęces eorum terrena, & nitrosa qualitate præditæ sũt, atque eam ob rem, ubi in uesicam descẽderint, ipsam mordicant, urinamq; inordinatè, ac præter morem consuetum profundere cogunt.

SECVNDVM, facilis ac cita uentris solutio: uiscera.n.nitrosa, siue salsa fęcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat, idq; præstat, primò quidem fęcis acrimonia, deinde flatuum ẽt, quos progignit multitudine: tertio uero propterea, q̧ ad coquendum sit difficile, ac stomachum grauet cito deorsum subit, inferioremque ventriculi meatum, qui Græcis piloros, nobis autem Ianitor, & inferius os uentriculi, Barbaris Portonarius appellatur, cõpressum, arctissiméque coactum, & contractum aperit. Quę cau

sa

ſa etiã, cur promptus aluum ſubducat, po tior tamen ea eſt, quòd nitroſum quippiam ipſi inſit, ac tergendi facultas.

TERTIVM, bonæ hepatis tẽperaturæ noxa. Hepar.n. quemadmodum. 3. 1.doc.2.c.8. Auicen. confirmat, plurima fęcis cõmiſſione obſtruit, flatuũ multitudine debilitat, & dyſenteriam hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudines diuerſas nimirum hydropis ſpecies generat.

QVARTVM, Splenis, ac cõſtitutionis eiuſdẽ offenſio: Siquidem hoc uiſcus æquæ obſtruitur muſto, atq; hepar, imò uerò & duro inſup tumore quẽ σκίρρον Græci dicunt, haud raro corripitur.

QVINTVM, calculi generatio, & potiſſimum in renibus, qui colore ruber eſt, & friabilis. Hũc eam maxime ob cauſam muſtum generare dicitur, ꝗ ſubſtantia conſtet craſſiore, adeòq; craſſitudine renes offarciat. Et hoc uere quidem de muſto dulcioris uini, cui nitroſę, ac mordicantes fæces admiſtæ non ſunt, intelligitur. Nam cui eæ admiſtę ſunt tantum abeſt a generatione calculi, ut nihil ei magis poſſit eſſe contrariũ, quippe quòd urinã uehementer moueat, ac prouocet. Eiuſmodi uerò nonnulla ex Rhenenſibus inuenias, quæ non modò arenulas ſecum per urinam agant, ſed meiere etiam frequentius cogant. Frequens porro mi-

ctio arenulas iam adhęrescentes motu suo abstergit & aufert. Quare, &c. Plura infra capite quadragesimoquinto.

¶ De aquæ potu. Cap. XXVII.

POtus aquæ sumptus comedenti incommoda pręstat.
Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

Aquæ pot⁹ nociuus.

Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum consequi, hoc loco asseritur. Primo namque ventriculum infrigidat, & relaxat, maximeq; omniũ cibi appetentiam deijcit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autẽ ea potissimum, vt testis est lib. 7. metho. meden. cap. 6. Galenus, ex frigiditate eius oĩa, cuius culpa & in præcordijs diutissimè moratur, & fluctuationes excitat & inflatum mutatur, & corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, sic vt deterius ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiã præcipit, ne ilico post cibum largius bibatur, videlicet antequã cibus fuerit concoctus. Siquidem innatim tibi si bibatur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpositum humorem non contingatur, quod innuere etiam 3.1.do. 2.cap.7. his ferè verbis Auicenna voluit. Neq; post cibũ multa bibenda est aqua,

quæ inter ipsum, videlicet cibum, & ventriculi corpus, separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente ét capite, nempe octauo, in hũc propè modum scribens attestatur: Cùm à comestione natura cócoctioni studet, si tm̃ aquę exhaustum priùs fuerit, quantũ cõmodę ciborum ꝑmissioni sufficit, tum ea quæ succedit aquę potio, inchoatum cócoctionem turbat, atque impedit. Idem in Canticis sectio. 2. aphor. 29. & 30. Aquæ potu in mensa vtẽdũ non est nisi ratione adhęrentię & tardioris descensus buccellæ. Aqua. n. cum cibo sumenda non est. Quem locũ Auerrhoes exponens inquit: Causa quidem huius est, qm̃ aqua, quę statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus a ventriculo incalesca, infrigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem ét causa est, cur ingestus cib. ventriculo innaret, neq; eidem adhęreat, nec uniatur, vt ipsum, sicuti par est, conterat. Actio namq; ventriculi in sumptum cibũ vt cõterendò simul & coquendo. Vnde simile quiddã succedit, quale solet cùm multum aquę in lebetem feruentem infundimus: nam tũ caloris vis in elixãdo hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, vt disertè admodum docet Aristoteles lib. 4. metheor. c. 3. & post

eum Galenus lib. 3. de facul. natura. ca. 7.
Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim & quasi sugendo sumitur, ante cibi descẽsum concedi poteſt, nempe vt per eã cibi promptius ventrem pertinent, & ad inferiora descendat, idq; magis adhuc si sitis etiam molestans ad bibendũ urgeat. Exigua n. frigidæ potio, eo, quod diximus, modo sumpta, ventriculum alleuat, ac colligit. Alleuat quidem, quia sitim extinguit, & cibi descensum promouet. Colligit verò quia partes eius in vnum cogit. Et hoc ex locis Auicenn. iam citatis satis liquet. Cæterùm notandu'm, ꝙ quamuis in depulsione sitis aquæ q̃ vini potus magis conueniat, oĩbus tamen quæ valetudini tuendæ sunt consideratis, vinum haud dubiè præferendum eſt. Nam dato, ac cõcesso, ꝙ in sitis extinctione (quæ, ex Aristotelis, & Galeni sententia, eſt appetitus frigidi simul, & humidi, aut alterutrius) aqua in vniuersum sit melior, quia frigida, & humida, & naturaliter tamen in cibi permistione, & eiusdem ad oẽs corporis partes dilatione, vinum præſtãtius habetur. Siquidem facilius quum pp substantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiscetur. Quinetiam natura eo magis delectatur, adeoq́ue citius attrahit, & alijs cibis permiscet: idque eò excellẽtius etiã, ꝙ hæc mistio per modũ quendã fiat ebullitionis, quã vinũ vtique

Aqua sitis extinguẽda.

cum ſit poteſtate calidum, adiuuat, aqua uerò ob innatam frigiditaté turbat, atq; impedit. Et ſic oĩbus perſpicuum fit, uinũ in ciborum, tum permiſtione, tum delatione aquæ perferendum eſſe, quippe q́ ſubſtantiæ tenuitate, & genuina calidita te promptè permeat, & penetrat. Nã quę calida ſimul, & tenuia ſunt, facilè penetrant: quo fit, ut uinum etiã, quam aqua, magis ad omnes corporis partes deducat. Aquæ nihil ineſt poteſtate calidi, nihil ſubſtantiæ aereæ, nihil igneæ: unde tardiuſcula ſit, & plurimũ tẽporis moretur, adeoq; oẽm curſum impediat neceſſe eſt. Adſignatur ꝑterea, & alia ratio cur aqua uino in potu ſit poſtponẽda, nempè, hæc, q́ aqua cùm per ſe, neq; cõcoquat, neq; nutriat, alimenti tñ nutritionem, uel maximè impediat. Atq; inde ſanè cibi oẽs, quantò aqueæ naturæ magis participes ſunt, tantò minus nutriunt. Vinum igitur commodius cum cibò bibitur, quippe ꝓ non ſolum non impediat nutritionẽ, ſed multum etiam iuuet: Maximè.n. celerrimeq́; tum nutrit, tũ inſtaurat, quẽadmodum ſuprà c.8 & 11. abundè oſtẽdimus. Inſuper & hoc notandũ q́ Aquæ potio, Auicenna. 3.1. doct. 2. c. 8. teſte, nõ inter edendum modo, ſed in alijs quoq; certis quibuſdam uitæ ſtudijs noxia exiſtit. Et primò quidẽ, ſi ieiunio ſtomacho ſumatur, tunc.n. liberè ceu nullo retinaculo

prædita ad principaliora membra penetrans insita sua frigiditate calorem innatum aut extinguit, aut certè debilitat. Et hoc potissimum in homine verè ieiuno. Nam ebrio maximum quinque leuamen adfert, neq; ipse quicquã inde læsionis percipit, si ieiunus aquã bibat. Idq; eã maximè ob rem, quod ieiunus ebrius nõ sit oĩno ieiunus, aut stomacho vacuo, sed nõnullas ẽt tum retinet hesternæ crapulæ reliquias: eas igitur, cũ nitrosa qualitate præditæ, ac ob id perquàm molestæ sint, aqua cõtemperans stomacho absterget: quinetiam uapores ad caput tendentes eorum reuellit, ac totum uentriculi habitum in pristinum quodammodo statum reponit corroboratque, ita ut alimentũ rursus appetat, contineat, & cõcoquat. Secundò, si ab exercitatione vehementiora, aut statim a coitu sumatur: tunc. n. pori corporis aperti, ac robur nõ nihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrans calorem innatum aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertio, si mox à balneo sumatur, idque eis potissimum qui uacuo uẽtre loti fuerint. Siquidem cutis ipsorum laxata iam, & meatus immodicè aperti sunt, quare aqua, ut dictum, est, libere ac citra ullũ obstaculum penetrãs in summũ uitæ discrimen perducit. Hinc est, quod Auicẽna. 6.4. trac. 1. Sum. 1. ca. 11. ita ferè scriptum

Aqua crapulæ confert.

ptum

ctum reliquit. Ex aqua frigida, quæ ieiuno stomacho, aut ilicò post balneum, sine coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὑδρώπιδις, timenda est. Quartò si deprauatæ sitis, quæ ebrijs sæpe, ac alijs quibusdã uentri ac gulæ seruientibus media nocte aut summo mane oboritur, depellendæ gratia sumatur. Frigidæ.n. potu tum concoctio impeditur, tũ resolutio ac dissipatio uini potentis, uel salsi aut biliosi humoris ĩ ore vẽtriculi contenti, prohihetur. Quo fit, ut sitis aquę vehemens statim urgeat, & tẽporis spacio magis augeat. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur, per hũc.n. humores prædicti sitim excitãtes concoquuntur & descendunt, ideoq; ut subinde cesset sitis necesse est. Quod si verò sitis uehementior fuerit, q̃ ut frigidi aeris inspiratu, aut oris collutione sedari possit, aquæ frigidæ potu restinguenda est, nam melius est concoctionẽ aliquan tisper impediri, q̃ multa siti ventriculum accendi, præsertim ex meraciore vino. Aqua igitur frigida ex uase stricti orificij, siue gracilis colli bibenda est, ut plurimũ temporis moretur in orificio stomachi, ualentiusq; sitim mitiget, ac de ea sæpius ẽt, sed paululũ sumendum est, ne concoctio penitus excludantur. Quinto, generaliter a communi ratione sanis obest, si multum aquæ frigidę bibãt.

Calorem.n.innatum extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deijcit, & neruosis oĩbus aduersatur partibus, vt testis est lib.5.apho.18.& 24.Hippocrates. Prudentissime igitur monuisse uidetur, quisquis ille fuerit, quia ita cecinit.

Vina bibant homines, animantia cætera fontes.

Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperate frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquàm non per se quidem, sed ex accidente. Ventriculum namq; ac vnà villos eius in unum cogendo firmat, ac roborat.

¶ *De carne uitulina. Cap. XXVIII.*

SVnt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Laudibus hic efferuntur carnes vitulinæ, eo q̃ alimentum corpori suggerant non mediocre: Et hoc satis ex Auicenna constat. Nam.3 1.doct.2.ca.7. inter cætera præcipit, vt cibus sanitatis tutelæ conueniens sit talis, quales sunt carnes, & propriè hœdorum, & vitulorum lactentium paruorũ, & agnorum anniculorum, vt quæ consimiles ferè sint naturæ, & facile in sanguinem commutentur. Galenus quoque lib.3.1.c.1.de alimen. facul. Carnes uituli lactentis, sex, uel octo hebdomadarum, assatas, ut optimas, tum ad coquendum, tum ad succum bonum gene-

ne-

herandum, tum ad nutriendum, commen
dat. Sed de his abundè dictũ est suprà.c.
7. Ideo non est cur hic plura referantur.

¶ *De auibus esui aptis.* *Cap. XXIX.*

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba.
Quiscula, phasiades, merulæ, simul ortygometra,
Perdix, frigelusq́; orex, tremulusq́ue, amarellus.

Agitur hoc loco de præstantia alimenti, qđ ab auiũ genere sumitur: enumerantur aũt quatuordecim, sed ita quidem vt inde & reliquarũ iudicia facilè colligas.

PRIMA, gallina est quo noĩe non solùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, sed galli etiã gallinacei hoc loco intelligendi ueniunt. Siquidem horũ oĩum caro (vt copiosè admodum differẽtia, 68. Conciliator ex Haly, Auenzoari, Auerrhois, & Mesuæ sententia probat) alimenti est inter aues optimi, quia facilè in sanguinem uertitur, & parum excrementosa est. Caro autem gallinarum est melior quàm gallorum, nisi sint castrati. Nigrarum quoq;, & quæ nondum pepererunt, est melior, & leuior: vt gallorum, qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cùm ipsius temperamenti tum hu- Gallina.

morum

morum æquandorũ facultatẽ. Ijs maximè conuenit, qui vita in ocio ac quiete degunt, quíque leuiori ingenio ac mẽte sunt. Colorẽ uiuidum comparat, vocẽ clarificat, genitali semini addijcit, & cerebri substantiã auget. Iusculum eorũ optima leprosis medicina est. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coeuntiũ testes, deperditas in morbis vires mirificè restituunt; q̃ ob causam hecticis, & marasmo laborantibus, morborumq́ue diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & Venereas roborant vires. Decrepitorum aũt precipuè gallorum caro nitrosa & salsa cibo inepta, medicamentose est iure suo maximè, potissimũ vero gallorum ruforum qui ad motum sint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obesorum, & macrorum medij, quoq; vetustiores, eò magis sunt medicamentosi. Plura Mesues lib. 2. de medicamen. simp. purgan. distinct. 1. capite 23. Simeon Sethic in Syntagina. & Auicenna. 2. Canon. capite 296.

Capus. SECVNDA, Capo siue capus: hoc nomine seminirem galum vocant, cùm fuerit castratus, sicuti à M. Varrone lib. 3. c. 9. & Columella lib. 8. c. 2. de rustica traditur. Hic.n. in cibis gratior est vtpote remoto Veneris vsu pinguior, atque salubrioris alimenti redditur. Quare cum

volu-

oluptate assumitur a ventriculo, ac facilius concoquitur. De hoc Platina lib. 5. de honest. volupt. Omnium auium laudes quantum ad obsonia pertinet, vna ca[put] gallinacea comprehēsa est, quid enim opinis afferunt reliquæ altiles, quod nō [mi]nus captus in se habeat, siue elixum, siue assum velis? Eius auis patina stomachum iuuat, pectus lenit, vocem sonoram facit, corpus obesat, &c.

TERTIA, Turtur: huius quoque ca[rn]o cibis annumerāda est, nulla omnino ex parte dānandis, q̃ neq; tennes neq; crassi sunt, sed veluti in symmetria, omnisque excessus mediocritate consistunt. De ea Galen. ca. 7. libri, de attenuante diæta, in hunc scribit modum: Qui nō exercetur, mandandæ ei erunt modicè non modo gallinæ, sed columbæ etiā, ac turtures, tametsi turtur temperamento est sicca, & potissimum quæ in mōtibus degit, itaque vesci quis poterit eis innoxiè, recens tñ turtur non modo non est medenda, sed nec perdix, nec alia oīa, q̃ carnem habent moderatè siccam, sed vbi vnum diem ad minus suspenderis, ita demum mandans licet. Porrò palumbes, præterq̃ q carnē habent columbis, & perdicibis, & turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendam & excrementitia habent. Perdices verò, ac turtures, neque durissimas habent carnes, neque concoctu difficiles Turtur

ne-

neq; prauo ſucco uitioſas, ſed & ipſarum durities, ſi mortuæ uno die aſſeruentur facilè uincitur, fiuntq; friabiles oĩno, atque inculpatæ. Alimentũ.n. corpori dant laudabile, ſanguinemque minimè uiſcoſum generant, & craſſi, ac tenuis mediũ. Proinde quibus ſalubris cibus curæ eſt, eos, ut arbitror, his uti conueniet. Hæc ille. Plura Galenus in libro de cibis boni, & mali ſucci c.5.& Rhazes aphor. lib.3. aphor.17.

Sturnũ. QVARTA, quorundam opinione ſturnus eſt, quem ψαρον Græci uocãt: auis nigra, albis maculis diſtincta magnitudine merulæ. Eius generi proprium cateruatim uolare, & quodam pilæ orbæ circumagi, oĩbus in mediũ agmẽ tendentibus, ſicuti ab Ariſtotele lib.9.ca.26. de hiſtoria animalium, & a Plinio libro 10. cap.24. traditur, Germanicè[*een Spreeu.*] Gallicè[*vn Eſpreuiter.*]Hiſpanicè. [*Eſtornino.*]Galenus libro 6.cap.16.de ſanitate tuenda, inter perdices, attagenas merulas, & turdos, quæ quidem boni ſucci eſſe ab oĩbus exiſtimãtur, ſturnos etiam commemorat: cum tamẽ a multis illaudabilis eſſe alimenti iudicentur, quippe qui melancholicum, atq; uitioſum generat ſuccum, & cicuta, quæ uenenũ eſſe ab omnibus ſtatuitur, ueſcantur, ut eſt apud Gal. lib.1.ca.2.& lib.3.c.17.de ſimp. medica. facul. Huic obiectioni Aloyſius Mundella

a ſic occurrendum putat. Nempe Gale-
num in 6.de ſanitat. tuend. in calculi re-
num uitio ſturnos tanquã tenuis alimen
i approbaſſe, itemq́; palumbes, & paſſer
culos; q in turribus nidificãt, πυργίτας
Græci uocant. Vel ſturnos non ita fortaſ
ſe improbi ſucci eſſe, præſertim iuuencu
los, vt vulgus putat, quædam nanq; ſunt
animalia, quæ adhuc in tenella ætate e-
xiſtentia, boni ſunt ſucci, ut uituli, & hœ
di, ſi uero annoſa fiant, praui. Hæc enim,
ut ait Gal. lib. 3. de alimen. facult. cap. 1.
& concoctionis, & boni ſucci, & nutritio-
nis laude carent. Multo autem magis Ga
leno credendum eſt, quàm vulgo ita in-
conſulte aliquam generalem proferenti.
ſententiam. Neq; etiam quod ueneno pa
ſcantur ab horũ eſu abſtinendum eſt. Nõ
nulla.n.animalia ſunt, quæ licet uenenis
quandoq́; nutriantur, boni tñ ſunt ſucci,
quemadmodum de ſturnis iam comme-
moratis cõſtat. His.n.cicuta nutrimẽtum
eſt, homini medicamentũ. Siquidem ſtur
norũ natura cicutã in ſubſtantiam ſuam
uertere põt, quod hominũ non põt. Sunt
tamẽ quibus Starna hoc loco magis arri- Starna.
deat, ut per eam auis accipiatur grandiu
ſcula, magnitudine anſeris, colore cine-
reo, cuius caro ſucci ſit laudabilis, præſer
tim iuuenculæ. Atq; ita ſanè Rhazes lib.
3. ad Almanſorem capite 10 intellexiſſe
uidetur, ubi hanc reliquo auium genere
præ-

præferens in eum prope modum scriptū reliquit: Starnæ caro inter aues leuissima, atq; his, qui attenuante victus ratione delectantur, conuenientissima inueniuntur. Vel per Starnam auis forma & magnitudine pusillæ perdicis intelligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse vr̄, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec starnæ dn̄o nostro conuenire putandæ sunt quia ventrem constringunt. Sed hanc proprietatem alij perdicibus adscribunt. Nam carnes earum, sicut a Simeone Sethi & Rhaze loco paulò ante citato, asseritur, ventrem sistunt. Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus autor starnas mirificè commendans tabula. 15. de rebus non naturalibus; ita ferè scribit, Starnæ, phasianorum, ac perdicum naturè propinquę sunt, & secundum ordinem sese in temperamento & subtilitate habent. Præstantissimæ enim sunt starnæ, mox phasiani, deinde perdices vt quæ reliquis excellentius deficcent. Docet præterea Ioannes Michael Sauonarola, ab harum trium esu abstinendum esse, tum ijs qui quamlibet actionem fortem ac vehemētem obeunt, tum sanis etiam, vt si quando morbus aliquis inciderit, habeant quod vltra cōsuetudinem ad edendum imitet.

Columba. QVINTA, columba, auis vulgo nota, quæ cum biliosam admodum habeat carnem,

nem, sanguinem moderato crassiorem & calidiorem necessariò gignit: atque ob id febres nõnunquã facit. Quare in pastillis potius cum aceto, aut omphacio: & coriandro præparata, q̃ assa mandenda est: ita namque exuperantia caliditatis ei⁹ ad συμμετρίαν cõmoderationẽq; reducitur. Renes frigiditate dolentas iuuat, semini genitali & sanguini adijcit: sed caput atq; oculos lædit. Quinetiam leprã, si frequentius vsurpetur, generare fertur. Non minimum vero reliquis pulli eius volucres tũ succi probitate, tum cõcoctionis facilitate præstant. Inuolucres enim calidam humidam habẽt carnem atq; excrementitiam, & maximè domestici. Ex columbis.n. vt Oribasius tradit lib. 4. ad Eustachium cap. 1. agrestes domesticis præstantiores sunt, & oĩno agrestia domesticis præcellunt. Electiores quoq; pulli sunt per Ver & Autumnum quã per Aestatẽ atq; Hyemem exclusi fotiq; Porrò antiquæ & annosæ nõ solũ columbæ, verùm & turtures, tum ob caliditatis & siccitatis excessum, tũ verò & coctionis difficultatem vitandæ sunt. Plura Simeon Sethi in Syntag. Rhazes lib. 3. c. 10. ad Alman. Auic. lib. 2. Cano. c. 133. & Auerro. lib. 5. collectam. c. 32.

SEXTA, Quiscula: vulgare nomen à sono fictum noterici Qualeã vocant, Latinis (ut Festus ait) dicta ẽ Coturnix, Quiscou la Coturnix.

itidem

itidem a voce, à qua multis auibus nomina indita sunt, ortiza à Græcis appellatur, Germanicè, *ee Quac Kel.* Gal. *vne Caille*, Hisp. *Codorniz.* Caro eius iuxta Auerrhois sniam, temperata est, ad caliditatẽ tñ paulo propẽsior, ac tenuis substãtiæ, optimiq; succi: quare sanis, ac ijs qui conualescunt, alimentum est ad bonam ualetudinem accommodatissimum. Verùm Psello. Isaaco, atque alijs quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus Coturnix auis est, tum ad concoctionem, tũ ad succi bonitatem inhabilis: vt quæ & veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur: vnde Auicenna. 2. Cano. c. 154. ab eius usu suadet abstinendum veluti a tetanum & spasmum inducente. Vbi notandum tñ, Auicennã non ob id solum coturnicis cibũ improbare, ꝙ elleboro nutriatur, sed ẽt ꝙ talis facultas spasmum ac tetanum generãdi, illius insit substantię. Hac ratione igitur Galli coturnices cùm molli ac pingui caseo pastillatas edere cõsueuerunt. Põt ẽt per coturnicem intelligi alia quædam auis perdicæ aliquantulum maior genis, rostro, & pedibus rubenti colore, reliqua verò pennarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italorũ uulgo Coturnix appellatur: estq; de Alpinarũ volucrũ genere, & in syluestribus, & frigidis locis, montibusque versatur & degit,

neque ab Italicis regionibus vnquam re-
sidit. Cuius autem speciei apud veteres
fuerit, nondum satis cõpertum habetur
sed ex gustu, & odoratu, & loci natura,
in quo continue commoratur, & ex ijs q
bus pascitur (nã illa grati admodum sunt
odoris) boni & laudabilis esse alimenti
iudicanda est, & propterea in cibis me-
ritò expetẽda. Quo sanè modo Rhazes
etiam li.3. c.10. Ad Alman.coturnicem
accepisse vr̃, cum ei secundũ post starnã
bonitatis locũ tribuit. De vtraque cotur-
nice cùm plurima tum cognitu pulcher-
rima habet Aloysius Mundella epist. 6.
SEPTIMA, Phasianus, quem à Pha- Phasianus.
side amne apud Colcós, vbi primum
cognitus est, ita nuncuparunt. Hęc est de
cantata omnium libris auis, quam primã
ferè in mẽsis esse iudicant pp carnis bo-
nitatem, à scopo de tẽperamentis in cibo
rum iudicia auspicantur, succi.n. probi-
tate & iucunditate longe cæteris ancel-
lit, neq; solum ad robur quoq; cõcilian-
dũ accõmodatissima est. Caro.n. iuuen-
culi ac pinguis conualescentibus & mor-
borũ diuturninate macrefactis optimus
cibus est. Sed ob nimium atque immen-
sum precium Principium duntaxat men-
sis atque magnatum dicata est. Meminit
Phasiani Galenus lib.3.de alim. faculta.
c.18.sic inquiẽs: Caro Phasianorum, qđ
ad concoctionem & nutrimentum atti-
net,

nec, gallinis est similis, voluptate tñ i
edendo superat: & ficciore constant tem
peramento, vt qui in ficciore degat aere
& magis execratur. Lege plura de ho
apud Simeonem Sethi, & Rhazen apho
ris.lib.3.apho.13.

Merula. OCTAVVM, Merula; quæ quidem auis est nigro pẽnarum colore: rostro rutilo, & sturni magnitudine *Κόττυφος* à Grecis dicitur, Germanicè, [*een Merle,*] Gallicè, [*vne Mierle,*] Hispanicè, *Mierla*] Quanquam verò hęc à Galeno, Oribasio atque Aegineta inter optimi succi alimenta connumeratur, carnem tamen, quàm perdicis & attagenis est, duriorem obtinet. Quare & ipsa iuuencula ac pinguis mandenda est. Turdi quoque & reliquæ id genus auiculę montanæ, omnes in hanc classem referendæ sunt.

Ortygometra. NONA, *ὀρτυγομήτρα*: ea auis est turturis magnitudine, pennarũ colore, nec quicquàm à coturnice differens, rostrũ longius est & acutius, crura pedesq; satis ẽt præ corporis spacio longos obtinet, quinetiam frugiuora est, & aduena, antequam coturnices haud vspiam audias: neque coturnices te amplius uisurũ speres, ubi hæc audiri desijt. Vox mirificè est coaxantium ranarum clamori non absimilis, nisi q̀ subsilior multò, & acutior fit. Caro eius optimum gignit succum, ubi per diem suspenderis. Gyber-
tus

us Longolius in eruditissimo uo de aui-
us Dialogo, eandē esse putat cum cyn-
hramo, quem Secrecum Germanicè, id
st, *een Smertz ofi ScresKe* nuncupamus.
Ὀρτυγομήτρα autē Græcis dicta est, q
urnicibus per maria terrasq; aduolan-
ibus dux & rex itineris esse soleat, ab
ὄρτυξ, id est coturnix, & μήτρα id est,
natrix. Plura Aristoteles lib. 8. cap. 12.
le historia anima. Plinius lib. 10. c. 33.
natural. histo. Salinus c. 18. & Atheneus
ib. 9. dispnosoph.

DECIMA, Perdix: huius quoq; ca- Perdix.
ro medij ferè temperamenti est, & con-
coctu facilis, pbumq; succū gignit, præ-
sertim si non illico post occisionem, sed
vnum adminus diem suspensa comeda-
tur. Sic enim quod durum in se conti-
net, abijcit, & friabilis redditur, quem-
admodum ex Galeno paulò ante osten-
sum est. Sanguinem copiosum ac tenuem
generat, adeòq; crassiorē, si forte in cor
pore inuenerit, extenuat: idq; alę potissi
mùm pręstant: quę vt in reliquo auium
genere, ita in hoc quoq; facilius conco-
quuntur. Et vno verbo, optimæ quidem
alæ sunt auiū iuuenū saginatarum, pes-
sime verò macilentarum & antiquarum.
Alimentum aūt perdicum optimum est
ijs qui se non exercent. & qui vitam de-
gunt ociosam, quique imbecilliores &
inualidi sunt, tum etiam attenuante vi-

ctus ratione assuetis, & hydropicis, quiq;
humido sunt uentriculo: Vitiosos. n. &
corruptos ipsius humores consumit atque
absterget. Memoriam assiduè mansa
corroborat, impinguat, semen auget, &
Venerē stimulat, sed ventrē cohibet: unde
accommodatissimum diarrhea laborantibus
fit edulium, si assa cū aceto ingeratur.
Medulla cum uino præsumpta ictericos sanat.
Iecur comitiali morbo correptis auxilio est.
Fel quoq; suffusionibus oculorum à principio
mirificè prodest: facit & ad ipsorum hebetudinem.
Si tempora singulis mensibus eodē felle
perungatur, memoriæ confet. Plura Galenus
lib. 3. cap. 18. de alimen. facul. & lib. 8.
cap. 2. metho. meden & Simon. Sethi in Syntag.

Frigellus.

VNDECIMA, frigellus: Ea ex turdorum genere auis est, cuius Aristotelis lib. 9. ca. 20. de historia animalium tres cōstituit species. Vna visciuora, quę nisi visco & resina non uescitur, & magnitudine paulò minor q̃ pica est: Germanice, *een Krammetuchel*. Altera pilaris, quæ sonum ædit acutū, & magnitudine merulæ est. Vulgo *een Droßel*. Tertia, quam iliacam uocant nonnulli, minima inter has, minusq; maculis distincta, a Germanis *een VVÿndrosel* nuncupatur: de quo sanè turdo intelligenda sunt, quæ de frigello hoc loco dicuntur. Hic vtrinq; iux-

ta

n oculos, & in pectore, & in ipso alæ fle
u, intus & foris maculas habet latiuscu-
s rubas. Primum genus non nisi hye-
me apud nos cernitur, aut si videatur, ra
um est. Secundum per totum annum
pparet maculoso ualde pectore, & can-
us sui gratia a multis in caueis alitur.
Tertium per æstate apud nos nusquam
idetur, sed vindemiæ tempore atq; in-
tante hyeme primum cernitur, adeoque
b id frigellus, nempe quod aduentu suo
igus instare prenunciet, nominatur. In
ineis potissimum reperiuntur, ac dul-
ium vuarum esu sæpius inebriãtur, ve-
ociter uolant, & optimi sunt succi, præ-
ertim circa festũ oĩum Sãctorum. Lege
Guilielmũ Turnerũ in libello de auibus.

DVODECIMA, Otis, quæ & ipsa in ci- **Otis.**
bis gratissima atque optimi succi est nẽ-
pe ex syluestrium gallinarũ genere: Gy-
bertus Lon. eam esse adserit, q̃ bonosam
uulgo, Germanicè, *een Haselboen* nuncu-
pamus, Gallicè, *une Ostarde*. Hispan.
Abutarda De qua Gal. lib. 3. de alim. fac.
cap. 10. & Atheneus lib. 9. deipnos. Sunt
ñ quibus orex hoc loco magis placeat,
vt gallina phasiani per eam accipiatur.
Alij vero gallinã aquaticã interpretant̃.
Siue igitur gallina sit aquatica, siue pha-
siani, caro eius bonum gignit succum.

DECIMATERTIA, Tremulus: quæ **Tremulus.**
quidem auis est fusco pennarum colore,

magnitudine q̃ gallina minor, velocissimi volatus, alte vociferans ac clamosa, in cuius capite crista plumea, ex earum auium genere, quas σεισοπυγίδας Græci vocant: caudam.n. cum pedibus incedit assiduè quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper ferè iuxta maria versatur. Nequis prauã illam auiculã longę caudę, quæ *oda tremula* vulgo, siue motacilla, & Germa. *een Bach sive VVater Steltz* dr̃, per tremulum hoc loco intelligendam putet. Huc ẽt referri posset (si non eadẽ est) auis quædã cornice minor plumis ferè viridibus & nigris per totum dorsum, caput, & collum: ventre albo, longa & semper erecta in capite crista plumea, alis obtusioribus & inter volandum magnum strepitum edentibus vnde & vannellus id barbaris dr̃, clamosa admodum & querula: quę aquis vermiũ gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas nõ ingreditur, in planis & locis circa consitis plurimum degit. Teutonicè *een Kieuit*.

Amarcellus. DECIMA QVARTA, Amarcellus auis aquatica, forma, perinde ac anas, sed minor, ab Aristoteles lib. 8. c. 3. de historia animaliũ Bosca appellatur, Germanice, *een Smelente*. Illud porrò nosse in vniuersum expedit, q; præstantius alimentum ab ijs sumatur auibus, quę volatu magis nituntur, celeriusq; volant. Et quem-

[Q]uemadmodum prædictarũ auium caro in coctu facilis, & ad bonam valetudinem accõmodatissima, sic è diuerso quarundam excrementia, est ac mali succi, multoq; ad coquendum difficilior, atque inæqualis temperamenti: cuiusmodi imprimis existit pauonum, anserum, gruũ, halardorum, & quotquot oblongum habent collum, ac rostrum, inque paludibus nutriuntur. Huc, quod ad succi prauitatem attinet, passeres etiam referendi sunt qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidissimi sunt, & longius a temperamento recedunt, ac durius alimentum dant, Veneremq; impensius stimulant. Circa electionem vero alimenti quod ab auium genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius quod nutriatur, sanitatem, vel robur spectes) carnes variè laudari. Sic Gal. ad facilem concoctionem, & subtilitatem respiciens, bonitatis palmã perdicibus attribuit. Rhazes, & Isaacus ob leuitatem, & subtilitatem sturnam prætulerunt. Idem quoque Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quòd mentis aciem, atq; intellectũ roboret, mirificè cõmendat. Auium porrò omnium volucrũ genus paucissimũ præstat alimentũ, si ad genus gressilium conferatur, potissimum si ad suillã qua nõ aliud

inuenias, q; copiosioris sit nutrimenti volucrium tamen caro ad coquēdum est facilior quare ijs, qui neglecto corpori exercitio, consilijs potissimum, & studijs ac contemplationi vacant, conuenientissima est præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinæ, quemadmodum lib. 3. de alimen. fac. c. 18. Gal. testatur. Sanguinem enim procreat clarum atq; mundum, & spiritum generationi, ac mentis exercitijs, & intellectui aptissimum. Siccius namq; alimētum, quale dictarum auium est, studio contemplationique intentis conuenit. Siccitas. n. prudentiæ familiaris est sicuti luculenter, & perspicuè docuit Gal. in libro, cui titulus: Quod animi mores corporis temperaturam sequantur, c. 5. Lege plura apud eundem. lib. 8. c. 2. meth. medendi, & in libro de attenuante diæta. c. 6. De attagene, quem *een Birchoen* Germanicè nocamus pulcherrima quædam, & scitu dignissima, Gybertus Lon. in dialogo de auibus prodidit.

De piscibus. Cap. XXX.

SI pisces molles sunt, magno corpore tolles.
Si pisces duri, parui sunt plus valituri.

Hic

Hic duæ traduntur laudabilium piscium notæ pisces.n. aut dura carne sua pta natura sunt, aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, veluti iuniorib. præstãt. Carnis, namque mollities pro modo humiditatis respondet, quæ crudior in nouello pisce, in vetulo vero concoctior existit. Quare nouelli pisces lento, ac pituitoso succo magis quàm vetuli abundant. Atq; in hac certe ratione nõnulli anguillam etiam vetulam iuniori præferunt. Ex ijs vero qui dura carne præditi sunt, iuniores longè præstantiores, & cõcoctu faciliores habentur: eiusmodi porrò lucij cum primis sunt, & percæ. Carnis.n. durities concoctioni resistet. Quæ sanè sentẽtia ex 2. Cano.ca. 555. Auicen. desumpta est, vbi sic fermè scriptum reliquit. Ex piscibus dura carne præditis eligendi sunt minores: ex molli vero maiores ad terminum aliquem. Plura Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 29. & 30.

Lucius, & perca, & saxatilis, albica tencha.

Gornus, plagitia, & cum carpa, galbio truta.

Hic decem recensentur pisces, quorũ alimentum hominum corporibus a luberrimum esse putatur.

Primus, Lucius est piscis vulgo notus qui quòd non modo in alterius, sed suæ et speciei pisces grassetur, tyranni appel- Lucius

lationem vulgato versiculo seruitus est.
Lucius est piscis rex atq; tyrannus aquarũ.
Natata velox, ac duræ carnis est, sed omnium medicorum iudicio εὔπεπτος, atque optimi succi, Germanice, *een Hecht ofi Snocke* Gal. *vn Brochet.*

Perca. SECVNDVS, Perca: qui brãchijs subrufus est, dorso spinis armatus, vnde acantostesi enai cai poiciloxroa. Aristoteles scribit. Duræ quoq; carnis est, & vulgo cognitus, German. *een Baers* Gall. *vne Perche* Porrò alimentum, quòd ex eo sumitur, non modo ad coquendum est facilè, sed gestui etiam gratum est, atque hominum corporibus saluberrimum, vt qđ sanguinem medium consistẽtia generet. medium autem voco inquit Gal. lib. 4. de alimen facul. c. 27. qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus, neq; vehementer crassus. Vnde maximo in precio hic piscis semper est habitus. Ausonius in Mosella sic de eo canit:

Nec to delitias mensarum perca silebo,
Amnigenos inter pisces dignande marinis.

Quanq̃ certè to perci antiquissimus etiã Græcorũ vsitatum sit, reperiuntur tñ q-bus per antifrasin, qđ nulli pisciũ parcat a parcendo sic dictus esse videatur, vt q. iratus alios pisces pinnis suis, quas supra dorsum hẽt, vulneret. Qua rõne a Lucio quoq; immunis est. Imo, vt Albertus refert, naturalis quædã lucio cũ perca amicitia

citia est. Læsus.n lucius, non tam facile a quouis alio piscium sanatur, quā a perca.

Solum igitur liquidis percam laceratus in vndis.
Vestigat lustrans, solum hunc medicamina poscit.

Qui sic inuentus vulnera eius tangendo lenit, atque sanat.

TERTIVS, Saxatilis, quo quidē noīe piscis a nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuò manent, Latinè etiā fundulus, & Germanicè *een Grundel* nuncupatur. Cuius alimentum (licet squammis careat) ad uoluptatē, concoctionē, simul ac distributionē, & succi bonitatē, pstātissimū est. Multos tñ inuenias, quib. Saxaulus potius, siue saxaulis hic legendum esse videat, vt hoc noīe ex planorū piscium genere eū intelligamus, qui Βούγλωττος καὶ Βούγλωσσος Græcis dictus, hodie γλῶττα nuncupatur. A Varrone, & Plauto lingulaca, a linguæ figura, q̄ græcis est γλῶττα, cui Βου particula addita est, vt magnitudinem potius q̄ bubulæ linguæ figuram significet. A Pli. Solea. Item ab Oui. Saxatilis.

Fulgentes solea candore, & concolor illis Passer.

A figura Soleæ, quæ solo pedis subijcitur, Germanice *een Tenge*. Gallicæ, *vne Sole*. Hispanicè, *Lenguado*, qui & ipse inter marinos pisces alimenti est haud

quaquam contẽnendi. Gal.li.3.de alim. fac.ca. 29. similes quodammodo inter se esse passerem, & soleam scribit, non tamẽ omnino eiusdem esse speciei: Soleam.n. molliorem esse, ciboq; suauiorem, ac in totum passere præstantiorem. Suauitate quidem, alimenti copia, succi bonitate. Solea præstantior est, at carne duriore, solidioreq; esse experientia sensusque conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius lib.11.c.11.de piscibus marinis.

Albica. QVARTVS, albica.qui & ipse marinus, reponendus in numerum sale conditorum, & in fumo. Deinde, vel in aere exiccatorũ, qui abaculo, quo ante coctu-ram contunduntur, *Stoc visch* Germanorũ lingua appellantur. Albica autem ex eo dictus videtur, quod molli, humida, atq; candida admodũ sit carne: vnde Germanicè quoque, *een VVeisczling*, & Saxonicè, *een VVeitig ofi VVeitling* nominatur, & pro bono gratoq; cibo habetur.

Tincha Tẽcha. QVINTVS, Tincha, vel tencha: piscis aquæ dulcis motus, pelle lubrica mucosa ad nigredinem tendente, ac carne dura, vnde ab his tribus, nẽpe lucio, perca, & tinca post coctionẽ pellis auferri solet. Ausonius in mosella vulgi solatiũ vocat, q; pauperibus tantum apponatur. Ex crementitius est, & totus lutosus. Teutonicè, *een tinche scheleiche, ofi scleig.* Gallicè, *un Tenchè*, Hispanicè, *Tenca.*

SEX-

SEXTVS, Cornus, gornatus, siue guarnadus: piscis marinus albus, atq; minimus medij digiti longitudinem nõ excedens, vna cum capite, ac spinis manditur, Teutonice, **een voerne.** Corn'.

SEPTIMVS Plagita; piscis marinus planorum generi subijciendus, rhombo figura similis, sed contractior, lingulaca latior. Hic piscis supina parte albicat, prona fuscus est, & terrei coloris, instar passerum auium, vnde a Latinis passer etiam dicitur, a Græcis σπῆτλα, Germanicè, **een Pladÿs**, Gallicè, **vne Playe.** Gulielm. Rondele. lib. 11. c. 7. Plagitia.

OCTAVVS, Carpa, siue Carpio: piscis fluuiatilis notus squammosus. Cuius caro excrementitia est, ac muccosa, quare a magnatibus in vino decoquitur. Ita nanq; multo quàm ante præstantior euadit: quicquid.n. muccosum, aut uirosũ gustu refert, id totum deponat, Germanice, **een Carper**, Gallicè, **vne Carpe.** Carpæ.

NONVS, Calbio: piscis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui, & in amplissimas alas, expanso, Raia Latine dicitur, & a quibusdam Rochetus, siue Rochus, a Græcis Βάτος καὶ Βάτις, a rubi, quem Βάτιν vocant, similitudine. Quemadmodum.n. spinosus est aculeatusq; rubus: ita raia oĩs aculeis aspera, nõ quidem toto corpore, sunt.n. λειόβτοι, id est leues raiæ, quibus nulli sunt in cor- Galbio

pore aculei, sed siue leues sint raiæ, siue asperæ, omnes vncos aculeos in cauda gestant, sicuti in rubo, cynosbato, & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis, concoctu difficilis, sed alimenti firmi, & sani. German. *een Roch*, Galli. *vne Raye*. Hisp. *Raya*. Guliel. Ronde. libro 12. ca. 3. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contusorum piscium classem, vt eum hoc nomine intelligamus, qui Germ. *Rotscher* vocatur, qui & ipsæ duræ carnis est, ac sanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galen. lib. 3. de alim. facul. ca. 28. Gobio, inquit, littoralis est piscis, ex eorum numero, qui parui perpetuò manent. Suauissimus, ac concoctu facillimus, simulq; ad distributionem, & succi bonitatem optimè comparatus, Gall. *Gouion* Teutonice, *een Goue* Huc referendi videntur pisculi omnes, quos *Pfrellen est Erytzlen* Germanice vocamus, & quotquot tales occurrunt, nempe iucundi, boni succi, & ad coquendum faciles.

Truta. DECIMVS, Truta: Hic oĩum, qui in dulcibus aquis generant̃, pisciũ æquali cunctarum gentium iudicio longe nobilissimus habetur. Varius admodum est, purpureis guttis, siue maculis totum dorsum speciose pingentibus carne interius rubra, quemadmodũ in salmone etiã conspicit̃, pculdubio is piscis sit, q Ausonio in Mosella Salar vocatus, quum dicit.

Purpureisq; Satar stellatus tergore guttis.
Celebratur apud homines, tanquã voluptate cibos reliquos superet. Carnem habeat valdè friabilē, vt, quia nihil neq; lentoris, neq; pinguedinis insit, quo fit vt alimentum, quod ex eo sumitur, hominũ etiam corporibus saluberrimum esse censeatur. Huc, quod ad succi bonitatem attinet, aschiæ etiam & auratæ quos *Eschen & Roteoeschen* Germanicè nuncupamus, referendi sunt. Porrò Truta Gallicũ est: nam vulgo. *Truitte* vocant, Hispanicè, *Trucha*, Germanicè, *een Forel*. Verum hactenus singulatim de piscibus. Nunc veneratim etiam, atque vniuerse nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

SCIENDVM igitur imprimis, alimentũ, quod ex piscibus prouenit, quemadmodum idipsum lib. 3. c. 25. de alim. facul. Galen. attestatur, sanguinem gignere consistentia tenuiorem, q̃ quod pedestribus animalibus sumitur, adeò vt non affluenter nutriat, & celerius discutiat̃, magis tñ excrementitiũ est. Phlegmatici. n. id est, frigidioris humidiorisq; temperamenti sunt pisces. Ob eandem tñ causam quidam, ipsos concoctu difficiles esse, ac tardi transitus censuerunt, quippe ratione frigiditatis lenti ẽt sunt, atq; diutius ob id vẽtriculo immorãtur, & concoctioni repugnant: quo fit, vt sæpius corrumpãtur, & putrescendo sitim generẽt. Carnium

Pisciũ electio.

nium itaq; laudabilium alimentum hoc nomine, quàm piſcium ſalubrius eſt.

SECVNDO vero hoc ẽt ſciẽdum, nempe pelagicos, hoc eſt, marinos (modò cæteræ bonæ notæ conſentiant) in victus ſalubris ratione, quàm qui in aquis dulcibus nati ſunt, eſſe meliores. Alimentum enim quod præſtant minus excrementitium eſt, & carniũ naturæ propinquius. At verò cum pelagici (cæteris paribus) q̃ fluuiatiles ſint carne duriore, conſentaneum eſt, eoſdem difficilius etiam concoqui, & reſolui, ac magis nutrire, ſanguinemq; gignere puriorem. Aegris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores ſunt.

Piſcium electio.

TERTIO ſciendum, ex piſcibus, tã marinis q̃ fluuiatilibus, eligendos eſſe q carne ſint minimum muccoſa, aut lenta, ſed, alba, ſuaui, ſubtili, friabili, odorata, quæ tardè putreſcat, & qui non degunt in paludib. lacubuſque, atq; id genus locis limoſis, ac ſordidis, nec in aquis limoſas herbas, & mali ſucci radices habentibus. Peſſimam enim habent carnem, qui in eiuſmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodum iuuenes, neq; prægrandes, neque pinguedine multa reſperſi, ſed vt in ſuo genere carnoſi, & celerrimi curſus.

Ex marinis præſtantiores habentur, qui in fluminibus longius a mari diſtan-

tibus

tibus capiuntur, vtique si cæteræ laudabi liũ pisciũ notæ nõ abfuerint. Ijsdem quoque notis consentientibus quanto spinis agnatis, ac squãmis horridiores fuerint, tanto præstantiores, etiã esse par est Spinarũ. n. & squammarũ multitudo substãtiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro, ac profundiore, ventorumq; porcellis magis agitato, & quod fluuios multos, & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthio nutrit, ijs præstant, qui in mari Mortuo, siue Meridionali capiuntur.

Eorum aũt, qui in fluuis gignuntur, salubriores sunt, qui in ijs gignuntur, in quibus aqua rapidè fluit, ac copiosa est. Ex quibus iam dictis liquido cõstat, qui piscium probi malive censeri debeant.

Cetacei. n. ac bestiales cuiusmodi porcus, & canis marinus. delphinus, & morhua potissimum habentur. cum laudabilium pisciũ notis, nimirum albedine, subtilitate, ac friabilitate careant, in cibo sũt prorsus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt, & præsertim recentes. Quare mirum non est, si prauum suum in eorũ corporib. q quotidie illis vescunt, congregant. Quos tñ si qñ, meliorem nõ suppetente copia, edere cogamur, magnopere cauendum, ne illico a captu ingerantur, sed seruandi

sunt

sunt per dies aliquot, dum caro eorum
mollescat, adeoq́; citra substantiæ corru-
ptionem tenerescat . Id quod fieri solet
vbi leniter sale conspersi fuerint. Quomo-
do sapidiores etiam, ac multo quam ante
præstantiores euadere, lib. 3. de alim. fa-
cul. ca. 24. & 40. Gal. autor est. Quicquid
enim muccosum, aut virosum gustu refe-
runt, id totum deponunt.

Ex piscibus marinis raia, & gornus in
laudabilium classe censentur, carnem .n.
habent consistentia purissimam. Deinde
vero Passer, & Solea, quorum tñ caro lé-
tior est, minusq́; tum alba, tum friabilis,
Merlẽgus. & crassior, sapore etiã atq; odore minus
commendabilis. Merlengo tñ, siue merla
no, quem ἀφύη Græci vocant, secundus
forte a raia deberetur locus, minore .n.
participat crassitie, ac lentore, quam Pas-
ser, & Solea, & substantia vtcunque fria-
bilis est, sed si odorem, saporem, colorẽ,
substantiæ puritatẽ, & mollitiẽ spectes,
bonitate nonnihil a Gorno, ac Raia defi
cere videbitur. Idem de harẽgo iudicium
Morhua. est. Morhua iuuenis bonitate prędictis sa
tis propinquat, sed si diligentius ad præ-
scriptas laudabilium piscium notas exiga
tur, crassior multò atq; lentior inuenie-
tur. Salmones aũt rhombi (vulgo Gallo-
rũ turboti) & maquerelli, siue macrelli,
Macrellus. longe a reliquis bonitate deficiunt, sunt
enim multò crassiores, nigrisq́; deuti, &

con-

concoctu difficiliores, neq; cõpetunt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis, ac iuuenibus, idq; magis etiã si quid salsedinis ipsis commisceatur, quo létor, crassities, & frigiditas eorum remittãtur ac corrigantur.

Ex piscibus aũt aquæ dulcis, lucius, & perca mediocres laudatissimi sunt, præsertim si præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet. Vendosia, carnem tamen habet non perinde albam subtilem, & friabilem, sæpiusq; in stagnis, quam fluuius reperitur.

Illud porro summatim nosse ét expedit, q pisces fluuiatiles, modo cætera consentiãt, tũ ad bonos humores gignendos, tum ét ad gustus ipsius voluptatem, cęteris multo sint p̃stantiores, si in aqua profunda, petrosa, aut aspera, ad Boream spectante, ac rapide fluente degant, præsertim si vrbis alicuis amplissimæ latrinarũ, balneorum, culinarumq; loturæ, & purgamenta in illum nõ defluant, neq; & vestes, & alia eiusdem generis in ea abluantur: Multo vero magis, si præterea, & herbarum, ac bonarum radicum copia abundet. Cancri vero tam marini, q̃ fluuiatiles, sicuti lib. 3. de alimen. facul. cap. 33. a Galeno traditur, dura in totum carne cõstant, ideoq; & ad coquendum sunt diffi ciles, & firmi alimenti, ægre tamen in

ven-

ventricula corrumpuntur.

In piſcibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quòd recentes valde nutriant, & humectēt, mammas lacte repleant, ſemen prolificum ſuppeditent, adeoq; venerem excitent, & bilioſis corporibus ſint accommodatiſſimi. Cæterū abſtinendum ab ipſorum eſu poſt quamlibet actionem fortem, ac vehementem, qui nanq; in temporis ingeruntur, eos & male concoqui, & dum in iecur, ac venas diſtribuuntur, ſuccum generare crudum, qui non facilè in probum ſanguinem mutetur, a ratione alienum non eſt. Præterea uero, cum hæc ipſorum etiam natura ſit, vt tardius per tranſeant, cura nō minima adhibenda eſt, ne in ventriculum incidant debilem, aut prauis ſuccis vitiatū, quippe qui tum neq; belle cōcoquātur, & facilius fere vna cum alijs in ventriculo exiſtentibus corrumpantur. Neq; item vna cum carnibus, nec lacticinijs, neque ſummo poſt alios cibos loco ſi quid Auicennæ credimus, edendi ſunt.

Poſtremò vero hoc ēt ſciendū, ꝙ craſſioris ſucci piſces intra mediocritatem ſaliti, recentibus ſint præferendi. Verùm recens ſaliti, Gal. lib. 3. de alimen. facult. ca. 24. teſte. iam diu ſalitis ſunt meliores. Piſces etiam laudabiles exiguo ſale cōſperſi, atq; moderate ſumpti, appetentiam, ſi qs aīs delectetur, reuocant, & roborant.

De Anguilla, & nonnihil etiam de Caseo. Cap. XXXI.

VOcibus anguillæ prauæ ſunt, ſi comedantur,
Qui Phyſicen non ignorant, hęc teſtificantur.
Caſeus, anguillæ, nimis obſunt, ſi comedantur,
Ni tu ſæpe bibas, & rebibendo bibas.

Anguillam vocibus nocere hoc in loco traditur: idq; rationib. tum medicis, tũ philoſophicis cõprobatur. Limoſus.n. piſcis eſt, craſſique lenti ſucci, obſtructiones facit, longiuſq; a memoratis paulo ante probi piſcis indicijs recedit, quod Galenus etiam in libro de cibis boni, & mali ſucci.c.15. in hunc modum ſcribens atteſtatur, Anguillæ nunquam boni ſucci ſunt, tametſi puro in humore verſentur nedũ in eo qui vrbiũ ſordes, & purgamẽta in ſe recipit. Idem fere & in lib. de attenuan. diæta. c.6. confirmare videtur. Anguillæ, inquiens, & molliũ pars maxima, tametſi carnem habent mollem, q tamẽ ſucco lento, ac pituitoſo abundat, ijs, qui ſalubri victus ratione vti volunt, plurimũ eſt noxia. Pari modo de muſtelis quoq;, quæ vulgatio iam nomine lampretæ dicuntur

Lãpreta. cuntur, sentiendum est. Nam & ipsæ nihilo secius quam anguillæ plurimum crassi succi gignunt: tametsi paruulæ lampretæ non perinde malæ, & periculosæ sint. Minore.n. vt sensus ipse iudex est, crassitie, & lentore participant. Quò fit, vt hi pisces, licet non ingratum ori saporem offerant (quod salua tñ eorum reuerentia dictum velim, qui in eorũ vsu diu perseuerant) admodum sint periculosi. Siquidem generatio eorũ in aquis serpentum generationi in terris respondet, non sine veneni suspicione. Vnde etiam M. Varr. lib. 4. de lingua Latina, nomen habent, ꝙ anguib. ad similentur. Atq; hac certè ıõne capita, & caudæ, ac similiter interior spina, vt quæ venenũ in se contineant, nullo modo edẽda sunt. Cõueniẽs autẽ erit ob succi crassitiem, ac lentorẽ, vt in optimo vino immersæ nẽcentur, atq; cũ iusculo deinde optimarum specierum, sicuti ab Apitianæ scholæ sectatorib. solent, præparentur: ac primo ꝗdẽ duabus ebullitionibus in vino, & aqua præbulliant, illisq́ue reiectis tandem ad perfectionem coquantur. Vel gelu inde in patina fiat, vel pastillatura, vel assatura, idque cum salsamento competenti: in hyeme quidẽ cum viridi fortibus speciebus, & vino. in æstate vero cum debilibus speciebus, omphacio, & aceto. Commodius tamen ab eiusmodi piscium esu abstinetur. Stoma-

Anguillæ coctio.

cho

cho.n. & renibus sunt inimici, sed preci-
puũ sentiunt nocumentum ex eorũ ob-
sonijs, qui arenulas mingere consueue-
runt, qm̃ ille anguillari glutino in calcu-
los cogi & anstringi videantur Podagra
quoque laborantibus manifestè officiũt,
nec vllis morbis madentur, sic vt iniquè
natura fecisse videatur, quę tam suauem
refutandis expuendisque piscibus indide
rit saporem. Medici omni ex loco, om-
niq; tẽpore & præsertim circa solstitium
anguillas detestantur.

Anguillæ esus calculosis noxius.

Sequitur deinde, caseum atque anguil
las plurimum nocere si comedantur: ꝗ
sane de ijs, quæ magna mole ingerũtur,
intelligendum est. Causę quidem de ca
seo suprà cap 7. De anguillis verò in præ
senti capite habentur.

Postremo loco hoc ẽt adscritur nẽpe
prauitatem eorum vberiore ac frequen-
tiore uini potu corrigi atque emendari:
quod minimè tñ de uino subtilli ac pene
trante: neq; itẽ de eo quod in potus de-
latiui vicem substituitur, intelligendum
est. Tale nanq; cũ cibis mali succi biben
dum non est, quemadmodum 3.1.doct.
3.c.8. Auicenna sic fermè scribens dili-
gẽter admodum monuit: Neq; cũ cibis
praui succi, nec anteꝗ̃ illi conficiantur,
neque ab eorundem concoctione vinum
protinus bibendũ est: qppe ꝗ mali chy-
mi cibos in oĩa statim corporis exterio-

ra membra, quo fortasse citra uini adminiculum minimè penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de uino forti non modum penetrante, quod sæpius atque modicè cõmodæ ciborum permistionis gratia sumitur. Hoc.n. prauitatẽ eorũ corrigit, concoctoriam facultatem roborat, frigidosq́; & phlegmaticos humores concoquendo benignos reddit: quo sit, vt casei atque anguillarum quæ ægrè admodum conficiuntur, concoctioni non parum proficiat.

Cæterũ neq; illud silentio hoc loco inuoluendum, nempe uinum non in anguillarũ modo, sed quorũlibet ẽt piscium esu exhibendũ: quippe frigidioris humidiorisq́; temperamenti sunt oẽs, adeoq́; difficilius ob id ipsum conficiuntur, tardiusque transeunt: uino igitur sæpius ac modicè sumpto facilè emendantᷣ, atq; ad σιμμετρίαν perducuntur. Hinc non temere hactenus hoc vsurpatum: Ex piscibus viuos quidem aqua foueri, mortuos uero uino condiri oportere.

De cibo potusque in prandio atq; cæna permistione, siue alternatiue. C.XXXII.

INter prandendum sit sæpe parumq́ue bibendum.
Si sumas ouum molle sit, atque nouum.

Hinc

Hinc duo traduntur pręcepta.

PRIMVM, de cibi potus in prandio atq; cęna pmistione siue alternatione, Inter prandendũ nanq; cœnandumve invicẽ modo edendum, modò bibẽdum est ac ne id quidẽ largè & copiosè, sed sępè potius & parcè. Neq;. n. iumenta nobis in hoc imitando sunt, quæ tum demum bibunt, cũ cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, qm̃ cibus permistione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruientia, facilius peruehitur.

Vbi notandum, triplicem a Medicis constitui potum. Ac primum quidem permixtiuũ uocari, quod vna nimirum cum cibis ingeratur. Alterum delatiuum, qđ concoctione in ventre iam confecta & absoluta, in hepate vero inchoata, vt cibi penetratione adiuuet, exhibeatur. Tertiũ uero sitis sedatiuum, quo in explenda siti utimur. Quę igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtiuo accipienda sunt. Hic.n. interponi sepius ac pmisceri cibis dẽt, neq; ad finẽ prandij uel cęnę, siue dum sitis urgeat (saluo tñ aliorum iudicio) differendus est. Imo vero crebrius ẽt ab illis assumi dẽt, qui cibis actu uel potentia sicciorib. vescuntur, quiq; uehementius sese, atq; immoderatius exercendo siccum panẽ vorant, non tñ copiose, ne concoctio impediat.

Potus triplex.

Permixtiuus.

Simi-

Simile.n.quiddã succederet, quale aquã in lebetem feruentem sæpius largè & copiose infundentibus solet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Sedatiuus. Sitis aũt sedatiuus potus circa prandij vel cœnę finem, naturę congruere magis vr̃, tũc.n. ob calidi siccíq; cibi æstuationem vera sitis vrget. Namq; verisimile non est eodem ac breui temporis momento, infestati naturam esurie sitiq; simul, eo ꝙ hęc irritetur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus augendus vel minuendus, prout ipsa sitis expostulat.

Delatiuus. Atqui delatiuus prima coctione iam peracta, atq; ẽt paulo anteq̃ aliud quidpiam edatur, propinãdus est, p̃sertim cũ prius ingestus cibus consistentia fuerit crassiora; neq; differendus est, dum sitis oboriatur. Ventriculum.n.ad reliquũ suscipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum ẽt, quæ in ventriculo continentur, distributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tñ immoderatius eo abutendũ est, vt maturè concoqui possit. Siquidé incoctus ad hepar non transit. Quod verũ vtiq; erit, si in delatiui locum non substituatur aqua. In illa.n. necesse non est, vt concoctio expectet, priusq̃ ad hepar trãsmeet. Rationabiliter verò in potu delatiuo, ceu ẽt in p̃mixtiuo nõ aqua, sed vinum propinari dẽt, aut aliud quid-

piam

iam, quod vino fit analogon, veluti cerisia, melicraton, aut ex certasis uel mas, aut simili quopiam fructus genere cõfectę potiones: quibus tñ oĩbus vinum est præferendũ. Facile.n. efficit alimenti in oĩa mẽbra distributionem: vnde non ineptè rxhmaths trofhs. ab Hippocrate nuncupantur, ut copiosè admodum supra c.13 & 27. ostendimus.

Sed quia de commoda cibi potusque permissione satis iã diximus, Illud minimè omittendum, est, ꝙ nonnullis, ut restum placere uideo, nempe ut iuxta crassiorẽ, sicciorem, & frigidiorem cibum de utroq; potu tam delatiuo, q̃ per mixtiuo largius assumamus, & ut rursus circa calidiorem, subtiliorem, atq; humidiorem, parcius. Et iterũ, vt vinũ subtile vasensq; cum cibo natura, crasso, duro, ac frigido bibamus, & è diuerso, vt calidioribus concoctionique magis parentibus cibis vinũ debilius adiungamus. Quæ ratio si stabit, volẽtiore vino iuxta carnẽ vtemur bubulã, q̃ pullorũ gallinaceorũ, itẽq; iuxta pisces, quã carnes animaliũ terrestriũ.

SECVNDVM præceptum de ouis erat nempe ut recentia ac mollia ingeram⁹: cuius ratio reddita est supra cap. 8.

¶ *De Piscis*. *Cap.* XXXIII.

PIsum laudandum nunc sum psimus ac reprobandum.

Est inflatiuum cum pellibus atque nociuum,
Pellibus ablatis sunt bona ipsa satis.

Pisa. Inquisitione dignum videtur, quod de ipsis hoc loco traditur: nempe ipsa laudē mereri qn̄q; nonnunquam vero & vituperium. Vbi scire ante oīa conuenit ipsa duas habere facultates, adstrictoriam nimirum, & purgatoriā: quarū hæc certe in ipsorum velut carne est, illa uero corticibus. Laudantur igitur quæ ademptc cortice mandunt: culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore. n. modo sumpta, ut in diætis uniuersalibus Isaacus idipsum confirmat uentrem subducunt: altero vero magis condensant & adstringunt, plurimumq; flatulenti spiritus pariunt, ita ut pugna quædā ac tormina in intestinis excitentur purgatoria quidē facultate succum excernere uolente, adstrictoria vero retinente: hincq; intus affligitur natura, ab utroque horū diuexata. Porro si ipsa cortice spoliata mandatur, tunc purgatoriæ actiones maximè, conferunt. Quod de pisis hic dicitur, idem de omnibus fermè leguminibus, puta fabijs, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia, præcipue tamen corticem habentibus crassiorem, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligēdum est. Hac

nanque

an que ratione legumina oĩa, quemadmodum lib.4.de vict. rat. in morb. acut. apho.93.Hippocrates atteſtatur, flatuoſa ſunt, & cruda, & cocta, & fricta, & macerata, & uirida. Cortex præterea in omnibus peiorem generat ſuccum, q̃ quæ ipſorũ uelut caro eſt. In piſorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametſi unà cũ corticibus innoxiè mandiqueant, præſtat tamen ut decorticentur. Legumina uirida adhuc & nondum exactè matura, ualde tenuem habent corticem, ac minus ipſis diſcrimen ineſt, quod ad corticẽ ſaltẽ & carnẽ attinet, faciliusq́ue concoquuntur: quare ea nonnulli ſanis corporibus, q̃ matura atque exiccata magis conuenire arbitrati ſunt: quod tñ à veritate alienum vr̃. Nã ea admodũ eſſe excrementitia, & ſubſtantiæ corruptioni magis obnoxiæ: conſtat: quo fit ut a ſanis non uſquequaq; citra noxam ſumi queant. Hoc tñ negari non põt, quod matura & exiccata cum ab extimis corticib. purgata fuerint, ad victus ſalubris rationem, quàm recentia non decorticata, accommodatiora ſint, & è diuerſo virida quam exiccata cortice nõ ſpoliata. Porro quum omnium leguminum ſubſtantia inflet concoctioni renitatur craſſiq́; & praui ſucci alimentum in corpus diffundat, merito a victus ſalubris ratione

Brodiũ ne excluditur. Brodium tamen siue iu sculum eorum, eò q statum cum omni & alimenti & concoctionis prauitate de ponat, ventrem subducat, vrinã cieat, ue narum atq; viscerũ obstructiones amolia tur, adeòq; ad uasorũ etiã, quæ colatoria uulgo vocantur, nempe hepatis, renum & vesicæ, emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in victus salubris ratione habere dinoscitur. Cuius proinde usum ieiuniorum tempore, qñ crassis atque obstruentibus utimur cibis, frequẽtiorẽ esse cõuenit. Multiplex porrò ac varius hominibus leguminũ usus esse solet. Nõnulli. n. cum salsis carnibus esitant: quem modũ Galenus lib. 1. cap. 25. de alim. facul. non probat. Nam hæ quoque sanguinẽ crassiorem & melancholicũ magis generant. Quapropter non est his copiosius vtendũ, & maximè si cui corpus sit aut melancholicũ, aut crasso, aut prauo succo abundet. Pessimè autem coci diuitibus legumina sapa ad parant, quandoquidem legumina haud quaquàm incrassantium mistionẽ postulant, sed humidorum potius, & quę ipsorum crassitiẽ incidant. Quibus vero sapa cõmiscetur, iecoris obstructiones solent gignere, viscerisque huius ac lienis inflãmationes inangent, nisi melle addito, meliora fiant. Perspicuum autẽ est, quod & scirrosos uisceris vtriusq;

affe-

affectus ſapa exacerbat. Vt autem legu-
mina eſui, accommodatoria fiant, ma-
gis nutriant, & craſſum prauumq; ſuccũ
amittant, in hunc ferè modum coquenda
veniunt. Sub noctem in aquã feruentem Piſorũ
infundantur, ac primò quidem manibus coctio.
diutulè confricentur, ut a cortice ſeparen-
tur, deinde per totam noctem in eadem
macerando temperentur, ſequenti verò
die duabus, vel tribus ebullitionibus in
eodem liquore, dũ tertia quartave aquæ
portio abſumatur, percoquantur. Aquam
autem adhibere oportet leuiſſimam, ſeu
pluuialẽ. Nam & hac citius coquentur, &
molliora euadent, & concoctioni minus
faceſſent negotij. Ius decocti, colo tãdem
transfundendum, & ad vſus reſeruãdum.
De quo vbi & quãtum cuiq; libuerit, ac
cipiendum, cumq; cinnamomo denuo, &
croco tẽperãdũ ad lentum ignẽ. Hoc etiã
pacto terream naturam magna ex parte
deponet. Nõnulli duas partes zingiberis
vnam piperis, aliquantum .n. cymini adij-
ciunt, quo facilius ſecedat ad extremum
aliquid aceti vinive, & butyri admiſcent,
atq; vnica iterũ ebullitione coquunt, ſpu
mam interea diligenter auferentes. Qđ
quidẽ in principio refectionis potiſſimũ
ſumendum. Illud poſtremo minimè præ-
tereundum, quòd brodium, ſiue iuſcu-
lum cicerum, & piſorum alborum multò
ſit præſtantius, & humanæ naturæ ac-

commodatius, quemadmodum & tota e-
rum substantia.

De lacte tabidorum. *Cap.* XXXIIII.

LAc φρισικοῖς sanum caprini
postque cameli.
Ac nutritiuum plus omnibus est
asininum,
Plus nutritiuum vaccinum sit,
quoque ouiuum.
Ad sit si febris, caput & doleat,
fugendum est.

Lactis electio. Hic præcepta quædã traduntur de ele-
ctiore lactis genere, quatenus videlicet
φρισικοῖς, hoc est, tabidis emaciatis, he-
ctica febre laborantibus & quomodocun-
que cõsumptis, sit conductorum. Cibi.n.
his ipsis, qđ caloré natiuum imbecillum
obtineant, concoctu faciles conueniunt
boni itẽ ac multi aliméti, vt corpus ema-
ciatũ instaurent: sed liquidi & tenues, vt
vias ob siccitatem contractus facilius su-
beant, & penetrẽt: ob febrim quoq; refri-
gerent nonnihil, & ob vlceris saniẽ deter-
geant, & ob solutioné cõtinui, glutinent.
Quas dotes oẽs hẽt lac: facile.n. coquitur,
ac oĩum quæ alimenti gr̃a sumimus, lac,
butyro & caseo multum nutrit: optimum
optimi est succi: serum caser & butyri li-
quidum est, subfrigidum est, vt libro 5.

cap.

cap.20.& lib.10.c.7. de ſimpl.medic.facult. terget ſapore dulci butyroſe ſubſtantiæ & acrimonia ſeri glutinat caſeo, & eodem ac butyro eſt emplaſticum. Quapropter nonnulli Galeno in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 9. teſte, pulmonis ulceribus affectos potione, tantùm lactis curari putant, antea ſcilicet quàm ea ipſa vulcera amplientur calloſaque fiant.

Ac primum quidem pręceptum eſt de lacte caprino, quod utile eſſe phthiſicis, Auicenna.2.Canon.cap.444.& 1.4.trac. 3.c.6. confirmat. Neque id ſanè iniuria, ſiquidem inter cætera lactis genera moderatè ſe habet.cum non admodum pingue craſſiumque ſit, ob id medium quoq; eſſe cenſetur, quod in corporibus noſtris præſtat. Lac caprinũ.

Secundum de camelino, quòd illo tenuius eſt ſeroſiſq; humoris magis particeps, quo fit, vt minus tum nutriat, tum emaciatis conferat. Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum eſt, non parum commoditatis adfert, pręſertim ſi fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo namque hepar, ſi quid Auicennæ credimus, reficitur atque inſtauratur.

Tertium, de aſinino: Aſinæ namque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propoſitos affectus accommodatiſſimum, quippe cum tenuiſſimum ſit, Lac aſininum

& minimè coagulatur, & quoquo versus ocyssime in corpus digeritur, quemadmodum elegantissimè libro. 7. metho. meden. cap. 6. a Galeno scribitur. Quod Auicen. quoque 1. 4. trac. 3. cap. 6. confirmat. Non est, inquiens, lac post muliebre, quod hecticis æquè conferat, ac asininum. Hecticam. n. siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, tanquàm naturæ eiusdem, & humano corpori familiarissimum, ab alijs medicis, præcipueq; ab Herodoto, & Euriphone ad tabidos effectus celebratur. Quoniam cæteris est subtilius, frigidius, & humidius, citius concoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit. Sumédum autem quoduis horũ manè ieiunis, horis tribus, aut quatuor ante cibũ, vnc. quatuor primum: qua si rectè confecerit, postridie quinq; sex vncias, & sic diebus consequentibus auctum, si bene concoquat vsq; ad librã vnam. Quatenus. n. vires augeri cernimus, eatenus nos quoque cibis adijciemus. Sumat autẽ patiens ex mammilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & sanguis, & semen promptissimè corrumpitur) per se, aut cum pauco mele, uel saccharo, & sale ne in ventriculo acescat. A lacte hausto non dormiat, ne corrumpat, nec corpus exerceat motu, aut frictione, ne crudum lac in corpus trahat.

Lac muliebre.

Cæ-

Cæterum silentio prætereundum hoc loco nõ est, q̄ non semper lac muliebre, aut asininum phthisicis prosit: immo verò lac acidũ sine ebutyratum ab ipsis incertis q̄busdã casibus conuenientius adsumitur. Et primo quidẽ, q̄n cum phthisi fluxus ventris simul infestat. Deinde cũ metus est, ne in ventriculo coaguletur, uel ardor adest uehementis febris, aut uẽtriculus suapte natura biliosus existit, in quo lac nullo negotio in bilẽ transeat. Quinetiam quando phthisi febris cõiungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus sunt obstructiones. Lac enim acidum cohibet, & adstringit aluum, neq; facilè in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo promptè accendi poterat, ademptum sit: eadem ratione: nec in putrida facilè putrescit. Præterea cum immundus, ac sordidus est uentriculus: in eiusmodi enim. Lac promptissimè corrumpitur. Postremo verò cum phthisicus lac integrum, & dulce abominatur, ab acido autem, siue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiosè admodum Hieronymus Cardanus lib. 2. Contradic. Tract. 4. Contradict. 1. & Cõciliator differentia. 194.

Quartum, de lacte vaccino, quòd ac inter cætera lactis genera crassius, ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum est. Atque hinc sanè Lac vaccinum.

Rhazes li.3.c.15. ad Almanſo. ſic fermè de eo ſcriptum reliquit: Lac vaccinũ quorumlibet aliorum animalium lacte craſſius iudicatur, atq; ob id corporis molẽ, & obeſitatem adipiſci volentibus accommodatiſſimũ habet. His amplius Auicẽ. lib.2.Cano.c.444. hoc quoque addẽdum putauit: Nempe lac cuiuſlibet animalis cuius fœtus eandem in vtero moram cũ homine ducat.i. per nouem menſes, humano lacti eſſe maximè conforme: illud verò, quod ſit animalis, cuius impraegnatio quã mulieris diuturnior ſit, eſſe deterius. quo fit, vt, cũ vacca nouẽ menſib. vitulũ forat, lac eius humano maximè conforme, atq; ob id optimũ quoq; habeat.

QVINTVM de lacte ouino: hoc quod ad conſiſtentiã quidẽ, & nutrimentũ attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

SEXTVM de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei cauſæ adſignatæ ſunt ſupra cap.7.

De butyro. Cap. XXXV.

LEnit & humectat, ſoluit ſine febre butyrum.

Butyri proprietates tres. Tres butyri proprietates hic referuntur.

PRIMO cum doloris ſedatione lenit, & maturat: Siquidem temperatè calidum eſt, & natura pingue, atque oleoſum, facultatiſque concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentię, in me-

dijs

dijs nimirũ corporib. ſecundũ duritiem, & mollitiem. Bubonas igĩt, & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præſertim in infantib. dentientib. item humores in pectore, ac pulmone fixos linctu cõcoquit.

Secundo humectat: ex meliore nanq; lactis eſſentia conſtat: quemadmodum ergo lacti, vnde ſeiunctum eſt, humectãdi vis ineſt, ita & butyro id eſſe oportet.

Tertio vero ſoluit: Largius enim ſumptum, cùm ob ſuæ ſubſtantiæ lubricitatem, tum ob cõem oĩum ciborum humidorũ rõnem, qui ſcilicet citra adſtrictionem ſunt humidi, facilè per ventrem ſubit. Sed febricitantibus, & calidioribus naturis non æquè vt alijs conuenit, ipſis. n. in flauam bilem conuertitur.

Illud porrò noſſe hoc loco vtile eſt, quòd butyrum ob ſuperabundantem, & humiditatẽ, & pinguedine in alimentis, vſu præſertim immoderatiore expetendũ non ſit. Ventriculum enim reſupinat, ac ſubuertit, & ad vomitum incitat. Neq; vltimo poſt alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cũ humidum ſit, ac lubricum, facileque ſubduci queat, in ſuperficie natans corrumpitur, & ob hoc ipſum ante alios cibos ſumendũ eſt. Ita. n. citius ſubducitur, & alijs cibis viam munit. Quocunq; oleo magis tũ nutrit, tũ cibos condit: quo fit, vt obſonijs additũ olei, atque adipis vicem meritò penſet. Vnicè tamẽ

hoc ſemper cauendum, ne vſus eius ſit immoderatus, neve in ventriculo accendatur. Pinguia.n.inflãmata, quemadmodum in maiori praxi Tract.6.ca.15.rub.4.Ioan.Micheel Sauonarola ſcriptum reliquit, in melancholiam aduſtam tranſeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, vt ob nimium Butyri vſum multi leproſi in Germania repetiantur. Recens butyrum, vt Auenzo atteſtatur, contra beſtias, quæ virus eiaculantur, venenaque, & foris illitum, & per os aſſumptum efficax eſt, ab aſpide enim percuſſis vtiliſſimè imponitur, & in peſtilenti aeris conſtitutione quotidie cum puri panis tribus, aut quatuor bolis mane a ieiunis deuoratum mirificè ad ſanos ab infectione præſeruandos cõfert. Plura de butyro Dioſc.lib.2.ca.66.Gal.lib.10. cap.10.de ſimpl.med.fac.Paul.Aegineta lib.7.& Simeon Sethi in Syntag.

ANNOTATIVNCVLA.

Tametſi Βούτυρον primam neceſſariò habeat longam, eadem in correpta, & media producta, Ioannes Baptiſta Fiera quoque hoc verſu extulit.

Lac dabis aerij tibi condimenta butyri.

¶ *De ſero. Cap. XXXVI.*

INciditq; lauat, penetrat, mũdat quoque ſeruum.

Hic

Hic agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquosa ad substantia. Hoc (vt libro 2. distin. 1. c. 9. de med. simpl. purgan. Mesues inquit) excalfacit, atque siccat ordine primo completo, & vsque ad secundũ. Quinetiam attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua refertum est facultate, aluũ absq; aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauam, tum atram ab exustis humoribus genitam deijcit, quo fit, vt mirificè conferat maniacis, & melancholicis. Præstat item ad viscerum infractus, & morbis inde quòd venientib. opitulatur: nimirum aqua intercute laborantibus, felle suffusis, & lienosis. Datur vtiliter febrientibus ex bile, & viscerum, ac uasorum obstructionib. Competit etiamnum vitijs in cute a bile, & perustis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, psoris, leprisque admodum conuenit. Hæc ille. Comitialibus quoque, atque ijs, qui ob potentis uini largiorem potum male habent, auxilium præstat. Plura Dioscorides lib. 2. c. 64. Gal. lib. 10. de simpl. med. fac. cap. 8. Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 15. & Auic. 2. Cano. c. 444.

¶ *De Caseo. Cap.* XXXVII.

Caseus est gelidus, stipans, crassus, quoque durus.

Caseus

Caſeus, & panis ſunt optima fercula ſanis.
Si non ſunt ſani, tunc, hinc ne iungito pani.

Duo hoc loco peraguntur.

PRIMO, quatuor referuntur facultates Caſei. Quarum prima eſt, ipſum eſſe gelidum, id eſt temperatura frigidum, quod intelligi debet de recente, ac molli, qui frigidus, & humidus, & non de vetere, qui calidus, & ſiccus eſt. Atque huius ſane rei grauiſſimum habemus teſtẽ Paulum Aeginetam, qui lib. 7. ſic ait: Caſeus recens, & mollis repellendi vim obtinet, leuiter refrigerans. Quinetiam de eo intelligi poteſt, qui conficitur ex ſola lactis coagulatione, abſq; vlla alterius rei com miſtione. Reperitur.n. qui ob aromatum quorundam, ac odoratarum herbarum admiſtionem acrior, & calidior euaſerit, & ob id linguam vellicet, atq; ventriculum excalfaciat. Talis autẽ colore potiſſimum viridis exiſtit, qui ſi maiore paulò mole ingeratur, corpus vehementer exurit. Secunda eſt, caſeum ſtipare hoc eſt, adſtringere, ac cohibere aluum, quod maximè ſolet præſtare vetus, cui multum coaguli admiſtum eſt. Tertia eſt, ipſum eſſe craſſum, quod eſt, craſſos generare humores, idq; nullo excepto. Oĩs.n. caſeus fit ex craſſiore, & terreſtri magis cu

iuslibet lactis substantia, admisto coagulo, & expresso inde sero. Quarta est, Caseum esse durum, id est, ægrè & concoqui, & aluo discedere: nimirum propter succum crassiorem.

SECVNDO deinde loco hoc etiam adseritur: népe caseum parua mole cum pane sumptum, optimum sanis hominib. esse cibum, quippe qui panis admistione concoctu reddatur facilior, cum alioqui per se sumptus admodum ob cõcoctionis tarditatem offendat. Aegrotantibus verò, propterea quòd neque ad concoctionem, vt dictum est, neque ad mouendam vrinam, neque ad ciendam aluum, neque ad succi denique probitatem, quicquam boni conferat, omnino fugiendus est. Plura de hoc sup. c. 7. & 9.

¶ *Caseus de se ipso.*

IGnar Medici me dicunt esse nociuum,
Et tamen ignorant cur nocumenta feram,
Expertor reor esse ratum, quia commoditate:
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,

Si cōſtipet, terminet ille dapes.
Qui phyſicen non ignorant, hęc teſtificantur.

In prioribus duobus verſibus προσωποποιΐα eſt. Fingitur enim caſeus ſeipſum aduerſus malignos uicinos, ac uituperatores defendere. Ignari, inquiēs, Medici, hoc eſt, indocti, ac medicinæ rudes, dicunt me videlicet caſeum in vniuerſum nocuum eſſe, quum ipſi tamen ignorent cauſam, cur humanæ naturæ nocere dicar. Alluſum aūt vr̄ ad illud quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina ſcriptum eſt in hunc modum: Atqui, inquit, mihi neceſſarium eſſe vr̄, vt oīs medicus de natura ſciat, & omni ſtudio annitatur, ut cognoſcat, ſi modo aliquid eorum quę fieri debent rectè præſtare velit. Quidē homo ea quæ comeduntur, ac bibuntur, comparatus, & quid cuiq; ab vno quoq; continget, ac accidet? & non ſimpliciter ſic exiſtimare, q̄ malum adulium eſt caſeus? Dolorem.n. affert repleto ex ipſo. Sed quem dolorē, & propter quid, & cui parti intra hominem exiſtenti incommodum exiſtit? Nam & alia multa edulia, ac pocula natura mala ſunt, & afficiunt hominem non eodem modo. Proferatur autem mihi verbi cauſa aliquid, velut vinum meracum multum potum, hominē n aliquo modo debilem reddit, & om-

omnes qui viderint hoc fatentur, & cognoscunt, q hæc est vis vini, & q ipsum est causa, & in quas in homine partes maxime possit nouimus. Talem itaq; veritatem etiam de alijs ostẽdere nolo. Etenim Caseus, quando quidem hunc in exemplum sumpsi, non oẽs homines lædit, sed sunt qui ex ipso repleti, ne tantillum quidem offenduntur, imò gracilibus mirabiliter etiam conferre proditur. Sunt autẽ qui difficulter summouentes ipsum ab eo liberantur. Horum verò naturæ differũt differuntq; etiam iuxta hoc, q est in corpore caseo contrarium. Nam a caseo excitatur, & commouetur, in his quibus eiusmodi humor multus in corpore existit, & quo magis hic potens est, eo magis verisimile est ipsos male affligi. Si vero toti humanæ naturæ malus esset, omnes vtique lęderet. Hęc autem si quis nouisset, non incurreret ea, neq; sanè pateretur. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duę recensentur vtilitates ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, ipsum debilitatem abscindere stomachi, vbi sciendum tamẽ, quod non quilibet statim caseus cuius subueniat stomacho (casei siquidem in certis quibusdam casibus oẽs ex æquo nocent, stomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoq; q ex longa ægritudine adhuc debilis se colligit) sed recens, mollis, ac pauci

len-

lentoris particeps, quemadmodum lib.3. ad Alman. c.15. Rhazes testatur, calido atque sicco stomacho apprime confert: exustioné. n.caliditatem, & siccitaté eius frigiditatis ac humiditatis ratione reprimit, & mandat. Contra vero eidem, vetus admodũ, & acris, cuiq; multum coaguli iniectum est, manifeste officit. Stomacho aut, cuius pelliculis multa infarta sunt phlegmata, plurimum cõfert caseus, qui inueterauit, & ob id quã prius acrior atque ardentior euasit, phlegmata enim acrimonia sua incidit, abstergit & infra subducit. Rursus vero recens ac mollis hiric maxime nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhibendum ijs, quibus venter maiorem in modum soluitur, posteriori vero quibus idem ob imbecillitatem nõ respondet. In vniuersum nanque adstringentia si prius ante aliũ cibum aut edanẽ, aut bibantur, alium comprimunt. Quib.aũt ob imbecil litate venter non rñdet, ij molliendi virtute ꝑdita, nempe olera, aut pisces, haud id genus aliud pręsument: deinde adstingentia (quorũ in numero caseus ẽt reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, & deorsum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, propellunt, adq; excretionem tandẽ incitant, Id qđ ex uere medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum libro 2.de alimen.

men.facul. c.22. vbi rationem tradit, cur rhetori cuidam adstringẽtibus post alios cibos laxantes sumptis venter fuerit solutus. Huiusce rei meminit etiam Paulus lib. 1. cap. 81. De acido caseo ita scribit Aetius lib. 2. cap. 101. Recens caseus, qui ex acido lacte fit, & ob id ozugalacti nos appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius præ omnibus alijs caseis existit minus ægrè concoquitur, & minus ęgrè transit, neque vero valde crassi succi est, quo crimine in commune omnes casei sunt infames. His addit Rhazes acidum caseum exigua mole vltimo post alios cibos loco ingestum roborare os vẽtriculi atque auferre etiam anocezian ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

De modo edendi & bibendi. Cap. XXXVIII.

INter prandendũ sit sæpè parumque bibendum.
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Pręcipitur imprimis hoc loco, vt inter prandendum cœnandumve in uicem modo edatur, modo bibatur: id est, inter edẽdum sæpius quidem, sed parum bibatur, neque potus, quemadmodum supra quo-

que

que cap. 32. dictum est, eo vsque differatur, dum venter cibo expletus uideatur. Deinde vero vt eo tempore, quod inter prandium, ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri potest, euitetur, & maximè si ingestus cibus in ventriculo nondum concoctus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Interrumpitur enim, & impeditur primo sumpti cibi concoctio, ita vt eum incoctum è ventriculo descendere contingat, appetentia cibi in cœna sumendi deijcitur, & corpus grauatur, & ad dispositionem, in qua homo neque sanus, neque æger dici queat, siue qualis ea est, quæ febrim præcedere solet, adducitur.

Vt vites pœnam de potibus incipe cœnam.

Cœnam a potu inchoandam esse hic adseritur. Sunt qui hũc modũ exponant. Si vis vitare pœnam.i. infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius, q̃ comedas. Sed inepta prorsus, ac inualida est hęc expositio. Secundum Medicos.n. cęnam a cibo, quàm a potu auspicari conducibilius est. Neque Anguli ipsi, quibus præsens liber dicatus est, eiusmodi morem consuetudinemve seruant. Quacunque.n. diei hora bibere voluerint, bolum ferè siue frustulũ panis præsumunt. Quare quod dicitur, sic intelligendum potius uidetur: Incipe cœnam a potu.i.a cibo liqui-

do

do & concoctu facili. Et hoc est, ꝙ ait Hippocrates in aphorismis lib. 2. apho. 11. Facilius est impleri potu quam cibo. Atq; eius idē rei hęc assignari pōt ratio: Quia si cibus liquidus & concoctu facilis postremo sumeretē loco, concoctionem eius multo citius, q̃ crassi ac duri, qui prius ingestus fuerit, perfici contingeret. Somnus. n. qui cœnam subsequitur mirū in modū concoctionē adiuuat. Hācq; ob causam liquidus cibus, quum ob crassum illū nondū ex toto concoctū, ad exitū peruenire nequeat, nimis adureretur aut certè si exierit, crassum illū, sed incoctum adhuc secum traheret, periculūque ita ei, qui comederit, non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam supra c. 5. diximus, porro de quęstione hac. Vtrū a potu cęna inchoanda sit, lege Conciliatorem different. 118.

Post pisces nux sit, post carnes caseus adsit.
Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.
Singula post oua, pocula sumen oua.

Tria hoc loco peraguntur: primus nāque uersus duo præcepta complectitur. Quorum primum, quidem est, vt post esum piscium nuces in casei locum substi- *Nuces post pisces.*

subsi-

ſubſtituantur. Quod tribus fermè modis probari ſolet. Ac primo quidem propterea quod nuces collectionem phlegmatis, qđ ex frequenti piſcium eſu generat, caliditate ac ſiccitate ſua diſcutiant & diſpergāt: Atq; hinc ſanè eſt, quod in uere, qñ nimirum quadragenario ieiunio corpora macerantur, ſummo ſtatim poſt alios cibos loco nunces exhibeant. Deinde ea ēt re, q̧ piſces frigidioris ferè humidiorisque ſint temperaturę, adeoque difficilius ob idipſum concoquantur tardius ſubducantur, & promptiſſime in ventriculo corrūpant ac putreſcāt. Nuces verò, cū euidéter excalfaciant atque deſiccent, eorum concoctionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre tēperamentum perducant. Tertio verò ob eam quoque cauſam, quod piſces interdum ueneni nonnihil in ſe contineant: nuces aūt, & copioſe admodum oſtendimus ſupra c.13. venenis aduerſentur.

SECVNDVM, vt poſt carnium eſum non nuces, ſed caſeus exhibeatur. Caſeus enim præſtat ut cibus ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potiſſimum uiget, promptius deſcendat. Quod de eo ſane caſeo maximè intelligendum eſt: q. medium locum inter recentem ac veterem ſortitus ſit.

In ſecundo deinde verſu de triplici agitur nuce: quarum una quidem pro-

deſſe,

desse, altera nocere, tertia vero mortem inferre dicitur. Primam autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præstantiam Moschata uulgo appellatur, hæc sic cat & excalfacit, ordine secundo completo. Adstringit, oris suauitatem commendat, & fœtentis animæ uiros commansa abolet. Lẽtigines in facie emendat, visum acuit, ventriculum & iecur roborat lienem absumit, vrinam ciet, fluentem aluum sistit, flatus discutit, & frigidis vteri affectibus mirificè prodest. Per alteram accipiant uel nucem auellanam, quæ leptocaruon, cai caruonpon ticon. Græcis appellatur, uel eam, quæ in communi est vsu, & caruou basilico. Græco Latinè verò iuglans dicitur. Quarum illam quidem nocere ob id tradiderunt, quòd ægræ concoquantur, cibis in ventriculo supernatet, uomitus excitet, flatus generet, & largius esitata caput tentet. Hanc verò, q̃d pari modo cõcoctu difficilis, stomacho inutilis, biliosa, & tussientib. inimica sit, capitique dolorem inferat. Ob hancque ipsam sanè causam, nuces etiam dici a nocendo Grammatici autumnat. Græcorũ quidã carua, quod carubarian id est, capitis grauedinem faciant, nominari tradunt. Per tertiam uero iocose nõ nulli nucem interpretantur balistæ, q̃d nimirum repentinam inferat mortem, Verum alij nucem intelligunt, Methellam

thellam: quippe quę venenum sit narcoticon i. tempore inducens. Quarto.n. refrigerat excessu, ita ut drachmarum duarũ pondere esitata statim interimat, minore uero mensura temulentiã faciat, Quos quidé affectus præstat etiã in canibus, quibus necandis aptissima habetur. Lege Rhazen lib.3.ca.30.ad Al.Serapionem de sim.med.c.365.& Auicé.2. Cã. c.512.. Porro ut grati etiam discipuli vicibus fungar, Georgij Sturtiadæ medici eruditione & experientia clarissimi, meique olim in re medica præceptoris obseruandissimi, de tribus hisce nucibus opinionem huic quoque loco inseram. Is igitur per nucem hic aliud nihil quã Iuglandem intelligendum adserebat: per vnicã qdé, paucas numero quæ citra denarium cõsisterent, per alterã quę paulò largiore copia ingerentur: per tertiam vero, quæ immoderatissimè sumerent.

SECVNDVM hanc igitur interpretationem unica nux prodesse dicenda est, vel q nuces letalibus aduersentur venenis, vel q uiridum ac recentium nuclei depellati, & ante alios cibos sumpti ventrem leniter subducant: torrefacti vero aliquãtulũ atq; a reliquo cibo cõmanducati ciborum in corporis distributionem adiuuent. Altera nocere: quod nimirum concoctu sint difficiles, ac caput immoderatiore vsu tentent. Tertia vero

mor-

mortem inferre, quod pręter iã dicta incommoda δυσεντερίαν etiam ad istum ingeste modum generent; quæ nisi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortem breui inferat.

TERTIO demum versiculo pręcipitur, vt post oui cuiusque recentis atque mollis esum haustulus, & pręcipue vini, sumatur. Eiusq; rei duplex ferè adsignatur ratio. Ac prior quidem, quod ouum recens ac molle succi sit optimi & concoctu facilis, paruaque mole vt supra c.6. ostendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idque vitello suo potissimum: vinum autem, cum natura eo delectetur maximè, pręstat ut a membris auidius attrahatur, celeriusque ita permeat. Posterior vero, quod ouum tardius descendat per gulam (quę Gręcis proprio nomine, gisofogos, ab oio fero, faghma, cibus, quod cibum & potum in ventriculum transuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem descensum eius adiuuet.

¶ *De pyris.* *Cap* XXXIX.

Adde piro potum, nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine vino sunt pyra virus.
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.

Dum coquis, antidotum pyra
 ſunt: ſed cruda venenum.
Cruda grauant ſtomachum, re-
 leuant, ſed cocta grauatum,
Poſt pyra da pomum, poſt po-
 mum vade cacatum.

Pyra. Hoc docetur in primis, vt ſuper pyrorum eſu vinũ bibatur, idq; tum vetus, tũ odoratum. Atq; eius quidẽ ratio reddita eſt ſupra c.7. Pyra enim ſanguinem feroſo replent ſucco, inflationesq; ac colicos cruciatus ſuſcitant. Vinum ergo, cùm calfaciat, tenuet, fletus diſcutiat, & ſeroſam redundantiam conſumat, ſuper ipſis conuenientiſſimè bibitur. Deinde nucem veneno medicinam eſſe traditur: dę quo copioſe ſupra.c.13. Secundo ac tertio verſu dicitur, pyra abſque vino commanſa eſſe virus, hoc eſt, nocere humanæ naturæ: cuius ratio iam reddita eſt, ne quis interim ſimpliciter, vt de illis, quę exceſſu qualitatũ elementorũ, quarũ miſtione conſtant, aut propria qualitate, ſiue forma (vt vocant) occulta venena eſſe noſcũtur, ita de pyris quoq; ſuſpicet. Sic.n. cõmanſa perniciẽ ſubinde vel noxã aliquam inferrẽt, ac proinde arbor ea ferens merito deteſtabilis eſſet, adeoque ob idipſum excindẽda atq; in ignem conijcienda. Quarto verſu innuitur, pyra recẽtia & cruda eſſe

ve-

venenum, i. nocere humanæ naturæ: Nã extra hoc q sanguinẽ seroso atq; ebulliẽte replẽt succo, inflationes & colicos cruciatus excitãt, phlegmata ẽt ac scabiẽ generãt. Cocta verò contra antidoton, i. remedium pręstant, perinde atq; illa paulò ante præstare diximus, quæ cum vino manderentur. Atq; hæc sanè vltimò post alios cibos loco sumenda potissimũ sunt. ita nanq; excrementorum subductionem adiuuant. Quinto versu docetur, crudorum pyrorum esum grauẽ esse stomacho. Ipsum. n. non a concoctionis tantũ opere distrahit, sed flatibus etiam distendit. Cocta vero econtrario grauatũ stomachum leuant, & reficiunt, inq; suum pristinum vigorem restituunt, Vltimo tandem versu hoc imprimis pręcipitur, vt vinum sup pyrorum esu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita est. Deinde, vt a pomorum esu aluus subducatur: quã rem Auicen. 2. Can. c. 569. sic ferme scribens confirmat. Poma dulcia & acida, vbi in stomacho crassum inuenerint succum, quandoque incidunt ipsum, & per egestionem expurgant. Quæ sententia apud Oribasium quoque reperitur. lib. 4. Synopseos ad Eustachium filium c. 29. Acida, inquit, cum in ventriculo succum crassum inueniunt, eundem incidendo aluum subducunt, & ob eam causam fęces liquefaciunt. Quæ dulci succo sunt pręedita, ea sine acrimo-

nia facilius descendunt. Quinetiam hæc adsignari potest ratio, nempe quod poma flatum in ventriculo excitent, flatus, vero per aluum facilè ducat.

¶ *De cerasis.* *Cap.* XL.

SI cerasum comedas, tibi cōfert grandia dona.
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi collit.
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Cerasorum cōmoda. Tria ex cerasorum esu commoda, hoc loco recensentur. Ac *Primum*] quidem, quod stomachum expurgent: idq; de illis potissimum intelligendum, quæ vna cum nucleis manduntur. Ad eum namq; modum (vt nonnullis placet) ingesta abstergent & emundāt. *Secundum*] Quod nucle[illegible] corum: cū inde expressus succus siue la[illegible] sumitur, peculiari quadam proprietat[illegible] lapidem non in renibus tantum, sed i[illegible] vesica quoque frangant & expellant.

Tertium] vero, quòd quæ ipsorum ve[illegible] lut caro est, optimum generet sanguin[illegible] corroboret, & impinguet. Et hoc cert[illegible] experientia testatur, & demonstrat ratio[illegible] Siquidem in passeribus, qui cerasis pluri[illegible] mum delectantur, eo ipso tempore qu[illegible] hæc matura sunt iescula non paul[illegible] maiora quàm aliàs reperiuntur. Vnd[illegible]

hepar

hepar frequentiore cerasorũ usu augeri ac roborari certò colligitur. Sed hic notãdũ, ꝙ duplicia sunt ceresa, crassa nimirũ & parua: ac crassa rursus duplicia, nempe dulcia & põtica, siue acerba. Dulcia oĩa & parua insalupriora sunt, facilè corrumpunt, & lũbricos in corpore gñrant. Crassa põtica quoq; duplicia inueniunt. Quedã n. pediculo cõstãt lõgiore, bacca étnũ cęteris crassiore, gustu acerbo, & admodũ acido, colore ꝑpetuò rufescente, nec vnq̃ in atrum vrgente. Italis *Verle* dñr: Hæc tenera adeò & fragilia sunt, vt nisi sub arbore sua comedantur, facilè gestatu collidantur & marcescãt: Quare non nisi recentia, atq; in principio tñ mensæ sumenda sunt. Abstergendi stomachi & ciendæ appetentiæ ui prædita sunt. Alia deniq; crassa, nigra, & maxime oĩum põtica sunt: quæ in cõpluribus Italiæ locis *Marasche* vulgo nuncupantur, a sapore sic dicta, ꝙ nõ iniucundi amatoris tantillum resipiant. Ea summo post alios cibos loco edenda sunt, ita ut os ventriculi põticitate sua claudãt: quo clauso cõcoctio & melius & citius peragitur. Galenus habita cerasorum oĩs generis rõne lib. 7. simp. medi. cap. 19. ea hisce paucis ꝑstrinxit: Cerasus arbor fructus fert non paris adstrictionis in oĩb particulatim plantis participẽ. Nã & in harũ, sicuti ét malorum granatorũ, & malorum, quibusdam

austera qualitas, in quibusdam verò dulcis, in nõnullis aũt acida exuperat. Quin etiam ipsorum dulcia ea, quæ nondũ cocta sunt, ac matura, quædam admodum sunt acerba, quædam similiter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in cerasijs non semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in testinis sunt, subducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contra austera. Quæcunq; vero acida sunt, ea pituitosis excrementosisq́; stomachis sunt apra. Si quidem austeris magis desiccant, & nonnihil ẽt incidunt. Porro ipsius arboris gummi communem oĩbus viscosis & mordacitatis expertibus medicaminibus facultatem obtinet, & ad arterias exasperatas accommoda est. Propriè autẽ, si quidem, quod quidam subscribunt, verum est, calculis vexatos adiuuat. Nam sic illi tenuium partium inesset facultas quædam. Hæc ille. Plura Dioscorides lib. 1. c. 129. Plinius lib. 15. c. 15. & Simeon Sethi in Syntagmate.

De prunis. *Cap.* XLI.

FRigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Pruna. Duæ prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidẽ, quod corpus mediocriter refrigerent. Dulcia.n. (quemadmo-

admodum lib. 2. de medi. ſimp. purgã. c. 19. à Meſue ſcribitur) calido frigido temperata, aut paulo frigidiora: humida ordine 2. μέσα. i. dulcacida, frigida principio ſecundi. Oĩa tñ refrigerant. Quare Luſitani, qui calidã incolũt regionẽ, carnium ſuarũ coćturæ pruna plerunq; immiſcent, & potiſſimum Damaſcena. Poſterior vero, ꝙ aluum moueant: Et hoc Galenus quidem lib. 2. de ali. facul. c. 31. ita ſcribens confirmat. Corpori, inquit, ex hoc fructu minimũ alimenti accedit: utilis tñ eſt ijs, quibus propoſitũ eſt, ventrem mediocriter humectare ac refrigerare. Ipſum. n. cũ humiditatis, tum lentoris ſui gratia ſubducit. Quod certe de maturis intelligendum: cruda. n. quẽadmodum Auicenna teſtatur, nõ parũ adſtrictionis præſeferunt. Et quanquã poſterior hæc prunorum facultates, non ſecus atq; prior etiã, Damaſcenis ferè attribuatur, Armenis tñ potius adſcribenda erat, vt quæ, Auicenna & Meſue teſtib. præterea cætera magis alterẽt. largiusq; ſoluant, Vſui vero maximè ſunt matura immatura minus. Optima aũt inter ipſa, & humanæ naturæ conuenientiſſima ſunt oblonga, carne cum dura tum exigua, ſiccitate nonnulla participantia, cortice exteriore tenui, ſapore non prorſus dulcia, ſed μέσα, ideſt, dulcacida, qualia Damaſcena cum primis haben-

tur. Hæc.n. mediocriter humectãt ac refrigerant. Multa porrò & uaria prunorum genera reperiuntur, non oĩum tñ vsus approbatur; Et ex ipsis agrestia quædam parua, dura, acerbaq; & cibo iniucunda, Galeno ἀγριοκοκκύμηλα, vulgo pruneola siue prunula nominantur. Germanicè, Sleen. Horũ fructus, inquit Galenus lib. 7. de sump. medic. facult. cap. 35. euidenter asistrictorius est, ventrẽq; sistit. Quo fit, ut aquam nõnnulli ventri sistendo accommodatissimam inde eliciant. Cæterùm pruna, quæ ventris subducendi gratia sumuntur, in aqua frigida priusquam, ingerant, aliquandiu præmaceranda sunt. Ita nanque præparata magis tum humectat, tum refrigerant, adeoq; ad appetentiã, quæ collapsa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ in uentre habetur, detergendã ac subducendã accommodatiora fiũt: Quare biliosis etiam non solum febrib. sed alijs quoque morbis salubria redduntur. Pruna recentia atque humida siccis ualẽtius quidẽ alterant, sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum. Sicce verò non solùm ad nutitionem accommodatiora sunt, verum magis ẽt magis corroborãt. Qđ de prunis hoc loco diximus, idẽ de cerasis quoq; aliquot intelligi põt, sed horũ humiditas q̃ illorũ subtilior ac minus lenta

eſt: quo ſic, at minus etiam alant. De prunis Dioſcorides lib. 1. ca. 137. Galenus, & Meſues locis paulò ante citatis, & Auicenna lib. 2. Cano. c. 541.

¶ *De perſicis, racemis, & paſſulis.* *Cap. XLII.*

Perſica cum muſto vobis datur ordine iuſto
Sumere, ſic eſt mos nucibus ſociando racemos.
Paſſula non ſpleni, tuſſi valet, eſt bona reni.

Duo præcepta cum primis hoc loco traduntur.

Ac primũ quidem, vt muſtum cũ perſicis bibatur, aut ſanè perſica ſimul cũ muſto exhibeantur. Muſtum namq; calfacit admodum, ebullitionemq; in corpore efficit, ſed perſica ebullitionem hanc, atque calfactionem frigiditate ſua cohibent, & moderantur. Contrà uerò perſicis, cum uehementius refrigerent, meritò adhibetur muſtum, quippe quod frigiditatẽ eorum, ne ventriculo noxam inferant, calore ſuo facilè mitiget, ac temperet. De perſicis ſuprà cap. 7.

SECVNDVM verò, vt vuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potiſſimum, & antiquis nucibus in-

telligendum est: virides etenim, ac humidæ per se salubres censentur. Antiquæ verò & aridæ excellenter siccant adeoque ob oleosam suam qualitatem promptè in corporibus accenduntur. Iure igitur vuarum recemi cum ipsis mandendi veniũt, ut qui exiccationi, atque inflammationi humiditate sua resistant. De nucibus copiosè supra c. 13.

TERTIO deinde versu traditur passulas, siue vuas passas lieni officere. Ipsũ enim cõi ratione dulcium omnium obstruunt, atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta c. 9. in eum modum scriptum reliquit: Vuæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem, & hepati tumentibus non conducunt; thoraci tñ ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, eos. n. lauant, & abstergent, urinamq; cient. Renes nanque multa ad ipsos deriuata humiditate mundantur. Sed de his quoq; suprà cap. 9.

¶ *De ficubus.* *Cap.* XLIII.

SCropha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt.
Iunge papauer ei, confracta foris trahit ossa

Hic quæ ficuum cataplasmatis modo impositarum facultates referuntur: Ac prior quidem, quòd cum aqua, siue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ hu-

humidæq; impoſitæ, ſcrophulas, glandes atque tumores diſcutiant. Per ſcrophulas uerò, quemadmodum doctiſſime a Iano Cornario in c.8.lib.1.Macri ſcribitur, Latinis non recepto adeò uocabulo, ſtrumæ intelliguntur. Vr̃ autẽ ex Græca uoce factum eſſe. Sicut. n. Græci χοιράδας appellant, quas nos ſtrumas dicimus, ſic viſum fuit huic, qui primus ſcrophas appellauit eos glandularum circa collum, ac guttur tumores, Græca uocis etymo exprimere, χοιράδες enim ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ ſunt, hoc eſt, a porcis, ac ſuibus, Vel quod, Auicen.3.4.trac.2.c.9. teſte, ob edacitatem haud raro circa hoc animal reperiantur, uel quod earum figura porcis plurimum adſimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abſceſſus, ut Guidoni Cauliaco placet utcunq; mollis, unicus, mobilis, & ſeparatus a partib. circumiacentibus, in emunctorijs plurũque naſcens. Vulgo **Hagedruſen**, è glandis forma, quã præſeferre uidetur, nomẽ claturam accepit. Lege Io. Tagaultiũ lib.1. inſtituit.chiru.ca.13. Porrò per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi poſſunt. His enim omnibus curandis, ac maturandis ficus in aqua cum momento aceti, ut penetrationẽ earum adiuuet, decoquendæ ſunt, donec molleſcãt: mox liquore per colum transfuſo ficus ipſæ in mortario contun-

dendæ, ac cum eodem rurſus cataplaſma informandum. Cataplaſma autē propriè medicamentum vocatur, ꝙ è plantis viridib. contuſis, vel ijſdem ad mollitudinē vſque in decoctis componitur, id quòd innuitur etiam vulgato verſiculo.

Tunc cataplaſma facis, cùm ſuccum ponis, & herbam.

Poſterior verò facultas. quod cum papauere impoſitæ ſiccus fracta extrahantur oſſa. Quæ ſanè loco erraticum illud papauer intelligendum eſt, quod in aruis paſſim naſcitur, flore rufo, & capite pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scholis, ἐγκαυστὸν, ideſt atramentum librariū ex contritis florum folijs conficere ſolēt. Germanicè, *Klapper oft Koren rooſen.* Dioſcorides. lib. 1. c. 145. de folijs eius priuatim teſtimonium præbet, quòd cum ficubus cataplaſmatis modo impoſita ad extrahendum oſſa fracta conducant. Sed adſcribam ipſius verba Vνάγουσι δὲ ὀστᾶ ὄλυνθοι καὶ ὀστῶν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις, ideſt groſſi cum ſylueſt. papaueris folijs oſſa extrahunt.

Vermiculos veneremque facit, ſed cuilibet obſtat.

Duo hic traduntur effectus ficuum.

PRIMO, nanq; ex largiore ipſarum vſu pediculorum multitudo prouenit: Quod de ijs potiſſimū intelligendum eſt quæ, vt refert Gal. lib. 2. de alimen. facul.

cap. 8.

cap.8. & post hunc. Auic.2.can.cap.283. maturæ prorsus, ac siccæ sunt quandoquidem sanguinem non admodum bonum, sudoremque multum gignunt, deinde verò ad venerem irritant. Excrementitiæ enim sunt, & inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & venereæ roborantur vires. Plura suprà cap 9.

¶ *De mespilis.* *Cap.* XLIIII.

MVltiplicāt mictum, vētrē dant mespila strictum. Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Duæ mespilorum vtilitates hoc loco recensentur: Vna quidem, quod mictum siue urinam multiplicent, atque augeant. Quod certè non primò, & per se, ac propria sui ratione efficiunt, sed ex accidenti. Fæces.n.comprimendo indurant, quo fit, ut uentris humor ad uesicā distribuatur. Quinetiā ratio adsignari potest similis illi, quæ est apud Hippocratē aph. lib. 4. aphor. 83. Mictio noctu plurima facta paruam significat deiectionem. Qm̄, inquit philothæus. multa & magis confer ta distributio facta est in iocinore, & alio deriuata est materia, ideo multæ urinæ fluxerūt, parum autem stercoris: & è conuerso, si multa stercoris deiectio fiat pauca erit urinarum excretio, eadem de

Mespilorum vtilitates duæ

Mictio noctur na.

causa,

causa, nam parua distributio facta est, & ideo ét parum urinæ, multa aũt per stercus deiectio, qm̃ in uentriculo maneat humidum. Altera verò, q̧ ventrem detineant, idq; præstans, maximè qualitatis ratione, quæ inest ipsis acerba admodum & styptica. Ex quo infertur hoc loco, mespila dura placere, quippe quæ ob adstrictionem aluo fluenti in cibo accommodatissimè exhibeantur, sed mollia esse meliora, ut quę magis nutriant, & aluum minus sistant. Illud porrò neminem latere debet, omnibus huiuscemodi parcè vescendum esse, non autem affluenter, ut pyris, persicis, ficubus, vuis, & similibus. Nullo enim ipsorum vt alimento, sed ut medicamento potius indigemus. Quod satis quidem colligitur ex saporis acerbitate, & duritiæ substantiæ, ut quæ extra hoc quòd serò in arbore maturitatẽ consequantur, minus etiam quàm ut edi queant, mollescant. Atq; hac sanè de causa, priusquàm edantur, reponi solent donec emolliantur. Sic enim quàm plurimũ ex acerbitate, & stypticitate amittunt, & in cibo suauiora fiunt.

De Musto. Cap. XLV.

PRouocat vrinam mustum, ciro soluit, & inflat.

Tres hic enumerantur commoditates musti.

PRIMO enim vrinam prouocat. Si quidem fęcibus eius nitrorum quippiam ineſt, ac tergendi facultas, atque eam ob rem ubi in ueſicam deſcenderit: ipſam mordicās ad urinæ profuſionē impellit. Qui tñ uerſus non de quolibet muſto, ſed de eo ſolùm intelligendus eſt, ꝙ fæces habet mordicantes. Eiuſmodi porrò ex Rhenenſibus non pauca reperias. Muſtum.n. cui fæces inſunt craſſe non mordicantes, quemadmodũ ſuprà c.26. oſtendimus, meatos obſepit, atq; obſtruit urinarios, ita ut urina potius ſupprimatur.

Deinde ventrem ſoluit: Viſcera.n. introſa, & falſa fæcis ſuæ qualitate abſtergens ad deiectionem incitat.

TERTIO verò inflat quod quidem propter eam contingit, quàm in corpore excitat ebullitionem. Inde enim flatus proueniunt. Sed de his omnibus ſatis ſuprà cap.26.

¶ *De Ceruiſia, & Aceto. Cap. XLVI.*

CRaſſos humores nutrit ceruiſia, vires
Præſta, & augmentat carnem, generatque cruorem,
Prouocat vrinam, ventrem quoque mollit, & inflat,
Frigidat, & modicum, Sed plus deſiccat acetum.

Fri-

Frigidat, emaceratque melan-
ch.dat, sperna minorat,
Siccos infestat neruos, & pin-
guia siccat.

Duo hoc in loco peragũtur. Primò.n. breuiter octo ceruisiæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem est, q crassos humores in humano corpore generet: idq; maximè si vino comparetur. Porrò iuxta materiæ varietatẽ, vnde cõficitur, aliam in se, atq; aliam recipit, vel incrassandi, uel extenuandi humores rationem. Siquidem ex crassiore substantia crassiores ex tenuiore verò tenuiores humores procreari par est. Secunda, q robur addat. Tertia, quòd carnem augeat.

QVARTA, q bonũ gignat sanguinẽ. Quæ quidẽ tres proprietates potissimũ intelligendæ sunt de ceruisia multæ substantiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis ritè, & pfectè cocta: qualis Erphordiensis cũprimis existit. Ea.n. multum habet substãtiæ boni est succi vberrimum corporibus exhibet alimentum, & vires auget.

QVINTA, quòd urinam prouocet, quæ proprietates claris maximè conuenit ceruisijs, quibus plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embecensis. Ea namque ob lupuli copiam celerrimè penetrat, & urinem prouocat.

SEX-

Sexta, quòd ventrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit. Grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum & boni succi alimentum præbet, sanguinem bonum generat, & in soluenda aluo per se, aut cum butyro Phrysio primum locum sibi vendicat. Minus tñ conuenit illis, quibus caput non admodum firmum est, quippe qui ex ea facilè inebrientur.

Septima, quòd flatibus ventrem distentat; idque maximè præstat Ceruisia cruda, hoc est, malè & imperfectè cocta, quæ certè, præterquàm ꝙ ægrè concoquitur, inflationes etiam & obstructiones gignit, urinamque remoratur: impinguat tamen admodum. In hac classe Coyta Hollandiæ referenda est.

Octaua, ꝙ paululum infrigidet: Eiusmodi censentur cumprimis ceruisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines vulgo vtuntur. Eæ nanque omnes uino collatæ refrigerandi facultatem habere videtur. Vbi sciendum, ceruisiam confici posse ex auena, hordeo, & tritico: sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur temperatura siue qualitas. Quę namque ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat, siccatque in primo abscessu. Quæ ex hordeo simul atque auena, minus alunt, nec inflant, *Ceruisia pręparatio*

neque

neque obstruunt admodum. Quæ vero ex tritico, calidiores existunt, magisque tũ obstruunt, tũ nutriunt. Crassiores ceruisiæ tenuioribus tardius cõcoquuntur, atque in corpus uniuersum distribuunt magis tñ nutriunt. Tenuiores vero contra citò alterãtur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent urinam, & parũ alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Pessima habenda est ceruisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamæpeuce. Ea enim adeo efficitur valida & halituosa, vt parum absit, quin bibentes paulò immoderatius ad insaniam redigantur, maximũ capitis dolorem generat, & neruos lædit. De ceruisia plura supra cap. 17. & 18. Est præterea eruditissimum Ioannis Placotomi de natura & uiribus ceruisiarum opusculum in omnium manibus, unde facilè suppleri queant, quæ hic desiderantur.

Aceti proprietates quinque.

SECVNDO deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem quod exiccet. Secunda, quod refrigeret. De temperatura vel maxima est inter autores controuersia, alijs frigidum, alijs contra calidum adstruentibus. In hoc tamen præcipui consentiunt quod uim habeat refrigerandi magis, quam calfaciendi. Exiccat tertio gradu, estq; ualde tenuium partium crassos

&

& glutinoſes humores attenuat, atque incidit, humorumq́ue putrefactioni vel maximè reſiſtit. Eamque ob rem medici peſte graſſante cum in cibo, tum in potu aceti uſum mirificè cōmendant. Hinc ſane. 3.1. doct. 5. cap. 1. Auicen. inter alia ſic ferme de eo ſcribit: Aceto p̃terea peſtis tpe uti in cibo atq; potu nocumenti ipſius ſecuritatē p̄ſtat. Tertia, q̄ emaciet, hoc eſt, macrum reddat: Vehementer.n. attenuat, incidit, ac deſiccat, & excellentius ſi, vt 3.1.do.4.c.5. Aui. tradit, ieiuno vſurpet̃ ſtomacho. Aſſiduus tñ atque immoderatior eius vſus plurima omnino adfert incommoda. viſum namque debilitat, pectus ac pulmonem offendit, & tuſſes cōmouet. Hepati quoq; inimicū eſt: Siq̄dē, vt Tra.3. ad Soltanum Babyloniȩ Rabbi Moſes autor eſt ipſum radit, ſanguinemq́; eius dealbat. Stomacho præterea, iuncturis, & neruoſis oĩbus mali nonnihil immoderatiore vſu ingenerat articulareſq́; dolores, tremores, & paralyſin excitat. Proinde qui frigido ſunt & ſicco temperamento, quiq; inualidum pectus, pulmonem, hepar, ſtomachum, & ineruos habent, ab aceto abſtineant, aut modice ſaltem eo utantur.

QVARTA, quod generet melancholiam. Frigiditate enim ſua & ſiccitate ipſum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandã fęcem melancholicã opportunum

tunum reddit, quæ deinceps facilè in ve ram melãcholiam vertitur Hippocrates lib. 3. de vict. rat. in mor. acut. apho. 38.

QVINTA, qđ Veneris appetentiam rescindat & semẽ imminuat, Nimium. n. attenuat, incidit, exiccat, & refrigerat. Cibariorũ tñ appetentiã suscitat. Harũ facultatũ lib. 3. ad Almansorẽ. c. 17. Rhazes ét meminit. Acetum, inquiens, frigidum est & siccum, maciem efficit, virtute destrui, sperma minuit, bilemq́ue corroborat nigram, flauam uero demolitur, sanguinemq́ue debilitat, & cibos quibus admiscetur, attenuatque incidit.

VLTIMO tandem versu tria comprehendunẽ. Ac primum quidem, qđ macris noceat. Cùm. n. acetum excellenter attenuet, incidat atq; desiccet, ex necessitate ét maciẽ auget. Quippe similibus, vt Galen. lib. 2. c. 10. de sanit. tuen. testatur, quamlibet excessum augescere par est, contrarijs verò remitti autem minui.

SECVNDVM, quòd noceat neruis; Exangues enim sunt, & cum tenuè sit, valde eos penetrat. Plura de hoc suprà cap. 17. in acida ceruisia.

TERTIVM, quòd immodicè pinguia corpora emaciet: atq; eius quidem ratio iã reddita est. De aceto plura Diosc. lib. 5. c. 17. Galen. lib. 1. de simpl. med. facul. c. 19. & deinceps & lib. 8. eiusdem operis cap. 82. & Simeon Sethi in Syntag.

¶ De

¶ *De rapis.* *Cap. XLVII.*

RApa iuuat ſtomachum, nouit producere ventum,
Prouocat vrinam, præſtatque in dente ruinam.
Si male cocta datur, tibi torſio ſic generatur.

Hic tria cũ primis raporũ recenſentur commoda. Ad primũ quidẽ ꝙ ſtomachũ iuuent. Secundum, ꝙ flatus gignant. Tertium, quòd vrinam prouocent. Quę ſanè omnia de ijs intelligi debent, quæ bellè, & pręcipuè cum pinguibus carnibus percoquuntur. Ea. n. iucundiora ac gratiora ſtomacho fiunt, ſatis tum nutriunt, tum impinguãt, ſed humentem ac fluxam carnem creant, ſlatus & genitale ſemen generant, Veneremq́ue ſtimulant, vrinam prouocãt, fauces leniunt, atq; thoracem, ac viſum præterea, vt Auenzoar & Auerrhoes teſtantur, peculiari quapiam proprietate roborant. Fertur etiam quòd fibræ illorum, ſiue caudæ, aluum fortiter moueant. Atque hinc ſanè vulgati excogitati ſunt verſiculi. Raporum cõmoda, & incõmoda.

Radix rapa bona eſt, comedẽti dat tria dona.
Viſum clarificat, ventrem mollit, bene bõbit.

SECVNDO deinde loco duo eorundem referunt incommoda. Nã & dentes

lædunt, & torsiones sine tormina in ventre suscitant. Atq; his quidem malis cruda maxime obnoxia sunt. Primum. n. non ægrè modo dentibus franguntur, verumetiam minus iusto in ventriculo conficiũtur: quo fit, vt & ipsa corrumpantur: & fętidos pręterea halitus dentibus suggerãt, acciditque duplici ita nomine dentes offendi, commanducatione nimirum & halitu. Deinde vero ad istum modum liberalius ingesta, concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis stomachoque noxia. Nonnunquam autem & ventrem mordicant. Quorum posterius etiam vulgato nobis indicatur versiculo.

Ventum sæpe rapis, si tu vis viuere rapis,

Crebrior raporum vsus crassum humorem generat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem nec sistunt, nec mouent. Inter radices tamen omnes, quæ quidem edendo sunt, rapa corporis nutritioni vel maximè conueniunt, idque ex saporis iucunditate facilè deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, vt amara, & quæ linguam contrahunt, minus: dulcia vero magis alant. Rapa autem cum alijs radicibus dulciora sint minusque linguam contrahant, maius etiam alijs præstare alimentum, magisque victus salubris rationi conuenire, consentaneum est. Sanguinem tamen crassiorem & melancholicum gene-

ne-

nerant, cum minus iusto in ventriculo, ob concoctoriȩ facultatis imbecellitatem conficiuntur. Concoctionem autē diuturniorem postulant, eaq́ue sunt laudatissima, quæ, primæ ebullitionis aqua segregata & abiecta, bis per coquuntur. Cruda, ob prȩdictas paulò ante causas, nullo modo edenda sunt. Cymæ raporum decoctæ manduntur, & vrinã cient. Rapum muria conditũ, vel cum aceto & sale sumptum, minus quidem alimenti sufficit, sed multò magis appetentiam recreat. Huius semen trium & magna copia haustũ, Venerem suscitat. Fertur, quòd si quis hoc ipsum semen cum calamintha & Lemnia terra commixtum sumat eo die neque veneno, neque morsu venenati animalis lȩdi. Appensum inguinum morbis peculiari quapiam proprietate medetur. Plura Dioscorides lib. 2. c. 104. Plinius lib. 18. c. 13. Gal. lib. 2. de alimen. facul. c. 62. & li. 6. de simp. med. facul. c. 98. & Simeon Sethi in syntagmate.

De animalium visceribus. Cap. XLVIII.

Egeritur tarde cor, concoquitur quoque dure.
Sic quoque ventriculus, tamen, exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicinæ.

Con-

Concoctu facilis pulmo est cito labitur ipse.

Et melius cerebrũ gallinæ, quã reliquorum

Agitur hoc loco de natura & facultate viscerum, quæ homines cibi causa ex animalibus seccant, Recensentur autem numero quinque. Quorum *Primum*] quidem est, Cor tarde tum concoqui, tum per intestina descendere. Caro enim eius dura est cui, vt ægrè concoquatur, & tardissimè descendat, natura comparatum est: testis Gal. lib. 3. de alimen. facu. c. 11. Cor, inquiens, substantia quidem carnis est fibrosa ac dura, idemque ad coquendum est difficilè, & tardè permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam, vt ibidem testatur Galenus, omnium animalium iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile tardeque permeat. Renes itidem praui admodum sunt succi & concoctu difficiles. Galenus ibidem cap. 5. *Secundum*] est stomachum quoque ægrè concoqui & lentè transire. Est enim membrum cartilaginosum ac nerueum neque facile in bonum sanguinem mutari potest. Cartilaginosa enim dura sunt, nerueæ vero animalium particulæ succum absolute pituitosum gignunt. Oribasio lib. 4. Synop. ad Eustachium filium cap. 7. teste. Gal. lib. 3. de alimen. facul.

Cor.

Stomachus.

cap. 12. in hunc ferè modũ de eo ſcriptũ
reliqt: Durior carnia. eſt ſtomachus, ob
id ét ſi ritè conficiatur ſuccũ tñ gignet
nõ planè ſanguineũ: neq; inculpatũ, ſed
frigidiorẽ, ac crudiorẽ. Proinde multum
temporis reqrit, priuſquã ſatis confici &
in ꝓbũ ſanguinẽ mutari queat. In extre
mis tñ partibus, nempe in fundo & orifi-
cio, facilius conficitur, vt in quibus pin-
guior ſit, & carniũ naturæ propinquior.
[*Tertium*]eſt, Linguã boni eſſe alimenti Lingua
idq; maximè Auic. lib. 2 Cano. c. 145. te
ſte, circa radicem. Illic. n. ſuauiſſima eſt,
facile cõcoquitur, & ꝓbũ corpori alimẽ-
tum pſtat, quũ fungoſa alioq; laxave ſit
& reſpectu ſolidioris carnis, parũ alimen
ti habeat. Inter oẽs tñ porcellinæ potiſſi
mæ ſunt, vt q̃ ablata circũcingente pelli-
cula a ſtructoribus ac prægustatoribus
principiũ carni æqparentur aprugnę. Bo
uillę ob exuperantẽ humiditatẽ parũ in
victus ſalubris rõne cõmendant. Quam
obrem ipſis eſuri obſonatricis artis peri-
ti, caryophylla inferere ſolẽt, priuſquam
aſſentur, ſic illarũ humiditas contempe-
retur, edendoq; accommodatiores fiunt.
[*Quartum*] eſt, pulmonem facilè & con- Pulmo.
coqui, & per inteſtina deſcendere, mol-
lis enim admodum eſt & rarus. Paulus
lib. 1. cap 85. hæc ſic tradit; Pulmo faci-
lius quidem, vt pote fungoſus, concoqui-
tur, ſed leuiorem cibum præbet, pituitę
O gene-

generandæ efficax. Agninus uero pul-
mo, licet pro alimento minus conueniat,
medicamenti tñ vim possidet. Impositus
enim, ut auctor est Dioscorides lib. 2. ca.
37. & Galenus lib. 11. de simp. med. facul.
cap. 8. attritus a calceamentis contractos
ab inflãmatione tuetur & sanat. Idẽ tra-
dit Auicen. 2. Can. cap. 568. *Quintum* e
Cerebrum. gallinæ, cerebrum oĩum esse præstantissi-
mum. Vbi sciendum in primis, cerebrum
esse pituitosum, crassi, vitiosiq; succi. L
tè transit, concoctionis aduersatur, sto-
machum lædit, & nauseam excitat: ideo
rectè uulgo ad corrigendam frigiditat
& humiditatẽ, cum sale, & puluere zin-
giberis, aut piperis condiri solet: Suillum
nature inimicum est. Ouillum vero, vitu-
linum, leporinum, cuniculinumve cum
sale ac calidis specirebus mandi, cõcedit.
Inter oĩ tñ cerebrum gallinæ facile pri-
mam laudem obtinet. Abundè. n. nutrit
genitali semini adijcit, & cerebri substan-
tiã auget, unde & his, qui tardiori leuio-
riq; ingenio ac mente sunt, prodesse di-
Dioscoridi lib. 2. c. 43. sanguinẽ a cerebri
membrana profluentẽ sistit. Quod Aui.
lib. 2. Can. c. 129. & 296. ad fluxũ sangui-
nis nariũ transtulit, nempe qui membra-
næ cerebri vitio contractus sit. Cerebrũ
inquit, gallinæ, prohibet fluxum sangui-
nis narium, accidentem ex velaminibus
cerebri. Plura de hoc supra c. 9.

¶ De

¶ *De semine fœniculi.* *Cap. XLIX.*

SEmen fœniculi pellit spiracula culi.

Hoc in loco traditur, semen fœniculi quod marafron Græcè dr̃, flatus dissipare atque expellere, idq; maximè ratione caliditatis: Nam, vt lib. de simp. med. fa. c. 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter excalfacit, vt ex tertio ordine ex calfacientium censeri promereatur de siccat vero non æquè, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit proinde lac procreat, quod si admodum desiccaret, non sane efficeret. Suffusis ét ratione auxiliatur: vrinas mensesq; ciet. Ex esu præterea seminis fœniculi manãt & alia quędam commoda. In febribus enim nauseam, & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachũ purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum uirulentorum uermium ictus sanat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morsibus canum medẽtur. Quæ quidem oĩa a nonnullis, memoriæ prospiciendæ gratia, hisce uersib. inclusa sunt. Fœniculum.

Bis duo dat marathrum, febres fugat, atque venenum.
Et purgat stomachum, lumen quoque reddit acutum.

Trãscripta aũt ea sunt partim ex Dioscoridis lib. 3. c. 67. partim vero ex Aui-

cen.li.2.Can.c.281. Quo ſanè loco inter alia refert Auicen. ĕt Democ. existimaſſe, ſerpentes, & vermes venenatos recentis fœniculi ſemine paſtos ſenectam exuere, oculorumq́; aciem ſucco eius reficere, veris initio, ubi laterbris relictis in apricum prodiderint. Vnde intellectum eſt, hoïum quoq; caliginem præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicãder ſub exordiũ Theriacon, Pli. li. 8. c. 17. & lib. 19. c. 9. & lib. 20. c. 23. Macer lib. 1. cap. 16. & Meſues c. 1. de ægritudinib. oculorũ. At tamen cum concoctioni aliquantulũ renitatur, & exiguũ, prauiq; ſucci alimentum corporib. exhibeat, non ut alimento, ſed ut medicamento potius fęniculo vtendũ eſt. Proinde alijs interim cibis ipſum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quẽadmodũ. n. petroſellinum nõnunq̃ cũ lactucis, ut earũ humiditas & frigiditas contemperent̃, ſic ĕt cum cucurbitis interdum, aut rapis, ut prauitas eorũ minuatur, fęniculum decoquere ſimul & mandere cõſueuimus.

¶ *De Aniſo. Cap. L.*

EMendat viſum, ſtomachum confortat Aniſum. (ris.
Copia dulcoris aniſi ſit melio-

Duæ hic referuntur vtilitates aniſi.

Aniſi vtilitates. PRIMO namq́; viſum emendat, & maximè quidem foris impoſitum. Atq; hinc

ſanè

ſanè apud Plinium lib. 20. c. 17. naturalis hiſt. Epiphoris oculorum è uino radicem eius tuſam ab Iolla īponi ſolitā legimus. Ipſum cū croco pari mō, & uino, & per ſe tritū cū polenta ad magnas fluxiones, extrahendaq́;, ſi qua in oculos inciderint.

Secūdo deinde loco ſtomachum roborare dr̄, q̄ profectò de ſemine eius potiſſimū intelligendum eſt. Illud nāq; vt lib. 6. de ſimpl. med. fac. c. 44. Galen. adſerit, maxime utile eſt acre, & ſubamarum, ut prope ad urentium accedat caliditatem. Eſt aūt & in ſiccando tertij ordinis, ſicut & in calfaciendo. Stomachum igitur calfacit, & qui in ipſo ſunt, humores craſſos, ac frigidos, lentoſq́; attenuat, incidit, liquidoſq́;, & expulſioni accommodos reddit. Inflationes quoq;, quæ ab ijſdē proficiſcuntur, diſcuti. Atque hinc adeò fit, ut ſtomachus tn̄ repurgetur, tū exiccetur, & onere, quo grauatus fuit, depoſito, roboretur. Quinét uiſui eadē rōnē cōferre exiſtimandū eſt, q̄ppe cui nihil æquè noceat, atq; ſtomachi impuritas. Hinc. n. impuri, fœtidi, & turbulenti fumi ad oculos ſublati noxā ſpiritib. uiſiuis inuehūt. Melius ad hoc ſemper recēs, plenū, nō furfuroſum, dulcedine, & odore pſtans. Pręter has utilitates, & aliæ q̄ plurimæ a Dioſcoride lib. 3. ca. 56. Plinio loco paulo ante citato, Serapione c. 242. & Auic. li. 2. Cen. c. 1. recenſentur. Oris enim halitum

iucundiorem facit, doloris leuamentum præstat, vrinè ciet, discutiendi vim habet aquam quæ subijt cutem dissipat, potũ sitim ex salsis humorib. contractam extinguit, animaliũ venenis aduersatur, valet ad inflationes. Aluum, & alba fœminarum profluuia tostum sistit, lac ad mammas elicit, Venerem stimulat. Dyspnęas a pituita profectas totum purgat, cum melle sumptum melius. Vetustis, & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodest. Iecoris, lienis, renum, vteri, ac reliquorum etiam viscerum obstructiones tollit. Vias enim ab humoribus crassis, frigidis, ac lentis præclusas, & obsessas aperit. Atque ob id febribus, quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat, suffitum naribus cum rosaceo tritum instillatumq; fractis auribus medetur.

¶ *De spodio. Cap. LI.*

SI cruor emanat, Spodium sumptum cito sanat.

Spodiũ Spodium sanguinis profluuia hic sistere traditur: quod de spodio ab Arabibus nobis descripto potissimum intelligendũ venit. Hoc, vt ex Auicen. 2. Can. ca. 617. colligitur, non est nisi radices cannarum arundinumve adustæ. Quare cum eo, qđ Græci antispodio appellant, conuenire videtur. Officinæ platearij nixæ testimonio pro spodio tam Græcorum, quàm

Ara-

Arabũ, ossibus vstis utuntur, quæ elephã is esse putant, quum uerisimilius sit bo uis, uel alterius esse animantis ossa. Quo circa cùm uerum, & Græcorum Spodiũ, quod Tutiæ uocatæ species est, habeat, ex Officinis prorsus hæc combusta, ossa proscribantur, eiusq; in Græcorum com positionibus usus sit, in Arabũ uero com positionib. cãnarum Indiæ spodio, aut si illud haberi nõ possit, radicib. cannarum nostrarũ adustis utendum erit. Græcorũ spodium solum admouetur: Arabum ue- ro etiam sumitur, & deuoratur. Hoc ip- sum itaq; sanguinem vndecũq; ẽt manan tẽ hic sistere traditur, & maximè quidẽ, quod frigidum sit, & siccum, ualideq; ad stringat, aut certè, q̃d sumptum, siue ad- motũ peculiari quadam proprietate he- par intemperie, uel naturali, uel quoquo- modo aduentitia calidius, moretur, ac ro boret. Hoc aũt viscere (quod principium ac fons sanguificationis est) roborato, san guis ab eodem melius etiã retinetur. Pul uis igitur eius cũ stillatitijs liquorib. ro- sarum, & plantaginis in nares iniectus aimorragian earundem curat. Idem cum succo plantaginis contra aimoptusin, & dysenteriam efficaciter sumitur. Quin & aliæ q̃ plurimæ ab autoribus spodio at- tribuunt dotes. Siquidem cor quoq; pro prietate quadam corroborat, & spiritus claros, ac solidos efficit, qua ꝓpter exhila

rat ẽt, atq; lætificat potũ, aut appositum calidæ cardiacæ, & cõtractę ab effusione flauæ bilis ad os ventriculi syncope, calidoq́; cordis tremori auxiliatur: adiuuante. s. talem ipsius actioné facultate ad strictiora, & maximè quidem in tẽperaturis calidis. In frigidis verò cum croco temperatum eadem præstat. Febrib. confert acutis, sitim sedat, & immodico cholerico alui profluuio, atq; vomitui subuenit. Pustulis quoq;, quæ in ore, & lingua erumpunt, prodest. Feruoré furoremq́; flauæ bilis cõpescit, ventriculum roborat, ardori eius, atq; imbecillitati proficit, flauęq́; ad ipsum bilis inhibet effusioné. Contra melancholiã ex sollicitudine, timoré de præteritis terrorem de futuris, & quaslibet animi perturbationes efficax est. Vtiliter calidis oculorum abscessib. illinitur. Plura Rhazes lib. 3. ad Alm. c. 36. Auic. loco citato, & trac. 2. de virib. cordis, c. 3. Auerrhoes li. 5. collec. c. 56. Serap. c. 123. & Leonhartus Fuchsius lib. 1. c. 17. de cõpositione medic. Porrò autem quemadmodum spodium peculiari hepatis roborandi facultate præditum est, & ita & aliæ nonnullæ medicinæ alijs singularib. quibusdam membris roborandis accõmodatæ sunt, veluti malis cordi, morbus cerebro, & glycyrrhiza pulmoni, capparis lieni, & galanga stomacho, id q̃d vulgatis etiam hisce versiculis comprobatur:

Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoque moscho,
Pulmo liquiritia splen, capp stomachusque galanga.

ANNOTATIVNCVLA.

Hepar priorem syllabam longã habet. Est enim Græcum ἧπαρ, quare contra naturam hic breuis posita est.

¶ Sale. Cap LII.

VAs condimenti præponi debet edenti.
Sal virus refugat, recte insipidumq; saporat.
Non sapit esca probe, quæ datur absq; sale.
Vruntres salsæ visum, semenq; minorant.
Et generant scabiem, pruritũ, siue vigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis in generale tradit præceptũ, nemini hactenus, humaniori saltẽ, atq; ciuiliori non obseruatum. nempe vt vas condimenti, hoc est salinum primùm in mensa apponatur: idq; adeò vulgatum vbiq; est, vt hisce etiam versiculis decantetur.

Sal primò poni debet, primòque reponi,
Non bene mensa tibi ponitur absq; sale.

Duo deinde salis recensentur com-

moda: Ac primũ quidem, q̃ venenis resi stat. Cuius duplex adsignari potest ratio. Vel q̃ sal vim habeat vehementer siccã, & adstringentem, atq; ob id quicquid in corporib. humidũ est, id oẽ depascat, reliquum adstrictione leniter contrahat, eiusq; rei testis est Gal. lib. 11. de simpl. med. fac. c. 50. sic inquiens: Nam sal quicquid incorporibus humidum inest, id quodãmodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahit, ac ꝑinde ẽt conditura sua carnes seruat, & a putredine tuetur, Vel quod sal non solum humores è corpore ducendos liquet, incidat, tenuet, purget, & exiccet, sed poros ẽt per quos veneni vis in interiora corporis irruere solet, & denset, ac cõstringat, adeoq; penetrationem eius intercipiat, & excludat. Secundum verò, q̃ cibos condiat, i. sapidiores reddat. Nulla siquidem cibaria citra salis commistionem sapere, quotidiano discimus experimento. Tertio demùm loco salis, siue per salsorum eduliorum, quatuor enumerantur nocumenta. Quorum primum quidẽ est, vt vsu pſertim immoderatiore vrant, hoc est, corrumpant, aut hebetem certè, ac debiliorem reddant visum. Cuius itidem duplex adsignari potest ratio, vel q̃ oculi, vt suprà c. 2. ex Aristotele ostendimus, sint de natura aquæ. Res verò persalsæ humidã ipsorum substantiam exiccent

Salis siue cibariorum nimis salsorũ nocumenta.

rent, & consumant, adeoq; hebetudinem ob id vsui adferant. Vel ꝙ a cibarijs persalsis in uentriculo existentibus, mordaces admodum, atq; acres resoluantur fumi, qui ad oculos sublati ipsos acrimonia sua rodantur, ac rubefaciant. Atque hinc sanè eos, qui salem excoquunt, rubros ferè oculos habere conspicimus. Secũdum, ꝙ Veneris appetentiam compescant. Nã cùm oẽs corporis exiccent, & consumant humores, speram quoque necessario exhauriunt, ac minuũ. Tertium, ꝙ scabiem generent. Acrem enim, ac mordacẽ procreãt succum, sanguinemq́; adurũt, atq; hinc profectò scabies incidere consueuit. Quartum, ꝙ pruritum ẽt excitent: mordacia enim, ac prurituosa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes ẽt meminit. lib. 3. ad Alman. c. 17. Sal, inquit, sanguinem eorũ, qui multã ex ipso sumunt quantitatẽ, adurit: visum quoque debilitat, atq; sperma minuit: pruritum generat, & scabiem. Ad hæc, serpiginem nõnunq̃ & impetiginem, morpheamq́ue ac lepram progignit ijs, quorum corpora ad patiendũ sunt parata. Quin urinarios etiam meatus, vsu ꝓsertim immoderato, ac frequentiore excoriat. Modicè tñ salsa, profligato fastidio appetentiam reuocant. Fertur præterea, quod si sal cum aceto, & succo rutæ permistus, pedũ plantis diligenter infricetur, non noxam tãtũ

ex vini crapula contractum curet, sed ijs etiam, qui cibos auersantur Græci ἀποσιτίαν appellant, auiditatem restituat. Plura de Sale Dioscorides lib.5.c.58. Galen. lib.9.c.30.& lib.11.c.50.de simpl.medic. fac. Simeon Sethi in Syntag. Auic.2.Cano.c.624.& Mesues lib.2.sec.2.ca.16.de medic.simp.purgantibus.

¶ *De saporibus, ac eorum qualitatibus.*
Cap. LIII.

HI feruore vigent tres, salsus, amarus acutus.
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque.
Vnctus, & insipidus, dulcis dāt temperamentum.

Sapores octo. Hic igitur de saporibus, siue qualitatibus gustatorijs, Vbi sciendum imprimis, Saporem accipi pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Species autem eius aliter ab alijs numerari solent. Gal.lib.1.de simp. medic.facult. cap.38. non facilè numero compreheñsibiles esse tradit, a Theophrasto lib.6.de causis plãtarum c.1.& 4.eius octo recensentur differentiæ, exẽpli gratia, dulcis, pinguis, austerus, acerb. acris, salsus, amarus, & acidus. Quibus nonum quicq; nõnulli adijciẽdũ putarũt, nempe insipidum, quem ἄποιον Græci vocant, quod exiceoẽm sit insignem tũ caliditate, tum fri-

frigiditatem, mediam quoad fieri queat constitutionem obtinens, qualem præbet sensum aqua planè oĩs qualitatis vacua. Ex quibus tres calfacere hoc loco tradun tur, nimirũ salsus, amarus, & acris. Sed in his non parua est maioris minorisque ra tio. Siquidem Acre, vt Auic. 2. Can. Tra-cta. 1. c. 3. confirmat, est calidius, hinc amarum, deinde salsum, qm̃ acre maioré vim habet resoluendi, incidendi, abstergendi, quàm amarum: Salsum verò est ve lut amarum, frigida, aliqua humiditate retusum, hebetatumq;. Secundo deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi. Acidus videlicet, austerus, & acerbos. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus, deinde acidus. Quod sanè perspicuum euadit in omnibus fructibus, qui dulcescunt. Principio enim acerbi sũt vehementis infrigidationis processu dein de temporis cum per solarem calorem ali quo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur, qua sensim deposita, aciditatem acquirunt, sicut ὄμφακες hinc dulcedinem tandem adiciscunt, Acidum verò quamuis acerbo minus sit frigidum, tñ ob subtilitatem, & penetrationem suam eò in pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autem, & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc mihi linguã præter extimam eius superficié contrahit: illud verò non modo extimam

mam superficiē, verumetiā interiora eius contrahit, atq; exasperat. Postremò verò tres dicunt tēperati. i. mediæ qualitatis, ita vt corpus, neq; refrigerent excellenter, neq; calfaciant: nēpe dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce. n. licet calidū sit. in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt lib. 3. ad Almans. c. 1. Rhazæ visum est. Porro suæ cuique, ac propriæ saporis adsignantur facultates.

Dulcia Dulcia. n. concoquuntur, emolliunt, rarefaciunt, laxant, plurimumq; corporib. exhibent alimenti, & impinguant. Cū. n. naturæ sanguinis nostri, & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit, ac voluptate, ac dilatatione afficit, eis fruēs non læditur, non exulcerat ab eis, nec refugit ea, vt amara seu acria. Ac sanè quicquid nutrit, ex gñe dulcium esse oportet. Nā dulcia vngunt, implent, & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: q. a cū sint valdè calida & aerea, citò in igneā naturā transeunt, vt mel & saccharū, celerrimè vertūtur in rubrā bilem. Quare auidius vsi saccharo sępè periculose inflāmantur. Ad hęc, dulces cibi intēperantius edunt; humorisq; copiā generant, q̃ sequuntur, interdū, vel putrefactiones, vel obstructiones, & abscessus hepatis, atq; lienis, & maxime qui dem cū hæc uiscera ad patiendum accōmodata fuerint. Stomachum quoque re-

laxant admodum, & aluum cient, Pectori tamen conferunt, & pulmoni, genitaleque ſemen augent.

Amara meatus perpurgãt, abſtergunt, extenuat, humorũ craſſitiem incidunt, & linguam mordet ſuntq; in natura terreſtri, craſſa, in qua excedunt calor, & ſiccitas, vt in bile Nitro, Marrubeo, abſynthio. immodico vſu ſanguinem citò adurũt, & corrũpunt, bilemq; augent rubrã.

Acerba, Græcis ϛρυφνὰ appellata recentiores pontica pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt, & introrſum pellunt, ideoque conſtipandi, denſandi, & adſtringendi vim habent. Suntq; in natura terreſtri, craſſa, frigida, & ſicca. Ideò enim acerbus ſapor dicitur eſſe tardior, quàm acidus, quia acidus eſt in natura tenuiora minus terreſtri. Acerba ſunt, vt fructus glandium, pyra ſylueſtria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam poſtquam maturuerunt, fit mixtus ſapor ex acerbo, & dulci, ſicut nucum ex acerbo, & pingui. Sunt ϛρυφνὰ, & fructus, qui vulgo Ribes dicuntur, Germanicè, *Aclbeſikeni.* Item caſtaneæ, corna, & poma Cinosbati, vulgo *Hainboten.*

Auſtera, Græcis αὐϛηρὰ medicis etiã Aſtori temporis συπτικὰ a verbo Græco αϛύρω dicta, contrahunt, conſtringunt,

gunt, densant, incrassant, & infrigidant. Sunt n. in natura terrestri, crassa, frigida, & sicca, sed plus habent caloris, & humiditatis, quã habent acerba. Frequentiore in cibis, ac immoderatiore vsu humores abundè extenuant, inueniuntq;, eoq; sanguinẽ gignunt melancholicum, & corpus reddunt gracile. Ventriculum tñ, quẽadmodum Galenus idipsum in lib. de cibis boni, & mali succi c. 17. attestatur, corroborant. Oĩa, inquit, quæ egregiè austera sunt, laxũ stomachum, ac ventrẽ firmãt, ac tum præcipuè, cum calida intemperie affecti sunt. Hac. n. de causa, atq; ẽt ad alui fluxiones sistendas, austeris vtimur nimis. Iuuant. n. ventriculum natura siccita-
Salsa. te, & aliquantulum adstringunt. Pinguia siue oleosa, q̃ Græcis λιπαρὰ, & vulgo vnctuosa nominantur, dulcib. vicina sunt aqueæ, & aereæ substantiæ, leniunt, emolliunt, & lubricant, laxant, cõcoquunt, maturant, & humectant, sine manifesta tamen calfactione. Hæc si sint mediocria optimè nutriunt. Sed immodicè pinguia supernatũ, abominabilia sunt, & nauseabunda, ventriculum resupinã, concoctionẽ impediunt, flatus, & obstructiones generant. Ad hæc cibi quoq; ante q̃ edẽdo naturæ satisfactũ sit, sacietatẽ adferunt. Quod Galeni testimonio confirmatur, q lib. 3. de ali. fac. ca. 26. ita scriptũ reliquit. Pinguia, & lenta cibaria, statim vt sum-
pta

a fuerint, celeriter implent, & appeten-
am euertũt. Præterea, qđ maius est, cõ
uribus deinceps diebus ipsorum esum
on sustinemus. Febricitantibus, ac ijs ẽt
hibus stomachus, atque hepar calidiora
nt, nõ æquè vt alijs cõferunt: ipsis.n. fa
lè accendunt, & in flauã bile trãseunt.
eliquis vero phlegmatis generant co-
ã. somnolentiã, pariunt, rationalemque
entis partem reddunt hebetiorem. Car
ium tamen, atq; olerum coꝯturæ non
ediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis arymea, & vulgo acuta non solũ mordent, ac rodunt linguã, sed etiam penetrant, vrunt, vulcerant, ape-
unt, flatus dissipant, tenuant, incidunt,
eparant, resoluunt, è lõginquo attrahũt,
untq; in natura tenui, in qua excedunt
aliditas, & siccitas, & superant calore res
maras: Vnde calorem augent, & corpus
elociter inflammant, ac sanguinem adu
unt ipsumq; in bilem prius rubram, de-
nde in nigram conuertunt, siccant etiam
maciantque, ac sitim faciunt. Acria au-
em sunt ut piper, zingiber, allium, cepa,
alx, & granum Gnidum, quod *Keller halsz* Germanicè uocamus. Acria.

Salsa, Græcis almura, incidunt, ter-
gent, tenuant, liquant, mordent, con-
diendo seruant, & putredine uindicant,
conturbant, subuertunt uentriculum,
& ad uomitum impellunt, desiccant, Pingu-ia.

citra

citra apertam, aut caliditatẽ, aut frigiditatem, sitim exiccant, exasperant, radendo expurgant, & aperiunt Plura supra c.52.

Acida. Acida, Græcis ozea, vulgo acetosa mordendo constringunt, & refrigerant penetrant, incidunt, extenuant, diuidunt, tergent, farctu liberant, perpugnant citra ex calfactionem. Suntq; in natura tenui frigida, & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ sunt tm̃ acida sunt præcipuè frigida, vt ozalis, quæ vulgo acetosa, & Germanicè *Suer amper* nominatur, quæ hæc purè hunc saporem habet. Est & species mali punici uerè acida. Alia quędam sunt mixtę qualitatis, vt acetũ, quod est subacre: quia etsi frigidum est, tamen retinet obscurum calorem ex uini corruptione: inde fit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cum.n.exhalant aereæ partes, & reliquemanent terreæ, dilutæ aquosa tenui parte, fit Acetum sua natura frigidum. Acida sanguinis, atq; rubræ bilis feruorem compescunt, &, vt libro 4. Synops. ad Eustachium filium c.29. Oribasius atte statur, cùm in uentriculo succum crassum inueniunt, eundem incidendo aluum subducunt, & ob eam causam fœces liquefaciunt. At si purum uentriculum inueniant, eum magis supprimunt. Corpus infrigant, ac deficcant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant. Neruis etiam, ac neruosis omnibus

ibus nocent, Appetentiam tñ cient: qa
umores vitiosos in orificio collectos di-
idunt, & pellunt, & mordicatione non
rente irritant ventriculum. Ex insipidis
uædã magis nutriũt, nẽpe quæ propius
d æqualitatẽ accedunt, quædã vero me-
iocriter calfaciunt, aut refrigerant. Quę
nè si multa etiam humiditate prædita
ierint humectantium, sin vero siccitas
a eis exuperet, exiccantiũ ordini adscri-
enda veniũt de his oĩb. plura Gal. in li.
e simp. med. fac. ꝑsertim lib. 5. c. 25. Pau
us lib. 7. c. 1. Aetius lib. 1. c. 1. Rhazes li.
. ad Alman. cap. 1. Serapion sermo 2. de
emp. simp. Auicenna lib. 2. Can. tract. 1.
. 3. Mesues lib. 1. Theoremate 1.

¶ *De vippa. Cap. LIIII.*

BIs duo Vippa facit, mundat dentes, dat acutum.
Visum: quod minus est implet, minuit quod abundat.

Hic quatuor recẽsentur cõmoda Vippæ. Primò dentes mundat. Panis. n. vino imbutus diutius circa dẽtes morat̃, atque eam ob causam materiam facilius etiã feculentã materiam ipsis obhærentem absterget, & consumit, q̃ vinũ ꝑ se sumptũ. Deinde visum acuit. Malos enim fumos, qui è ventriculo cerebrum petunt, suaque permistione spiritus visiuos obscurant, reprimit: adeoque materias prauas

Vippa.

sto-

ſtomacho inhærentes concoquit, incidit, & deorſum pellit. Tertiò cruda concoquit, quia os uentriculi leni quadam adſtrictione claudens concoctoriam facultatem roborat, plurimumq; alimenti corporibus exhibet. Quartò uerò uitioſorum humorum multitudinem minuit. Eos.n. concoquit, incidit, exiccat, & deorſum expellit, idq; maximè, ſi panis affatus prius aut ſuper prunis exiccatus fuerit. Quin eodem etiam modo ſuperfluè concocta ad συμμετρίας reuocat. Porrò Vippa Germanice dicitur, *een Vrynſoppe*, Gallice, *une Soupe au uin*. De ea Hermolaus Barbarus ca. 95. lib. 5. corolarij in Dioſc. ita ſcribit: Erat ueteribus iëtaculum, buccea ex uino, quod genus Barbari, a uino & pane uippam uocans. De quib. Athenæus lib. 1. Deipſophiſt. ὧν ſic ait, pro non embroma, o imeis acratiſmon calounmen dia tò en acato brecheio caì profieſthai pſomous, ideſt matutinum eduliũ ſiue ientaculum, quod nos ἀκρατισμὸν uocamus, propterea quòd panis buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutar. in Sym.

¶ *De diæta. Cap LV.*

OMnibus adſuetam iubeo ſeruare diætam
Quod ſic eſſe probo, ni ſit mutare neceſſe.

Hip-

Hippocrates testis, quoniam se
quitur mala pestis
Fortior hæc mera est medicinæ,
certa diæta,
Quam si non cures fatue regis,
& male curas.

Quū primus præcipuusq; non solum morbi cuiusuis curandi, sed sanitatis cē uendæ scopus, ut in libro, q. de facilè pa abilib. inscribit, c. 28. & in p̄sagio experiētia cōfirmato c. 5. & in li. de attenuāe victus rōne. c. 1. Gale. adserit, in exacta ictus, rōne consistat: operæ preciū fuit e ea ēt hic aliq.d p̄scribi. Percipitur ergo in primis, vt seruet cōsueta diæta. Per i sane administratio sex rerum non naturalium modò intelligenda venit. Et ratio quidem est, quod transgressio a consuetudine noceat nocumento magno. Consuetudo. n. est altera natura, q.a, ut lib. 1. c. 11. rhetoricorum ad Theodecten & lib. 7. c. 10. Ethicorū, & c. 2. de memoria & reminiscentia, ab Aristotele scribitur consuetudo est eorum, quæ ut sepè siue, vt plurimū fiunt natura eorum, quę vt semper. Sæpe autem & semper sunt sibi inuicem propinqua. Quod est ergo diu adsuetum, in naturam ferè transiuit: quemadmodum igitur naturam custodire oportet, ita & consuetudinē, si lau-

Diætis.

Consuetudo.

dabilis fuerit. Et quemadmodum cõsue-
ta cibi & potus administratio, eadem ra-
tione & aliarũ rerũ non naturaliũ obser-
nanda est. Vnde si quis consuetus mult
laborare velit hanc consuetudinem im-
mutare, ocioq; indulgere minusve labo-
rare, vel aliud laboris genus adsumere,
idq; alio & tpe & modo ille proculdu-
bio multũ ex hoc debilitabit. Idẽ intel-
gendum de cibo ac potu, somno & vigi-
lia, repletione & inanitione, & animæ ac-
cidentibus. In quibus omnibus cõsuetu-
dinẽ obseruare decet, & maximè, quid-
si sit laudabilis, uel ab hac non multum
declinet, siue medium ẽt locũ inter bon
ac malã obtineat: respectu nimirum illiu
ad quod fieri debet permutatio. Porr
quanta sit vis consuetudinis, vel inde
colligas, ꝙ debiles & senes consuetos la-
bores facilius ferant, q̃ foras atque iuue-
nes inconsuetos, quod profecto libro 2.
aphor. 49. Hippocrates ẽt hisce verbis c
firmat. Qui consueti solitos labores fer-
re, etsi fuerint imbecilles & senes, no
consuetis, fortibus, atque iuuenibus fa-
cilius fuerunt. Quod dicit, inquit Philo-
theus, tale est: Sunt duo, hic quidem se-
nex, ille autem in consistenti ætate, am-
bo incipiunt fodere, & huic quidem se-
ni contingit rectè fodere, illi autem qu
est in consistenti ætate, non rectè, sen
quidem ob consuetudinem rectè quam
uis

is sit imbecillus, inueni aũt non rectè, cùm non adsuetus sit. In uniuersum.n. oportet cognoscere sortiores alijs fieri partes q̃ exercent, & hac de causa solitos labores facilius sustineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de oĩbus rõcinari. Deinde uero, malã pestem, hoc est, maximũ periculum ex repentina consuetæ diætæ permutatione sequi, cõfirmat authoritate magni. Hippocratis; nempe ex. 2. lib. de vict. rat. in mor. acu. aph. 21. & 22. ubi sic inquit. Atqui facile est hoc addiscere, q̧ simplex victus cibi ac potus, ipse sibijpsi semper similis, securior oĩno est ad sanitatẽ, q̃ si quis repentè ad aliũ meliorem, magnã mutationẽ faciat. Nã & his q̃ bis in die cibum sumunt, & his q̃ semel, repentinæ mutatio nes noxas ac ægritudines inducunt. Et eos sanè qui prandere non assueti sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc & toto corpore, graues, & debiles, & pigros, &c. Aelianus quoq; ab initio lib. 5. de varia historia, Tachi, cuiusdẽ exẽplo, admodum disertè nobis significauit, q̃ periculosa sit repentina diætę permutatio. Tachos Aegyptius, inquiens, donec usu est vernaculo victu, & frugaliter vixit oĩum hominũ fuit suauissimus. Post quam vero ad Persas venit, & in illorum luxum delapsus est, cùm non posset ferre insolentiam ciborum, vitam in dy-

sente-

senteria trãsegit & luxuriam cum mor
cõmutauit. Quanq̃ aũt nõ sanis tñ, sed
ægris quoq; adsueta victus ratio diligen
ter obseruanda præcipiat, haud tñ rar
incidit eius pmutandæ necessitas, qñ
mirũ illandabilis existit, ita ut, nisi pe
mutetur, pniciosæ inde cõsequant ægr
tudines. Talis aũt eorum est, q prãdiu
aut cęnã prauis terminare solent alime
tis. Eiusmodi igitur consuetudinẽ nece
sariũ est corrigi ac pmutari, nõ qdem s
bitò, sed paulatim & ordinate, oĩs.n. su
bita pmutatio vehementer nocet, max
mè si a incõsueto ad incõsuetum trãsitu
fiat. Hinc est, q in libro de natura hom
nis, ita scriptum reliquerit Hippocrates
Detrahendi sunt cibi ac potus, qbus u
cõsueuerunt, idq; paulatim facere opo
tet. Nã si quis citò diætã permutet, per
culum est ét à permutatione aliquid i
corpore nouatum iri. Quinét laudabil
victus rõnem interdum mutari necess
est, quo, si qñ necessitas inciderit, natur
nõ offendatur insolentia, nouitateq;, ne
que renuat neque recuset. Nã q oĩ diet
sese adsuefacit, minus lædit, cum ad in
cõsueta transire cogitur. Eadem in alij
quoque rebus non naturalibus ratio est
Quod Hippocratis ét testimonio confir
metur, qui lib. 2. aph. 50. ita scriptum re
liqt. Quæ ex lõgo tpe cõsueta sunt, et
deteriora sunt, insuetis minus molestar
solent.

solent. Oportet igitur ad insueta permutari. In cuius quidem sniæ explicatione Philotheus inter cætera sic inquit: Cum enim quodq; ipsorum factum sit peculiare, minus lædit, q̃uis ex sua natura molestũ sit, si nondum in cõsuetudinem uenerit. Verbi causa, solitus est aliquis manna comedere, hic si ad bonum cibum sumendum conuertitur, læditur, cum adsuetus non sit: adsuetus est aliquis aquæ potioni, si preter consuetudinem bibat vinum, offendit, qm̃ cõsuetudo cõtemnit. Oportet igitur ad insueta permutari, vt, si necesse sit, ea, quæ offeruntur, ferre possimus. Vtentem.n. copioso nutrimẽto, oportet etiam parum cibi qñq; assumere, ut si contingat, ferat etiã illius usum. Hinc est, q̄ Cornelius Celsus li. 1. c. 3. in hunc etiam modum scripserit. Nimis ociosa uita utilis non est, quia põt incidere laboris necessitas. Neq; etiã ex nimio labore subitum ocium, neq; ex nimio ocio subitus labor sine graui noxa est. Huc igitur respiciens Hippocrates rectissime consulit, consuetudinem esse mutandam. Proinde non temerè à Plutarcho in libro de tuenda bona valetudine, in hunc modum scribitur, Exacta illa & uehemẽter ad vnguem, ut dici solet, obseruata uitæ rõ, simul & corpus suum dolosum reddit, ac periculis obnoxiũ, & animi frangit uigorem. Quocirca cauere quisq; dẽt, quẽad-

Consuetudo variāda.

modum lib.4.cap.10. ad Alman. Prude
tissime Rhazes monuit, ne alicuius r
sibi consuetudinem faciat, quã deincep
ipsum obseruare necesse sit, Exempli gr
tia: Si quis vno cibo consuetus sit vti, u
aliquo potu, vel omnino ab eis abstinea
uel dormire, vel moueri, uel egerere, Ve
nerive indulgere consuescat; & ab aliqu
istorum impetuose irritetur, maximu
incurrit nocumentum, si ab eis abstinue
rit. Quapropter quisque corpus suu
debet ita præparare, ut caloris & frigor
patiens esse possit, & ad motiones & ci
baria sibi necessaria aptum reddatur, &
ut somni & vigiliarum horas, atque ma
siones & domos sine læsione permutar
queat. Fortassis n.ex necessitate idipsu
qñq; facere cogetur. Poterit autem con
modè, si consuetudinem non obseruet a
vnguẽ, sed interdum ad insueta transea
Porrò quo tempore, quove modo consu
tudo mutãda sit, copiose admodũ docen
Gal. lib. 5. c.8. & lib.6.cap 3.de Sanita
tuen.& lib.8.c.9.method.med. Concilia
tor differen. 98. & Hieronymus Carda
nus lib. 1.tract.6.Contradictione 2. Ter-
tio demum loco traditur, fortiorem a
potiorem medendi metam esse, certam
diætã. Quam sanè si medicus curare no
luerit, ac aliam quandam, eamq; nõ sati
cõmodam administrauerit, stultè ægrum
regere, ac malè curare merito dicetur

Scien-

ciendũ est autẽ, apud Galenum hęc ali
nentorum genera inueniri, copiosum, me
iũ, tenue. Copiosum est sanorum cibus,
ui non solùm vires conseruat, sed etiam
uget. Medium ad sanos etiã spectat. Nã
ires quidem cõseruat, non tñ auget. Te-
ue, i. quod vires quidẽ comminuit, ea-
enus tñ ut nõ exoluantur. Hoc ab auto-
ibus in multas partes diuisum est, nẽpè
n tenuè simpliciter, in tenuè exquisitè,
n tenuissimum citra adiectionẽ, & in te-
nuissimum in extremo. Tenuè simplici-
er per pauca, aut ea quæ parum nutriũt
edulia fit, cuiusmodi est ptisanæ succus,
mulsa, & sorbitio ex alica. Tenuè exqui-
sitè, vbi ptisanæ succus exigua sumitur
quãtitate. Tenuissimum citra adiectionẽ
per mulsam aquã, siue melicratum fit so-
lum. Tenuissimum verò in extremo, per
solam inediam ad iudicationẽ vsque pro-
greditur. Copiosum autem vel est, vbi to
ta ptisana sumĩt, uel copiosus, vbi pisces,
oua, & ius carnium, uel copiosissimum,
ubi caro, Medium autem horum est, vt
panis lotus, uel placenta. Sani homines
non solùm conseruandi, sed augendi etiã
sunt, propterea alimentum copiosum illis
competit, Qui vero ægritudine longa la-
borant, uires augere non debent, sed be-
ne conseruare: aliter vsque ad finem non
sufficerent, propterea hi medio victu ci-
bandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in

quibus vires augere non capimus, sed il-
las solùm conseruare animo est, quas e
in longo morbo totis viribus seruare st
demus. Quum verò ægritudo breui te
minatura est, si quarto die finire debe
aliquid dare nô est opus, iuxta illud H
pocr. 1. aph. 9. Extremis morbis extre
exquisite remedia optima sunt. Imò
vires sufficerent, & in septimo termina
ra esset, nihil penitus dandum esset n
post illum terminum. Hac de re plura,
cognitu non indigna reperies apud Hi
pocratē li. 1. aph. 4. 5. & 6. & ibidem ap
Galenum, & Philotheum in comment.

¶ *De administratione diætæ.* Cap. LV

QVale, quid, & quãdo, qu
tum, quoties vbi, recta
Debent hæc medico in victus r
tione notari,
Ne male conueniens ingredia
tur iter.

Sex circunstantias medico in præscri
benda uictus ratione considerandas esse
hoc in loco traditur. Prima, quale: ho
est: cuius qualitatis cibus exhibendus sit
quia in calida ægritudine cibus frigi
dus in frigida calidus, in humida siccus
in sicca uerò humidus conuenit. Corpu
tñ quod secundũ naturã est, simil m sem
per ui ctũ postulat: quemadmodum quod
præ-

[pr]eter naturã est contrarium. Siquidem [q]uod naturaliter se habet, custodire: quod [p]ræter naturam est, tollere oportet. Sed [d]e hoc plura Galenus cum alibi sępè, tũ [m]axime in arte medicin. li. cap. 86. & li[br]o 1. c. 10. de Sanitate tuend. & lib. 8. c. [.] metho. meden. Secunda, quid. i. cuius [su]bstantiæ: Athletis. n. ac rusticis, ijsque, [q]ui quamlibet actionem fortem ac ve[h]ementem obeunt, cibus exhibendus [e]st crassus ac durus: quia facultatem con[c]octoriam possident fortem: neq; tenuis substantiæ cibus, velut est caro pullorũ, [c]aporum, vitulorum, agnorum, hœdo[r]um, & similium, ipsis competit: quippe quæ in ipsis vel adureretur, vel q̃ par est citius cõficeretur, ita vt sæpius ob id cibari cogerentur. Non temere igitur inquit Glossa delectabilis in l. Seruis vrbanis, in principio. ff. de leg. 3. Rustici non debent vti pane albo, vel pullis, aut alijs delicatis cibarijs: sed pane grosso, caseo, cœpis, & fabis. Porro nobilibus atque ocio debitis hominibus tenuis substantiæ cibus magis congruit: quippe qui virtutem concoctricem habeant debiliorem, q̃ ut crassos cibos eiusmodi sunt salsæ suum atque boum carnes, & pisces sole, aut vento, aut fumo indurati, superare queãt. Pari modo & in ægritudinib. acutis tenuiore vtẽdum est diæta, q̃ in chronicis. i. longis, sicuti quartanis. Tertia,

quando, i. quo potissimũ diei tpe cibus adsumi debeat : in sanis. n. consuetudo maximè obseruanda est. Vnde hoĩb. mane surgentibus tm̃ in die cibum sumentibus, æstate quidẽ prandendum est hora decima, vel paulo ante, neq; differendum donec ꝓpinquet meridies, vt q maximum æstum importare soleat: Cęnandum hora sexta, vel paulò post. Hyeme verò ijsdẽ ob somni prolixitatem prandẽdũ est hora vndecima vel duodecima: Cęnãdum hora septima, vel paulò post: sed ita tñ, ne qd præter consuetudinem fiat. Quinct in ęgris cibãdis tpis habẽda est rõ p̃sertim in febricitantibus. Siquidẽ in ipsis paroxysmis, vel non multo ante futurã accessionẽ à cibis abstinendũ est: qđ nimirũ naturã, quæ circa morbi materiã tum occupata est cib. oblatus distrahat, atq; adeò humores morbum efficiẽtes adaugeat. Neque immediatè post paroxysmum cib. dandus est, quippe quem facultas à febris intẽperie deiecta nõdũ superare queat. Quapropter tãdiu ante sequentis accessionis initiũ exhibendus est, vt priusq̃ ea appropinquat decenter in vẽtriculo coquat, & ad inferiores partes descendat. Idque in illis potissimũ ita obseruandum, quib. virtus adhuc satis valida existit. Ijs vero quib. vires prosternũtur, dandus est cibus quocunq; tpe, ét in vigore. Cuius rei testis est Gal. qui lib. 1.

aphor.

phor.cõm.9.ita scribit. Aliqñ in ipso ẽt morbi vigore, ubi Sympt. aliquod interuenerit robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur. Quod idem copiosius etiam monstrat lib.10 cap. 3.& 5.metho.mede. Hæc oĩa de paroxysmo Stephã.Atheniẽsis in primũ lib. Gal.ad Glauc. cõm.39. multò clarius in hunc modum exponit: Sciendũ sanè est, naturã egere semp alimento, quod basim ac sedẽ illius, q̃ digestum est ipsi repleat. Sed hoc ipsum alimentũ præcipuè dandũ est, qñ ipsum cõcoquere, ac cõficere potest. Cõcoquit autem qñ pura ac integra est, nec ẽ febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dãdum, i. Si.n.in accessione demus, facultas q̃ a febris intẽperie deiecta est, ipsum superare nõ põt. Alimentum autẽ nõ coctum materia sit febris. Et hoc est, qđ Hippoc.lib. 1.aph.11.ait. In accessionib. subtrahere oportet: nam addere nocuum est. Dandũ igitur est alimentum interuallis. Sed hæc dici pñt in intermittentib. In continuis vero quid vtique suis faceret? neq;.n. in his inuenire licet remissum ac quietũ tp̃s, verũ continua est febris. Tñ in his ẽt fit μειοπυρεξία, i.febris deminutio, q̃ interuallũ imitat̃, tunc alimentum dandũ est, nõ qñ accedunt. Hæc ille. Plura & ad p̃sentem speculationẽ maximẽ facientia habẽtur apud Brudũ Lusi.li.2. cap.9. de victu febricitantium. Quarta,

quãtum.i.q̃titatis sumẽdi cibi. Quę profectò in ęstate, vt suprà c.19 diximus minuenda est: ꝙ tum ob immodicas resolutiones calor innatus debilior existat: Hyeme verò augenda, propterea quòd concoctoria facultas id tp̄ris ob frigus ambientis roboretur. Quinta quoties, in die videlicet cibus exhibendus sit. Est.n. æstate quã hyeme, autũno, aut vere, sępius exhibendus, sed minori quantitate. Pari modo facultate concoctoria debili existent, sępè, sed parua quantitate dandus est. Eadem verò robusta existẽte dãdus est quidem quantitate magna, sed rarius. Sexta, vbi id est, quo in loco: cibus enim neq; in loco frigidiore, neque calidiore sumendus est, sed temperato.

¶ *De Caule.* *Cap.* *LVII.*

IVs caulis soluit, cuius substantia stringit,
Vtraque quando datur, venter laxare paratur.

Hic agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendum q̃ vulgare illud olus, ꝙ *Blaucoolem* appellamus, Gal. *des Chouz*, Hisp. *Verça*, *κράμβη* Gręc. Latin. verò brassica dicta: atq; hoc vel ex Mar. discrete licet, qui xeniorũ lib. eos caules per nitratam aq̃ virides conseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules
Nitrata viridis braßica fiat aqua.

Re-

Recensentur ãt hoc loco tres ipsorum
cultates: quarũ prima quidem est, deco
um eorum, & maximè primæ ebullitio
s, ventris soluendi vim obtinere: In fo-
is nanq; exterior, in partib. nitrosa quæ
am, & abstersoria inest qualitas, q̃ sanè,
um debiliter admodum inhæreat, modi
a elixatio in aquam facilè deponit, eiq́;
otétiam adijcit purgatoriam. Atq; hinc
deò fit, vt ius primæ decoctionis aluum
xcellentius, q̃ secundæ deijciat. Nitrosa
nim illa & abstersoria qualitas exquisi-
è per primam segregatur, atq; in aquam
leponitur. Secunda est, corpus ipsum, si-
ıe substantiam communi siccantium ra-
ione ventrem sistere magis, quam ad de
jciendum incitare, quia purgatoria po-
tentia per decoctionem aufertur, & relin
quitur substantia terrena sicca, quæ sum
pta ventrem adstringit, idq́; multò ma-
gis si non bis duntaxat, sed ter, aut qua-
ter aquã effuderis. Nam quantò exquisi-
tius in aquã succum suum deposuerit, tã-
tò & illi quidẽ maiorem purgandi vim
adijciet, & reliquã sui substantiã, quæ ve
lut oleris ipsius caro est, restringentem ef
ficiet. Eadem est ratio in beata, atq; adeò
in oĩbus fermè quibus sapor, aut acris,
aut nitrosus, aut salsus inest. Quippe &
lenticula ipsa, tametsi satis magnam ab-
stringendi potentiã gustu refert, tñ eius-
modi quid sortitã est. Nã & huius deco-
 ctum,

ctū, ventris soluendi vim obtinet. Verum hic succus ēt, si degustes, perspicuam misturam representat, tanq̃ si nitroso austerum quid cōmisceas. Sed & conchularū maris, cæterorumq; ferè ostrearū succus planè salsus est, tū ventrem soluendi vim obtinet, q̃uis eorum caro ventrem reprimat. Tertia est vtrunq; nempè decoctū, atq; substantiam simul ventris subductionem efficere. cū.n. vires suas, ita retineāt abstergere ēt, & intestina ad expulsionē irritare, & consentaneum est. Lege hac de re plura apud Gal. lib. 3. de simpl. medic. fac. c. 14. & lib. 1. c. 3. & 25. li. 2. c. 44. de alim. facul. proditum quoq; est, Brasicam naturali quadam facultate vino aduersari, & curare temulentiā: Vnde querit Aristoteles. 1. Sec. probl. 17. Quid est cur brassica sedet crapulam? Nonnulli respondent, hoc euenire solitum, q̧ ex vsu eius fumi eleuentur admodum crassi, qui cum vini vapores incrassent, ad cerebrū ascendere etiam prohibent. Aristoteles tamen aliam adsignat causam, nempè qđ quicquid humores vinosos vndiq;, & omni ex corporis parte ad se in alium trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulam. Brassica autem est huiusmodi. Ergo brassica curat crapulam, Minor probatur, q̧a per succum eius humores, qui vinosi crudique tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipsa verò substantia frigida, stytica,

Cōcula Ostra.

Brasica temulē tiā curat.

tica, ac terrea, suprà in ventriculo remanens corpus refrigerat, quò fit, vt tenues humores ad uesicã labantur. Cùm igitur humor vtrinq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè per consequens a crapula liberatur. Euenit adhæc, vt cùm humores deorsum se trahunt, atq; excernunt, flatum etiam secum deducãt: qui, si per uinũ liceat in caput se efferens grauitatem creat, & crapulam: sin aũt deorsum se uertit, corpusq; ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ oĩs tollitur. Quin & ipsa brassicæ folia, quẽadmodũ lib. 2. de compos. med. local. c. 1. Galenus attestatur, calida macerata, capitique circumposita, ac obligata, naturaliter ebrietati resistunt Porrò brassica, quæ edẽdo est calfacit, & siccat primo abscessu. Prauum, & melancholicũ succum procreat. Aestiua tñ peior est quã hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Græcis etiã κράμβη dicta censet, quasi κοράμβλη, ꝙ pupillas oculorũ quas illi κόρας vocant, obtundat hebetetq;. Somnum per contraria insomnia interturbat. Stomachum male habet, parumq; nutrit: at si cũ pingui cerne coquaẽ, plurimũ noxæ, atq; uitij amittit. Vrinã, ac menses ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnificè defectiones uocis iuuat; & si vulneribus imponatur, ea glutinat dolosa malignaq; ulcera, & indurata

inflammationes sanat. Plura Dioscor. lib. 2. cap. 146. Plin. lib. 20. c. 8. Galenus locis suprà citatis. Simeon Sethi in Syntagm. Rhazes lib. 3. c. 18. ad Alman. & Auicenna. 2. Cano. cap. 142.

¶ *De Malua. Cap. LVIII.*

Dixerunt maluam veteres, quod molliat aluum.
Huius radices rasæ soluunt tibi fœces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sæpe dederunt.

Hic agitur de facultatibus maluæ. Et primo quidem versu, qui ex lib. 2. ca. 36. Aemilij Macri huc adscitus est, veterib. Latinis maluam ab emollienda aluo sic dictam esse, traditur. Cuius sanè rei testis etiam M. Varro, qui maluam quasi moluam, q aluum molliant, dictam esse contendit: quippe quæ clysteribus infusa, vel in cibo accepta, ventrem facilè moueat. Quinetiam Græcis μαλάχη, ab emollienda aluo, nomen traxit. Siquidem ipsis μαλάττειν mollire significat. Antiqui enim ea in acetarijs cum lactuca ab subducendam aluum vtebantur. Vnde Martialis lib. 10. Epigrammaton.

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus opes.

Et

Et alibi.

tere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Cæterùm hoc olus facilè subducitur, on modò propter humiditatem, verum iam propter genuinam viscositatem, & otissimum q̃n quis cum oleo, q̄ garo co osam ipsam sumpserit. Atq; ob id inter uatuor etiam emollientia, quorum deoctó in clysteribus ad induratarum fœum eductionem passim, vtimur, primũ ocum sibi vendicauit. Porrò duplex mal a est: Vna quidem floribus sanguineis, ltera verò candidis, & in hac quàm il a aior emolliendi vis inest.

Secundo deinde versu innuitur, radies maluæ rasas, fœcibus educendis esse ccõmodas, & maximè q̄dẽ si inde, pine atq; è radicib. mercurialis, βαλάνοι, d est, glandes, siue suppositória fiant.

Tertio demum versu, Maluam menses iere dicitur, quod & ipsum sanè ob maifestam humectandi facultatem, ac geuinum ientorem præstat. Insessione nãue verùm emollit, ita vt venæ eius ab cri sanguinem prõptius fundãtur. Quin tiam menses prouocare certo se experinento didicisse Platearius adserit. Folia naluæ trita cum folijs salicis, omnibus mplastris commodiora sunt. Nam & inlammari non sinunt, & sanguinem siũt, & recens vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis, ac contusis medentur.

Pha-

Phalangiorum quoque, & reptilium plagas curant folia eiusdem, si cepas, & porrum triueris, eisq; miscueris, ac imposueris. Si quis uerò syluestris maluæ succo cum oleo illinatur, a uespis, & apibus non pungetur, sed & qui punctus iam est, succo opem sentit, & folia maluę contusa, & imposita similiter percussum ab illis sanant. Similiter autem curat malua illita, lichanas, & occulta fęminarum uitia. Succus uerò eius auribus instillatus dolorem aurium sedat. Cum melle acceptus thoracem pulmonemq́; iuuat, & raucam uocem lenit, hepaticos sanat, & comitiali apprehensos resipiscere facit. Eodem modo & nephreticis, & ischiadicis auxiliatur. At uerò decoctum ipsius potatum, difficultatem emittendi urinam emendat, lapides cõterit, somnũ conciliet, facilemq́; partum præstat. Prodest ét erosionibus uesicæ, & intestinorum, uuluæ, sedisq́ue clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit, eaque, quæ indurata sunt, emollit. Plura Dioscorides lib. 2. cap. 111. Plin. lib. 20. c. 21. Gal. li. 7. de simpl. med. facult. c. 95. & lib. 2. de ali. fac. c. 42. Constantinus Cæsar lib. 12. de agricultura c. 12. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De Mentha. Cap. LIX.*

MEntitur mentha, si sit depellere lentha.

Ventris lumbricos, ſtomachi vermesq́ue nociuos.

Menthã eo noĩe non eſſe dignandam, niſi alui etiã lumbricos, & ſtomachi vermes enecandi, atq; expellendi facultatẽ obtineat, hoc loco adſeritur. Amarum.n. quiddã in ſe habet, & acerbum, & amaro quidem, non ſecus, atq; abſinthũ, lumbricos interficit: acerbitate verò ſi cum oxycrato bibatur, recentes ſanguinis reiectiones reprimit. Exhibendum aũt decoctum eius, velut abſinthij quoq;, & nõ ſubſtantia. Eſt. n. vt ſi quæ alia herba, tenuiũ partiũ, guſtu acri, & facultate calida, ex tertio nimirum ordine excalfacientium, & ſecundo ſiccantium. Quare medicamẽto potius quã alimento ipſa utimur. Hepar enim frigidum, & uentriculum iuuat, corroborat, & ſtomachum, & concoctionem facit, ſedat quoq; ſingultum, & uomitum phlegmaticum, atq; ſanguineum. Prodeſt quoque ad cordis morſus, & appetitionem ſuſcitat. Mediocriter item ad Venerem excitat, id quod omnibus accidit, quæ humiditatem ſemicoctam, & flatuoſam continent. Aperitq́; iecinoris, ac ſplenis obſtructiones. Verum hac veſci ad ſatietatem non oportet, qm̃ ſanguinem extenuat, & ſeroſum facit, & ipſum in flauam bilem permutat: inde efficit, ut ſanguis, qui maximè eſt tenuium partium,

rium, discuriatur, & crassus, ac melancholicus relinquatur, atque idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contrita cum sale, & morsui rabiosi canis imposita, medicamentum fit salubre. Arida verò trita, & post cibum sumpta, ad concoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum vino pota difficulter parienti succurrit. Ferunt etiam quod mansa lippienti imposita, fiat remedium: quodque eius decoctum absorptum, confestim sanguinem è faucibus eijcientes sanet. Coire lac, densarique in caseum non patitur, si folia potionibus lactis immergantur. In summa stomacho vtilis est, & in condimentis peculiarem gratiam habet. Huius semen ventrem purgat, & pulmonem lædit. Plura Dioscor. lib. 3. c. 35. Plin. lib. 20. ca. 14. Galen. lib. 6. de simpl. med. facult. c. 136. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna. 2. Cano. cap. 495.

¶ *De Saluia.* *Cap. LX*

Cvr moriatur homo, cui saluia crescit in horto
Contra vim mortis non est medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumque tremorem
Tollit, & eius ope febris acut. fugit.

Sal-

luia, castoriumque, lauendu-
la, primula veris.
asturt. Athanas. hæc sanat pa-
ralytica membra.
luia saluatrix naturæ conci-
liatrix.

Per magnā esse utilitatē Saluię hoc lo tradit. Ac primo q̄dem versu per mo-am dubij q̄ritur, q̄ fiat, vt hō moriat, ā saluia crescit in horto? ad qđ ita rn̄de ur scđo versu. Quanq̄ medicina in hor-s reperiat, q̄ corporis putrefactioni re-stat, humiditatemq; custodiat natura-ē, ne citius q̄ par est dissipet, nulla tn̄ in enitur, q̄ moriendi necessitatē è medio ollat. Et hoc est, quod Aui. 3.1.c. singula i ait: Ars quidem sanitatis tuendæ nos morte securos non facit, neq; corpus à foris incidentib. nocumētis munit, neque unumquodque corpus ad vltimam vitæ ongitudinem, quæ est secundum homi-nē absolutè, perducit. Sed de duab. rebus securitatē præbet; Putrefactionem. n. pe-nitus excludit, & humiditatem defendit naturalem, ne iusto citius resoluatur.

SECVNDO loco tres referuntur, sal uiæ effectu: ac primo quidem, quòd neruos roboret. Siquidem manifestè calfacit, & leniter adstringit, humo-rum igitur copiam, qua nerui impedi-

ti relaxabantur, exiccat, refrigeratosqu recalfacit. Deinde, ꝙ manuū tremorem tollat: Nam quicquid neruo roborat a calfacit, tremorem etiā tollit. Tremor.n. ex neruorum imbecillitate & frigiditate potissimum accidit. Atq; hanc sanè ob causam senes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus suis folia saluię imponere solent. Tertio ꝙ acutam remoueat febrem: cuius hanc adsignaueris causam, nempe qđ humores exiccet, adeoq; putrefactionē, q̃ acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò saluia temperamento est euidenter excalfaciēte & exiccante, atq; eā ob rem per se in victus salubris rōne non temerè vsurpanda. Attamen cùm neruos excellenter roboret, dupliciter ea hoīes in sanitatis tutela vti consueuerunt. Aut. n. inde parant ἐμβάμματα. i. intinctus, quemadmodum ostendimus supra c. 22. appetentiam ita reuocantes ei, cui vētriculus crudis, incōctis, ac prauis humorib. refertus fuerit. Aut vinū ex ea etiā conficiūt. Saluiatum ipsis appellatū, ꝙ in mensæ principia potissimū expetitur. Hoc cū sibi qualitatē quandā a saluia calidā simul ac adstringentem, aromaticāq; & exiccantem adsciscat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mirè conferre putandū est: præsertim si post purgationē ex epoto medicamento modicè sumatur. Quin & ventriculum,

Manuū tremor

Saluiatum vinum.

ũ, cerebrũ, neruos ac reliquas quoque
poris partes præ humiditate laxas,
ccat ac roborat, idq́; per hyemẽ maxi
, valet contra renũ, vesicæ, & laterum
lores, reiectiones sanguinis, tussim, ru-
, & vulsa. Difficili vrinę auxiliatur, &
pressos menses proritat, sed immode-
ius, quocirca grauidis nõ nisi cũ timo
exhibendũ est qppe q̃ partus facilè e-
cet, & abortus faciat. Vaporosum est
modũ, facileq; caput ferit, & citò ine-
iat, quare caput debile habentibus, q-
sque plurimum molestiæ catharrus
hibet, ab ipso in roborando ventriculo
uendũ est: ne, dũ uni parti auxilium q̃
nt, reliquas offendant. Imò verò nec
ias, immoderatius eo vtẽdũ est, neq; ad
pellendã sitim, neq; ad deferendum p
iscendumve cibum: qppe q vniuersum
cibũ ad extremã prõptissimè calidita
ac siccitatẽ pduceret. Primum.n.p se
lidũ & siccum est vinũ, deinde verò &
luia sat strenuè excalfacit, desiccatq́;,
tenuiũ est partiũ: quare quod inde sit
inum, & immodicã haud dubiè calidi-
tem ac siccitatẽ inclinabit, atque ob id
nitatis tutelæ minus conuenit: vt qd
ngestum cibum præmaturæ, atq; antè p
ectam eius concoctionem è ventriculo
c hepate ad cerebrũ facilè & neruos de
erret, obstructionẽq́; oĩs putredinis ma
rẽ in humano corpore excitaret. Plura
de

de hoc Magninus cap.21.par.3. regiminis sanitatis, & Ioan.Michael Sauonarola, in maiori prac.trac.2. cap.4.rubr.15. Duplex porrò saluia passim i hortis spectatur: Vna magnis, latis, & asperis folijs quæ Germanis *groote ost breede Sauie* dr. Altera verò folijs minoribus, cõtractioribus, & leuioribus, quam ijdem *Gleyn ost edel Sauie* vocant. Græci, quod ipsa herba retorrida semp & exucca appareat, cõmuni vtranq; appellatione nuncuparunt elelisfacon, quod quasi in tabem, vel siderationem redacta videatur.

Saluia. TERTIO loco sex enumerantur medicamenta simplicia paralysei curandæ accõmodatissima, nempe saluia, Castoriũ, Lauẽdula, Primula veris, Nasturtiũ, & Athanasia. Hæc nãq; oĩa proprietate quadã mẽbra paralytica curãt ac sanant. De saluia qdẽ ex modo dictis satis constat: qppe q̃ genuina caliditate & siccitate sua pituitosum humorem, quo nerui obstructi resoluebantur, facilè cõsumat, adeoq; neruis ipsis robur addat: Castoriũ calfacit siccatq; cũ extenuandi uirib. eximijs, qbus p̃ter alias actiones ẽt neruorũ, q ex copia humorũ malè hñt, affectibus, nẽpè tremori, stupori, cõuulsioni & paralysi, congruit, & refrigeratos facilè calfacit, & extrinsecus applicatum, & potui datũ, idq; ita, ut nullum aliã offendat particulã, ẽt si mediocriter febris affligat,

Castorium.

fligat,

ligat, quēadmodū in veternis, & cataphoris, sed & mensibus retentis proficit, & secūdas expellit. Iuuat ét, si qs suffitū eius in prunis impositi inspiratione hauriat, maximè affectus in pulmone, aut capite cōsistétes. Frigidæ quoq; surditati, & aurib. ob crassos flatus lentosq; spūs dolentibus p̄clarè opitulat̄, ad lentis magnitudinē cum oleo nardino infusum. Oleum p̄terea castorij non minus cōtra frigidos neruorū, & iūcturarū affectus oēs vales, q̄ castorium ipsū: p̄sertim si post materię euacuatione applicet̄, residuum.n.consumit, neruos roborat, paralysi, conuulsioni, ac tetano medetur, & acerrimos rigores, & frigora febrium, si spina dorsi eo liniat̄, sedat. Porro Castoriū testiculus est aīalis ancipitis vitę qđ κάστωρα a Gręcis, a Latinis Fiber, a Germanis verò *een Beuen* Gallis, *vne Bieuere* appellatur. De quo Diosc.lib.2.c.23.Plin.lib.8.c.30.& libro 32.c.3.Gal.lib.11.cap.11.de simpl.med. facul.Pau.lib 7.& Auic.2.Cano.ca.125.

Lauandula. Lauendula ex calfacit, & exiccat ordine secundo cōpleto, uel tertio inchoante, viribus a nardo Celtica nō longè recedentibus. Confert oībus cerebri ægritudinibus a frigido p̄ueniētib.cōuulsis, resolutisq; auxiliat̄ uētriculū roborat, & iecur ab infarctu liberat, qn & obstructos lienes iuuat, uterū calfacit, & menses, & secundas educit.

Primu... Primula ueris calida ē, & sic

ca,

ca neruos roborat, conuulſioni, tremo
apoplexiæ, paralyſi, cæteriſq; neruoru
atque articulorum vitijs frigidis & hu
dis auxiliatur, atq; inde arthritica etiã
nonnullis, & herba paralyſis appellatu
Primula veris aũt dr̃, ꝙ.i.vero inchoa
te mox erũdat, Germanicè *Sluetelbloem*
Gallicè *Bouillon* Hiſpanicè *Gordolobo* P
Naſtur-tium. naſturtium Siſymbrium aquaticum h
intelligit̃, quod riguis gaudet, & in fon
tium riuis diſcurrentibus comite Scio n
ſcitur, folijs primo exortu rotundis, cu
verò adoluerint, erucæ modo diffecti
odore ac ſapore ſatiuo naſturtio proxi
mus, atque ob id cardaminh à nonnullis
id eſt, naſturtium nominatur, Germanic
Kerſſe. Gallicè *Creſſon alenois*. Hiſpanic
Maſtuerco. Ea herba cum ſicca eſt terti
eſt ordinis excalfacientium. & deſiccan-
tiũ: cum humida & viridis, ſecundi: craſ-
ſos & pituitoſos humores extenuant, in-
cidit & reſoluit: qua ratione neruos a
phlegmate purgat, paralyſiſque cauſam
aufert. Atq; hinc ſanè præcipiunt medi-
ci, vt in quadragenaria illa Eccleſię abſti
nentia, ꝑꝑ phlegmaticos cibos qui per id
tẽpus mandi ſolent, naſturtia quoque ſub
Athana ſia. inde exhibeantur, Athanaſia, tanacetum
etiã vocat̃, & Germanicè *Byuoet*. Galle.
Armoyſe. Hiſp. *Artemeſia*, ꝙ filicis ferè ef
figie in aquarum ripis naſcatur, vel alio
noĩe *VVormeruyt*, ꝙ lumbricos è ventre
pellat,

llat, siue foris imposita siue intrò in
rpus assumpta. Ea parthenij spés quæ-
um existit, purgandiq́; phlegmatis facul
te ꝑdita est, neruos caliditate sua exic-
t, lũbricos, & materiã, vñ illi generãtur
x vẽtre pellit. Plurimũ igitur, Galli pri-
is sanctum post Pascha dieb. athanasia
um ouis frixa ad phlegmatis per ieiuniũ
uadragenariũ ex esu pisciũ collecti edu-
tionem vtuntur, nc. s. inde lumbrici in
rporib. aptis ac ꝑparatis generẽt. Re-
entiores ẽt vtuntur ad ventriculi & alui
atus discutiẽdos: itẽ ad frangendos renũ
alculos, & ad ciendam vrinam. Vltimo
andem versu tradit, Saluiã sic dici, ꝙ ad
nulta sit salutaris, ꝑcipuè ad fęcũditatẽ.

¶ *De ruta. Cap LXI.*

NObilitas rutæ hæc, quod lumina reddat acuta, Ma. li. 1. Cap 12.
Auxilio rutæ vir quippe videbis acute.
Cruda comesta recens oculos caligine purgat.
Ruta viris minuit Venerem, mulieribus addit.
Ruta facit castum, dat lumen, Et ingerit astum.
Et cocta ruta facit de pulicibus loca tuta.

Qua-

Quatuor hic recēſentur facultates... te: Ac prima quidem, ꝙ acutam red... videndi aciem, commanducat. n.ut te... eſt Dioſc.lib.3.c.45. & poſt eum Auic... na.2.Can.c.578.mirè opitulatus ocul... qui hebetudinem ſenſere. Præſtat id... & ſuccus eius cum ſucco fœniculi, & ... le inunctus. De hoc nonnihil quoque... prà cap.13.& infra c.79.

Secunda, quòd coeundi deſiderium... uiris minuat, augeat uerò in mulieribu... Nam cum ex tertio ſit ordine excal... cientium, & ſiccantium, flatus ſtrenuè... ſcutit aboletq; , & ſemen uirile, quod t... nuè admodum, & aereum eſt, reſiccat,... prorſum ne eſſe quidē permittit. Ex q... ſanè Veneris appetitum in uiris cohibe... ſed in mulieribus ſemen aquoſum, & fr... gidum calfacit, incidit, & extenuat, qua... eas ad coitum magis incitat.

Tertia, ꝙ aſtutiam, ſiue caliditatem,... apprehenſionē, & medij alicuius in ſu... tili cauſa facilem inuentionem, uſurpan... bus conciliet. Calfactione.n.ac reſiccat... ne extenuantur: & accuuntur ſpiritus fo... tur, & illuſtratur ingenium.

Contra pulices

Quarta, ꝙ decoctum ipſius, ſi domu... eo reſpergatur, pulices debellat. eos.n. ... vno ore medici teſtantur, acrimonia ſi... necat, & graui odore fugat. Pamphil... apud Conſtantinū Cæſarem li.13.c.1... de agricultura, longè plura aduerſus pu...

licum

cum molestias remedia enumerat. Scro
em, inqt, facito, & rhodaphanas contu-
as in ipsum mittito, isticq; oēs concur-
ent. Absinthiū, aut circumeris sylueſtris
adix, aqua marina rigata, ac resperſa, pu
ces necat. Disperdit āt ipsos punitus Me
anthium aqua maceratum acresperſum.
Aut conyzæ coctæ decoctū irroratum.
Disperdit eosdem similiter semen sinapis
c rhododaphnes, ambo fermefacta, & in
omo resperſa. Calcem viuā cribrato, &
oſtq̄ locū verreris inspergito, indeq; ne
abuntur. Idem cōtinget ex amurca paui
nentis assidue irroraris. Cyminiū itē syl
ueſtre tritū, ac aqua mixtum, & seminis
ucumeris sylueſtris dragmæ decē tritæ,
& in aquā demiſſæ, indeq; domo reſpſa,
pulices crepare faciunt. Itē chamæleæ ra
dix, & populi nigræ folia tuſa, & aqua ma
cerata, tribolus ex aqua cocta pulices ēt
muria acris resperſa, & aqua marina ene-
cat. Quod si in media domo quis peluim
deponat, & circulū machera penitus fer-
rea circūſcribat, & reliq̄ domū, præterq̄
locū circumſcriptum, cremore ſtaphidis
agriæ, aut lauri foliorū tuſorum conſper-
gat, aut etiam muria, aut aqua marina co
cta omnes pulices in peluim cōgregabit.
Fictile quoque vas defoſſum, ita vt labra
æqualia pauimento habeat, & adipe tau-
rino ılitum, omnes pulices in ſeſe con-
gregabit, etiam eos, qui adhuc in pallijs

Pulicū reme-dia.

delitescunt. Sub lecto paruulũ scrobẽ facito, & in ipsum sanguinẽ caprinũ mittito, congregabitque pulices isthic, & ex alijs vestibus se illiciet ac vocabit. Cæterum ex amphinalijs & densissimis tapetibus, in quibus plurimi pulices delitescunt, eximi ac euocari possint, si sic in vrna aut dolio ipse sanguis capriaus deponatur. Hactenus ille. Aui. 6.4. Tract. 8. cap. 11. de effugatione pulicum hoc amplius addit. Qñ inquit, domus colocynthidos infusione aspergit̃, saliunt pulices & fugiunt: & similiter ex decocto rubri. Referunt quidam, ꝙ si lignum adipe erinacei oblinatur, istic pulices statim oẽs concurrent. Fugantur quoq; suffitu sulfuris. Est ẽtnum herba quędam vulgaris notitiæ. Arabice dicta Chichuanu. i. herba pulicũ q̃ in ciuitate Chairi pulueriza ta in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriant̃, stupidiq; fiunt publices, & nõ lædunt. Porrò nihil ęque disperdit pulices, ac graueolentia, velut ruta, mentha, mentastrũ, & lupulus, præcipuè tñ simus & vrina equi. Enecat pulices seminis rapi decoctum inspersum. Quin & taurini conus suffitu pulices fugari peribentur. Fama est inquit. Dioscorides lib. 4. cap. 65. si psyllium virens domum importetur, non sinere in ea pulices gigni. Postremo verò nihil tam accommodum est comprehendendis pulici-

ibus, q̃ lecto imposita recens & candidissima lanugo xylina, quam Germanicè on vuolle, ofi cottoen Galice *Du coton*. ispanicè *Algodon* vocamus, in ea nanq; ngregati facillimè capiuntur. Plura hazes lib.8.c.8. ad Almansorem.

¶ *De Cæpis. Cap. LXII.*

DE cępis Medici non consentire videntur. Sũt Macri li 1. cap. 7.
ellitis non esse bonas, ait ipse Galenus,
hlegmaticis vero multum putat esse salubreis.
Non modicum sanas Asclepius adserit illas,
ræsertim stomacho, pulchrumque creare colorem.
Contritis cepis loca denudata capillis.
æpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc ĩ loco de Cepis. Ac primo nidẽ dr̃, medicis de natura earum non um satis cõstare. Nã ipsorũ q̃dã phlegnaticis ex vsu esse tradunt, quidam vero ninimè Gal.lib.2. de alim.facul.cap.71. holericis admodũm nocere, phlegmatiis verò ꝓdesse ijs attestãt verbis. Absti-

nẽdum ab aſsiduo vſu oĩum acrium, ce
ceparũ, porri, & alij, & potiſsimũ eùm
qui ipſis veſcitur, natura fuerit bilioſu
Solus.n.q. vel ſuccum pituiſum, vel cru
dum & craſſum & lentũ accruarint, ci
eiuſmodi ſunt accõmodati. Siquidẽ ce
pæ vt.2.Can.c.122.Auicennę placet, i
tertio calfaciũt abſceſſu, ſed Gal lib.7.d
ſimp.med.fac.c.58. quartũ excalfacient
ordinẽ ipſis adſignat. Quo fit ut calidi
quales cholerici, cũ primis exiſtunt, veh
menter officiant. Rhazæ uero libro 3.a
Alman.c.16.ſuperfluos humores, & phl
gma in ſtomacho generant. Quod de il
lis maxime intelligendum; quæ crud
manduntur. Earũ nanq; eſſentia craſſar
eſt partiũ, & mali ſucci. Porro ꝑ fellitos
quẽadmodum Cornarius noſter in c 7
lib. 1. Marci diſertè admodũ monuit bi
lioſos hoc loco accipere oportet, id eſt
paralos, ſicut phlegmaticos, pituitoſos
Deinde verò cepas phlegmaticis multi
prodeſſe traditur. Corpus enim calfa
ciunt, humoresque craſſos ac glutinoſo
in ipſo coaceruatos cõcoquũt, attenuant
incidũt, & detergunt. Quin eadẽ ẽt rõn
ſtomacho frigidis, craſſis, ac glutinoſi
humoribus grauato utiles ſunt, & ad va
lidum colorẽ, veluti teſtis eſt apud Pli
nium lib.20.c.5. Aſclepiades proficiunt
Neq;.n. fieri põt, vt viuidus ac floridus
ſit faciei color, vbi ventriculus crudo
pituitoſo

pituitoso ac prauo succo refertus fuerit. Tertio demum loco adseritur contritarum ceparum succo pilos, siue crines locis glabris ac denudatis restitui, si eo sæpius perfricentur: & maxime quidem si ex densatis infractisque meatibus, & materiæ sub cute detente corruptela glabrities euenerit. Cæpe enim caliditate sua meatus aperiunt, materiamque prauam sub cute detentam non solum digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiam in loco eius subsistunt. Quapropter alopeciæ succo earum conuenientissimè perfricantur. Clericus enim vt Dioscorides libro secundo, cap. 145. Galenus loco paulo ante citato, & Alexander Trallianus libro primo, capite 2. testantur, quàm Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porrò decor capillis sunt: Cæpe præterea semen genitale gignunt, & Venerem stimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant, sed largiore cibo capitis dolores faciunt, sitim mouent, fastidium pariunt, ruborem faciei, inducunt saliuam multam generant, & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis & incipientibus suffusionibus auxiliatur.

Contra caluitiem.

Quinēt canis morſib. idē cū aceto, ruta & melle illitus confert, quare hi quoque duo verſus a quibuſdam hic additi ſunt.

Appoſitas perhibent morſus curare caninos Si tritæ cum melle prius fuerit, & aceto.

Plura de his ſupra ca.13.diximus, cum de alijs ageremus.

De Sinapi. Cap. LXIII.

Est modicum granū, ſiccum calidumq́ue Sinapi,
Dat lachrymas, purgatque caput, tollitque venenum.

Duo hoc in loco potiſſimum agūtur. Primò namq; perpuſillum illud granum quod ſinhpi, aut napu Græci. Latini vero ſinapi uocant, ad calfaciendum deſiccandumq́; efficax eſſe traditur, & hoc quidem Gal.lib.8.c.5. de ſimpl.medic.facul. teſte, in quarto abſceſſu. Deinde vero tres eidem adſignantur facultates.

Prima, quod lachrymas eliciat: excellentis.n. caliditatis ſub humiditate, quæ in cerebro ſunt, attenuat, incidit, liquefacit, & diſſoluit, illis itaq; fluentibus ſimul etiam lachrymæ proſiliunt.

Caput purgatc. Secunda, quod caput purget: cōmanducatum.n. pituitas capitis per os ducit, & purgat. Quinēt tritū, naribuſq; admotum, ſternutamenta ciet, quibus

mea-

meatuum obſtructiones tolluntur, & cerebri uitia expelluntur: eaq; ratione comitialibus, & apoplecticis mirificè ſuccurrit.

TERTIA, quod uenenum tollat, ſuffitum nanq; ac incenſum, ſerpentes fugat, & eorundem quoque & ſcorpionum ictus cum aceto tritum magna utilitate illinitur, fungorumq; uenena diſcutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate, & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex aduſta pituita contracti ſunt, præterea & podagris a pituita factis. Officit uero uſui, & calido capiti, ac iecori. Concoctionem, & diſtributionem ciborum craſſarum partium adiuuat. Minuit quæ in uentriculo ſunt humiditates, Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas ſiccat. Si cum melle ſumatur, tuſſes reſoluit. Cum caricis uerò illitum iſchiadicis, & lienoſis utile eſt; trahit enim quæ intus ſunt ad corporis ſuperficiem. Plura Dioſcoridi lib. 2. c. 148. Plin. lib. 30. c. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De Viola Purpurea.* *Cap.* LXIIII.

Crapula diſcutitur capitis dolor, atque grauedo Mac li. cap. 29.
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Hic tres referũtur effectus nigræ purpureæq; violæ. Primus, quod crapulã siue ebrietatem diſpellat ac ſedet: Cuius ſanè rei duæ adferri ſolent rationes. Vna quidem, quod temperatum, ſuauem, & cerebrum confortantem ſpiret odorem, cerebrum verò roboratum ac validum ebrietas non tam facilè, quàm imbecillum, tentet. Altera, quod cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeoq; vini vaporẽ infringat, & ſic ebrietatẽ diſſoluat. Secundus, quod κεφαλαλγίαν id eſt, capitis dolorem diſcutiat, & hoc quidẽ ſi à cauſa calida, nẽpe à flaua bile, ortum habuerit, hanc.n. purgat, & ab ea calorem extingit. Horum effectuum meminit Plinius libro 21. cap. 19. vbi de violæ viribus diſſerit his verbis, Violæ purpureæ crapulam & grauedines capitis impoſitis coronis olfactuve diſcutiunt. Meminit etiam Simeon Sethi in Syntag. Violæ inquiens, dolores capitis, qui fiunt a flaua bile, ſopiunt potæ & odoratæ. Tertius, quod curet caducos, ideſt comitali morbo correptos, à Symptomate accidenti ac caſu. Hoc habetur apud Dioſcor. lib. 5. cap. 1.22. Cæterùm is non ſimpliciter hoc de purpurea viola tradit ſed de parte ea, quæ in flore purpurea exiſtit, vel purpuraſcit. Sic enim ſcribit, φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους μεθ' ὕδατος ποτεν, συναγχικοῖς βοηθεῖν καὶ

Ebrietas.

Epilepſia.

ἐπιληπτοῖς ταῖς ἐπὶ παῖδων. Ideſt, dicunt id quod in flore purpureũ eſt, cum aqua potum anginis, & comitialibus puerorũ morbis auxiliari. Vr̃ itaq; accipiendũ eſſe de altero flore, qui in medio violæ inſtar capillamentorũ ineſt. Sunt.n.q-dem flores, dicit Theophraſtus lib. 1. ca. 21. de hiſtoria plantarum, Διανθεῖ, i. duplicis floris, quin alterum florem in medio habent, uelut roſa, & lilium, & viola nigra. Lege doctiſſimas Iani Cornarij annotationes in c. 29. lib. 1. Macri. Quinetiam Plinius loco iam citato id ipſum ſic tradidit: Id quod purpureum eſt ex ijs, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Eiuſq́; rei hæc adſignari poteſt ratio, quod cerebrum uiolæ fragrãtia roboret, ita vt a paruis nocumentis minimum lædatur, & ſic in epilepſiam non facilè incidat. De violis plura Galenus, lib. 6. c. 150. de ſimp. medi. facult. Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 21. Auicenna. 2. Can. c. 726. & Meſues lib. 2. Sect. 1. cap. 11. de ſimp. purg.

¶ De Vrtica. Cap. LXV.

AEgris dat ſomnũ, vomitũ, quoq; tollit & vsũ. (det, Mar. li. 8. c. 2.
Illius ſemẽ colicis cũ melle me-
Et tuſſim veterem curat, ſi ſæpe bibatur.

Frigus pulmonis pellit, ventrisque tumorem.
Omnibus, & morbis ea subuenit articulorum.

Hic septé recensentur facultates Vrticæ.

Sõnus. Ac Prima quidem ꝙ somnum ægrotantibus accersat: Crassos nanq; & pituitosos humores, quibus natura grauata somno destituebatur, extenuat, incidit, & priuatim expurgat.

Vomitus. SECVNDA, quod vomitũ simulque vsum eius tollat: Lentam.n.& frigidam materiam, qua stomachum imbuente nausea, ac vomitus plurimum suboriri solent, incidit, exiccat, & dissoluit.

Colica. TERTIA, quod colicis medeatur doloribus: nam extra hoc, ꝙ crassum pituitosumq; humoré incidit, & extenuat, crassos quoque, & flatulentos spiritus, qui exitum non habentes colicos excitãt cruciatus, discutit, & expellit.

Tussis QVARTA, quod veterem curet tussim, Crassos.n. viscososq; humores è pectore pulmoneq; educit. qua ratione orthopnϵæ quoque, & lateris dolorib. prodest, & maximè quidem semen eius cum melle delinctum, quẽadmodum. 2. Can. c 725. in cũ propè modò modum scribẽs Auic. attestatur. Qñ cum ptisana, siue aqua hordei, decocta bibitur, vitia pectoris extrahit, & folia eius cũ aqua hordei de-

decocta thoracem a lentis crassisq; humoribus expurgant, sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est.

QVINTA, q frigora pulmonis pellat: humores nanq; frigidos, ac pituosos caliditate sua, incidens simul & extenuans ex pectore pulmoneq; educit.

SEXTA, quod ventris tumorem discutiat, atq; sedet. Crassos. n. ac flatulentos spiritus, quib. venter distentus in tumorem attollebat, dissipat, atq; resoluit.

SEPTIMA, q omnib. articulorum doloribus, arthritidi nimirum, ischiadi, & podagræ subueniant: præcipuè quidem, si prouenerint a lenta, crassa, ac frigida materia: eam. n. vrtica calfacit, incidit, & extenuat. Ad hæc, vrtica flatuosum etiã quiddam obtinet, quo & Venerem extimulat, & maximè vbi cum passo, aut musto semen eius bibitur. Eodem modo potum, & vuluæ ora patefacit, urinam ciet, renumque doloribus medetur. Ventrem modicè subducis, ipsa duntaxat abstersione, ac veluti titillatione, non purgatione crudum, ac pituitosum humorem educens. Ducit fœminis præterea menses foliorum vrticæ decoctum, addita exigua myrrha, potum. Cauendum tamẽ ne linguam œsophagumq; lædat nimirum .n. exurit: quod commodè quidem fieri poterit, si post sumptionem eius parum olei rosacci obsorbeatur. Est autẽ vrtica cum

Podagra.

ſemine ſuo calida in principio tertij, ſicca verò in ſecundo licet ſemen minore paulò, quàm herba ipſa, ſiccitate participet. Plura Dioſc. lib. 4. ca. 94. Plin. lib. 22. c. 13. Gal. lib. 6. de ſimpl. med. fac. ca. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 28. & Auicenna loco citato.

De Hyſſopo. Cap. LXVI.

Ma. li. 8. c. 5.

HYſſopus purgās herba eſt è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur præſtare colorem.

Hic agitur de hyſſopi viribus. Quod quidem deſiccat, & excalfacit ordine tertio, ſed & tenuium eſt partium. Pituitam manifeſto experimento expúrgat, facitq; ad pituitoſos tum cerebri, tum neruorũ affectus, quod non modo mundet, ſed roboret quoque. Quoniam & pectus, & pulmonem detergit, præſertim ſenib. quorum pectora lenta, craſſaq; pituita referta ſunt: quo fit, vt decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potumq; peripneumonicis, diuturnæ tuſſi, ſuſpitioſis a capite in ſubiectas partes deſtillationib. & orthopnoicis auxilietur. Aſcarides reliquoſque intraneorũ vermes pari modo ſumptum enecat. Idē facit, ſi cum melle de lingat,

mi-

nitri tamen addito momento. Decoctũ ex aceto mulso epotum, crassum humorem per aluum extrahit. Ad subducendam aluum cum ficis viridibus detritis mandanditur. vehementiusque addita iri, nasturtio, aut irione, deijcit. Mesues exhibet cum iure, aut manna mistum, vel cũ melle, aut vuis passis purgatis, vel scilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit Lieni, & aquæ inter cutem cum fico nitroque emplastri modo imponitur. Inflammationibus quoque ex vino linitur. Cum feruente aqua impositum sugillata discutit. In anginis cum ficorum decoctu optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto, dentium dolorem in collutione sedat. Hyssopi vsus inflationes, auricularum præsertim, vaporis suffitu discutit. Cibi appetentiam inuitat, visum acuit, menses, & vrinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterum a superfluitatibus purgat, & abstergit. Plura Dioscorides lib. 3. c. 30. Auicenna. 2. Can. c. 365. & Mesues. lib. 2. sec. 1. c. 8. de med. simpl. purgantibus.

¶ *De chærefolio. Cap. LXVII.*

APpositum cancris tritum cum melle medetur. Ma. li. 1. c. 22.
Cum vino potum lateris sedare dolorem,

Sæpe

Sæpe solet tritam si nectis de per herbam,
Sæpe solet vomitum, ventremq; tenere solutum.

Enumerantur hoc in loco tres facultates cherefolij [*Prima*,] q; tritũ, & cũ melle appositum cancrũ curet. Est ãt Cãcer tumur durus, melancholicus, inæqualis, rotundus, venosus. i. venas habens in circuitu turgidas, & exaltatas: liuescens, siue fuscus, & colore magis, qui inflammatione, nigricans: calidus, sed non adeò, vt inflammationes: subito accrescens, ægros maximè fatigans, ꝑpetuò ferè dolore affligens, Græcè καρκίνος καρκίνωμα dr. Hanc autem appellationem huic morbo indiderunt tam Grçci, q̃ Latini, a cancro aquatico animal, qm̃ circa hunc implentur, & intenduntur vnæ, cancrorum pedibus, è glomere illo corporis descendentibus persimiles. Nonnulli verò inde sic nuncuparunt, quod difficillimè ab his partibus quas obsederit, eleuatur, quemadmodum cancer aquaticus animans. Hic enim loco, quem semel apprehenderit pertinaciter heret. Adde quod hic tumor cancri animalis colorem repræsentat, nẽpe subnigrum. Plura de hoc Paulus lib. 4. cap. 26. & Ioannes Tagaultius lib. 1. c. 15. chirurg. instit.

Cãcer.

SECVNDA, q; cum vino potum, la-

teris

teris dolorem ſedet. Tormina quoq; ven- Tormina.
tris mitigat. Craſſas.n. inflationes vnde
dolores iſti proueniunt, diſcutit. Præte-
rea ſtomachi, atque aliorum etiam viſce-
rum flatus diſſipat, obſtructioneſque tol-
lit: ad quæ quidem omnia vinum quoque
per ſe ſumptum ſingulare eſt.

TERTIA, ꝙ vomitus aluiq; proflu- Vomitus.
uia ſiſtat. Calfaciendi.n. & exiccandi vi
materiã eorum diſcutit, atq; conſumit, &
maximè quidem ſi a frigido, & pituitoſo
ſucco oriant̃, vrinã, & mẽſes ciet, lateris,
renũ, ac veſicæ dolores tollit, cũ meliora-
to exhibitũ. Porrò cherefolium, de quo
hoc loco agit̃, nulla alia herba eſt, q̃ quæ
vulgo noſtrat. *Keruel*, corrupta, vt appa-
ret, ex cherefolio voce, appellatur. Cæte-
rum medicamenta, quæ hic de cherefolio
produnt̃, neq; apud Pliniũ, neq; apud vl-
lum alium authorẽ Græcũ reperiuntur,
ſed ex Plin. illo recentiore, & longè poſt
Galenum autore oĩa tranſumpta ſunt.
Nam is hæc verba de ipſo tradit, Chere-
phillon canceratis medetur, lateris dolo-
res ex vino mitigat. Quidam illud oleo
incoctum ἀκόποις ad ſoluendam frigo-
ris iniuriam, miſcuerunt. Ex aqua mulſa
reſoluit. Ex aceto lumbricos, & tenias pe-
rimit, vrinam ciet, menſtrua pellit. Tri-
tum cum cera, & axungia vetere paroti-
da diſcutit. Lege doctiſſimi viri Iani Cor-
narij annotationes in cap. 22. lib. 1. Ma-
cri.

cri. Ad hæc ſuccus, ſiue ſtillatitius chęro folij liquor potus cum carbonibus tiliæ, & lapide ex cancrorum capitibus exempto: ſanguinem ob caſum, percuſſionem, uel contuſionem in grumos concretum, certo experimentu diſſoluit, & rçnum cal culos frangit.

¶ *De Enula campana. Cap. LXVIII.*

Ma.: li. 3. c.20.

ENula campana reddit præcordia ſana.
Cum ſucco rutæ ſuccus ſi ſumitur eius,
Affirmant ruptis quod proſit potio talis.

Hic duæ referuntur facultates herbæ, quam *Helēnium* Greci vocant, Latini Helenium, & Inulam, Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam, & Germanicè *Alant vvortel*, Gallicè de, *L'aulnèe*, Hiſpanicè, *Ala*.

PRIMA, quod curet, ac roboret ꝑcordia, quo nomine iam exta in homine intelligenda veniunt, nempe os ventriculi, membra ſpiritus, & quæcunque cordi propinquiora ſunt. Et hoc ſanè radice potiſſimum efficit. Ea enim calida, & ſicca, atque odorat eſt cum excrementitia humiditate, quapropter eclegmatis cū melle temperata craſſos, ac lentos humores pectori pulmoniq; infractos educit, tuſſi,

orto-

ortophneæque prodest. Omnis iræ dolorisque obliuionem inducit, cur exilarat ac roborat. Ex ea vinum etiam cōficitur, quòd νεκταρίτης Græcis dicitur. Hoc contra stomachi & pectoris vitia & cordis exhumiditate & frigiditate imbecillitatem efficax est, excrementa in venis venis sanguinis permista, per menses, ac vrinas expellit. [*Secunda*] quòd succus eius cum rutæ succo permistus herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina in scrotum deuoluunt, admodum opitulet. & maximè quidē si hernia ex flatuum multitudine euenerit. Eos.n.rutæ atq; hælenij succus discutit. Radix præterea helenij stomacho prauis succis referto vtilis est in passo condita. obstructionesque recoris atq; lienis tollit. Trita potaq; ad cruentas excreatione singularis est, & serpentiū morsibus medetur. Ruptis ac conuulsis omnibus confert. Folia eius ex vino cocta vtiliter illiuuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus, eiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones ἰσχιάδας vocant, & exiguæ assiduæq; articulorum quorundam pre humiditate prouidentiæ ac luxationes. Plura Diosc.li.1.c.27. Ga.lib.6.c. 114.de si.med.fa. & Auic.2.Can.c.240. Vinum clatum

¶ *De pulegio. Cap.* LXIX.

CVm vino nigram choleram potata repellit. Mac. li. 2. c.4.

Ap-

Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recensentur effectus, prior quidem, quod atram bilem cum uino expurget: eiusq; rei testis etiã est Dioscorides lib.3.cap.30. Atriam, inquiens, bilem per aluum exigit.

Alter uerò quod peculiari ꝓprietate quadã antiquã curet podagram. Crassos enim uiscososq, humores, vnde podagra generari plurimũ solet, uehementer calfacit, decoquit, extenuat, & emolitur. In tertio nãq; ordine calidum, & siccum esse statuitur, quapropter podagricis etiam per se subuenit, impositũ vsq; dum rubescat locus. Vi pollere corroborãdi, ex bona fragrãtia eius satis liquet. Aperit quoque attrahit, & consumit: rõne tum essentiæ, tum qualitatum. Potum menstrua secundas, ac partus eijcit. Pulmonis uitia ex melle, & aloe potum extrahit, & conuulsis auxiliatur. Capitis dolores impositum leuat. Quin & olfactu capita tuetur cõtra frigorũ æstusq; iniuriã, & a siti traditur Nauseas, stomachiq; erosiones ex posca permulcet. Bibitur in uino utilissimè contra serpentium morsus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum. Siccatum ꝑterea crematũq;, & in puluerem tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflammationes omnes

nes ſedat. Cum cerato uaros extinguit. Lienoſis cum ſale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat, & eadem utilitate inſidentibus fęminis prodeſt, inflationes, durities, & muliebrium locorum conuerſiones corrigens. Plura Dioſc. loco citato, Plin. lib. 20. c. 14. Gal. lib. 6. c. 93. de ſimpl. medica. facult. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De neſturio.* *Cap. LXX.*

ILlius ſuccus crines retinere fluentes Ma lib. I. c. II.
Illitus adſeritur, dentiſque leuare dolorem.
Lichenas ſuccus purgat cum melle perunctus.

Hic agitur de hortis familiari herba, naſturtio, quod cardamon Græci uocãt, Germanicè *Kerße*, Gallicè, *Creſſon alenois* Hiſpanice, *Maſtuerco*. Et referuntur tres ipſius facultates.

PRIMA, quod ſuccus eius, ſiue ſtillatitius liquor, capiti illius, aut potus etiã capillorum defluuia ſiſtat, præſertim ſi ex denſatis infarctiſq; mentibus orta fuerint. Craſſos enim & pituitoſos humores calfacit, incidit, & extenuat.

SECVNDA, ꝙ dentium curet dolorem præcipuè ſi a frigida materia prouenerit.

rit. Eam etiam nasturtium discutit.

TERTIA, quod succus eius cum melle illitus lichenas. i. impetigines, siue squamas cuti adhærentes, abstergat. Nascuntur eæ ex phlegmate potissimum salso, sed nasturtium intus assumptum omne phlegma pellit & expurgat: nam & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtij semen adurentis, seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis & capitis dolores, atque adeo quodcũq; aliud rubrificatione postulat, eo perinde atq; sinapi excalfaciunt. Miscetur quoq; remedijs, quæ exhibentur asthmaticis, tãq̃ scilicet id, ꝙ crassos succos valenter incidere valeat, velut & sinapi: nam ꝑ oĩa ei simile est. Stomacho aduersatur, aluũ turbat, ventris lumbricos pellit, lienẽ imminuit, partus exanimat, menses cit, & venerẽ stimulat. Illitũ cum melle lienem extenuat, fauos expurgat Serpentium veneris potum resistit, atq; eos suffitu fugat: carbunculos ad suppurationem perducit & rumpit: Coxendicibus cum polenta cõmodè ex aceto illinitur: tumores inflamationesq́; discutit. Furunculos cum muria illitum emittit Vomitum flauæ bilis citat, eandemq; ꝑ inferna educit. Tradunt nonnulli, nasturtium vim vigoremq; animi suscitare, ac proinde eos, qui ipsum esitauerint, ingenio ac mente promptiores fieri. Lege

Plinium lib.19.c.8. Porro & herba arefacta similem semini vim possidet. Humida verò adhuc, & viridis propter aqueæ humiditatis admistionem, multo semine inferior est, adeoque tunc mordacitatis eius moderata est, vt cum pane ea vti liceat, ceu obsonio. Plura Dioscorides lib.2. cap.149. Plinius lib.20.c. 13. Galenus lib.7.cap.8 de simp.medica. facul. Simeon Sethi in Syntag. & Auic. 2.Cano.cap.513.

De chelidonia. *Cap.* LXXI.

CAecatis pullis hac lumina mater hirundo Ma.li.2 cap.29.
(Plinius vt scripsit) quamuis, sint eruta, reddit.

Notatu dignum est, qđ hic ex Plinio de chelidonia refertur, nẽpe ipsam pullis hirundinum visum restituere. Locus est lib.25.cap.8.vbi sic scriptum reliquit. Animalia quoq; inuenere herbas, in primisq; chelidoniã. Hac.n.hirudines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt quidã volunt, etiam erutis oculis. Meminit eiusdem etiã lib.8.c.27.hisce verbis: Chelidoniã visui saluberrimã hirundines monstrauere, vexatis pullorũ oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib.2.c. 176. Diosc. testatur, sibi videtur vendicasse, quod aduentu hirundinum exoriatur,

riatur, & discessu amarescat. Sūt qui narrant hirudines excæcatis pullis, admota herba, visum restituere, inquit idē. Hinc cognitū est, succum eius hominum oculis quoq; mederi, vtique in quibus crassum quiddam in pupilla colligitur digestione atq; discussione indigēs. Hinc igitur edocti medici chelidonia oībus ferè oculorum remedijs ꝓ visus claritate admiscere solent. Herba est nota, crocei succi, cuius inuentionē hyrudinib. ob id quoque attribuūt ꝙ pulli earū sæpius, q̄ vlli aliarū auiū cæcitatē incidāt. Hirūdinum.n. stercus chelidoniæ oppositū præstat, excęcat namq;, si calidū in oculos decidat, & præcipuè matrū ēt sacræ testant̄ literę Nā Thobi. 2. seniorē illum hoc stercore excecatum fuisse legitur. Cor. C. lib. 6. c. 6. fabulā putat, ꝑ patentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia tertij est ordinis absoluti iam, Idque tū in calfaciendo, tum in siccando. Attrahit igitur discutit, & consumit. Radix trita & in vino decocta caput, columellamq; frigidorum humorū a capite descendentium multitudine laxatam, ac lingūę radici atq; faucibus incumbētē, expurgat, si exurgentē inde fumū infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniso, & vino albo pota, medetur regio morbo, & vlcerib. quę serpūt, imposita cū vino, aut manducata
den-

lentium dolorem sedat. Plura Gal.lib.8. cap.172.de simp.med.facul.

¶ De Salice. Cap. LXXII.

AVribus infusus vermes, succus necat eius, Mac.li. 1. c.16. & li. 2. cap.34. Idē li.4 cap.11.
Cortex verruccas in aceto cocta resoluit
Huius flos sumptus in aqua frigescere cogit,
Instinctus Veneris cunctos acres stimulantes.
Et sic desiccat, ut nulla creatio fiat.

TRIA hoc loco de Salice traduntur.

PRIMVM, q͛ succus eius auribus instillatus vermes interficiat, & maximè quidē, si is sit ex folijs, & cortice expressus. Amarū.n.q̄ddā in se hēt & acerbum. Idē quoq; cū rosaceo in calyce punici calfatus, auriū doloribus & saniei medetur.

SECVNDVM, q͛ cortex eius in aceto decoctus, verrucas pellat. Hāc rem Dioscor.lib.1.c.117.sic tradidit; Corticis cinis admisto aceto maceratus, illitu clauos, & callos tollit. Est.n. vis eius admodum desiccatoria, sed ita tñ vt morsu abstineat, habet verò ēt quandā adstrictionem. Auicen.cap.541.secundi Can. eundem effectum portulacæ quoq; tribuit.

Ex

Ex ea, inquiens fricantur verrucæ, & er. dicat eas non qualitate, sed naturali quadam facultate.

Tertium, q flos salicis conceptus prohibeat, & hoc certè ob vim de siccatoriam, & adstrictionem. Hoc ipsum autem ἀσυλληψίαν ἐργάζεσθαι Dioscorides dixit, hoc est facere ut mulier non concipiat. Non autem solum mulierum conceptus prohibet salicis semen, siue fructus, siue flos, uelut hic appellatur, sed etiam instinctus Veneris omnes cõgellat ac resiccat, etiã in uiris, ut generare nequeã. Atq; hoc ipsum Democritus quoq; apud Constantinum Cæsarem lib. 11. c 14. tradit his uerbis. Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipsa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine steriles facit ex quo Homerus ὀδυ κ. ait.

Κλῆτροις αἴγειροί τε καὶ ἴτεα ὠλεσί-
καρποι.

Hoc est:

Et populi & salices plantæ fructum perimentis.

Verùm Theophrastus lib. c. 2. de hystoria plantarũ, & Plinius lib. 16. cap. 2 vocem ὠλεσίκαρπος non sic accipiunt dictam ab Homero, ut significet fructuum ac seminum humanorũ perditionem, sed ipsius arboris. Plinij verba hęc sũt, Ocissimè autem salix amittit semen, antequam om-

omnino maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugi perda: secutaque ætas scelere suo interpretata est sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Hæc ferè Ianus Cornarius in c.11.li.4. Marci. Didymus antiquissimus Homeri interpres, ait ex Theophrasto de salice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινόμενος ἀφαρίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων Idest, Fructus salicis potus genituras hominum demolitur. Plura de Salice. Gal.li.6.de sim. med.fac.c.55.& Auic.2. Can.c.686.

¶ *De Croco. Cap. LXXIII.*

Confortare crocũ dixerunt exhilarando.
Artus defectos reficitq;, hepar reparatque.

Hic agitur de proprietatib. quibusdam Croci. Ac primo quidem corpus roborare dicitur, eique lętabundam conciliare alacritatem iucunditatemve, pręcipue si quis eo modice utatur. Immoderatius enim sumptus, pondere nimirum trium drachmarum, letalis est.

Deinde uero mẽbra defecta. i. debilia ac prostata reficere, inq; uigorẽ suũ restituere, tradit. Superat.n. in eo calfaciẽs & qualitas & facultas, vt tota ei⁹ essẽtia sedi

ſit ordinis excalfacienti, & primi exiccan-
tium: proinde concoquendi, maturandi,
emolliendi, aperiendi, & diſcutiendi uim
quandam habet adiuuante, ſ. & paucula
quadã adſtrictione. Cor nõ parum exhi-
larat, ipſumq; adeo, ac ſimul ẽt hepar, at-
que alias corporis partes, ob inſidentem
nimirum adſtrictionẽ, ita corroborat, ut
non facile diſſolui queant, obſtructionesſ-
que tollit. Quinetiam ſtomachum mode-
rato calore ſuo firmat, eiusque tum con-
coquendi, tum diſtribuendi facultatem
adiuuat. Inmodice tñ illo vtendum non
eſt quippe qui ita nauſeã facile moueat
& cibi in appetẽtiã, Græci anorezian vo-
cant, efficiat ſiquidẽ aciditatẽ in uentri-
culo extinguit, quæ præſertim appeten-
tiam excitat. Siccando mediocriter diſpo-
ſitionibus pectoris pthiſicis auxiliatur,
putredines corrigit, anthelitum facilem
reddit, eiusque inſtrumenta corroborat.
Nam ſi vſus ipſius mediocris fuerit, faci-
lem reſpirationem & amabilẽ coloris bo-
nitatẽ facit: ſin uero citra modum, pallo-
rem inducit, cerebrũ infeſtat, capitis do-
lorem commouet, ſenſus obtenebrat, &
oculos hebetat. Vino impoſitus vehe-
menter inebriat, adeoque exhilarat, ut in-
ſaniam maximè alacrẽ lætabundamve p-
riat. Si quis uerò ex paſſo biberit, crapu-
lam nõ ſentiet. Additur in portiones, quæ
interaneorum cauſa temperantur. Pitui-
tosa

osa vitia & lethargica ſanat. Somnum
onciliat. Venerem ſtimulat, menſes &
rinam ciet. Mulieribus difficulter pariē
ibus, in potu duarum dracmarum pon-
lere exhibitus, partum accelerat. Illitus
um humano lacte viſum abſtergit, &
culorum fluxiones cohibet. Aurium re-
nedijs vtiliſſimus eſt. Vrgentes ad ignem
acrum inflammationes iunctus lenit.
/luæ ſedisq; cataplaſmatibus vtiliter in-
litur, Plura Dioſcorides lib. 1. c. 25. Pli
ius lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. de ſim
lic. medica facul. cap. 57. Simeon Sethi
n Syntag. Serapion. c. 173. ſimplicium,
t Auic. lib. 2. Can. c. 129.

¶ *De porro.* *Cap* LXXIIII.

REddit fœcundas manſum per ſæpe puellas, Ma. li. 1. cap. 6.
Manentemque potes naris reti nere cruorem,
/ngas ſi nares intus medicami ne tali.

Duæ hoc in loco porri referuntur ꝓ-
rietates. Ac priori quidem, ꝙ impræ-
nandi facilitatem vtentibus mulieri-
us pariat: atque ne abortiant grauidæ
rohibeat. Quod ſanè magni etiam Hip
ocratis autoritate Plinius lib. 20. cap. 6.
n hunc modum ſcribens confirmat: Hip-

pocrates & sine alia mixtura dari iube[t]
vuluasq; contractas aperiri putat. Fœ-
cunditatē ēt fœminarū hoc cibo augeri
Idq́; nō in cibo tantùm, siue potu, sed i[l]-
litum quoque & foris admotum, præstat.
Coquitur.n. in aceto & marina aqua co-
ma eius, decoctoq́; illo insidentium fœ-
minarum prçclusi duratiq́ue loci vtilite[r]
fouentur. Folia quoque porri muliebre[s]
locos, qui nimio humore madescente[s]
fœtum haud continere valent, egregi[e]
purgant. Item ex abortu profluuia sistit,
poto succo cum lacte mulierum.

ALTERA, q sanguinem è narib[us]
erumpentem sistat: & maximè quiden[m]
succus eius cum aceto, addito, thure, au[t]
manna, vel galla, aut mentha. Idem quo-
que sanguinem reijcientibus cum galla
aut thuris farina, vel acacia, auxilio est.
Quinetiam potę semnis drachmæ du[æ]
cum paribus myrti baccis veteres sangui-
nis ex pectore reiectiones sanat. Acri-
moniam enim quandam habet porrum
& adstringendi aliquam vim, sed seme[n]
acrius est. Plura suprà cap. 13.

¶ *De pipere.* *Cap* LXXV.

QVod piper est nigrum, n[on]
est dissoluere pigrum.
Phlegmata purgabit, conco-
ctricemq́ue iuuabit.

Leuco piper stomacho prodest
tussisque, dolorique
Vtile, præueniet motum, frebris
que rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, longo.s.albo, & nigro. Et fructus quidem, ut lib. 8.c.42.de simpl. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, longum piper est, quare etiam maturo humidius humiditatis eius indicium est, quòd facilè repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed post paulò incipiat, uerum plusculum duret. Fructus ueluti acerbus immaturusq; album est piper, nigro quidẽ acrius. Nam illud iam quasi super assatũ est, & superexiccatum. Longum quidem piper, μακρὸν Græci, album λευκὸν nigrum μέλαν πεπέρι uocant. Sanè prioribus duobus uersibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

PRIMA, ꝙ in dissoluẽdo nõ sit pigrũ hoc est, crassos, glutinosos, ac frigidos humores, flatuososq; spiritus egregiè discutiat. Valenter. n. tũ excalfaciat, tũ desiccat, ordine nimirum tertio completo.

SECVNDA, ꝙ phlegmata expurget. Viscindam. n. pituitam, quæ in interiore corpore, nempè in thorace pulmone, & intestinis residet, concoquendo, atque extenuando dissipat expellitque.

Tertia, quod plurimum adiumenti concoctoriæ adferat facultati: Hoc ipsum Dioscorides etiam li. 2. c. 15. ijs confirmat verbis: Somnum, inquiens, & appetentiam cibi, conciliat, concoctionem adiuuat: vtunturque ob id eo ad inunctus. Porro ad eum vsum melius est longum quippe quod Galeno lib. 4. c. 10. de Sanitate tuenda, teste flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordijs pigra cessant ad ventrem depellit, & concoquendis quæ sumpseris subuenit.

Posterioribus duob. versibus quinque albi piperis referuntur vtilitates.

Prima, q; stomacho conferat: ipsum. n. vt Galenus eodem quo ante loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, q; linctu potuq; tussientibus opituletur: præsertim si ex frigido, & crasso humore tussis euenerit: eum namq; piper album calfacit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis alijs frigidis, & a pituita ortis pectoris vitijs succurrit.

Tertia, q; dolori subueniat: idq; intelligendum, vel de dolore pectoris, iam dictum est, vel de dolore flatuoso; Potũ. n. cum melle, & recentibus lauri folijs. flatuosos spiritus, & tormina discutit.

Quarta, quòd præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, ... ξημοὺς, Græci uocant, auertat: & hoc q; dem in febribus frigidis: Earum namque

materiam excalfaciendo quodam modo dissipat, & expellit.

Quinta, quòd febrium horroribus circuitu repetentibus, siue potu, siue illitu subueniat: Neruos enim & musculos caliditate sua vehementer roborat, & in eis residentem materiam consumit. Hinc est quod lib. 3. c. 1. Macer in hunc modum cecinerit.

Quodq; mouere solet frigus periodica febris
Compescit, febris si sumitur ante tremorem.

Quod 2. Can. c. 556. ijs uerbis Auicenna innuere etiam voluit, inquiens: Fricando fit iniunctio ex ipso cum unguento, & confert rigori. Eiusque rei exempla sunt apud eundem. 1. 4. tract. 2. c. 12. Et certè facultates non albo tantum piperi, sed & reliquis quoque generibus conueniunt. Liberalior piperis usus, quemadmodum est apud Aristotelem Sect. 1. problemate. 44. vrinas prolicit, parcior autem aluũ deiecit: è contrario uerò scammonia. Piper caliginem, quæ oculis obuersatur, absterget Serpentium morsibus auxiliatur. Anginæ eo & melle conuenienter perunguntur: Cum vua passa manducatum pituitam a capite elicit. Strumas cum pice discutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plinius lib. 12. c. 7. & Scrapion ca. 357. simp. med. facul.

De grauitate auditus. *Cap. LXXVI.*

ET mox poſt eſcam dormire, nimiſque moueri,
Ista grauare ſolent auditus, ebrietaſq́ue.

Hic tria recenſentur, quibus auditus prægrauari ſolet.

Primum, cibus quem ſomnus ſtatim excipit, & maximè quidem ſi uentriculus eo diſtentus fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit. Ex inconcoctis verò ac rudis in uentriculo cibis uiſcoſi, craſſi, & flatuoſi ſuſcitantur fumi: qui in caput ſublati, cum exitũ non inueniant, auditorios obſtruunt meatus, auditumque grauant. De hoc nonnihil etiam ſupra cap. 3.

Secundum, motus, ſiue labor uehementior illico poſt ingeſtum cibum ſuſceptus. Cuius cauſam Galenus in commentario peri euxumias, cai cacoxumias c. 5. hanc eſſe tradit. Nam ſicuti, inquit, bonę ualetudini antæ cibum exercitatio maximum adfer commodum, ſic qualiſcunq; ſumpto motus noxius admodum eſt. Alimentum enim ex uentre ante concoctionem in diuerſas corporis partes diſtribuitur, propterea que crudi humoris copia per uenas aggeritur. Vnde craſſi etiã, ac flatuoſi ſpiritus ſurſum elati, meatus

audi-

auditorios obturant. Idem quoq; li. 5. de sanitate tuenda cap. 8. ijs testatur verbis. Non leue incommodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo se exercitant. Nonnullis. n. & caput impletur vaporib. & in iocinore, aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq́; percipitur. Et lib. 1. c. 9. de alim. fac. Carnes inquit: inanitæ rapiunt ex ventre succum non modo semicoctum, sed nonnunquam etiam omnino crudum, atque incoctum, cùm cibo sumpto operib. sese reddiderint: ob eamq; causam ij grauissimis morbis postea præhenduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tñ post comestionem, vel suauiter deambulare, quo cib. ad fundum descendat ventriculi, multũ expedit, & confert, ob bonam ciborum concoctionem. Idq́; vulgato ẽt hoc cõprobãt versiculo:

Post cęnã stabis, aut passus mille meabis.

TERTIVM, ebrietas. Nam ex calidi vini tẽperatura multi oĩno vapores, ac fumi ad auditus ὄργανον prõpte deferuntur, qui, cũ exitum non inueniant, spiritũ eius insitum perturbant, & audiendi difficultatẽ, Gręcis βαρηκοΐαν καὶ δυσηκοΐαν appellatam, pariunt. Neq; verò auditui solum, sed visui quoque ac reliquis sensum instrumentis omnibus ebrietas nocet quemadmodum. 4. 3. c. 2. Auicenna ijs testatur uerbis. Ex eis quidem, quę nocent auri, & reliquis sensib. sunt nau-

ſcoſa ſatietas, & repletio, & propriè ſomnus ſuper repletione in nonnullis exemplarib. hic ēt verſus adſcriptus habebaẗ.

Balnea, ſol, vomitus, adfert repletio clamor.

Nec malè quidem ſiquidem, & hæc auditum grauare, & aurium ſonitus generare. 4. 3. c. 11. autor Auicen. Oportet inquiens, vt omnes iſti vitent ſolem, balneū motum laborioſum vomitum, clamorem, coitum, & repletionem, & vt leniant naturas ſuas.

¶ *De tinnitu, ſiue ſonitu aurium.*
Cap. LXXVII.

Motus, longa fames, vomitus percuſſio, caſus,
Ebrietas, frigus, tinnitum cauſat in aure.

Septem hoc in loco enumeratur ſonitus, ſine tinnitus aurium cauſæ.

Prima, motus, immoderatior.ſ. Humores.n.& ſpiritus vehementiore, atq; inordinato corporis motu concitati, craſſos ventoſoſq; generant flatus, quib. ſurſum vrgentibus cum facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum ſanè ob ventoſi flatus in auditorio meatu commotionem naſci ſolet.

Secunda, fames, ſiue longior vltra conſuetam edendi horam abſtinentia. Cuius Auicenna. 4. 3. capite 9. hanc tradit

dit esse causam: Nēpè q humores p corporis molem dispersi, ac quiescentes longiore fame exagitentur. Natura.n.cibo in quem agat, destituta, ad humores conuertitur, eosq; resoluit, & commouet.

Tertia, vomitus violentus, & multus in hoc enim motus accidit vehementior, quo humores exagitari sursum ad caput feruntur, quo fit, vt oculi nonnunquam, ac facies erubescant, visusq; debilitetur, nonnunquam verò vapores, ac ventosi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitumque excitent.

Quarta, prægressa plaga, siue percussio sphærulæ capitis, & maximè qua parte aures sitæ sunt. Innato.n. auditur aeri vehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidem membro aliquo leso, quemadmodum in lib. de renum affec. dignot. & cura. c. 12. Gal. testatur, spiritus statim & sanguis, qui sunt naturæ vehicula, eo concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta, casus: præsertim supra caput. Cuius eadem cùm præcedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu vehementer exagitatur.

Sexta, ebrietas, & maxime quidem ex largo vni potu. Inde enim caput fumis repletur, ac vaporib. qui ad auditorios meatus vrgentibus innatus eorum aer commouetur, & sonitus quidam excitatur.

Septima, frigus immodicum. Eo enim auditus organum, & naturalis cerebri color debilitantur, vt flatuosos generent spiritus, quibus ad aures penetrantibus tinnitus facilè elicitur. Neq; ob dictas solũ causas, sed ob alias etiam non paucas sonitus in auribus fiunt. Nempè ob flatuosum spiritum in capite generatum, ac cõmotum. Ex sonitu saniei, quæ in ipsa fortassis aure genita est: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditorijs meatibus sæpenumero eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientes commotionem: sicuti in febribus fere & paroxysmorum principijs contingit: Aut ob superfluam in corpore repletionem præsertim in capite. Aut ex lẽta, & crassa materia in ventosos flatus resolutam: aliquando ob pharmacorum articularium vsum sonitus quidam ét fiunt. Qui in febribus sonitus fiunt, minimè interturbandi sunt, vt plurimum n. statim sedantur. Plura Galenus lib. 3. de compositione Pharmacorum secundum locos c. 1. de sonitu in aurib. Serap. in tract. 2. ca. 22 de surditate, & Auic. loco iam citato.

De visus nocumentis. Cap. LXXVIII.

BAlnea, vina, Venus, ventus, piper; allia, fumus,
Portum cum cępis faba, lens, flatusq; sinapi,

Sol,

Sol, coitusq;, ignis, labor ictus, acumina, puluis.
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum, & viginti numero hic referuntur, quæ noxam oculis important.

Ac Primum quidem Balneum, idque tam humidum, q̃ ſiccum, hoc ſtupha Barbaris, Latinis acrem dicitur: Illud vero Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine vtrunque oculis officit. Primum quidem immodicè excalfaciendo temperaturas eorum deſtruit. Natura.n velut ſupra oſtendimus, frigidi ſunt & aquei. Deinde vero tenuiores humiditates quibus viſiui, ijq; ignei temperantur, refocillanturq; ſpiritus, reſoluit, & exiccat. Atque hic adeo prope Rhenũ, vbi plurimus vtriuſque balnei vſus eſt, non pauci paſſim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia obinordinatam victus rationem multi leproſi.

Secundum, vinum, & maximè quidem ſi immodicè bibatur. Cum.n. caput, vt ſæpius iam dictum eſt, vaporibus, ac fumis repleat, non oculos tantum, ac viſum, ſed reliquos etiam ſenſus omnes immoderato vſu hebetare putandum eſt.

Tertium, Venus, immodica ſcilicet, hanc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore prædicant.

Cuius

Cuius causam Petrus Aponensis Sectione.4. problematum Aristotelis, comm.3. hanc esse tradit: Nempe q coitu auferatur id, quod commodum est oculis, humidum, s. aqueũ, & subtile, quo spiritus fulciuntur visiui. Oculus enim sit lib.5.c.1. degeneratione animalium, & alibi sæpius Aristoteles adseruit, humidus est, & de natura aquæ. Iam verò euulsis, atque euacuatis humidis, partes superiores necessario exiccantur. Quo fit, vt oculi, qui humiditate vigent, a sua decedant natura, hebetioresq; fiant. Meritò autem humiditate vigent, nisi.n.ea sustentarentur, per igneos facilè spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerent. Atque hinc sanè constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, visusque aciem hebetari. Humores deorsum trahuntur.

Quartum, Ventus, & præcipuè Austrinus, de quo lib.3. aphor.5. Hippocrates. Νιοτὸ inquit, βαρυήκοοι.. ἀχληώδεες καρηβαρικοοὶ hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auster enim natura calidus, & humidus est, ac magna ex parte pluuias, & tempestates adfert, quare etiã τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα ἀπροσβέννυσὶ quemadmodum Philotheus ait. i. sensuum instrumenta implet, & obtundit. Cæterum vox ἀχλυώδεει bifariam inter-

terpretari poteſt. Primum, vt ad auſteros ipſos referatur, qui caliginem aeris efficiunt. Ijs.n. flantibus aer ſit turbidus, craſſus, caliginoſus, & tenebroſus. Secundò, vt ad oculos ipſos potius hæc vox referatur, qui flantibus auſtris caliginoſi reddũtur, minuſq; acutè vident. Vt.n. reliqua omnia ſenſuum inſtrumenta non ſatis probè ſuo funguntur munere, ſic etiam oculi ipſi ab auſtro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum comment. 1. in epidemi. Statu. 1. aph. 8.

Quintum, piper: Hoc enim cum impẽſus exiccet, acres omnino vapores frequẽti eſu generat, qui vbi ad caput aſcenderint, oculos mordicant, & exiccant.

Sextum, Allium: quod acrimonia ſanè & vaporibus, quibus caput replet, oculos offendit. Supra. cap. 13.

Septimum, fumus: qui certè quòd mordaciſſimus, ſit miniumque exiccet, infeſtiſſimus eſt oculis. Ariſtoteles problem. 22. Sect. 31.

Octauum, porrum: hinc.n. craſſi, ac melancholici generantur fumi, qui ſurſum elati, oculorum aciem hebetem faciunt, ſi quis eo frequentius vtatur. Supra c. 13.

Nonum, cepæ: horum nanq; eſu acris ſimiliter ad caput ſubmittuntur fumi, qui non viſum tãtùm, ſed vt quidam volunt, rationalem etiam animæ partem lædunt Simeon Sethi.

De-

Decimum, faba: flatuoſum enim craſſumque & melancholicum generat fumum, qui horrenda, & terribilia parit sõnia. mentem perturbat, ingenijq́; aciem obtundit, & ſpiritus viſiuos obtenebrat. Gal. lib. 1. de alim. fac. cap. 26. & Simeon Sethi in Synt.

Vndecimum, lens: Ea viſum integrum, & inculpatum hebetat, ipſum immoderatè exiccans. Galenus, lib. 1. de aliment. facult. c. 25.

Duodecimum, fletus: præſertim immodicus. Hic. n. cum recentricem oculorum facultatem imbecilliorem reddat, viſum vehementer oblædit, & ſanam oculorum aciem nimio plus ſiccando hebetat.

Decimum, & tertium, ſinapi: quod acrimonia ſua viſum efficit debiliorem.

Decimum, & quartum, conſpectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius ſplendorem, ac nitorem, quibus viſum deſtrui, manifeſta conſtat experientia, & ratione. Senſibilium. n. exuperationes, vt li. 2. de anima. cap 12. Ariſtoteles adſtruit, ſenſum inſtrumenta corrumpunt. Quod quidem Galen. etiam lib. 10. de vſu part. ca. 3. in hunc modum ſcribens approbat: Solem ipſum, inquiens, ſi quis oculis in conniuentibus velit intueri, oculos celeriter perdet, multiq́; in Solis defectibus, cùm eum affectum, qui Soli acciderit planius noſſe cuperent, fixis oculis Solem

lem intuentes, imprudentes prorſus fuerunt occæcati. At.n.per niuē iter facere quā oculis ſit perniciosum, ſi minus Xenophonti credis, experientia tibi diſcere id licet: Sin uero naturalius quidpiam audire ſuſtines, ubi ellychnium ardens, aut aliam quamuis flammam in ſole lulento conſtitueris, cernes eam protinus marceſcere, atque etiam ſi prope quamlibet flammam magnam ellychnium poſueris, uel aliam quamuis flammam minorem, repente extinguetur: cum quæ minor lux eſt a maiore uincatur ſemper, ac diſſipetur. Lege eundem etiam lib. 1. de cauſis ſympto. c. 6.

Decimum, & quintum, Coitus: & maximè quidem intempeſtinus, ac immoderatior. Hunc enim paulò antè capiti, oculis, omnibuſq; ſenſuum inſtrumentis, plurimum nocere oſtendimus.

Decimum ſextum, Ignis. Cuius frequens inſpectio, & ſplendor uehementer exiccat, oculos, uiſumque debilitat. Quo fit, ut fabri ferrarij, & quicunque artes ſuas, quibus ſe ſuosq; ſuſtentant ad ignē exercent, rubros ferè & debiles habeant oculos.

Decimum, & ſeptimum, Labor: immodicus ſcilicet. Is enim ſanguinem efficit ſicciorem, ſicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam autem indurat, ergo uel eam, qua pupilla

pilla integitur. Itaq; vis illa conſpiciendi cooperitur, & delitеſcit, Ariſtoteles proble. ſect. 31.

Decimum, & octauum, Ictus ſiue percuſſio capitis, & maximè quidẽ qua parte oculi ſunt. Cum.n ſanguis inde, ſicuti præcedente capite oſtendimus, ad oculos rapiatur, accidit vt ſpiritus viſiui perturbentur, adeoq; uiſus ob id debilitetur, & apoſtema nonnunquam generetur.

Decimum, & nonum, nimius acrium rerum uſus : cuiuſmodi ſalſamenta nonnulla exiſtunt quæ fumorum acrimonia, aciem oculorum obtundunt.

Vigeſimum puluis, ſiue ambulatio per loca puluerulenta: puluis. n. ad oculos pertingens uiſum maximè obſcurat.

Vigeſimum primum, immodicæ vigiliæ, quæ non oculos tantum, ſed totum etiam corporis habitum impenſius exiccant, & extabefaciunt.

Ad hæc, nocet oculis quælibet repletio: & quicquid naturam exicat, quicquid item ſanguinem cõturbat, ſiue ex rebus ſit ſalſis, ſiue acribus, ſiue etiam alijs: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodam modo ſe habet, confert. n. quatenus uentriculum expurgat, nocet vero quatenus cerebro inſidentes materias commouet adque oculos defluere facit. Quòd ſi neceſſarius fuerit, cum facultate a ſumpto cibo prouocandus eſt. Somnus quoque ſu-

ſuperfluus, quique repletionem mox ſubſequitur, infeſtus admodum eſt oculis. Sic quoque copioſa ſanguinis detractio. Potiſſimum verò, quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicen. 3. 3. tract. cap. 1. 5. & 33. tract. 4. c. 4.

¶ *De corroborantibus viſus.* Cap. LXXIX.

Foeniculus, verbena, roſa,
Et chelidonia, ruta.
Subueniunt oculis dira caligine preſſis.
Nem exiſtis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Quinque hoc loco recenſentur herbæ quarum ſucco, & ſtillatitio liquore, ſiue aqua, viſus reficitur, ac recreatur.

Prima, fœniculus, ſuccus nanque caule, & folijs expreſſus, ſiue diſtillatus, quẽadmodum lib. 3. ad Alman. c. 47. Rhazes teſtatur, & nos ſupra c. 49. abundè oſtendimus, ad excitandam oculorum aciem præſtantiſſimus habetur.

Secunda, Verbena, ſiue Verbenaca: periſtereona, cai iranbotanin Græci, Germani verò *Yſereuyt* vocant. Huius ſtillatitius liquor ſemel, aut bis oculis quotidie admotus, ipſorum vitijs mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remedijs plurimum miſceri ſolet. Semen eius,

vt in Pandectis Syluaticus refert, cũ succo feniculi impositum, oculos emundat.

Tertia rosa: cuius aqua refrigerando, & adstringendo oculorum potissimum fluxiones cohibet, animalemq; spiritum, ac uisum corroborat. Succus recentibus folijs expressus Diosc. lib. 1. c. 12. ad oculorum circumlitiones reconditur.

Quarta, chelidonia: Huius succus claritati oculorum utilissimus est, quemadmodum satis superq; ondimus sup. c. 71.

Quinta, ruta, herba vulgo cognita, qui uisus aciem exiccat, grauesque oculorum dolores emplastri modo imposita cum polenta mitigat. Plura sup. c. 61.

De dolore dentium sedando. Cap. LXXX.

Sic dentes serua, porrorum collige grana.
Vre cum hyoscyamo simul, vtere iure decenti.
Per sicchonion & fumum cape dente remotum.

Remedium hoc in loco traditur efficacissimum sedandum dentis ex crosione dolorem. Quod constat seminis hyoscyami albi, & porri singulorum partibus iiij. & seminis cepæ partibus ij. S. Primum optimè præmundato dante, semi-

na simul cōburantur, exurgētemq; hinc fumum eger admittat, infundibulo adhibito, ad effectum dentem. Lege de hoc plura apud Aeginetam lib. 3. c. 26. Actiũ lib. 8. c. 33. Auic. 7. 3. c. 19. & Mesuen de ægritudinib. oris, titulo, de vermib. dentium Hyoscyami natura est anodunos, q̄ doloris leuamentum adeò prestat, vt vix percipi quidem amplius possit, Fumus verò seminum porri atque cepæ. Auic. 2. Can. c. 547. teste accommodatissimus est necādis eijciendisq; vermibus qui in erosis nōnunq̄ dentibus intollerabiles cruciatus excitant. Hyoscyamus, & lib. 4. c. 64. à Diosco. describitur, frutex est caules emittens crassos. folia lata, ublonga, diuisa, nigra, hirsuta. flores è latere caulis ordine prodeu tanquam punicorum cytini, scutulis septi seminum plenis, vt papaueris, Germanicè *Bilsencruyt* Gallicè. *Iusquiame*. Hisp. *Veleño*, yrizamet oxæs etithesa odontalias estidiaclima, idest radice eius in aceto elixa, utiliter in dolore dentes collũtur. Quod Macer etiam lib. 2. cap. 35. hisce versibus confirmat. Podagra.

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sint decoctæ radices illius herbæ.
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porrò chonion, quod in emboti locũ substituimus, ... diminutiuum est, & significat infundibulum.

De

¶ *De raucedine vocis.* *Cap. LXXXI.*

NVx, oleum, frigus capitisque, anguillaque, potus,
Ac pomum crudum faciunt hominem fore raucum.

Sex causæ raucedinis hic recēsentur.

Prima, Nux: ea enim cum vehementer exiccet, vocem exasperat gruumque langoribus similem efficit.

Secunda, Oleum & maxime quidem, q̃ ex immitaturis oliuis exprimitur. Huius. n. glutinosa quædam pars dum in ore continetur, ad asperam delabitur arteriam, ipsamq; diutulè inhęrendo stringit & exasperat. Omne præterea oleum in biliosis corporibus prõptè accenditur quare vocalē æpe arteriam ipsis exasperat, raucedinemq; parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryino, quod e nucibus conficitur inglandibus intelligi potest.

Tertia frigus capitis: Ipsum enim caput comprimit ac stringit: quo fit, vt humores, qui sunt in cerebro, deorsum ad asperam arteriam defluant, eamque immodicè humectando raucedinem excitent.

Quarta, anguilla: De ea satis supra capite trigesimo primo, dictum est.

Quin-

Quinta, potus nimius, ſ. & maximè q-
em, ſi inſtante nocte, atque hora ſomni
xhibeatur. Aſperam enim arteriè im-
odicè rigat & humectat; quæ ex medi-
orum omnium ſententia potiſſima rau-
itatis cauſa eſt.

Sexta, pomum crudũ: quo nomine qui
bet fructus crudi intelligendi hoc in lo-
o ueniunt. Quatenus enim crudi exi-
tũt phlegmatis generant multitudinem.
Quod ſi immaturi præterea ac ſtyptici
uerint, fauces exaſperant, raucedinemq;
pariunt. Plures cauſas raucitatis enume-
at Auicen. 10.3. Trac.cap.1.

Rheumatis remedia. Cap. LXXXII.

IEiunia, vigila, caleas dape, tuque labora,
Inſpira calidum, modicum bibe comprime flatum.
Hæc bene tu ſerua, ſi vis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus:
Si ad fauces, branchos, ſi ad nareis eſto coryza.

Hic ſeptem enumerantur rheumatis
remedia.

PRIMVM, fames ſiue ieiunium per

hoc.n.ipsius consumitur materia. Fam
enim ut aphor.59.lib.7. Hippocrates ad
serit, corpora exiccat. Et hoc quidem e
accidenti. Nam cùm famescimus, si in fa
me perseueremus, naturalis calor, q nun
quam cessat, pabulo, in quod agat, destl
tutis, carniũ humiditatem exiccat. Qua
re rheumatis quoque materiam conco
quendo ac difflando consumit.

Secundum, uigiliç, quç & in se sanè c
totum corporis habitum quemadmodu
lib.7.c.6.metho.med. & comment.28.l
aphor. Gal. testatur sufficienter exiccen
rheumatis etiam causam nẽpe cerebri h
miditates necessario cõsumunt, uaporũ
que copiã ad caput transmitti prohiben

Tertium, cibi calidi: prçsertim si à fr
gida materia reuma initiũ duxerit. Ea
enim cibi calidi cõcoquunt ac maturan

Quartum, labor. Hic.n.sicuti lib.2.d
dieta Hipp. adserit, suapte natura super
flua demit. Cuius deinde hãc adfert cau
sam: nẽpe quod corpus siccet. Corpora.n
laborantium calefiunt, quibus calefact
attenuatur & depurgatur id quod in ips
superfluum est, sed reuera hoc, est, qu
calor ille exiccat.

Quintum, calidi aeris inspiratio. E
maximè quidem si ex frigida materia f
rheuma. Ea nanque per calidi aeris attra
ctionem incalescit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus. Nam & hç

corpora, perinde ac fames, exiccat, adeoque rheumatis materiam maturando dissipat atque consumit.

Septimum, cohibitio, siue retentio spiritus. Ea frigido potissimum auxiliatur catarrho. frigefactas nanq; pectoris particulas, Aetio lib. 8. cap. 54 test. calfacit, materiamq́ue catharri pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit. Gal. lib. 3. c 3. de sanitate tuen. τοῦ πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις dr̃. His amplius oportet utis qui catarrhum patitur, caput suum moderato calore continenter foueat, & à frigore Boreali presertim, tueat̃ & maxime q̃dem post diutinos Austri flatus. Siquidem caput, vt cõmen. 12. lib. 3. apho. Galenus scriptum reliquit, repletum est in calida atque humida Austrina constitutione. Frigidis autem Septentrionis superueniens, ceu manus quædã extrinseca capiens ac præmens cerebrũ, veluti spongiam quandam exprimit illam quæ in ipso continet̃ humiditatem. Hæc vero delatá alias ad aliũ locum, ex ijs qui faciles sunt ad patiendum, multos generat morbos. Minimè tamen subdio solaribus radijs nudum exponendum est, neq; ad luculentũ ignem diutius commorando excalfaciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborum ingestionem, præsertim vaporosorum, ac vini potum

fugiat: imò verò quoad fieri pôt, famen ac sitim toleret: Caueat ét à potu aquæ glacialis ac niualis. Præterea supinum cubitum vitet, ne peccans humor in posteriorẽ partẽ & dorsalẽ medullã deferatur. Ea. n. pars quum manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculũ est, ne ad neruos penetrans conuulsionẽ aut paralysin generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumq; potest vigilet, quoniam est radix curæ. Hæc ferè Rhazes lib.9.c.14.ad Almanso.& Auic. 5.3.tract.1. cap.13.

Vltimi duo versus differentiam inter catarrhum, branchon, & coryzam continẽt. Rheuma aũt nomen est generale ad quẽlibet materiæ defluxum apotoureo, quod est fluo. Eius species, siue membra sunt catarrhus, branchus, & coryza, de quibus supra cap.3.

Porrò rheumatis generatio imbrium generationi similis est, quẽadmodũ li. 2. de partibus aĩalium cap.7. Aristo.docet. Cùm.n. ex terra vapor exhalat, affertq; in suplime à calore, ubi supernum aërem subierit frigidũ, consistit: denuo in aquã pp refrigerationem conuertitur, atq; in terrã defluit. Fluxiones etiã sic ex capite oriuntur in ijs corporibus, quibus cerebrũ frigidus est q̃ temperamentũ modicum postulet. Cum.n. alimentũ per venas sursum respirat, ubi excrementũ ob

eius

ius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ, saniejq; mouet. Hactenus Arist.

De curiatione fistulæ. *Cap.* *LXXXIII.*

AVripigmentum, sulphur miscere memento.
His decet apponi calcem, coniunge saponi,
Quatuor hæc misce, commixtis quatuor istis
Fistula curatur, quater ex his si repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longè optimũ, quod, vt præter quotidianam experiẽtiã recentiorem ferè omnium scripta testantur, neminem vnquam fallit. Nempe vt fistulis infundenda collyria, siue penicilla ex auripigmento, hoc est, arsenio, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, & abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cumprimis necessaria est.

Auripigmentum, siue arsenicum, facultatis est caustic, siue vrentis idque tã combustum, quam ustiones expers. Discutit, attrahit, erodit, consumit & emũdat. Crustas cum vehementi uredine & violento morsu excitat. Reprimit quæ

excrescunt, & capillos euellit. Qu
verò sublimatum est, cancrum, lupu
esthiomenon, noli me tangere, fistular
& omnes tales pessimos morbos, prin
die occidit, & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calf
ciendi & ipsum vim obtinet celeriter c
coquit, attrahit, detergit, & discutit.

Calx omnis communiter habet fe
uidam vim, erodit, vrit, & ignium m
do crustas inducit. Calx verò in aqu
clota absque morsu desiccat. ac si bi
terque, aut amplius abluta fuerit, pla
mordicitatis expers constituitur ac str
nuè absque mordicitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiam σμηγμα d
citur, est pingue illud albũ, siue nigrum
quo vestes mulierculæ lauant, abste
gunt, & emundant. Calfacit quidem
desiccat, sed reliquis paulò remissiu
aptissimum est ad emolliendos tumore
in σκίῤῥον induratos. Q. Serenus Sam
monicus prima longa extulit cap 11.

Attrito sapone genas purgare memento.

Porro fistula (quæ Græcis σύριγξ n
minatur) arctus oblongusq; & callosu
est sinus, aliquatenus indolens, assidu
& periodicè, id est, secundum diuers
tépora, sine lunationes, vt vocãt, fluens
Qui magna parte ex abscessibus parum
dextrè curatis orĩt, sed & ex alijs no
nunquam vlcerum generibus ac sinubu
per-

perperam curatis, naſcitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fiſtularum tralatione. Quandoquidem in eis cauitas quædam deprehenditur arundinũ cauitatibus ſimilis. Plura Corn. Celſus lib.5.c.8. Paulus Aegineta lib.6.cap 77. Auic.4.4.tract.4.cap.11.& Ioannes Tagaultius lib.3.chirur.inſtit.c.18.

De doloribus capitis. Cap. LXXXIIII.

SI capitis dolor eſt ex potu, lympha bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æſtu tribulentur,
Tempora, fronſque ſimul moderate ſæpe fricentur,
Morella cocta necnon calidaq; lauentur,
Iſtud enim credunt capitis prodeſſe dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.

Primum, ſi cupiã ex uini, uel alterius cuiuſlibet liquoris inebriantis potu, dolor accidat capit. vt is potu aqua utatur frigida. Ea nãq; frigiditate, ac craſſitudine ſua impedit, ne fumi ex eiuſmodi po-

tu sursum euicti cerebrum petant ac l
dant.

Secundum, si cupiam vertex capitis,
ue fronis nimio calore æstuet, ut ei ter
pora & frons moderatè primùm fricet
tur, ac calida deinde acqua decoctior
morellæ lauentur.

Porro morella, siue Maurella, ut disc
tè admodum Ianus Cornarius in cap. 3
lib. 2. Marci exponit, dicitur solatrum O
ficinis appellatum, ab atrum acinorum c
lorem Mauros referentem: Græci stru
xnon chpaion, Latini uero Solanum vo
cant hortense, Germanicè, *Nachtscaye*
Gal. *Morelle de iardin*. Notum est omni-
bus, vtunturq; ad omnia ea, quæ refrige
rari adstringique postulant. Potest enim
hęc duo ordine secundo, Gal. li. 8. c. 144
de simp. med. fac. teste. Folia per se trit
& imposita capitis dolores sanant. Diosc
lib. 4. c. 66.

De quatuor anni temporibus Cap LXXXV

TEmporis æstiui ieiunia cor
pora siccant.
Quolibet in mense & confert
vomitus, quoque purgat
Humores nocuos, stomachus
quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Aestas
dominantur in anno.

Tem-

Tempore vernali calidusq́; aer malidusque.
Et nullum tempus melius est phlebotomiæ.
Vsus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, ventrisque solutio, sudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas.
Aestas more calet sicca, & noscatur in illa.
Tunc quoque præcipue choleram rubtam dominari,
Humida, frigida fercula dentur, sit Venus extra,
Balnea non prosunt, sint raræ phlebotomiæ,
Vtiles est requies, sit cum moderamine potus.

Plurima hice versibus comprehenduntur.

Ac primum quidem, quod ieiunia corpus per estatē validissime exiccēt. Aestas enim cùm calida sit & sicca, necessariò talem etiam uim, nēpe calidā ac siccam, in corpore exercet. Cutem igitur efficit ra-

riorem, poros aperit, sudoremque elicit. Quo fit, ut humoribus largè discussis ac consumptis corpus uehementer exiccet. Superueniente autem insuper & ieiunio magis oĩno exarefieri necesse est. Naturalis siquidem calor, vt c.82. ostendimus, humido destitus cibali, in propriam agit carnium humiditatem, ipsamq; exhaurit & exiccat. Fames enim corpora siccat.

Secundum, quod uomitus singulis, mēsibus semel, aut bis prouocatus, plurimū tuendæ sanitati, adferat emolumenti. Vētriculum enim a bile, & pituita, cæterisque prauis, ac uitiosis humoribus quib. grauatus fuit, exonerat. Atq; hoc quidem de Hippocrates consilio constat. Nam in lib. de salubri diæta ita scriptum reliquit. Melius est, ut is qui singulis mensibus vomere consueuit, continuo biduo hoc agat, q̃ interpositis quindecim diebus, ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in libro etiā, de insomnijs, reperitur. Gal. quoque lib 5. de vsu partium c.4. Hanc Hippocratis sñiam ijs confirmat uerbis: Rectè igitur ueteres medici uomitus a cibis in singulos menses repeti præcipiebant, alij q.dem semel, alij uero bis. Omnes autē hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres, atque abstersorias deligere consulunt, ut pituita oĩs è uentriculo purget, neque prauo succo corpus adficiatur. De

hoc

hoc nonnihil etiam sup.c.15. Cur vero arte vomitũ interdũ moliri oporteat, Auicen.4.1.c.13. hãc potissimũ adsignat causam: Nempe qđ vẽtriculo a natura nihil ordinatũ si quo irritãte sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis, q̃ descẽdẽs ipsa facile & abstergit, & emunda. Idẽ eodẽ in loco q̃ plurima ẽt vomitus recenset cõmoda, siquidem recte fiat & vomens suapte natura facile ferat.

Ac primum quidem, ꝙ capitis grauitatem tollat: idq; maxime si ex humorum, ac vaporum multitudine è ventriculo, ac membris inferiorib. sursum vergente contracta sit: si uerò a proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitatem augeri magis soleat.

Secundum, quod visus aciem subtiliorem reddat: p̃sertim si visus ob vaporum copiã è ventriculo sursum ascendente obscuratus fuerit: alia.n. offendit potius.

Tertium, ꝙ nauseosam auferat satietatem: humorem.n. in ventriculi spacio innatantem, ac nauseã excitãtem, euacuat.

Quartum, quod illi etiam, ad cuius ventriculum flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subuersionem, atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum esu cõtractum submoueat.

Sextum, q ἀνορεξίαν, i. appetentiæ amissionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirum acria solum, aut acida; aut pontica appetuntur, curet. Vomitus nanque eiusmodi affectionem causas omnes remouet: remotis verò causis, effectus quoque tolli necesse est.

Septimum, quòd corporis ex humorum redundantia lassitudini conueniat: euacuata.n.materia vires corporis omnes alleuantur, & recreantur.

Octauum, quod renum, ac vesicæ vlceribus succurrat, materiam nanq; eo corruentem ad appositam abducit partem.

Nonum, quòd lepræ auxilietur: & maximè quidem si cum vehementi vomitiuo, quale veratrum cumprimis existit, eliciatur. Hoc.n. lepræ materiam eradicatu difficilem è remotis locis subducit. Quin etiam primæ concoctionis errata corrigit, quo fit, vt & reliquæ concoctiones absolutiores fiant. Lepræ.n. origo est ex concoctoriæ facultatis corruptione.

Decimum, q corporis colorem ex vitioso aliquo humore deprauatum emendet: ipsum enim a cute alio deriuat.

Vndecimum, quod epilepsiam ex ventriculi cum cerebro sympathia obbortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum, quod ictero, illi præsertim,

im, qui ab obstructionib. initium ducit, medeatur: vehementiore siquidem uomendi conamine obstructionum materiæ a locis, quos obsidebant auertuntur. Ad hæc materia ēt pituitosa, q̃ eiusmodi fere parit obstructiones, uomitu educit.

Decimumtertium, quòd asthmati subueniat, causam enim eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam, ac pulmonem calfaciendo superfluitates absumit, unde asthma gignebatur.

Decimumquartum, quòd tremorem, atque parasysin curet: harum enim passionum materiam aufert.

Decimumquintum, quòd magna, & nigra ulcera in extremis partibus, & impetiginem, materiam diuertendo curet.

Quanquam uerò uomitus ritè prouocatus dictorum commodorum omnium sit autor, cauendum tñ unicè erit, ne is qui ualere, & senescere uolet, ut uomat quotidianum habeat. Nã eius frequentia assiduusq; usus stomachũ sentit, & lacunã facit oĩum superfluitatũ. Præterea surditatem ēt inducit, uisui obest, thoracis pulmonisq; uenas disrumpit, nocet dentib. & dolorib. capitis, maximè si non ex uentriculi uitio orti sint. Ceterum in eliciendo uomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad uomendum faciles, quique difficiles futuri sint. Difficulter. n. uomentes, ad uomitiones non

Auic. 4. 1. c. 14.

ſunt cogendi, ſed per inferiora potius
purgandi. Difficulter. n. vomentibus, vbi
eos ad vomendum viſeris venarum quæ
in thorace ſunt ruptionis periculum im-
minet. Difficiles autē & inepti ad vomen
dum ſunt mediocriter carnoſi, & angusto
thorace præditi. Contra verò faciles, &
idonei, qui tenues gracileſq; natura ſunt,
& amplum obtinent thoracem. Quæ ſin-
gula Hippocrates lib. 4. aphoriſmo 6. &
7. ita ſcribens confirmat: Graciles, & ad
vomendum faciles, per ſuperiora purga-
re conuenit. Qui verò ad vomendum dif
ficiles ſunt, & mediocriter carnoſi, hos
per inferiora purgare oportet. Tempus
vomitioni aptiſſimum eſt æſtas, vtpote in
qua bilioſi potiſſimum humores generan
tur, qui facile ſurſum feruntur, & per vo-
mitum ſine negotio eijciuntur. Quod
Hippocrates etiam lib 4. aphor. 4. ita ſcri
bens confirmat. Aeſtate quidē ſuperiores
magis ventres, hyeme autem inferiores
medicamentis purgare conuenit. Neque
obſtat quod Hippocrates in lib. de diæta
ſalubri aphoriſmo. 15. contrarium adſtrue
re videatur: ſex hybernis menſibus vome
re vtile eſſe tradens: & Celſus lib. 1. ca. 3.
vomitū vtiliorē hyeme, q̃ æſtate eſſe ſcri
bat: ꝙ vterq; in ijs locis de pituitæ vacua
tione, quæ citra purgantia medicamenta
fit, loquatur. Qñ enim hyeme in ventri-
culo pituita generatur, neceſſe eſt vt illā

vo-

vomitib. expurgamus. Verũ vniuersum corpus si purgare instituamus, æstate per superiorẽ ventrem, hyeme per inferiorẽ, vt est in aphorismis relatũ, purgabimus: Quid multa? vniuersum corpus. æstate p superiora, & vomitum magis purgandũ, hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tm̃ coaceruatam hyeme vomitu eijcere nihil prohibet, imò plurimum confert. Porro quid ex eis quæ per vomitum quouis tempore eijciuntur prędicere liceat. Hippocrates lib. 2. prognostic. aphor. 18. & sequentibus, & post eum in suis commentarijs Galenus, abundè docuerunt. Lege plura apud Leonhartum Fuchsium c. 30. methodi perueniendi ad medicinam.

Tertium ex ijs, quæ in præscriptis notantur versibus, est, quòd quatuor sint anni tempora, Ver, scilicet Aestaţ, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc ver, licet per se sit oĩs excessus planè in medio quemadmodum libro 1. de temperamentis capite septimo Galenus testatur, respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur, ac humidum. Hoc tempus sanguini mittendo accommodatissimum est, siquidem æquale est, atq; adeo neq; nimis calidum, neque supra modum frigidum: vt rectissimè ab Hippocrate libro septimo aphorismo. 54. dictum sit: Quibus sanguinem è venis detrahere con-

confert, ijs Vere sanguinem mittere prodest. Hoc item tẽpore sanguis in corporibus augetur. Conuenit aũt vt in uere, ad imminuendã repletionẽ, Venus, motus, uentris solutio, sudor, & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, ut lib. 6. apho. 47. Hippocrates testatur, aptũ est corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quòd æstas calfaciat, atque exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur δυσκρασίαν, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis utendum est frigidis, ac humidis: abstinẽdum a Venere, & crebris balneis. Nam & hæc exiccant: Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies, & paruus motus, quies.n. humectat, motus exiccat. Potu utendum moderato, præsertim frigido: superfluam nanq; frigidi potus sumptionem, ob pororum apertionem, subita nonnunquam corporis infrigidatio, uel paralysis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra c. 19. & 56.

¶ *De numero ossium, dentium, & venarum in humano corpore.*

Cap. LXXXVI.

OSsibus ex denis, biscentenisque nouenis,

Con-

Constat homo, denis bis dentibus, & duodenis,
Et tercentenis decies, ſex quinqueque venis.

Traditur hoc in loco, quod in vniuerſum ſint oſſa, dentes, ac venę humani corporis. Oſſa quidem fiunt è ſemine, cum id quod eſt craſſiſſimum, a calido virente induratur, ſicut lapides coquuntur a calido virente. Sunt autem oſſa veluti truncus ſuſtinens reliquum corpus. De quorũ numero haud parua inter ipſos artis Medicæ ſcriptores diſſenſio eſt. Hic.n. ducẽta ea eſſe, & nouendecim aſſeritur. Ioan. Tagaultius excellentiſſimus noſtri æui Medicus, ducẽta, & quadraginta ſex hoc diſticho complexus eſt. Oſſa.

Adde quater denis, bis centum, ſenaque habebis.
Quam ſis multiplici conditus oſſe ſemel.

Nonnulli 304. conſtituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanſ. 248. ea eſſe, Galeni authoritate probat. Cum omnia, inquit, corporis oſſa numerata fuerint, prout Galenus numerauit. 258. erunt. Cui ſubſcribit etiam vulgatiſſimus hic verſiculus.

Oſſa ducentena, atque quater ſunt, & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini ineſſe. 32. dentes, & hoc quidem in

cor-

corpore bene constituto, vt quælibet maxilla, tam superior, quàm inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores, siue aduersi, τομεῖς & τομικοὶ Græci nominantur, item γελάσινοι, q; inter ridendum retegantur, Latini incisores, siue incisorij, quia cibum in os primò, allatum confringant, & incidant, singulis tantum radicibus nituntur. Horum vero lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (vnde curdontes vocati) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorum munus est, mo... diuidere escas, atq; eas discriminare. Simplici radice constat, quemadmodum incisorij. Sed caninorũ, qui superiores sunt, longissimas habent radices, vt ad oculorum orbem ferè pertingant, neruisque qui labri superiores motores, ab oculorum regione per superius foramen emergunt, admodum vicini sint. Vnde fit, vt altero ex his dētib auulso, periculum nonnunq̃ immineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularij dicti Magnum, dum nascuntur, dolorem infantulis infligunt, & si qñ defluxio a cerebro in eam gingiuæ partem insederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus) totius genæ, & oculi dolorem pulsatorum non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus, ijs maxillaribus, siue molaribus nomen est

indi-

nditum, Græci gomfious, & mulas, siue
mulitas uocant, quod cibos iam incisos,
& confractos a prioribus dentibus moläť
& comminuant: asperi enim sunt, duri, &
ampli, ut incisa a tomicis, & confracta
a caninis, in læuorem exactum terant.
Sunt autem uiginti: superius quidem de-
cem, in utroq; latere caninorum siti, toti
demque inferius. Qui superiori maxillæ
affixi sunt, triplici radice, interdum etiã
quadruplici nituntur: alij uero duplici, &
nonnunquam triplici præsertim qui duo
ex ijs aduersi, & anteriores magis sunt:
tertius.n.perraro hmõi esse reperitur. Po
stremi dentes, qui sunt omnium recondi-
tissimi, ac propemotum gingiua operti,
Græcis sofronistires, quod, s. tempore ꝓ-
ducantur, quo sapere solemus, & opsigo-
noi, id est, senotini, & crai tyres, quod æta
tem perficiant, & compleant, & nuncu-
pantur. Latini simpliciter Genuinos no-
minant, nonnulli dentes sensus, siue sa-
pientiæ. Interdum ad septimum, & vi-
cesimum annum latent, unde Hippocra-
tes in libro de carnibus, sic scriptum reli-
quit. Quin & in quarto septenario den-
tes enascuntur, plerisque hominibus duo
qui sapientiæ dentes appellantur. Inter-
dum etiam ad octogesimum annum, te-
ste Plinio lib. 11. c. 37. Plura Gal. in libro
de ossib. cap. 5. & lib. 11. ca. 8. de usu par.
Auicenna prima. 1. doct. 5. sum. 1, cap. 5.

Dentes mola-res.

An-

Andreas Vesalius lib.1.c.11. de huma corp.fabric.Carolus Stephanus. li.1.c.1 de dissectione, Leonhartus Fuchsius p te.1. epitomes de humani corpo.fabric lib.1. cap.14.

Tertio demum loco traditur, huma corpus constare ex trecentis & sexagin quinque uenis. Cuius rei certitudo anatomia petenda est.

¶ *De quatuor humoribus humani corporis Cap. LXXXVII.*

QVatuor humores in humano corpore constant
Sanguis cum cholera, phlegma melancholia.
Terra melancholicis, Aqua cofertur pituitaue,
Aer Sanguinis, ignea vis Choleræ.

Hic de humoribus qui ad humani coporis constitutionem necessariò concurrunt, cum primis agitur. Sunt autem ij nmero quatuor: sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera; & atra bilis, siue melancholia.

Deinde ostenditur, quod nam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholi frigida ac sicca est, & terræ respondet.

Pituita frigida & humida existit, & aquę comparatur. Sanguis calidus est atq; humidus, & confertur aeri. Flauabilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sanè vulgatis hisce versiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt.

Humidus est sanguis, calet & vis aeris illi.
Alget phlegma, humetque, illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni fit similata.
Frigens sicca melancholica est, terræ adsimilata.

Sanguis omnium humorum facilè præstantissimus est: uel quod materia sit spirituum, in quibus consistit vita, & omnis actio, naturalis scilicet vitalis, & animalis: vel quod vitæ principijs conformis existat. Est enim temperate calidus ac humidus: uel certè quòd præcipuus ipsius vsus sit, ut nutriat, Ex eo enim omnes particulæ corporis, ut multis in locis testatur Galenus, nuariuntur. Et, ut uerbo dicam. Sanguis naturæ thesaurus & uitæ fomes est, ut quo affatim effuso, mors subinde sequatur. Hinc sanè est, quod Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit. Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem Anima Hebræis uitam. Hanc cum dicit in sanguine esse, vult sanguinem vehiculum esse vitæ. Sãguis.

Phlegma secundum probitatis locum Phlegma.

fibi uendicat. Hic humor, ut teftis eft c
ment.30. libri de natura huma. Galen.i
prima ciborũ mutatione generatur. Col
re autem albus exiftit, & concoctione i
fanguinem mutatur. Quapropter quũ fi
ueluti ex dimidio coctum nutrimentun
nullum qđ pituitam expurget propriur
inftrũm natura machinata eft. Quippe i
uentriculo generata pituita, quia fertu
fimul cum ijs, quæ ex cibi potufq; hum
ribus in iecur diftribuuntur, concocta i
fanguis euadit. Quod autem pituita i
venas fertur, aĩali etiam ex ufu eft. Defi
derat itaq; talis humor nõ utiq; euacu
ri, fed in corpore manens alterari. Quo
vero in inteftinis relinquitur, a bile ex i
cinore in ea defluente abfterfum, comm
diffimè, ac celerrime per fedem eijcitu
vt lib.5.de ufu part.corpo.huma.c.4. fu
fius Galenus oftendit. Porrò excremen
tum, quod a cerebro deftillat, ueluti Ga
lenus libro 2.de natural.facul.cap.vltim
atteftatur propriè non recte appellatu
pituita, fed Græce ὀλενωγο καὶ κόρυζα
Latinè Muccus.

Flaua pallidave bilis, fic a calore, qu
eft flauus pallidusve, appellationem acc
pit, fimpliciterque Græcis Galeno in li
bello de tumoribus præter naturam ca
10.tefte, χολὴ dicitur. Reliquias vero o
nes biles cum coloris adiectione nom
nant. Generatur autem bilis in hæpat

ibi-

bidemq; cũ ſanguine miſcetur. Neceſſa
rium autem fuit, vt ab ea ſanguis purga-
etur, ne ſcilicet totius corporis color
ab ea, haud ſecus quam in ictero, inficere
ur. Hinc natura huic propriã ſedem ma
hinata eſt, veſicam nimirùm qua iecori
ubeſt, & bilẽ ex eo ad ſe per conueniẽtẽ
neatũ trahit. Viſus aũt bilis flauę eſt, ut
nteſtina à pituitoſis excrementis repur-
gẽt, & abſtergat. atque eorundẽ excretio
nem adiuuet. Ad inteſtina autẽ defertur
bilis per meatum duodeno inſertum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ad ſe-
dimentum ſanguinis eſt, ideò colore, qđ
nomẽ ſatis indicat, nigra. Hæc autem ſi
volumus exquiſitè loqui. Galen. ſect. 6.
aphoriſmor. cõment. 53. atteſtante, non-
dum atra bilis nominari debet, ſed me-
ancholicus humor. Neceſſe verò eſt ab
hoc humore expurgari iecur, ideoq; in-
ſtrumentũ, quo ille expurgetur, natura
ienẽ condidit. Qui ſi minus quàm opor
eat, melancholicum humorẽ ad ſe tra-
hit vt inde ſanguis impurior, ita totum
corpus redditur magis decolor. Vt hinc
etiã perſpicuum omnibus ſit, eum humo
rem in iecore generari, à quo tãdem in
lienem transfertur. viſus autem atrę bi-
lis, naturalis eſt Galenus lib. 5. de vſu
part. huma. corpo. cap. 4. atteſtante, vt
ventriculi actiones iuuet. Ipſa enim
cùm acerba & acida ſit, ventriculum

inten-

intendit, & in ſeipſum contrahit, & exq ſite comprehendere cibos cogit ac retinere, quouſque plene concoquantur.

Verum enimuero cum exacta humorum cognitio vtiliſſima cumprimis ſit, & & oppido quã neceſſaria, de ipſis latinis nonnihil dicemus.

Sanguis igitur vt cõprehẽſum eſt, humor eſt calidus & humidus ex tẽperatiore parte ipſius chyli progenitus. Et hic quidẽ duplex eſt, iuxta neotericorum diuiſionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, eſt humor calidus & humidus, ſubſtantia quidem mediocris, colore vero multum rubens, odore autem & ſapore dulcis, mitis, ac benignus.

Verùm non naturalis ille dr̃, qui ab iſto nuper deſcripto deflexit, degenerauitq; intra tñ ſuę latitudinis terminos: quos ſi trãſgredit̃, nõ iam ſanguis, ſed alius humor venit appellandus. Hoc aũt (ſanguinẽ inquam degenerare a propria ſua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in ſe, hoc eſt, rõne ſui, permutata propria eius ſubſtantia, citra alterius admiſtionem. Altero modo, per alium, ſeu rõne alterius. Et per ſe q̃dem adhuc bifariam, nempe, vel q̃a eius ſubſtantia craſſior eſt, aut tenuior quã dẽat: vel q̃a aduritur, & quod ex eo tenuius eſt, in flamã bilem mutatur, ꝙ verò craſſius, in atram, idq; abſque ſeparatione.

Alte-

Alterius vero ratione sanguis fit nõ naturalis, qñ alius humor illi permiscetur. Quod multifariã contingere põt, prout scilicet variæ species bilis, pituitæ, aut melancholiæ, cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariã a naturali etiã differt. Ac primo quidẽ substantia: crassior.n.est, & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia, tenuior cum flaua bilis, aut aquositas. Secũdo, colore: pituitæ nanq; rõne, declinat ad albedinẽ: flauæ bilis ad pallorẽ melancholiæ vero ad nigredinẽ. Tertio, odore: fęter.n.cui humores admisti sunt putridi, oĩno verò expers odoris est, cui crudi. Quarto, sapore, flauæ bilis nanque admistione ad amaritudinẽ melancholiæ ad aciditatem pituitæ verò ad insipiditatẽ vergit. Aui. l.1.doct.4.c.1.& Ioannes Tagaultius li. 1.institu.chirurg.c.6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant, in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorque eius portio est in corpore secundum sanguinem, q̃ aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem: sapore vero, & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certè concoctione in sanguinem mutatur, est enim pote- Phleg.

state

ſtate iam ſanguis, ſed nondum exquiſi-
te concoctus. Eſt quoq; modus quidã pi-
tuitæ dulcis, quæ non exiſtit valde frig-
da: imò ſi cũ corpore conferat̃, paucæ a-
modũ frigiditatis videbit̃ eſſe particep-
ſin verò cũ ſanguine ac flaua bile, nõ m-
do frigida, ſed naturaliter ẽt alba erit D-
citur autem dulcis, extenſo nimirũ ho-
nomine ad oẽs ſapores, qui delectation-
guſtui pariunt: Alias.n. naturalis pitu-
ta ἄποιος καὶ ὑδατώδης, id eſt, qualita-
tis expers, inſipida, & aquoſa, hoc eſt
aquę ſapori valde aſſimilis eſt. Huic nat-
ra, ut dictum eſt, proprium inſtr̃m, ve-
luti flauæ bili, & melancholicæ, mach-
nata non eſt, ſed ſimul cũ sãguine fertu-
vt in ipſum opportuno tẽpore facile co-
mutari queat, ſimilitudinẽ. n. ipſi finit-
mam iam atq; propinquam habet. Hu-
ius quidem pituitæ duplex eſt neceſſit-
& vna vtilitas. Ac prior quidẽ neceſſit-
eſt, vt in hoc iuxta membra ſit, quo f-
cultates eorum caliditate ſua naturali i-
ipſa concoquenda ac diſtribuenda op-
rentur, ex eaq́; tempore indigentiæ nu-
triantur, cũ proprio videlicet aliment-
qđ eſt ſanguis mitis ac benignus, ob re-
tionẽ aliquã maſſæ ſanguineæ, deſtitu-
fuerint: eam enim à ventriculo nonnu-
quam atque hepate ex accidenti quop-
piam retineri contingit. Altera neceſſ-
tas eſt, vt sãguinem miſceatur, ipſumq́;
adeo

adeò membris phlegmaticæ, constitutionis, siue temperaturæ, quale cerebrum cum primis existit, atque spinæ medulla, a Galeno νωτιαοσῖος μύελος, ab Arabibus verò Nucha, appellata nutriendis accõmodet. Horum nanque sanguini pituitã actu ad misceri oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit. Vtilitas porrò eius est, vt articulos ac membra, quæ in continua sunt atq; iugi motione, humectet: vt scilicet melius in uerti possint, q̃a vbi nõ sint partes humectatę, sed siccę difficiles sunt ad motũ, & ne per calorẽ, qui ex motu & collisione ꝓficiscitur, penitus exiccẽtur. Non naturalis pituita, est ea, q̃ a modo descripta degenerat, intra tñ suę latitudinis, terminos, quos si forsan pertranseat, non iam amplius phlegma, pituitaue, sed alius humor dici debet. Contingit aũt bifariã pituitã ipsam a ꝓpria sua natura degenerare: Vno quidẽ modo in se, qñ, s.in ꝓpria sui ipsius substantia, citra alterius admistionem permutatur. Quod sane, multifariam contingit. Alia n.iuxta sensus iudiciũ in substantia, hoc est crassitie ac tenuitate partium suarum diuersa apparet: eoq; à similitudine muccilaginis, quæ è seminibus quibusdam extrahitur, muccilaginosa dicitur. Alia in substantia secundũ sensus indicium æqualis apparet, cum reuera tum in partibus suis sit diuersa:

eaq; pituita est cruda: q̃ iu ventriculo po tissimùm atq; intestinis colligitur. Ac illã q̃dẽ quæ in ventriculo residet, Hippocra tes in lib. de salubri dieta, singulis mensibus bis vomitu expellere p̃cipit. Ad alterius verò excretionem, quę intestinis cõgerit, à natura constitutũ est, vt flaua bilis è vesicula fellis, q̃ χοληδέχος Grecis dicitur, ad ieiuniũ, reliquaq; inferiora intestina deferat, eaq́; à pituitosis excremẽtis repurget, & abstergat, ipsorũq́; expulsionẽ iuuet. Hæc eadem interim in iuuenis quoq;, senũ p̃sertim, ob concoctorie facultatis imbecillitatẽ, coaceruatur, ibidẽq; diutius hęrendo augetur ac crassescit: Cuius molestiã cũ vlterius natura non ferat, ipsamq́ue p̱ ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilibus q̃ melius est, repellitq́ue à corde ac reliquis internis mẽbris nobilioribus ad exteriora, eaq́; ignobilia, & præcipuè ad tibias: quo naturaliter alioquin ob grauitatem suã tendit. Eaq́; cã tibiæ senum inflant nõnunq̃, adeoq́; in tumorem attollũtur, vt pressę digitis fossulam repręsententi: & maxime q̃dem appropinquante nocte. Idẽ euenire nõnunq̃ pinguibus etiã atq; obesis solet, quique humidioribus oblectant alimentis. Alia pituita tenuis valdè est, & aquosa, aquæ nimirum paululũ admodũ densatę similitudinem quandã præseferẽs. Qualis q̃dem in saliuis haud
ratio

rarò ac sputis illorũ visitur, q̃ cibos minus bellè conficiũt, quiq; largius bibũt. Consueuit ẽt in coryzę principio à cerebro in nares destillare. Hęc eadẽ ꝑ decoctionẽ indurata, pituita euadit crassa aut muccilaginosa. Pituita alia crassa admodũ est & alba: guttis q̃dẽ quod tenuerat ob diurniorẽ in iuncturis morã, euanuit: crassum verò inspissatũ ac conglutinatũ mansi, ceu lapis q̃spiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, vt Ouidius testatur, ferè incurabilis. Sic.n. lib. 1. de Ponto elegia 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia verò pituita densa & crassa est, colore, & lentore, ponderéque fuso ac liquefacto vitro similis: quę ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus lib. 2. cap. 7. de sanita. tuenda, & lib. 1. cap. 8. de Sympto. causis, & lib. 2. cap. 6. de different. febr. & libro 2. cap. 5. de locis affect. & lib. 11. capite 8. methodi med. Altero modo pituita efficit non naturalis, per admistionẽ. Quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus accedit. verbi gratia, vel sanguis vel bilis flaua, aut atra. Si sanguis pituitæ permisceatur, hæc dulcis efficitur, fiuntq; ex ea, sicuti in libro de multitudine cap. 17. Galenus testatur, somnolen-

nolenti. Si crudi humores, insipia & aquosa: quæ pp infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi fastidium parit, perindeq; ac dulcis pituita aperte somniculosos facit. Si flaua bilis, salsa: hęc mordacior certe, sicciorq; ac leuior cæteris pituitatæ generibus inuenitur: nam flaua quoque bilis mordax, sicca, & leuis est, Quæ quidē ex sapore sputi facile iudicari pōt, & in corporib. intemperantium, qui fortia vina bibunt & salsis vescuntur cibis, nascitur copiosius, ac inde pniciosi oriunt̄ catharri, Lōgiori tpe in ventriculo residēs intolerabilē nonnū quam excitat sitim. Diutius verò huc illuc p intestina discurrēs, ipsa exulcerat, dysenteriāq; generat & tenasmon. Si melancholia pituitæ permisceatur, ea acida efficitur, sæpiusq; imbecillo ventriculo, q̄ in alijs corporis partibus reperitur, melancholia. n. naturalis defertur ad os ventriculi, ut coctionem eius adiuuet, famē que ac naturalem appetentiam inuitet. Ea igit̄ subsidendo nōnunq̄ pituitæ miscet̄, ipsamq; reddit acidā. Quæ exacido certè ructu iudicari facilè pōt, fiuntque ex ea corporibus redundante famelici. Quinēt pituita p se nonnunq̄ in ventriculo ex chylo acida efficit̄, citra alterius humoris admistionē; nēpe a debili calore p modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non siccus ac dulcibus

fructuũ quorundã ſuccis ſolet. Primum enim illi ſeruent atque ebuliunt, deinde aceſcunt. Poſtremo vero pituita quædã melancholiæ ponticæ admiſtione, pontica etiã efficitur, minus ſępe tñ ob eius melancholiæ raritatem inuenit̃. Talis aũt melancholia orit̃ qñq; ex vehementi infrigatione, qua nimirum humiditas eius (cùm nullus accedat calor, neque debilis, quo ebulliens in acorem vertatur: neque fortis, qui coquendo in ſanguinem mutet) congelaſcit, & ad terream nonnihil eſſentiam inalteratur.

Bilis, quæ xoli Græcis dicitur, vulgo aũt Colera, eſt humor calidus, & ſiccus, ex tenuiori, & calidiori parte chyli, vel ex ſanguine tenui & ferueẽte procreatus. Hæc quoq; duplex eſt, naturalis. ſ. & non naturalis. Naturalis, eſt humor calidus & ſiccus poteſtate: ſubſtantia quidẽ tenuis, colore vero flauus, aut ruber, declinãs ad quandã citrinitatẽ, ſeu flauitate: ſapore vero exactè amarus, non autem acutus, ſiue acris, vt quidã malè affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata, in duas ſtatim diſtribuitur partes. Vna cum ſanguine ad venas defertur, altera ad veſiculam fellis tranſmittitur. Quæ quidem cum ſanguine defertur, neceſſitatis & iuuamenti cauſa cum eo tranſit. Neceſſitatis quidem, vt ſanguini permiſceatur pro nutritione membri, Bilis.

in cuius tẽperatura conuenientem flauæ bilis partem esse oportet iuxta mensurã, quam materiæ necessitas requirit. Gal. lib. 5. de usu part. human. corp. c. 7. de pulmone. Iuuamenti uerò ut sanguinẽ, quo cõmodius per angustos uenarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea collata ad cystin fellis transit, ob necessitatẽ itidẽ, ac vtilitatem eo transmittitur. Necessitas autem uel est rõne totius corporis, nẽpe ut ipsũ a pituitosis, ac biliosis excrementis repurget, & abstergat: uel unius cuiusdã membri, ut nimirum uasa fellis nutriant. Vtilitatis uero duo sunt iuuamenta, unum, ut intestina ab inhærentibus fœcibus, & uiscoso phlegmate abluat, & expurget: alterum, ut intestina, & animusculos pungat, atq; irritet ad excernendum, q̃d ipsis noxiũ inest. Propterea, qñ porus, q̃ a vesica fellis ad intestina ꝑtẽdit, obstructus est, male hñt intestina in expulsione excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dr̃, quæ a prædicto humore uerè bilioso degenerauit, intra terminos tñ suæ latitudinis continetur, quos si egrediatur, non iam bilis, sed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariam: uno modo (ut sic dicatur) per se, & in se. Altero modo per admistionem. Per admistionem quidem

dem bilis efficitur non naturalis, seu prę-
ter naturam, cùm alius humor illi extrin
secus accedit. Et hoc q̀dē fit multifariã.
Alia.n.est, cui pituita admiscetur: quæ,
quod frequentius generari soleat, nota &
famosa, siue maioris famæ vulgo appella
tur: hinc sæpe tertiana notha oritur. Alia
uerò est, cui melancholia admiscetur, &
dicitur minoris famæ. Bilis autem, siue
cholera maioris famæ duplex est, citrina
& uitellina. Qñ.n. bilis naturalis cum pi-
tuita tenui, & aqua miscetur, appellatur
bilis citrina: qñ uerò cum crassa pituita
miscetur, uitellina bilis appellari solet, ꝙ
ouorum uitellis, tum colore, tum crassitu
dine fit similis. Et hæc quidem uitellina
rursum duplex est, sicuti uitellorum ouo
rum duplex est color. Quidam.n. magis
alijs albicant, alij rufiores uidetur. Bilis
autem quæ rufiorib. est similis, per assa-
tionem fit. Minoris quoq; famæ bilis du
plex. Aut.n. cholera naturalis miscetur
atrabili ex bilis naturalis assatione facta,
& hæc est peior, aut miscetur bilis natu-
ralis cum humore melancholico natura-
li, qui in hepate cum alijs humoribus ge
neratur, & hæc est melior; color eius ru-
ber est, sed non clarus, neq; floridus, imò
sanguini, qui in uenis est, similior. Bi-
lis uerò non naturalis per se, & in se, id
est, secundum propriam suam substantiã
alia quidem in hepate sæpius genera-

tur per aduſtionẽ eius, quod tenuius ineſt in ſanguine. Craſſum.n.in melancholiã vertit. Alia verò in ventriculo ex prauis alimentis non cõcoctis, ſed corruptis: vel ex alijs humorib. in venis generãtur. Et hæc quidẽ duplex eſt. Vna porracea, preſſinã etiam vocant, quæ porri virorẽ prefert: generatur ex vitellina, bñ aduritur. Aduſtio.n. in cholera vitellina efficit nigredinem, qua cũ citrinitate miſta, generatur viriditas. Altera eſt æruginoſa quę ęruginis colorẽ imitãtur, & gignitur ex porracea, qñ eoſque aduritur, donec humiditas eius exiccet, & ob ſiccitatem albeſcat. Et hæ quæ extremę q̀dem malę ſunt; ſed ęruginoſa peior. Auicenna loco ſupra citato, & Ioannes Tagault. lib.1.cap.8.Inſtitut.chirurg. Malancolia, ſi in vniuerſum definiatur humor eſt frigidus, & ſiccus, de craſſiore ipſius chili portione progenitus, Hæc quoq; duplex eſt, naturalis.ſ.& non naturalis.

Melancolica.

Naturalis, eſt boni ſanguinis ſex, ac veluti limoſa quædam ſuperfluitas, hoc eſt, craſſior quidẽ ſanguis, cuius color niger eſt, ſapor verò acerbus vel acidus, vt vomentibus cum nõ raró innoteſcit: hæc in hepate q̀dem & in maſſa ſanguinaria (in qua humores vniuerſi continentur) generata in duas ſtatim deducitur partes. Vna.n.cum ſanguine ad venas deſertur, altera ad lienem trahitur. Quæ

qui-

quidem cum ſanguine defertur, neceſſitatis, & iuuamenti cauſa cum ipſo trāſit. Neceſſitas quidem, vt ſanguini permiſceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiæ partem eſſe oportet iuxta menſuram, quam materiæ neceſſitas exigit, ſicuti ſunt, lien, oſſa, & omnia membra terreſtria. Vtilitatis uerò, ſiue iuuamenti, ut nimis fluidam illam ſanguinis tenuitatē euſque reſtringat, firmet, ac condenſet dum inde nutriendorum membrorum pars ſolida fiat. Requirit enim ſanguinis in hiſce animalis particulis nutriendus craſſitudinem quandam.

Altera pars, nempe craſſior, magiſq́ue terrea, quæ nō ſatis commodè a naturali calore alterari potuit, ob neceſſitatem pari modo, ac vtilitatē ad lienē ſeiungitur. Neceſſitas aūt, vel eſt rōne totius corporis nēpe ut ipſum a melancholica ſuperfluitate expurgēt, vel unius cuiuſdā mēbri, nimirū ut lienē nutriat. Vtilitas uerò eius eſt, ꝙ ad os uentriculi profluens, inuentas ibidem humiditates exprimat, nō aliter qui mulierculæ lac mulgēdo è vaccarum uberibus ſolent. Et huius quidem utilitatis quo ſunt iuuamenta. Vnum, quod contrahat uentriculum, ac conſtringat, & cum acerba ſit, atq́ue acida, non modo non lædat actiones eius, ſed multo magis etiam promoueat. Nam uentri-

culum intendit, ac cõtrahit in seipsum, cogitq; cibos ad vnguem circũplecti, ac retinere quousq; fuerint concocti. Alterum, q͛d acredine sua cõmotionem, ac corrugationẽ in ventriculo faciat, quib. ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis ãt virtus excitata fames appellatur. Fit.n. fames propter succum melancholicum tẽdentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famem, ob id igitur succus melancholicus vtili in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ a modo descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediatur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notæ communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicis, qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur in propria sua essentia torretur, aduriturve, & putrescit, fitque bilis atra exquisite. Talis enim vt lib. 14. ca. 9. Therap. metho. & libro de atra bile. ca. 3. & comment. 21 lib. 4. apho. Galenus ait, ex humore atro supra modum adusto cõflatur habetq; splendidũ aliquid, veluti bitumen, & pix. Hæc autem (verè vnquã atque exquisitè atra bilis nominata) acida est, & in terram effusa velut acetũ feruet, & ipsum fermenti ritu eleuat, cum

mni animanti iniucunda, adeò, vt nemu
es quidem ipsi, aut muscæ eam gustaue-
nt, non magis quidem, quàm copiosum
lem, in quo nullum animans vitam per-
git, vt mare quod mortuum appellatur
dicat. Porrò tum gignitur huiusmodi
igra bilis, cum ille veluti sanguinis limus
quã melancholiam naturalem diximus)
iutius moratur in corpore, & neque per
liquem sensibilem effluxum, neq; occul
um excernitur, verùm transmutatur, cor
umpitur, & putrescit. Siquidem hic hu-
mor, vbi amplius incaluerit, aut propter
putredinem, aut febrem inflammantem,
nigram efficit bilem, inquit Galenus lib.
14. c. 9. meth. meden. Quæ quidem frigi
da est, quia terrestris, sed tamen caloris
non expers, quemadmodum, & cinis, &
acetum, apparetq; dum per aluum (vt cõ
tingit aliquando dysentericis) excerni-
tur, splendidior, ac nigrior, ipso sanguine
crassiore, & nigriore, quem humorẽ me-
lancholicum appellamus. Splendet enim
veluti mortui maris bitumen, quo Iudai-
cum vocant.

Secunda species, seu differentia bilis
atræ non naturalis est, quæ ex adustione
aliorum humorum nascitur, vt illa quæ
fit ex flaua bile vehementer vsta. Quæ
etiamnum tantæ est malitiæ, vt & terrã
radat, & eam, more bilis exquisite atræ,
in altum attollat. Sed & muscæ ipsam,

non secus, q̃ veram nigrã bilem refugiũt. Si sanguis quoque, aut pituita in corpore vehementer in caluerint, & exurãtur, efficitur ẽt melancholicus humor non naturalis per adustionẽ dictus, vt voluit Auicenna. Verùm quæ istæ postremę species (quæ.s. per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus comm. 29. lib. 3. prædict. Hippocr. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse quàm ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet, qui subsidenti in dolio uini fæculæ, aut emurcæ, hoc est, fęci olei proportione respondet. Hæc.n. mitior est, sed potissimùm quoties traxit: nondum in animali morem, cum aliquo colore abundanti præter naturam. Verùm, priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primò in vitellinam, secundò in porraceam, tertiò in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur a lapidosa quadam concretione, vt cùm ab imperitis medicis, vel chirurgis erysipelara, & inflammationes (quas Græc. phlegmonas vocant) aut quiuis alij tumores ex naturalibus humoribus procreati, admotis extrinsecus præsidijs, nimis vehementer refrigerantur, adstringunturque uel cum ijsdem tumoribus ea quæ ualenter ni-

mis trahunt, digeruntq; medicamenta, applicant. Tunc.n.toto, quod in eis ſubtiliſſimum erat, diſſipato, id quod reliquũ eſt (nempe craſſius) plus iuſtò deſiccatũ, lepidis duritiem conſequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholię non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipſi melancholię naturali permiſcetur. Qđ dum fit, dulcoratur, ac miteſcit magis, niſi dum alterutra bilis aduſta, huic commiſcetur. Si quidem tunc vel aceſcit, uel amareſcit, & eroſionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco ante citato, & Ioan. Tagaul. lib. 1. cap. 24. inſt. chirur. Plura Ioã. Bapt. Montanus. in 1. 1. doc. 4. c. 1. Auic. & Leonhartus Fuchſius ca. 11. meth. perueniendi ad Medicinam.

¶ *De temperatura, ſiue complexione Sanguinea. Cap. LXXXVIII.*

NAtura pingues iſti ſunt, atque iocantes.
Rumoreſque nouos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus, & Bacchus, delectant fercula, riſus.
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.

Om-

Omnibus hi ſtudijs habiles sūt,
& magis apti.
Qualibet ex cauſa non hos faci
le excitat ira,
Largus, amans, hilaris, ridens,
rubeiq́ue coloris.
Cantans, carnoſus, ſatis audax,
atque benignus.

Signa, quibus ſanguinei temperatura facile dignoſci queat, hic recenſentur.

Ad primum quidem, ꝙ ſanguinei ſint pingues, qđ de pinguetudine propriè dicta minimè in hoc loco accipiendum eſt: Ea.n ſicuti Gal.li.2.c.9.de temp. & poſt eũ Auic.2.1.doc.3.c.3.atteſtant, ex habitus frigiditate gignũt: ſed de pinguetudine ad mediocre corpulentiẽ, ſiue carnis abundantiã extenſa, q̃ ἐυσαρκίαν Græci vocãt. Siquidem rubræ carnis cũm de cõfirmitate abundantia calidæ, ac humidæ, hoc eſt, ſanguineæ tẽperaturæ nota eſt. Quibus.n.plus eſt carnis rubræ, ij virtutẽ aſſimilatiuã habent potentem, & ſanguine abundant, quippe, q̃ Galeno loco iam citato teſte, vigeant inualeſcantq́ue calido, atq; humido, Corpulẽtia, inquit, ſiue abundantia carnis, & ſanguinis copia naſcitur: Cùm enim calori intra debitos fines manenti boni ſanguinis accedit copia, neceſſe eſt, vt corpulentia ſequitur.

Idem

Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit. Corpus carnoſum abſq; multo adipe, & pinguedine, eſt calidum, & humidum, id eſt, ſanguineum.

Secundum, quòd ſanguinei ſint, vel iocantes, vt qui multa iucunditate, magnoque iocandi lepore amicis, ac familiarib. ſuis riſum ſubinde moueant, vel læti hoc eſt, alacri, & erecto animo, idque maximè ob ſpirituum, qui ex ſanguinei humoris benignitate procreantur, ſubtilitatem, & perfectionem.

Tertium, quòd facetiarum, iocoſarumque fabularum, & nouarum rerum auditione, eandem ob cauſam, mirificè capiantur.

Quartum, q̧ proni admodũ ſint in Venerem. Nimia.n. venus, ac intempeſtiuũ eius deſideriũ fit ob multitudinẽ geniture, q̃ ex ſanguinis copia potiſſimũ naſcit.

Quintum, & ſextum, q̧ conuiuia appetant, vino ſuauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis, atque exquiſitiſſimis, ſcilicet ſimilibus, & quibus ſeruari poſſint: ſeruantur enim ſimilia ſimilibus.

Septimum, quod ridibundi ſint, hoc eſt, facilè rideant, quòd Hippocratis etiã teſtimonio confirmatur, qui in libro de præparatione hominis ita ſcriptum reliquit: Quibus conceſſum eſt puriore ſanguine frui, frequenter ij rident, & florida facie apparent, omnes colore venuſto.

Octa-

Octauum, quòd hilares ſint, ac læto vultu: idq́; ob uiuidum maximè ad floridum colorem, & uenuſtatem corporis: hæc enim omnia ſanguinem qui temperatus eſt, conſequuntur.

Nonum, quòd blanda plerunque & auditu iucunda uerba ab ipſorum ore profluant: quod & ipſum utiq; ob ſanguinis benignitatem euenire putandum eſt. Οἵα γὰρ ἂν τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quòd ingenioſi, hoc eſt, artibus quibuſlibet addiſcendis idonei ſint: nimirum ob uigorem, & inſitam ingenij ex ſanguine uim, ſiue docilitatem. Hinc etiam Hippocrat. in libro de flatibus, ita ſcripſiſſe uidetur. Opinor inter omnia quæ in corpore ſunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quàm ſanguinem.

Vndecimum, quòd non facilè excandeſcant, præcipiteſq́ue in iram ferantur: reprimit enim ſanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter ſanè flauæ bilis frenum ab Auicenna. 4. 1. c. 20. dicitur.

Poſtremis duobus uerſibus nō ſolum ex iam dictis repetuntur quædam, ſed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorumprimum quidem eſt, quòd ſanguine ſint largi, hoc eſt, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Sc-

Secundum, quòd amoribus ſint deliti.

Tertium, quòd hilares ſint & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quòd ridibundi. Quæ omnia ſanguinis benignitate eueniunt.

Quintum, quòd rubei ſint coloris, Humor enim cuti colorem adferi, quemadmodum lib. 1.aphor. comment.2. Galenus adſerit. Et Auicen.2.1. doct.3. c.3. Color, inquit, rubeus ſanguinis multitudinem ſignificat. Quod intelligendum maxime, de colore, qui ex rubeo & albo cũ iucũdo quodã nitore cõmiſtus fit, & nõ qualis in facie eorũ viſit̃, qui fortia potant vina, & in cibo ſalſis atque acribus vtit̃ ſpecieb. nẽpe rubeus fuſcedine quandã pmiſtus, hic.n.leprã portẽdit.

Sextum, quòd cantionibus & muſicis delectentur harmonijs, quippe quæ & ipſæ, autore Theophilo Citharœdo apud Athenęum lib. decimo quarto, δειπνο perinde atq; ſanguinis temperatior, ἐυηθίαν, i. bonos ac candidos mores pariant. Μέγας γὰρ θησυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε, καὶ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς καὶ τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

Septimum, quòd ſint corpulenti.

Octauum, quòd ſint audaces: idque ob ſanguinis caliditatem.

No-

Nonum, quòd ſint benigni, clemen-
tes, liberales, & benefici: ratione nimii
humoris ſanguinei, qui eſt dulcis, mitis
& benignus.

¶ *De temperatura Cholerica, ſiue biliosa. Cap. LXXXIX.*

Est humor choleræ, qui con-
petit impetuoſis,
Hoc genus eſt hominum cupiē-
præcellere cunctis.
Hi leuiter diſcunt, multum co-
medunt, cito creſcunt,
Inde & magnanimi ſunt, largi,
ſumma petentes.
Hirſutus, fallax iraſcens, prod-
gus, audax.
Aſtutus, gracilis, ſiccus, crocei-
que coloris.

Bilioſæ temperaturæ notæ hoc in lo-
co traduntur.

Ac primi quidem, quòd bilioſi, ſiue
cholerici, quos χολώας Græci uocant,
prompti admodum ſint ad operationes,
ſed impetu animi potius q̃ cogitatione fa-
ciant omnia. Igneum.n.habent calorem,
qui impetum, & agilitatem ad motiones
præſtat. Hinc 2.1.doct.3.cap.3. ita ferè
ab Auicenna ſcribitur: Cum operatio-
nes

s plenè, ac pfectè naturali cursu procē
nt, temperaturæ æqualitatem indicāt:
m uerò ad superfluos mutantur motus
liditatis exuperantia significatur.
Secunda, q ambitiosi sint, & honorū
pidi, primasque in concilijs, ac consessi
is experant cathedras, adeoq; præferri
ib. uelint: Perinde atq; ignis ipse, qui si-
e pondere semper euolat, excelsaque lo
im sibi quærit in arte. Exuperans.n.ille
lor animos ad insolentiam plerunq; &
rogantiam excitat, atque inflammat.
Tertia, q celeris sint mentis ingenij-
ue, & facile discant: ob calidam nimi-
um, & subtilem cerebri substantiam,
uæ formas citò, ac facilè suscipit. Hinc
on temerè mentis acumen, & pruden-
iam a bilioso humore proficisci, commē.
o. de natu. humana Galenus tradidit.
ege plura de hoc apud eundem cap. 12.
rtis medicinalis, & Auicennam loco ali
uoties iam citato.
Quarta, q edaces sint, & multiuori:
rimum.n. fortem habent calorem conco
uentem tum ipsis etiam plus per omnē
utem digeritur, & in ambientem aerem
uacuatur, quam alijs corporibus.
Quinta, q citò adolescant, & corporis
ncrementum consequantur: ualidissi-
num enim habent calorem innatum.
Hic vero oēs actiones naturales adauget.
ergo uel eam, qua corpus ad summum
incre-

incrementũ (acmuu Græci vocant) p
ducitur. Gal. commen. 14. apho. li. 1. &
5. c. 8. de simp. medica. facul.

Sexta, ꝙ magnanimi sint, illatasq́; i
iurias iniquo animo ferẽtes a se prop
sare statim conentur, idq́; maximè ob
liditatis exuperantiam. Parum enim
vnaquaq; re pati posse, caliditatem sig
ficat, inquit Auicenna.

Septima, quòd largi, benefici, ac lib
rales sint præsertim in eos, vnde hon
res se consecuturos sperant.

Octaua, ꝙ summa petant, idest,
summos semper dignitatum ac bonoru
gradus affectent viam.

Nona, ꝙ sint hirsuti: Calida enim
sicca intemperies, sicut Galenus lib. 2.
10. de tempera. testatur. hirsuta est; ve
ea in summo. Quippe per omnem cute
difflatur semper aliquid a calido, qu
secum etiam interim humoris non n
hil ad cutem affert, vnde pili generẽtu
Quomodo autem hæc generatio fiat, c
piosè admodum ibidem docet.

Decima, ꝙ versuti, fallaces, & decept
res sint.

Vndecima, ꝙ præcipites sint in iram
acerbè nonnunquam vehementerque e
candescant, & irascantur, ob animosæ ni
mirum facultatis vehementiam, ma
gnum caliditatis excessum, facilem bili
commotionem, & caloris ĩ corde feruo

em. Lege Galenum c.29.& 33.artis me
dicinalis lib.2.c.16. de sanita.tuend.& in
lib.de causis morb.cap.2.

Duodecima, q sint prodigi, in eos po-
tissimum, a quibus sed ad summos digni
tatum gradus promouendos sperant.

Decimatertia, q audaces, fortes, ac a-
nimosi sint: Plurimum enim in corde
caloris habent, Gal.lib.2.c.12.de tempe-
rament. teste.

Decimaquarta, q sint astuti, & hoc sa
è ob flauæ bilis tum caliditatem, tum
mobilitatem.

Decimaquinta, q graciles, idest, maci
lenti ac raræ sint corpulentiæ: ob exupe-
rantem nimirum & immodicè distantem
caliditatem. Hinc magna ex parte graci-
les sunt biliosi. Gal.comm.6. lib.4.apho.

Decimasexta, quòd sicci sint, idest, ma
cri.

Decimaseptima, q crocei sint coloris,
idest, pallidi aut flaui. Certissima enim
succi animalis cognitio ex colore datur.
Tanquam igitur corpus sicubi albius so-
lito est affectum, pituitosum abundare
succum indicat; sicubi pallidius aut fla-
uius, biliosum, ita sicubi ad rubicundius
quàm pro natura est mutatum, sanguinis
abundantiam rubesse significat, sicubi ad
nigrius nigram superesse bilem ostendit.
Ita Gal.lib.4.cap.7. de sanit.tuenda. Le-
ge eundem commen.2.lib.1.apho.

¶ De

¶ *De temperatura Phlegmatica, siue pitui tosa. Cap. X C.*

PHlegma dabit vires med
cas, latosque breuasque
Phlegma facit pingueis, sangu
reddit mediocres.
Ocia non studio tradunt, se
corpora somno.
Sensus habes, tardus motus p
gritia somnus.
Hic somnolentus, piget, & sput
mine plenus.
Est huic sensus hebes, pinguis
facie color albus.

Hic recensentur notæ temperatur phlegmaticæ. Prima, q̀ phlegmatici v ribus sint infirmis ac inualidis: cùm. n phlegma frigidissimum ac humidissi mũ sit omnium, quæ in animali, haben mobilitatem caloris innati & quæ ind oriuntur facultates omnes, magna e parte obtundit ac debilitat, & occasion quidem frigiditatis torpidum pigrum que corpus de naturæ actiones oẽs red dit. Humiditatis verò ratione neruo omnes relaxat, languidosq; facit: quo f vt phlegmatici, in quibus hic humor p ualet, in omnibus moribus voluntari pigritiam sentiant.

SECVNDA, quod ſint lati, ſed bre-
oris ſtaturę, ob debilitatē.n. caloris in-
ti corpus in longũ extendi nõ põt, por
gitur ergo & in latitudinē protenditur.
TERTIA, quòd pingues ſint & obeſi,
mirum ob frigiditatē & humiditatem.
deps. n. vel pinguedo ſuperflua frigid-
tis & humiditatis exceſſum ſignificat,
temperaturã corporis phlegmaticam.
uicquid. n in ſanguine pingue, leue, &
nue eſt , id in calidioribus corporibus
imentũ quoddã calido fit, in frigidiori
us ſeruat. Cumq; id venæ extra ſe trãſ
iſerint, vbi in frigidas particulas inci-
t, quod genus mẽbranæ ſunt, in ijs cõn-
eſcit, & in adipē ſiue pinguedinē con-
ertitur: Galen. lib. 2. cap. 6. de tẽpera. Se
uitur deinde, ſanguineos eſſe ſtaturæ
ediocris. Quicunq;. n. corporũ habi-
s & temperati natura ſunt, & medio-
i exercitatione vtuntur, hos neceſſe eſt
ſſe, id verò, eſt mediocri omnino cor-
oris habitu.
QVARTA, quòd ad ocia, quàm ſtudia
ropenſiores ſint, inſtrumentis nimirum
eluti torpentibus ob frigiditatem. Ga-
nus lib. 3. de ſympto. cauſis. cap. 2.
QVINTA, quod ſint ſomnolenti,
dq; ob multã cerebri humiditatē & fri-
iditatem. Frigiditas tñ minorē vim ad
rocreandũ ſomnũ quàm humiditas ob-
inet. Galen. cap. 22. artis medicinal.
SE-

Sexta, quod tardi ac hebetis si ingenij: quemadmodum enim men celeritas, ἀγχίνοιαν Græcis dicta, & d scendi facilitas, quam εὐμάθειαν ijde vocant, à caliditate & siccitate, ita e rundem hebetudo ac tarditas à contr rijs nempe à frigiditate & humiditate exordium suscipiunt. Galenus cap. 1 16.18.& 22.carris medicinal.

Septima, quòd tardi sint motus, hoc frigiditatis ac humiditatis ratione frigidi enim proprium est non mouere humidi verò relaxare.

Octaua, quòd sint pigri.

Nona, quòd sint somniculosiores quorum omnium causæ ex iam dictis s tis constant.

Postremis duobus versibus repetũtu notæ prædictæ cum quibusdam alijs.

Prima, quòd sint somnolenti.

Secunda, quòd pigri ac tardi sint a quamlibet operationem.

Tertia, quòd multi sputi, frigidita enim improbè concoqui ac digerit, pro inde multa in corpora excrementa re linquit.

Quarta, quò sensibus minimè vigeãt Galenus cap.22.artis.medic.

Quinta, quòd sint pingues.

Sexta, quòd album habeant facie colorem, de quo satis in præcedenti ca piti, nempe.89.

¶ De

De temperatura Melancholica Cap XCI.

Restat adhuc tristis cholerae substantia nigrae,
Quae reddit prauos, per tristes pauca loquentes.
Hi vigilant studijs, nec mens est dedita somno.
Seruant propositum, sibi nil reputant fore tutum.
Inuidus, & tristis, cupidus, dextraéque tenacis,
Non expers fraudis timidus, luteique coloris.

Signa melancholicae temperaturae hoc in loco referuntur.

Ac primum quidem, quod melancholici sint parui, hoc est malis, feris, ac perditis moribus, ut qui eo moestitiae facilè inducantur, ut morem desiderent, iugularique se optent, & odio prosequantur, omnes quotquot viderint Gal.lib.3. de loc.affect. c.7.

Secundũ, quod tristes admodum sint, insidiasque sibi tendi in omni vita suspicentur. Ob turbidos nimirum & tenebricosos, qui ex melancholico humore procreanť, spiritus. Quemadmodum.n.puri ac tenues spiritus, laetitiam, ita è cõtrario turbulẽti ac crassi tristitiam contrahunt.

Tertium, quod taciturni sint, & paucorum verborum: vt enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.

Quartum, quod ad bonarum artium studia apti, habiles, atque accommodati sint, propter solitudines nimirùm, & secreta quæ ferè petunt loca. Nam vt lib. 2 epistola vltima Horatius ait.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes.

Eandem sententiam si extulit Ouidius lib. 1. eleg. 1. Tristium.

Carmina secessum scribẽtis & ocia quærunt.

Hinc est, qđ Hippocrates de Democrito. Abderita ad Philopomenem ita scriptũ reliquerit. Nõ insaniã, sed quandã excellentẽ mentis sanitatẽ vir ille declarat dũ, neq; liberorum, neque vxoris, neq; cognatorũ, neq; rei familiaris, neq; oĩno alicuius cura gerit, sed & diu & noĉte apud seipsum consistit & priuatã vitam degit, plerunq; in antris & solitudinib. aut sub arborum umbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequẽtia aquarũ fluenta. Contingunt igitur talia plerunq; atrabile pditis. Taciturni. n. aliqñ sunt, & solitarij, ac deserti amantes & rerum familiarium cõspeĉtũ auersantur, alienũ putantes. Nec verò dissimile verò est, et his, qui circa disciplinas versanť, ab vna erga sapientiam adfeĉtione, alias curas

ex-

clusas esse. Lege Aristotelē problema. 1. sect. 30. Ciceronem lib. 1. Tuscul. æstio. & quintilianum lib. 20. cap 3.
Quintum, quod breuibus admodum inimeq; profundis pertētentur somnis. ā ad somnum creandū calidū adesse hu orē opus est: hic.n. concoqui expedi- potest, indeq; ad caput vapores surri- unt, à quibus subinde somnus inducit. uod si deest, exiguusq; humor, aut cō ctu difficiles inest somnus non oritur. ua de causa post cibum somnolentissi- i fieri ob cetorē solemus. Melancholi- s vero & vehementer estuantes in som atenent. Alteros, quia refrigeratus hu or penitus est. Alteros, quia nullus est, t certè minimus. Horribilia etiam vi- melancholicis per quietem obijciun- r, quibus maturius è somno excitan- r. Galen. lib. 1. cap. 8. de sympto. cau- s. Et Cælius Rhodiginus lib. 16. c. 36. 37. lect. antiq.
SEXTVM, quod constantes ac stabiles eq; dimoueanī ab eo qđ menti semel æserit adeòque difficulter etiam, si uando offendantur, in veterem gratiam estitui possint: Et hoc certe siccitatis oc isione: quæ non sinit propositum facilè nmutari.
Septimum, quod nihil sibi tutum fo- e putent eoque semper timeant. Hinc st quod Galenus lib. 2. cap. 7. de simpt.

Apho. 23. causis ita scriptum reliquerit. Illud ꝙ Hippocrate prohibetur, omnibus melancholiæ speciebus commune esse videtur. Si timor & mœstitia multò tpe edura melancholicum eiusmodi simptoma est. Sunt.n. oēs sine causa mœsti. Nec si r ges quamobrē mereantur, reddere ca sam possint. Timent aūt eorū nonnul tum mortē, tum alia quæ minimè sūt mendа. Non desunt & qui mori veh menter expetant. Cæterùm quo ex at bile, cùm principiū rationalis animæ o cupauit, timor, mœrorq́ue ac mortis e pectatio accidant, nihil morū. Siquide etiā eorū quæ extra corpus sunt, nihil demus quod non perinde terreat ac te bræ. Ergo cùm tenebræ rationali a mæ parti sunt circunfusę, necesse est h minē timere: vt qui semper vnà cū cor re suo timoris causam circūferat. Qđ. nobis extrinsecus fit, altissimis teneb circundatum: nobis aerē ad tempus a quod occupantibus, id melancholiæ tio laborantibus, ab interno, & ipso co pore contingit, s. vel ipsa nigra bile c rebrum occupante, vel aliqua mela cholici halitus exhalatione, veluti morbo quē flatuosum & hypochondri con vocant. Idem lib. 3. c. 7. de locis a fect. iam citatam sententiam ijs ferè r petit verbis. Differunt autē inter se m lancholici. Nam oēs timent, mœrent,

tam

am damnant, odio habent homines, ſed
on omnes mori cupiunt. Etenim hoc ip
m nonnullis melancholiæ caput eſt, ꝙ
mortem pertimeſcunt. Quoſdā ēt alieno
dmodum, atq; extraneo uidebis animo:
tpote qui ſimul & mortem metuant, &
n mortem ſibi cōſciſcant. Proinde recte
r Hippocrates oīa ipſorū accidentia in
duo hæc coegiſſe, metū & mæſtitiā. Mæ
ſtitia nimirum eos inducit, & odio proſe
quantur oēs, quotquot uiderint nunquā
non triſtitiam præſeferentes, ac terrent,
ut in tenebris pueri, atq; ex adultis indo
cti. Sanè quemadmodum, externæ tene-
bræ omnibus ferè hominibus pauorem
inducunt, niſi uel audaces admodum, uel
edocti fuerint: ſic atræ bilis color, mentis
ſedem tenebris ſimilem reddens, timorē
efficit. Etenim ſummis tum medicis, tum
philoſophis in confeſſo eſt: & humores,
& omnino corporis temperantiam ani-
mæ actiones uariare poſſe. Poſtremis
duobus uerſibus repetuntur quædam ex
iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quod ſint inuidi: Eſt enim
inuidia triſtitiæ ſpecies.

Secundum, quod triſtes.

Tertium, quod auari.

Quartum, quod tenaces.

Quintum, quod fraudulenti.

Sextum, quod ualde timidi.

Septimum, quod lutei, id eſt terrei,

ſiue fuſci coloris ſint: Color enim pu-
fuſcus, qui viriditati propinquus eſt, me-
lancholiæ dominum oſtendit, teſte Rha-
ze lib. 2. c. 1. ad Almanſorem.

¶ De Coloribus Cap. XCII.

HI ſunt humores, qui præ-
ſtant cuique colores
Omnibus in rebus ex phlegma-
te fit color albus.
Sanguine fit rubeus, cholera ru-
bea quoque rufus.

INDICIA REDVNDAN-
tia ſanguinis.

Si peccet ſanguis, facies rubet
extat ocellus.
Inflantur genæ, corpus nimirũ-
que grauatur.
Eſt pulſuſque frequens, plenus
mollis, dolor ingens,
In primis frontis, ſit conſtipa-
tio ventris,
Siccaque lingua ſitis, ſunt ſom-
nia plena rubore.
Dulcor adeſt ſputi, ſunt acria
dulcia quæque.

Hic cuiuſque temperaturæ ex colori-
bus indicia præſcribuntur. Phlegmatici

nim coloris ſunt albi: bilioſi, pallidi, ſiue flaui, ſanguinei, rubri: Melancholici verò fuſci, qui propriè, Gal. lib. 14. c. 9. Therapeu. method. teſte, color eſt inter rubrū, & nigrum medius. Sed de his omnibus in præcedentibus ſatis iam dictum eſt.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis ſanguinis.

Prima, rubor faciei: ob aſcenſum enim ſanguinis, omnia quæ circa caput ſunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor namq; exuberantis ſanguinis ipſos dilatat, ac flatu diſtendit.

Tertia, genarum inflatio, cuius eadem eſt ratio.

Quarta, vniuerſi corporis cum diſtentione grauitas: Natura. n. cum contentum humorem moderari nequeat, corpuſque multitudine granatum ſuſtinere minus valeat, ſupplantatur, ac deijcitur.

Quinta, pulſus creber: pp caliditatē, quæ ſanguinis multitudinem ſequitur.

Sexta: pulſus plenus, ob calidorum, & humidorum vaporum copiam.

Septima, pulſus mollis: nimia enim ſanguinis exuberantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maximè quidem circa frontem, ob ſanguinis implexu reticulari, vt quibuſdam placet, augmentum.

Nona ventris constipatio: nimia. n. caliditate fæces exiccantur, & indurantur

Decima, siccitas linguæ: ob eandem causam.

Vndecima, vehementia sitis: orificium enim stomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, somnia plena rubore: Nā quæ in somnis visuntur, agiq; putantur, magna ex parte corporis affectionem, humorumq; naturam, plenitudinem, defectum, ac qualitatē restātur. Nā qui ægrè se moueri putant, aut grauia onera portare, aut in ea re impediti, q̄ se efficere sōniant animalem facultatem ex plenitudine, aut crassitie, aut viscositate humorū, deprauatè habere conijciendum est. Cōtra qui se vel volare, vel currere ocyssimè credunt, humores paucos eosq; leues minimeq; excrementosos habere verisimile est. Et qui nocturnas Veneris imagines patiuntur, genitali semine abundare. Ad eundem modū qui in locis fœtentibus, sordidis, ac immundis se volutari putant, illos in corpore materiā putrem, corruptamq;, ac grauiter olente habere suspicio est: quemadmodū contra qui in locis odoris se esse autumant materiā probā, suauiterq; olentē, & qui accēsus ignis apparet, hunc a flaua bili intestari. Cui verò fumus, aut caligo, aut profundæ tenebræ, ab atra bili: Imbres autem frigidum

gidum humorem abundare testatur nix verò & glacies, & grando frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorum cristas habere, aut rufa quædam, sanguinem exuperare. Luctatorem qui sibi visus fuit in sanguinis folio stare, & vix super eminere multo sanguine abundare Galenus coniectauit, & euacuatione opus habere. Hæc ferè Galenus comment. 3. in lib. 1. epidemio. aphoris. 1. & in libello de diuotione ex insomnijs. Lege & Rhazen. lib. 2. cap. 24. ad Alman. & Auicennam. 1. 2. doct. 3. cap. 7.

Decimatertia, dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem. Rhazes lib. 2. cap. 20. Ad Almansorem.

INDICIA EXVBERANTIS Choleræ, siue flauæ bilis.

Accusat cholerem dextræ dolor, aspera lingua,
Tinnitus, vomitusque frequēs, Vigilantia multa.
Multa sitis, pingisque egestio, tormina ventris.
Nausea fit, morsus cordis languescit orexis.
Pulsus adest gracilis, durus, veloxque, calescens.

Aret, amarescitque, incendia somnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazen lib.2.c 1.ad Alman.& Auic.2.1.doct.3.c.7.

INDICIA REDVNDANTIS Phlegmatis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fastidia crebra, saliuas.
Costarum, stomachi, simul occipitisque dolores,
Pulsus adest rarus, tardus, mollis quoque inanis,
Præcedit fallax phantasmata somnus aquosa.

Rhazes lib.2.c.23.ad Almansorem, & Auicenna.2.1.doct.3.c.7.

INDICIA ABVNDANTIS Melancholiæ.

Humorum pleno dum faex in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisq; vrina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia terra.

Coacescũt ructus, sapor, & sputaminis æque,
Leuaque præcipue tinnit, vel sibilat auris.
Rhazes lib. 2. c. 22. ad Almansorem, & Auic. 2. 1. doct. 3. c. 7.

¶ *De Phlebotomia, ac primo quidem de ætate phlebotomiæ.* Cap. XCIII.

DEnus septenus vix phlebotomon petit annus.
Spiritus vberiorque exit per phlebotomiam,
Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,
Humorumque cibo damnum lẽte paratur,
Lumina clarificat, syncerat phlebotomia,
Mentes, & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum, ventremque coercet.
Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.
Auditus vocem, vires producit, & auget.

De venæ sectione, quam φλεβοτομίαν Græci vocāt iā agitur. Ac primo quidem huic rei accōmodata ostenditur ætas, annus nimirum decimus septimus, vel, vt alijs placet, decimusquartus: Pueri nanq; vsq; ad quartumdecimū ætatis annū sanguis mittēdus nō est. Carnē.n. habent tenerā, & facilè perspirabilem. Quod Gal. lib. 9. c. 17. meth. med. ijs testatur verbis. Puerorum inquit, substantia oīum facillimè digerit, ac dissipat, ppea qđ est omnium humidissima. Nullius verò q̄ frigidissima existit. Quo minus vacuātis præsidij eget, quū abeat ex seipsa vnde naturaliter vacuetur. Idē ēt lib. 11. c. 14. eiusdē operis de synocho loquēs cōfirmat. Si in puerū incidat, q quartumdecimum annū hactenus nō attigit, mitti illi sanguis non debebit, ppea quod tantillis, cū præsertim calidi, ac humidi sint, plurimum corporis substantiæ quotidie defluat, ac digeratur. Ita q ex incidenda vena moliendū nobis fuerat id vltro nobis ex curati corporis natura præstatur. Quanquā Auenzoarus memoriæ dederit, se filiolo trimo venā dissecuisse, atq; hunc a morte tali remedio liberasse. Quod si corpus decimumquartum annum excesserit, estimandū est qualisnā eius natura sit, num gracilis, & spissa, & dura, & copiosi sanguinis an contra. Atq; ita in priori missionē sanguinis adhibebis: in secunda ne-
qua-

quãq̃ ſenib. quoq; poſt ſeptuageſimũ an nũ, ſi multi ſanguinis fuerint, vireſq; robuſtas habuerint, ac morbus ita iubeat, vnã ſecabis. Qđ ſi in hac ætate cõſtitutis, vires parũ validæ ſint, & ſanguine nõ ad modũ abundẽt in totũ ab hmõi euacuatione arcendi ſunt. In his.n.cũ Gal.lib.4. c.10. de ſan.tuen. teſte ſanguis bonus exiguus ſit, crudi verò humores plurimi incíſa venena. bonũ ſanguinem emittit: malum qui in primis maxime venis circa iecur, & quod meſenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco vnicũ innuit̃ ex phlebotomia incõmodũ: nempè ꝙ vberior ꝑ ipſam exhalet ſpiritus. Quod certè Gal. in libello de ſacrificatione ijs oſtendit verbis: Venã incidere ſæpè in anno, minimè commodum puto. Nam vnà cum multo ſanguine vitalis ſpiritus excernitur. Hoc aũt frequentius cõſumpto, & tota corporis moles ꝑfrigerat̃, & oĩa animalia opera pcius fiunt. Frequẽtior igitur venæ ſectio maturam ſenectã, & hãc mortis grauiorib. obnoxiã, reddit. Cuiuſmodi ſunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralyſis, & poplexia. Impenſius.n.refrigerato natiuo calore. humidoq; primogenio imminuto, viſcera ſangueſcunt, cruditas dñat̃, q̃ tot malorũ cauſa ſit atq; origo.

Tertio verſu traditur remedium reparandorum ſpiritum, potus nimirum vi-

ni. Hoc.n. ex oĩbus celeriter, ac subitò ni trientib. uelut suprà c. 8. & 11. oñdimus, principem obtinet locum. Quin ex cibo quoque, vt quarto docetur versu, spiritus recuperantur, sed lentè, hoc est, tardius. Vbi sciendum cumprimis, ꝙ exhibendus sit a venę sectione cibus concoctu facilis, optimi succi, ac plurimi nutrimenti, velut oua sorbilia, & eiusmodi. Eo moderatius tamen, vt lib. 7. c. 21. ad Almansore Rhazes præcipit, primo ac secundo die vtendum est, quippe concoctoria facultas sanguinis eductione debilis, multum superare cibum nequit. Hinc Isaacus in diætis ita fermè scriptum reliquit: Cibus ipsis minuendus, sed potus augendus, respectu nimirum cibi, & non consuetudinis, imò verò quam ante phlebotomiam minus bibendum est, quod virtus concoctrix debilior adhuc sit, quã vt copiam eius ferat.

Quarto demùm loco vndecim moderatæ, atq; tempestiuæ phlebotomiæ enumerantur commoda.

Primum, quod visus aciem roboret clarioremq; reddat. imminutis.n. & detractis per phlebotomiã humorib. quorum effumatione oculorũ claritas obscurabatur, visus necessariò roboratur, ac reficit.

Secundum, quod cerebrum expurget integritatem menti restituat, & ingenij excitet aciem, idque consimilem omnino ob causam.

Ter-

Tertium, quod medullas ex calfacit ſu perfluans nanq; humiditates, quarum cō fluxu infrigidabantur, abſumit.

Quartum, quod, viſcera, id eſt, interiora expurget: leuata nanq; quæ corpus noſtrum regit natura, exonerataq; ſanguinis, quo velut ſarcina præmebatur, haud ægrè crudos in interioribus detentos humores concoquit, & euincit.

Quintum, quod vomitus, & alui profluuia cohibeat: humores n. ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auic. 4. 1. c. 20. ita ſcriptum eſt: Phlebotomia propterea quod ad diuerſum trahit, naturam ſecundum plurimum retinet. Vbi tamen ſilentio prætereundum non eſt, quod in alui profluuio cubiti vena incidenda veniat: vt quæ citiſſimè cōſpicuam nōnunquam adferat vtilitatem: quòd ſi contra ſeces, nempe in pede, nihil oīno profuerit. Accidit tamen aliquādo, vt aluus venæ ſectione fluida magis fiat, idque duobus maxime modis. Vno quidem, quod naturæ onere per phlebotomiā ſublato, virtus roboretur, adeoque alias haud rarò incitet euacuationes. Altero vero, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim venæ ſectione augetur: quo fit, vt venter magis proritetur.

Sextum, quod ſenſus efficiat puriores, euaporationem enim ad caput vnde

de sensus turbantur imminuit.

Septimum, quod immodicis conferat vigilijs: siquidē humorū exundantiā, vnde acris subinde atq; diuersi sursum ferūtur fumi, somnumq; impediunt, euacuat.

Octauum, quod tedia, idest, nimiam corporis grauitatē, segnitiemq; siue lassitudinem tollat, leuat nāq; quæ corpus nostrum regit naturam, exoneratq; humorum multitudine, quib. velut onere quodam grauissimo premebantur. Melancholia quoq;, quæ præcipua quædam tædiorum, ac grauitatem causa existit, atq; origo, vnà cum sanguine educitur, quippe fæx eius est, & sedimentum.

Nonum, quod audiendi difficultatem corrigat: imminuit.n. redundantiam humorū, vnde, crassi, ac flatuosi sursum euicti spiritus auditorios obtundat meatus.

Decimum, quòd voci conferat: subtrahit nanque superfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodicè irrigata raucas edebat voces.

Vndecimum, quod vires reficiat augeatq;, siquidem corpore humorum exonerato multitudine, vires recreantur, & augentur.

¶ *Quibus mensibus conueniat, quibusue noceat phlebotomia. Cap XCIIII.*

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis.

Et ſunt Lunares, ſunt velut Hydrapies.
Prima dies primi, poſtremaque poſteriorum,
Nec ſanguis minui, nec carnibus anſeris vti.
Sit ſenium, atque iuuenta licet, ſi ſanguis abundat,
Omni menſe probe confert inciſio venæ.
Hi ſunt tres menſes, Maius, September, Aprilis,
In quibus eminuas, vt lõgo tempore viuas.

Tria hoc in loco traduntur.

Ac Primũ quidem, ꝙ tres menſes ſint Lunares, nempe Maius, Aprilis, & September, ipſiſq́ue dies quidam inſint, quibus venã incidere nefas habeatur. Maij, ſcilicet primus, & reliquorũ trigeſimus. Idq́ue vulgo quidem ita creditur, cum re uera fictum, atq; a ueritate alienum ſit. Siquidem & his ipſis diebus, modò conſtellatio non deterreat, uenam ſecare nihil impedit. Vanum item, ac errore plenum, & quod de anſerum eſu ſubiungitur,

tur, magisq; sortilegio tribuendum, u
tractum fore a Iudæorũ consuetudin

Secundum, quod senibus, æquè atq
iuuenibus singulo quoque mense, mod
in venis sanguis abundet, ac morbus i
iubeat, sanguinem subtrahere fas sit, vt i
quibus non facilè digeratur, dissipetu
que substantia, & boni sanguinis ad
copia.

Tertium, quod phlebotomia pro con
seruanda sanitate administranda sit in a
quo horum trium mensium: in Aprili,
aut Maio, aut Septembri differenter ta
men, in Aprili.n. ac Maio, iecora incide
da venit, ob exundantem nimirum san
guinis copiam: est.n.tempus vernum. I
Septembri vero lienaris, siquidem per i
tempus, cum sit autumnale, atra bilis nõ
nullis plus cæteris colligitur.

¶ *De impedimentis phlebotomiæ. Cap XCV*

FRigida natura, & frigus re
gio, dolor ingens,
Balnea post coitum, minor æ
tas, atque senilis.
Morbus prolixus, repletio po-
tus, & escæ.
Si fragilis, vel subtilis sensus sto
machi sit.

Et

Et fastidia tibi non sunt phlebo tomandi.

Duodecim hic recensetur impedimen[t]a phlemotomiæ.

Primum, frigida hominis natura, quippe quæ venæ sectione augeatur. Fundamentum.n. caloris innati sanguis est, hoc igitur per phlebotomiam imminuto, & calorem innatum imminuit, totumq́; corpus grauiter refrigerari, necesse est. Gal. [l]. 6. de curan. rat. per san. missio.

Secundum, regio impense frigida. Hæc enim largam vacuationem, qualis phlebotomia est haud sustinet, quòd corpus, detracto cum sanguine natiuo calore, satis antea refrigeratum, magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venæ sectionem tolerat, quòd sua caliditate vires dissoluat, ac humores discutiat. Tempus etiam anni in mittendo sanguine expendendum, num, s. calidum sit, aut frigidum. In frigido.n. tempore corpus refrigeratur, ideoq́; sanguinis missionem impedit. Quid.n. attinet corpus antea abundè satis refrigeratum, sanguinis detractione magis refrigerare. In calido tempore improbè vacuati syncope & resolutione intereunt. Quippe calor ambientis è corpore foras euocatum spiritum digerit, resiccatq́; corporis habitum & imbecilliorem reddit. Quocirca tum

om-

oīno a sanguinis missione abstinendum erit. Quod Gal.li.11.c.14.meth.med.ijs verbis confirmat. Et oīno quidē non mittes in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido, ac sicco. Proinde eadem est tēporis, quę regionis conditio.

Tertium, dolor ingens: sub quo & nimia corporis inflammatio comprehenditur. In his n. secta vena multā seditionē, & agitationē in humorib. excitat: phlebotomia nimirū attrahente, ac vacuante humores, dolore uerò atq; inflammatione contra nitentibus, atq; rapientib. Si quidē dolor oīs, & calor attrahūt, influxūq; humorū efficiunt, quo fit, ut inflammatio augeatur, & natura magis debilitetur. Et hoc quidem ubi temperatior, & artificialis fuerit phlebotomia. Si uerò aceruatim, uel ad animi deliquiū usq; fiat, in p̄dictis casib. plurimum adfer emolumēti: Quippe hoc præsidio feruētis sanguinis copia in maximis inflammationibus educitur, & laborans phlegmone pars refrigeratur. In uehementissimus āt doloribus ideo sanguinis missio confert, qđ sanguinis confluxum, dolorem rescindendo, inhibet. Accedit, quod excretoria facultas causam dolorem excitantem eijcere properans, phlegmonem interdum excitet. Quum enim primis suis conatibus nihil profecit, uehementius aggressa quod infestat expellere, sanguinis aliquid ex su-

perpo-

perpositis partib. in afflictam simul exprimit, vt copiose lib. 13. metho. med. c. 3. Gal. ostēdit. Quopropter ne id accidat, sanguinem mittere expedit. Et hæc fuit intētio Gal. cōm. 23. lib. 1. aphor. vbi sic scriptum reliquit: In ardentissimis febribus si vsque ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur. In maximis verò doloribus nullū maius noui remediū, q̃ vsq; ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundem lib. 9. meth. med. c. 4. & in lib. de curan. rat. per sang. missionem. cap. 11. & Leonhartum Fuchsium cap. 28. methodi perueniendi ad medicinam.

Quartum, balneum: & maximè quidem διαφορητικὸν, i. resolutiuum. Hoc enim, cùm Galeno in lib. de vtilitate respirationes c. 7. teste, spiritus ex toto corpore euacuet, adeoq́ue vires debiliter, phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare periculosum est, inquit, Hippocrates lib. 2. aph. 51.

Quintum, coitus post quē prohibetur incisio venæ, qđ is corpus iādudum plus ęquo excalfecerit, vires deiecerit, ac debilitarit. Porrò quo nam modo Venere vires dissoluantur, disertè admodū Gal. lib. 1. de semine. c. 15. ijs demōstrat verbis: Circa tp̄s, inquit: concubitus, testes ex venis seminarium humorē, quantum

eius

eius in ipsis continetur, trahunt. Est autē modicus hic, & roris similitudinem sanguini ammixtus, hmōi aūt ille opus habeat. Violenter igitur eo, per testiculos vtpote potentiori facultate præditos q̃ venę sunt, detracto, venæ ipsæ rursus à suprapositis reuellunt. hæ verò rursus ab his quę deinceps sitæ sunt, deinde hę rursus a vicinis, atque hoc fieri non cessat, donec ad oēm corporis particulam trāssumptio perueniat, adeo vt omnes totius animalis partes proprio alimento euacuentur. Reuellit.n. semper id qđ perfectè est enacuetum, ab eo quod plus habet, veluti violenter eripiens. Hoc igitur quum semp fiat, & oīa veluti in choro inter se mutuo participent, in tantū sanè oīa vasa ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortissima ex omnibus pars expleatur. Neque verò solam seminariam humiditatem ab oīb. animalis partibus auferri cōtinget hoc tēpore, sed ēt spiritū vitalem. Nā & hic ex arterijs vna cum seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu vtentes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroque syncerissimo ablato, accedente insuper voluptate, quæ ipsa per re sufficiens est vitalem firmitatem dissoluere, adeò vt iam quosdam ex nimia voluptate ac iucunditate mortuos esse constet. Quæ oīa Marsilius Ficinus

lib.

lib. 1. de sanitate tuenda. c. 7. ijs ét confirmat verbis. Vnereus, inquit, coitus, si vel paululum vires excesserit subitò exhaurit: spiritus præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat: labefactat stomachũ atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse pót. Cur nam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem, quę sacra est, percellit, tantumque ob est, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit. Si quid spermatis suprà quàm natura toleret, coitu profluat, obesse magis, q̃ si quadragies tandundẽ sanguinis emanarit, vt nõ iniuria prisci Musas atq; Mineruam virgines esse voluerint. Plura de hoc longe apud Galenum cap. 86. artis medicinalis. Paulum Aeginet. lib. 1. cap. 35. & Aetium. lib. 2. c. 8.

Sextum, ętas vel maior vel minor q̃ phlebotomia requirit: qualis est infantię, & senij. Horum omnium meminit Auicenna. 4. 1. c. 20. in eum fermè modum scribens. Cauere debes a venæ sectione in complexione vehementis frigiditatis & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutiuum, & post coitum, & in ætate, quę est minor. 14. annis quantò plus poteris, & in ętate senum quantò magis poteris: nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum, & venarum amplitu-

plitudine, & earum repletione, & colo rubedine: hos nãq; ex adoleſcentibus ſenibus phlebotomare audebis. Adoleſcentes tamen ſecundum ordinẽ ad phlebotomandum paulatim prouehere deb cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus. temporis tractu exoluta nõ tolerat ver ſectionem, ut quæ a morbo plus ſatis ia debilitata phlebotomia facilè exhaurir tur. Galenus de curan. rat. per ſang. mi c. 20. Idem Auicen. etiam loco citato c firmat. In corporibus inquiens, quæ pr lixas perpeſſa ſunt ægritudines, abſtine dum a venæ ſectione, niſi ſanguinis a fuerit corruptio, quę ad hoc te perduca quoniam tunc ſanguinis ſubtractio r vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingeſtio. ſub q inconcoctio ſiue crudas etiam compr henditur: cauſa horum omnium eſt, ut Auicenna. 1. 1. doct. 6. c. 3. colligitur, q tria ſint materiam attrahẽtia, loca, ſi in nita, membrorum caliditas, ac totius co poris habitus. Sanguis igitur ſi ſic aff ctis mittetur, vene proprio & commo deſtitutæ nutrimento, qđ nondũ in ve triculo ac hepate concoctum eſt, attr herent. Hoc itaq; in membra raptum n corrigeretur. Siquidem tertia concoctio vt Galenus autor eſt, nõ emendat erra

ſe-

ſecundæ, nec ſecunda primæ. Atq; inter in excremeſtiorũ copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire neceſſe eſt. Tanto igitur tempore differẽda eſt phlebotomia, quantũ ſatisfacere tum ad eorum concoctionem, tum ut excrementa deſcendunt, uidebitur.

Prę ſtiterit tñ in intemperantib. uinoſisq; ac uentri gulæq; deditis, ut c 6. lib. de curan. rat. p ſang. miſ. Gale. viſum eſt, à vene ſectione in totum abſtinere, vt quos neque purgatione, neque ſanguinis miſſione magnoperè adiuueris, Nã p vitę intemperantiã crudorũ humorum copiã ociſſimè colligunt: verùm his ne manum quidem admouere tentandum eſt. Quorſum.n. attinet, apud uulgum infamare pręſidia, q̃ multis fuere ſaluti, Galen. lib. 11. cap. 9. metho. meden.

Decimum, fragilitas, id eſt debilitas uirtutis, quippe ſanguine miſſo uirtus ſemper ijs extremè concidit, nec poſtea reuocari, colligiq́ue poteſt. Galen. cap. 6. de curan. rat. per ſang. miſſ. & lib. 21. cap. 14. meth. meden.

Vndecimum, os uentriculi ſupra modum ſenſile, ſub quo imbecillium etiam comprehenditur, & quod amara bili redũdat, ob hæc enim multi in uenæ ſectione ante iuſtam uacuationem per initia ſtatim animo deſtituuntur.

Porrò os uẽtriculi magno ſenſu prædi-

ditũ esse, ex eo maximè conijcit̃ inquit Auicenna, q̃ acria mordaciaq; citra offensionem non facile transglutiat. Imbecillitatẽ arguit deiecta cibi potusque appetentia: Amaræ verò bilis redundantiã, oris amaritudo, nauseæq; perseuerãter, & bilis frequentiores vomitus ostendũt. Hæ itaque indicationes à sanguinis subtractione dehortantur. Siquidẽ humores venæ sectione exagitati, sic affectis ad os ventriculi haud rarò, ceu ad consuetũ locũ confluunt: sed cũ id membrũ debilius iã sit, q̃ vt tali humorũ cõfluxui resistat, multa omnino sanguinis missione cõtrahũt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo linquant. Bilis namque in stomachũ refusa, morsu suo cor nonnunquam ac cerebrum συμπάθειαν. i. consensum, trahit syncopenque parit, quandoque verò subitam etiam adfert mortem. Galenus libro. 9. cap. 5. metho. meden. & Auicenna loco citato.

DVODECIMVM, nausea: in hac. n. si sanguis mitteret̃, venæ ex haustæ prauã illã ac nauseosam ad se facilè attraherent materiam. Neque ob dictas solùm causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primò quidem ob raensium fluxum. Quod certè Galenus lib. 9. c. 5. metho. meden. ijs innuere verbis voluit. Si tpe, inquit, mittẽdi san-

guinis

uinis menses moueri contigerit, siue ét
æmorrhois sit reclusa, si inspecto fluen-
s impetu, ipse satis fore videbitur, q̃ so-
us, qđ requiris, vacuet, naturæ rem oém
ermittes: sin minus, tantũ ipse detrahes
uò ex coniunctis ambobus perficiatur,
đ postulas. Nonnunq̃ tñ reuulsionis ét
ausa immodici sanguinis è narib. vtero
ede, aut thorace, eruptionibus, venæ se-
tione citissimè conspicuam adfert vtili-
atem. Deinde ob corporeæ constitutio-
is raritatem, hoc est, humidam calidãq;
emperaturam. Eius.n.substantia celerri-
nè in ambienté dissipatur, alias in hali-
ũ sensibilem, alias in perspirationes quæ
isum fugiant, sed ratione deprehendan-
ur. Itaq; ét huius causa aut prorsus ve-
am non secabimus, aut parum detrahe-
nus. Gal. lib. 9. 17. meth. meden.

Tertiò, ob lentorem, ac cruditatẽ hu-
norũ: Hæc.n. venæ sectione augent̃. Vñ
n diutinis morbis sanguinis missione vtẽ
lum non est: ne cruditas scilicet augeat̃,
irtus debilitetur, & morbus, eousque
roducatur, vt nequaquam postea curari
queas. Hinc præcipi Auicenna, vt in mor
is chronicis pharmacia venæ sectioni
præmittatur, & non contra, licet vtraque
pus habeant ægrotantes.

Cruditas porrò humorũ duabus potis-
simum de causis accidere solet. Primum
quidem ob aggrauantem humorum co-

piã: quæ innatũ caloré velut suffocan
in tm̃ debilitat, vt ipsos euincere post
nequeat. Et in hac phlebotomia vti lice
quemadmodũ idipsum Alexander Tra
lianus lib.9.cap.2.in curatione Anasar
ijs confirmat verbis. Oium curatio a v
cuatione incipienda est, sed Ascitis qu
dem dicti, aut Tympaniæ a sola purg
tione. Cui aũt Anasarca nomen est,
venæ sectioné interdum requirit vt q̃
sanguine frigido nascatur. Ac frigidit
tis quidé rõne illa nõ indiget, sed qm̃
piæ detractio naturã leuat, vt hæc min
rem illã effectã facile superet, non alien
sed rõni consentaneum est hic quoq; v
nę sectione vti. Videmus n. quod ét ign
externus, cùm à lignis viridibus ꝓpem
dũ extinguit, refocillat̃ rursus, si illa, qu
ipsum suffocabant, auferant̃. Deinde ve
rò ob caloris innati debilitaté, vt in ho
minibus frigidæ naturæ, quales à diut
no morbo conualescentes cum primis si
& senes: his phlebotomia ex vsu non est
Subtracto. n. sanguine, qui fomes nat
ui caloris ac vitæ thesaurus est, necess
est, vt corpus vehementius refrigeretur
humorumq; cruditas augeatur. Sãguin
igitur ipsis, vt humores cõcoquat & eni
cat, relinquẽdus est. Quinetiam post ch
lerã diutinos vomitus, diarroian mediã
vigilias, labores vehementiores, & vn
verbo, post omnia quæ corpus impen
sius

us calfaciunt, exiccantq́;, ac uires diſſolunt, a uenæ ſectione abſtinendum, ut copiosè admodum docet Rhazes lib. 7 c. 1. ad Almanſ.

Quæ circa venæ ſectionem obſeruandæ. Cap. XCVI.

HAec facienda tibi, quando vis phlebotomari,
Vel quando minus, fueris, vel quando minutus.
Vnctio, ſiue lauacrum, & potus faſcia, motus,
Debent non fragili tibi ſingula mente teneri.

Quinque in ſanguinis miſſione obſeruanda eſſe hoc loco traditur, & ex ipſis alia quidem prius quam uena tundatur, quædam interea dum ſanguis emittitur, nonnulla uerò eo iam ſubtracto.

Primum, vnctio alias n. membrum incidendæ uenæ oleo irrigatũ fricamus, ut tempore eius ſanguis reddatur fluxilis: Interdum ipſi etiam phlebotomo, ſiue ſcalpello olei nonnihil allinimus, ut inflictum dolorem mitiget. Quandoq; uero & vulneri olei cuiuſpiã parum illinimus, quo nimirum cicatrice tardius obducatur, humoreſq́ue in uenis relicti liberius expirent, & mali fumi diſcutiantur.

Secundum, potus: & præcipuè quide vini. Hoc enim cũ in ipſa ſectione, ſi ſyncope obuenerit, tum poſt eam etiã ad b ni ſanguinis generationem, ſpirituumq́ recuperationem conuenientiſſimè exh betur. Supra c.8.& 10.

Tertium, lauacrũ. i. balneũ, quo cer per biduũ aut triduũ ante & poſt ſanguinis miſſionem vti conceditur, nequaqu verò eodẽ die. Ante quidem in illis, qu craſſorum humorum copia aggrauari ſu ſpicio eſt. hoc. n. balneũ incidit, mobile que facit, ob eandem ẽt cauſam paulul dimoueri ante phlebotomiam conuenit & aſſumere nonnihil ſyrupi acetoſi. Eod quoq; tpe mẽbrum incidendæ venæ fri candũ eſt, ut humores è propinquis veni ad locũ ſectioni deſtinatum alliciantur, & ad exitum properent. Poſt vero emiſſionem ſanguinis ualet ad humorũ uaporũ que reliquias diſcutiendas. Verũ eo ſupe ſedere in ipſo die oportet: cutẽ. n. nimi reddit mollem, quo fit ut plagæ facillime cedat, quòd non eſt citra periculum.

Quartum, faſciæ, hoc eſt, ligaturæ, ex pannis. ſ. lineis, easq; tam ante, q̃ poſt venæ ſectionem adminiſtrari oportet. Ante quidẽ, & ut inde venæ incraſſeſcant, conſpicuæq́; magis fiant, & humores ad conſtitutum inciſioni locum facilius prolectentur. Poſt verò, ad ſiſtendũ reprimendumque fluxum.

Quin-

Quintum, motio siue inambulatio, moderata nimirum ac tranquilla: eaque & ante, & post venæ incisionem uti cõuenit ante quidẽ, ut humores dissoluãtur, extenuenturq;: post uerò ad dissipandas humorum reliquias. Ea hodie apud vulgũ inualuit consuetudo, ut venæ ieiuno ferè ac uacuo incidantur stomacho: sed hoc ipsum doctoribus quibusdam minus probatur, ut quibus cõducibilius esse uideatũ, ut ouum molliculum siue sorbile, cũ haustu o uini prius exhibeatur, idq; circiter horam nonã, uel decimam ante meridiem, ac confestim deinde uena incidatur: Natura enim stomacho existent uacuo, ne alimento destituatur, sanguinem pertinacissimè retinet. Contra uerò, pauculo, eoq; exigua mole plurimũ nutriente, cuiusmodi vinum & oua sorbilia, cumprimis habentur, ingesto cibo, eundem facillimè exire patitur.

Porro quod ad diei, in quo fit venæ sectio, tẽps attinet, sciendũ sanguini mitendo cõuenire maximè tẽps matutinum, sic tñ, ut nõ ꝓtinus excitis è somno, sed horã unã antea vigilantib. una secetur. Quibusdã ẽt postea ꝙ rerũ solitarũ q̃dpiam obierũt, siue ludo literario, siue in officinis, siue in foro, siue in ædibus, sanguinẽ auferre expedit. Aegris autẽ nullum est uenæ sectionis præscriptũ tẽps quãobrem nec per noctem sanguinem mittere ijs, si

morbus sic expetit verearis. Sic Galen. in lib. de curan. rat. per sang. miss. cap. 11. & 20. & in præsagio experientia comprobato cap. 4.

ANNOTATIVNCVLA.

Vt uocem phlebotomiam uersus ferant, geminato vbique. bb. phlebotomiam in hoc opere legere oportet.

¶ *De quibusdam phlebotomiæ effectibus. Cap. XCVII.*

EXhilarat tristes, iratos placat amantes.
Ne sint amantes, phlebotomia facit.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus, quòd contristatos exhilaret, ac lætos reddat.

Secundus, quòd animos iratorum placet, reconcilietque. Ac vtriusque quidem causa est, quod hæc maxime fiat, cum sanguini admiscetur multum flauæ bilis, illa verò cùm multum melancholiæ, sed horũ humorum uterq; unà cum sanguine per phlebotomiam educitur, ergo &c.

Tertius, quod præcaueat, ne amantes ob rabidos quosdam appetitus ad insaniã adigantur humores enim a capite ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob

Ob quinque porrò causas venæ sectio adhiberi solet. Quarum vna tantum directa est, reliquæ verò omnes indirectæ.

Directa sanè adhibetur sanguinis vacuandi causa: sed cùm ijs vtilis sit naturæ probè hanc administrari conuenit, sic vt ꝙ inutile naturæ sit emittat. Fit autem sanguis naturæ inutilis bifariam, vel cùm propriã qualitatẽ ad unguem non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cum utilis esset põt, vel ita multitudine creuit, ut aut vires premat, aut tũ uenas, tum arterias, vel distẽdat, uel findat, uel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis utilis est, ceu uacuantium præsidiorũ una. Differenter tñ adhibẽda est: siquidem in sanguinis multitudine copiosè detrahere, in aliquis verò pauca uacuatione uti oportet: Hinc est, quod lib. 9. c. 10. metho. meden. Galenus in eum propè modum scriptum reliquerit: Si sanguis uitiosus in corpore fuerit, paulatim quod vitiosum est vacuare oportet, & paulatim inuicem quod salubre est, pro eo reponere. Vocãt medici eiusmodi vitiosi succi curationẽ. Græcè epicrasin. Cui scribit Alexander etiam Trallianus lib. 6. cap. 2. ijs verbis: At hoc non una vice faciendum est, ne uires deijciantur. Etenim quamuis id quod uacuatur, recrementitiũ est, tamen uniuersa, ac subita mutatione magis offendit. Satius igitur est paulatim, & tutò

euacuare, q̃ feſtinando perturbandoque vnà cum morbo ēt ęgrũ è medio tollere. Atq; hinc certè libet, q̃ peruersè phlebotomia abutantur, qui vitioſum ſanguinẽ ſtudiosè auferunt tam diu, dum bonus effluere cœperit: cùm vniuerſus forte ſanguis citius erupturus, ſit, q̃ bonus appareat. Paucam igitur eſſe decet, &, vt Gal. præcipit, in eiuſmodi caſibus ante uenæ inciſionẽ ἐπικράτει vtendũ eſt, hoc eſt, cibus exhibendus eſt probũ generans ſanguinẽ: quo nimirũ in vitioſi locũ bonus ſuccedat: ac paulò poſt ſanguis extrahendus eſt modicus. Et quidẽ directa dicitur phlebotomia: q, p ſe fiat, ad euacuationẽ illius, qđ per ſe venæ ſectione euacuari debet, nẽpe ad multitudinis humorũ, ſiue ſanguinis euacuationem: principaliter tñ, ſecundũ qđ cũ eo ſunt alij humores.

Reliquæ. 4. dicuntur indirectæ, & adminiſtrantur vt humorum vehementiorem impetum ad diuerſam reuocent partem, vel ad latera deriuent.

Prima adhibetur ob magnitudinem morbi, ſiue vehementiorem apoſtematis cuiuſpiam inflammationem. Nam in apoſtemate uehementis inflammationis, in febribus, & doloríb. maximis, non inuenitur excellentius remedium, quàm ſectio uenæ teſte Gal. lib. 1. aph. commen. 23.

Secunda, ut materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda eſt: unde in

men-

mensium, atque hæmorrhoidon suppresſione ſaphena aperienda eſt, quemadmodum in libro de curan. rat. per ſang. miſſio. ca. 9. in hunc ſcribens modum Galenus teſtatur: Plenitudines a ſuppreſſis mēſibus ortas omnino per crura euacuabis, ſiue uenam ſecare oporteat, ſiue ſcarificare. Sectæ enim in cubito uenæ mulierum reuellere purgatione aſſolent.

Tertia, ut humores deriuentur ad partem appoſitam loco, ad quem ſua ſponte rapiuntur: & hoc quidem ut materia è membro, in quod confertim ingriuit, auocetur, reuellaturque, & propterea in immoderatiore menſium fluxu ſecamus baſilicam, ideſt interiorem cubiti uenam, quæ hepatites etiam uocatur, & reuulſa materia ad locum oppoſitum a fluxu ſuo diuertatur.

Quarta, ut portiuncula materiæ quapiam per uenæ inciſionem euacuata, natura reſiduum euincere ualeat. Atq; ita tandem uenam incidere conuenit, ubi repletio in corpore fuerit, ne generetur apoſtema, uirtute ſcilicet imbecilliore exiſtente, quàm ut uniuerſam illam humorum redundantiam ſimul moderetur, ac regat. Ideo portiunculam eius emittimus, ne ob naturæ impotentiam imbecillitatemq; in debiliores partes ingruens, inibi abſceſſus, aut tumores præter naturam excitet.

De Sciſſuræ quantitate. Cap XCVIII.

FAc plagam largam medio-
criter, vt cito fumus
Exeat vberius, liberiuſq; cruor.

Hic vnicum habetur præceptum de fiſſuræ quantitate in venæ ſectione, nempè vt ea mediocriter ſit ampla: quó nimirum craſſior ſanguis, ac fumi liberius exeant. Fiſſura.n.ſtricta exiſtente tenuior ſanguis duntaxat effluit, craſſo intus remanente. Vbi hoc ſciendum, quòd in venæ ſectione aliquando amplum, nonnunquam verò arctum infligere vulnus oporteat. Et amplum quidem tribus maximè de cauſis. Primò cum humores ſunt craſſi, & craſſior ſanguis educendus eſt, vt facilius exire queat. Hinc melancholicis etiam amplum infligendum eſt. Secundo, ob temporis, ac regionis frigiditatem, per eam enim humores craſſeſcunt: quare per hyemem, ſic neceſſitate iubente, amplo potius vtendum eſt vulnere. Tertiò, ob redundantiam humorum, qui melius certè amplo quam arcto euacuantur vulnere. Contrà uerò arctum vulnus magis conuenit, cùm virtus imbecilla eſt, ne ſcilicet immodicè ſpiritus excernantur, & calor innatus extra modum debilitetur. Eadem habenda eſt ratio in calido tempore, & cum ſanguis ſubtilis, ac tenuis euacuatur.

¶ *Quæ in venæ sectione consideranda.*
Caput XCIX.

SAnguine subtracto, sex horis est vigilandum,
Ne somni fumus lædat sensibile corpus.
Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus, nec carpas protinus escas

Tria in venæ sectione consideranda esse, hoc in loco traditur.

Primum, vt is, cui vena secta est, non dormiat illico post phlebotomiam, nisi sex adminus horæ præterierint, ne fumi scilicet, quos somnus efficit, sursum ad caput euecti, cerebrum offendant. Possunt tamen & aliæ adsignari causæ. Ac prima quidem, ne æger vertendo sese inter dormiendum supra membrum, inuoluatur, in quo uena secta est, itaque læsionem percipiat. Secunda, ne inter dormiendum humores transfluant in partem exscalpelli ictu dolentem, inibique apostema generent. Siquidem partes dolentes, ut capite 95. artis medicinalis, & in libro de curan. ratio. per sang. miss. cap. 7. Galen. asserit, natura solent fluxionem suscipere, & præcipuè quidem in somno. Auicenna uerò hanc Sōnus.

adfert

adfert causam, nempè q ex dormitione phlebotomiæ propinqua, plerunque accidat in membris cõfractio. Dũ.n. huc & illuc inordinato, atq; inopinato uoluũtur. reuoluunturq; motu, fasciæ dissoluũtur, quo fit, ut retectæ, & adhuc a recenti sectione hiantes plagæ immodicam nõnunquam sanguinis uim inscientibus effundant: q, q̃ sit uitę discrimini cõiunctum, nemo est qui ignorat. Adhęc fumida quoque excrementa per somnum intrò rursum ad principalia reuocantur membra. Quinetiam spiritus, sanguis, & calor uenæ sectione ad exteriora prolectati, somno ad centrum retrahuntur, atq; ita certè haud rarò, cum ob uenæ sectionẽ excitatam cõmotionem, tum somni quoq; retractionem, ebullitio in humorib. contingit, ac inde febris tandem accenditur. Satis igitur liquet, confestim a uenæ sectione nõ esse dormiendum, præsertim si inter ea nihil dũ cibi ingestũ fuerit, q si uerò a cibi sumptione in unam atq; alteram horã, imò & in plusculas (si ita patitur animus) somno indulgeatur, nihil, aut parum admodum offendit. Siquidem exagitatio humorum tãto tẽporis spacio ad plenum contrahi, sedarique põt. Satis autẽ fuerit a somno abstinere, aut certè, si qua necessitas dormire oĩno cogat, q̃ breuissimo uti somno, adhibita semper cautione quadã, ne discinctæ fascię ęgro

tan-

tantes in uite discrimen adducant. Nonnulli hanc quoq; adsignant causam, nēpe q materia per somnum crassescat, confractioque in membris eueniat, perinde atque in quartanæ typo ob materiæ crassitiem frigiditatemque solet. Tum nerui præterea atq; lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur, qui sic refrigeratus, & crassior effectus, frigiditatem quoq; & crassitiē, siue confractionem cum membris communicat. Simile nanq; a simili facile afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda ueniunt.

Secundum, ne uenę sector profundam nimis incutiat plagam, ita ut scalpello neruum, aut arteriam uenæ iunctam attingat. Nerui.n. punctura ob sentiendi præstantiam, ob idque quod cum principio pars hæc continuitatem habet, promptè dolorem accertet, quem necessario comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex necessitate deinde non solius quidem puncti nerui, sed totius instrumenti consequitur conclusio, & inde acerbissima tandem mors, uel ad minus membri, utpote brachij, aut digiti, &c. amissio. Quod Cornel. Celsus lib. 2.c.10. ijs etiā uerbis signi ficare uoluit.

Iun-

Iuncta est, inquiēs, vena arterijs, his nerui. Ita si neruum scalpellus attigit, sequitur neruorum distentio, ea q̄ hoīem crudeliter consumit. Lege Galenum ca. 92. artis med. & lib. 1. ca. 1. de motu musculorum, & lib. 6. c. 2. meth. medendi. Porrò ex arteriæ punctura fluxus sequitur sanguinis arterialis difficillimæ curationis.

Tertium, ne is cui vena secta est protinus à missione sanguinis cibum sumat, sed expectet dum humorum exagitatio sedetur, ne cibus nondum concoctus ad subueniendum membro læso cum sanguine simul attrahatur. De hoc Gal. lib. 4. c. 20. de sanit. tuenda.

¶ *Quæ post Phlebotomiam vitanda.*
Caput C.

Omnia de lacte vitabis rite minutus.
Et vitet potum phlebotomatus homo.
Frigida vitabit quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritque minutis nubilus aer.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus sæpè nocivus.

Hic quinque ab incisa modò vena cauenda esse præcipitur.

Primum, Lac & lacticinia omnia. Si quidem ex humorib. uenæ sectione agitatis, ac cõmotis sæpè in uentriculum nõ nihil transfluit. Lac igitur quod per se alioqui corruptioni obnoxium est, sumptum, dictisq; humorib. admistum; facillimè omnino & corrumpitur, & dulcedinis ratione in concoctum, ac crudum ab inanitis uenis attrahitur, suprà c.7. Lacticinia.

Secundum, Potus: quippe qui & ipse pari modo in concoctus facilè ab ijsdem abripiatur, suprà c.95. Potus.

Tertium, frigida omnia, tam intrò sumenda, q̃ foris admouenda. Eiusmodi autem cùmprimis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea frigida, ambientis nos aeris frigiditas, uestium exilitas, super petram nudam sessio, capitis, ac pedũ frigiditas. Hinc.n. corpus, calore nimirum innato, plus satis i.m uenæ sectione imminuto, præter modum refrigeraretur. Frigida

Quartum, ne ijs, cui uena secta est, uersetur siue ambulet in aere turbido, ac nebuloso. Hic.n. est qui, ut suprà cap.14. ostendimus, sanguinem melancholicum efficiens, animam contristat. Sed uersetur potius incedatq; in aere lucido, claro, atq; sereno. Inde.n. spiritus recreantur omnes, & iucundissima quadam uoluptate distracti ad similem protenditur. Nebula.

Quin-

Quies. Quintum, ut idem temperatam amplectatur quietem, motionemque vitet. Hęc ènim humorés venæ sectione agitatos, magis adhuc commouet, & uites usquequaque debilitat illa verò commotionem contrahit ac sedat.

Sunt qui tradant, canendum ẽt esse à salitorum piscium vsu postquam vena alicui incisa est: ἀλφοὺς γὰρ πολλάκις καὶ ψῶρας ἀπογρυνῶσιν, id est, vitiligines enim & scabiem sępenumero gignũt. Simeon Sethi in Synt. de piscibus.

Quibus morbis & ætatibus phlebotomiæ conueniat, & quantum sanguinis quoque tempore detrahendum.

Cap. CI.

PRincipio minuas in acutis, perperacutis,
Aetatis mediæ multum de sanguine tolle.
Sit puer atque senex, tollet vterque parum,
Ver tollat duplum; reliquum tẽpus tibi simplum.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

PRIMVM, vt in principio acutorum & peracetorum membrorum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia, sciendum initiò, peracutum morbum esse du-

duplicem. Exquisite peracutum, qui ultra quartum non producitur diem. Hinc recentiores Medici, barbaram sectantes medicinam, perperacutum vocare solent. Nō exquisitè peracutum, cuius vigor in septimo futurus est. Hi itaque morbi cum breues sint, ac statim summos, idest maximos obtineant labores, neque inducias concedant, illicò per initia curandi sunt. Ijdem porrò, quòd à calidis magna ex parte humoribus sanguine nimirum & flaua bile nascantur, venæ sectionem potissimum exposcunt. Hinc non temerè Hippocrates lib. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 19. ita scriptum reliquit. In acutis morbis sanguinē detrahes, si vehemens morbus videatur, flocueritq; ægrotanti ætas, & virium adfuerit robur.

Secundum, quod in ætate media, siue florenti, ab anno nimirum. 30. ad 45. vel 50. copiosius, q̃ in alijs, sanguis detrahendus sit. Etenim hic corpus solidū esse incipit, quod nequaquā tm̄ sanguinis, quantum solebat, in se traducit, sed plus solito in venis reliquit. Quo fit, ut eius subtractio incrementum non impediat, neque virum robur dissoluat. Corpus nanque in ea ętate neque augeri sensibiliter, nec imminui, sed ueluti stare uidetur.

Tertium, quod senibus ac pueris parum sanguinis detrahendum sit, ut per pueros intelligamus ét eos, qui puberta-

tis,

tis, hoc est 14 ętatis annum excesserunt: Nã usq; ad pubertatis initium, tota illa ætas pueritiæ mollis est, & tenerior, q̃ q̃ phlebotomiam toleret: qm̃ licet concoctio, & nutricatio in his liberalis, tamen spiritus, & sanguis modicus, utpote, qui continue, atq; assatim in corpus transsumitur, neque natura citra inopiam illius vacuationem sustinere potest. Nã esto, q̄ natura nostra in solidis habitet, tñ ad immodicam omnem euacuationem labefactatur, aut interit. Pubertas ergo primũ sanguinis missionem tolerat. Hic igitur pro mutatione naturæ sanguinem mittere licebit, neque tamen id facere decet affatim, sed admodum breuiter.

Porrò per senes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima, atq; scd̃a senectute consistunt. In his.n.audacia mittendi sanguinis paulatim decrescit, adeo ut in decrepitis, hoc est, post 79. annũ ob uirtutis imbecillitatẽ uix liceat. Plura Gal.in 4. li. Hipp de uict.ra.in mor.ac.cõ.10.& ibidem etiã Hieremias Thriuerus Brachel.

Quartum, quod dupla sanguinis portio, respectu nimirum reliquorum temporum vere detrahenda sit. Tunc enim sanguinem maximè crescere in corporibus nostris, apud oẽs rei medicę scriptores in confesso est. Cæterum quod ad primum præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa sanguinis missionẽ obseruandæ sunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus n. vt cap. 87. artis med. & com. 22. lib. 4. apho. Gal. adserit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc sunt humores, vllam vacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi dũ adhuc omnia cruda sunt, vacuationẽ ullam molire debet. Cruda.n. cùm vacuationi non obediant, grauia hac de causa symptomata excitãt Galenus comm. 22. lib. 1. apho.

Fallit tamen hęc regula in tribus casibus: Primo, qñ noxij humores turgent, hoc est, sua sponte concitati ad excretionem nos adducunt: tum. n. in principio etiam morbi nondum coctis humoribus vacuare licet, ne scilicet humores parum stabiles, & ab vna parte ad aliam sine ordine moti, ad principem aliquam partem decumbant: Raro autem accidit, & humores mobiles ab vna parte ad aliam transfluant, sed plerunque sunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoq; nõ est in principicijs morborum vacuandum, nisi rarissi nè, hoc est, quando humores turgent. Hinc nõ temere. 4. 1. c. 20. & 22. 3. tract. 2. cap. 7. ab Auic. præcipitur, vt in principijs morborũ venæ incisio penitus demittatur, ut quæ superfluitates extenuet, ut per corpus fluant, ac sano sanguini permisceantur, non extrahat tamẽ quod extrahi

trahi necesse erat: quo fit, vt post tēporis interuallum phlebotomiam repetere oportet, interim eodem die, interim postridie. Atq; hinc profectò vires nimium debilitantur.

Secundò in materiæ multitudine: Hic. n. circa principia q̄nq; quemadmodū cōm. 29. lib. 2. aph. Gal. testatˉ, venæ sectionem, nonnunq̄ verò & purgationem adhibere oportet, quo minorem iam factam materiā natura possit concoquere.

Tertiò, in morbi magnitudine ac vehementia, vt in magno vehemētissimoq; doloris apostemate, licet nō sit multa in corpore materia, s. antecedēs. Nam repellendus humor est ne apostema citius, q̄ par est, crepet, aut aperiatur. Venæ igitur sectio, vt magna hęc praua symptomata euitentur, circa initia statim adhibenda est. Quod Gal. lib. 13. c. 20. meth. med. ijs innuere verbis voluit, inquiens. Itaq; incidenda in talibus affectibus vena statim ab initio, si modò tam valens virtus sit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ desecanda vena retulimus, sicuti vel crudi humores copia vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio, in qua sit extremus calor, aut frigus. Non solùm autē in morbis acutis, atq; adeò inflammationib. verumetiā in vulneribus & contusionibus particularum, præsertim nobilium, san-

guis ex opposita parte mittendus est, vt inflammatio prohibeatur. etiam si sanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, veluti in crisi: vt in qua neque venæ sectio, neque aliqua alia vacuatio tentanda sit: ne materia, s. diuertatur à loco, ad quē naturā ipsam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiam tentandū est: recteq; cōm. 29. lib. 2. aph. Gale. præcipit, vt morbo iā consistente, neque venę sectio, neque purgatio adhibeatur, quod coctiones morborū, tunc maximè fiāt, quæ melius in quiete, q̄ motu perficiuntur. Cęterum sicut se habet status ad integrum morbum ita & paroxysmus respectu dierū ἀπυρεξίας, id est, intermissionis, quemadmodum igitur in statu non est vacuandū, ita nec in paroxysmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia statim morborū fiat, qn̄ crisis adhuc remota est. Sanguis. n: in siti caloris fundamentum est, ipsum nimirū siquidē licite cor generet, & spiritus defert, sed sanguis est fundamentum eius, ex ipso.n. vt materia natiuus calor gignitur. Per sanguinis igitur subtractionem calor, qui coquere materiam morbi deberet, vacuatur, quo fit, vt morb. in longum protrahat̄, viriumq; robur deijciat̄, vt timendū sit, ne ob morbi diuturnitatē, ac

virium

uirium imbecillitatem natura ſuccūbat

Quarta, ne in corpore, cui ſtercu multum inter inteſtina cohibetur, phle botomia adhibeatur. Tria.n. ſunt, uel ſupra cap. 95.oſtendimus, attrahentia ca, ſcilicet inanita, membrorum calidita ac totius corporis habitus. Venæ igitꝰ ſa guinis miſſione exhauſtę, è mēbris ru ſum propinquis attrahunt, quemadm dū & Meſeraicæ è ventriculo: quo fit, aluus magis cohibeatur, & materia in nis contenta corrumpatur. Meſeraicæ nim humiditatem è ſtercore penitus e gentes ipſum exiccant. Proinde mo clyſtere, aut ſubiecta glande, ęger pri uacuandus eſt, ne uenæ putridam qua piam ſuperfluitatum eſſentiam ab int ſtinis uenentur, attrahantq; Gal. in pr ſagio experientia confirmato cap. 5.

Quinta, ne frequens ac multa phl botomia fiat, hinc.n. circa ſenium m ti ac mali generantur morbi, ſicut eſt, lepſia, apoplexia, & paralyſis, ſiquid ob ſanguinis & caloris imminution multæ generantur phlegmaticæ ſup fluitates, quæ dictas tandem ægritu nes excitant. Hinc non temerè uulgo ci ſolet. Qui in iuuētute phlebotomi exercent, hoc eſt, ſanguinis miſſione tra neceſſitatem ſępius utuntur, ſene tem deflebunt.

Sexta, ne uenæ ſectio adhibeatu

ulieri, cui mẽses fluunt, aut vterum ge
enti. Vterũ gerenti quidem ne abortiat:
alor.n.cibũ cõcoquẽs venæ sectione di
inuit, & alimentum fœtui subtrahit, &
aximè quidẽ si is auctior fuerit. Nam
etus ex mensibus nutritur, cùm aũt non
ueniat vñ nutriat, fame conficitur, &
ouetur, & dissoluitur, exciditq; ex natu
libus vinculis: magis aũt hoc contingit,
maior sit fœtus, nam maiori indiget
imento. Non inuenit aũt ipso sangui-
e misso. Plura de hoc Leonhartus Fu-
hsius. cõmen. 31. lib. 5. aph. Gippo. Cui
erò menses fluũt, naturaliter, s. & secun
ùm reuolutionem mensis vena secanda
õ est, nisi in immoderatiore fluxu, nem
è ad reuelendam materiam. Sed quan-
o naturaliter & secundum debitum na-
uræ cursum erumpunt, naturæ res om-
is permittenda est. Supra cap. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post im-
odicam ventriculi perturbationem in-
rà & supra factam, quam χολέραν Græ
i, Latini choleram etiam appellant, bar-
aram sectantes medicinam, Choleri-
am & choliricam passionem nominant.
ùm enim venæ sectione humores com
oueantur, timendum ne per hoc bi-
osus humor in ventriculum transfluens,
sum inflammet. Plura suprà circa finem
apitis 95.

Postremò videndũ ẽt est, quib. homi-

nib. phlebotomia cõueniat. Cui sanè re
regulæ etiam nonnullę ponendæ sunt.
Ac prima quidem, quòd hominibu
delicatis, ociosis, desidiosam vitam
agentibus valdè corpulentis, & multu
nutriente cibo vtentibus, potissimu
conueniat.

SECVNDA, quòd illis etiam, qui san
guine abundant. Quod quidem per vri
nę crassitiem cognoscitur: abundanti
enim sanguinis eam efficit crassam, flaua
verò bilis tenuem.

TERTIA, quod ijs quoque ex vsu si
qui melancholico abundant succo: vnd
multa melancholia naturali cum sangui
ne per corpus discurrente, ꝙ ab ea san
guis in hepate ad amussim non depute
tur, purgationem antecedere debet phle
botomia, sequi verò purgatio. Duple
porro melancholia est naturalis scilicet
& non naturalis. Qñ naturalis abunda
cum sanguine simul discurrit, quare a
eius euacuationem, primum quidem ve
nę sectio adhibenda est: ab eodem enir
calore temperata nimirum, sanguis &
melancholia generantur: deinde ver
post temporis aliquod interuallum, nem
pe post concoctionem, purgatio phlebo
tomiæ succedet.

QVARTA, quod illis cum primi
etiam cõferat, in quibus periculum est
ne ob humoris redundantiam in corpor
acci-

cidit calfactio, ebullitio, & conturba-
. Nonnulli tamen per hanc regulam
penumero falluntur. Quando enim
lfactionem aliquam percipiunt, humo-
m ebullitionem adesse suspicati, venæ
ctione statim vtuntur, cum ex flauæ bi
feruore & incensione hoc interim ac-
lere etiã possit. In qua sanè tm̃ abest,
calfactio & ebullitio per venæ incisio-
m cohibeatur, ut magis etiam inciten-
r & augescant. Phlebotomia enim hu-
ores commouet, vt maiore deinceps im
tu per corpus discurrant. In tali igitur
su phlebotomia vtendum non est, nisi
ex humorum redundantia: quod qui-
m ex sudoris multitudine dignoscitur,
prȩcipuè cum is matutino tempore
oritur. Aliqui enim non sudant, nisi
m euacuatione opus habent.
Quinta, quòd venæ sectio illis potissi-
um adhibenda sit, quibus uires adhuc
mæ sunt quique sanguineæ & non fri-
læ ac siccæ sunt temperaturæ. Hinc
ezes lib.7.ad Almans.c.21. Corpora,
quit, quæ venas habent amplas & con-
cuas, quæque hirsuta sunt, & color in-
rubrum fuscumque medio adolescen-
m nimirum iuuenũ, & senum, & non-
m decrepitorium phlebotomiæ prȩsi-
magis tollerare possunt. Pueris vero
infirmis vena secanda non est, nisi ma-
na incumbente necessitate.

¶ Quæ membra, quoque tempore vene sect
ne vacuanda. *Cap. CII.*

VEr Aestas dextras Autum
nus Hyemsque sinistras
Quatuor hæc membra, hæpar
pes, cepha, cor, euacuanda.
Aestas hepar habet, ver, cor, s
que ordo sequetur.

Hic ostendit, quæ mēbra, quoq; tem
pore per phlebotomiam sint vacuanda.
Ac primo quidem dicitur, vere & a
state venas dextræ partis esse secandas
dextræ, scilicet manus, brachij, vel pedi
Sed autumno ac hyeme sinistras: sinistr
nimirum manus, brachij vel pedis. Ve
re enim crescit, atque augetur in corpo
re sanguis, æstate verò flauabilis: quo
fit vt in vere ac æstate vacuandæ sint v
næ quæ sanguine & flaua bile magis a
bundant, tales autem cum primis sun
venæ dextræ. Siquidem in dextra corpo
ris parte situm est membrum sanguifica
tionis, nempe hepar, & cholodocos, i. fo
liculus flauæ bilis. In Autumno verò h
mor generatur melancholicus, qui ace
uatur etiam, nec dissoluitur ꝑ hyemē. v
de autumno & hyeme illæ venæ potissi
mum secandæ sunt, in quibus melācholi
magis dominatur, suntq; venæ sinistra

Nam

lam in sinistra corporis parte situs est,
en, receptaculum melancholiæ.
Secũdo deinde loco traditur quatuor
æc membra, nempe cefalun.i.caput, cor
edem, & hæpar, vacuâda esse iuxta qua
ior anni tpa. Cor quidem vere, hepar
state, caput hyeme, & pedes autumno.

¶ *De commodis ex sectione Saluatella. Cap. CIII.*

EX saluatella tibi plurima
dona minuta.
Splenem, hępar, pectus, vocem,
præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde do
lorem.

Sex commoda hoc loco recensentur se
ctionis venæ, q̃ saluatellam vulgo vocãt.
Ea inter digitũ medicũ & medium fre-
quenter admodũ & sæpissimè inciditur.
Alius incisionis eius locus est, vt vulgus
autumat, inter medicum, & articularem.
Ac primum quidem eius commodum,
quod lienem expurget.
Secundum, quòd iecur emundet.
Tertium, quod pectus purificet.
Quartum, quod vocis auferat incom-
moda.
Quintum, quod à nocumento tuea-
tur, ac conseruet præcordia: quo no-

mine os uentriculi, membra spiritus, &
cunq; cordi vicina, hic intelligenda sun
Sextum, quod non naturalem cord
dolorem tollat: ac ratio quidem omniu
est, quod huius venæ sectio, vt latius pa
lò post declarabitur, ab omnibus illis lo
cis sanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelli
gentia, primò quidē sciendum est, aperi
nonnunq̃ venas, nonnunquam uerò ar
rias. Verum propter difficilem fluxus ar
teriæ cõpressionem, arteriā, medici inc
dere metuunt, quippe cū si quis in seci
da forte vena arteriam vulnerarit, ægr
statim sanguinis eruptionem cõpescat, a
ubi res optimè cadat, ad cicatricē perdu
cta diuisione, tñ aneurisma, hoc est, arte
riæ incisæ dilatatio existat, teste Galen
lib. de curat. per sang. miss. c. 21. & 22. D
ficilis porrò est fluxu arteriæ cõpressio
partim quidem ob arterialis sanguinis fe
uorem. Hic enim promptissimè mouetu
arteriamq; dilatando aperit: quare san
guinis eiaculationem in arteriæ incisio
ne admodum iuuat. Partim uero, quo
motus arteriarum, ut lib. 2. c. 20. de sanit
tuen. Gal. attestatur, nunquam intermit
tatur, quo fit ut ipsarum vulnera tardiu
etiam curentur. cùm utriq; quietem re
quirant ea, quæ sananda sunt. Galen. lib
5. cap. 8. metho. med. & comm. 6. libro 6
aph. Prodest autem arteriæ incisio, qua
do

o corpus redundat ſanguine tenuiore, ut flatuoſo, aut feruidiſſimo. Sedes.n. nguinis ſubtilis, ac tenuis, unde calor aturalis, & ſpiritus procreantur, & item atuoſi, in arterijs eſt. Quin feruidiſſimus etiã ſanguis qui a calidiſſimo memro, corde.ſ.perficitur, inq́ue ſingula cororis membra digeritur, in arterijs contietur. Craſſioris uerò, quo membra nuiuntur, receptaculum in uenis eſt. Sae uerò quæ Galeno occaſio extiterit ſeandæ arteriæ, ipſe cap. 22. de curandi at. per ſang. miſſ. ediſſerit, Monitus, inuit, per quædam inſomnia, quorum duo erſpicuè mihi uiſa ſunt acceſſi ad dexeræ manus arteriam inter indicem, ac ollicem ſitam, ſibiq́; fluere donec ſpone ſanguis reſiſteret: nam ita ſomnium ræceperat. Effluxit autem non tota lira. Subitò itaq; diuturnus extinctus cor eſt, in illa maximè parte fixus. qua ieur ſepto tranſuerſo committitur. Nihil uidem hoc ætate iuuenili euenit. At miiſter Dei Pergami diutino lateris cruiatu laborãs, liberatus eſt arteria in ſumna manu inciſa, aggreſſus, & ipſe illud nſomnij monitu.

Secũdo uerò loco ſciendũ, qđ uenæ ſectio multis admodũ mẽbris adhiberi ſoleat. Aliqñ qđẽ brachio, ſiue manui magnæ, nonnunq̃ paruę, qñq; pedi interdũ naſo, aliqñ fronti, nõnunquã labijs, qñq;

linguæ siue plato nonnunq̃ angulis oculorũ frontẽ versus. Quinq; venæ secandæ veniunt in manu magna, per q̃ intelligitur apud Medicos totũ brachiũ cum summa manu, vt p pedem totũ crus, hoc est, quicq̃d ab ischio vsq; ad plantas pedũ est, quemadmodũ docuit Rhazes. lib. 7. ad Almans. c. 21. & Auicenn. 4. 1. c. 20.

Vna vocatur humeraria siue humeralis, Græcè ὠμιαῖα quod per humerum in manum feratur, vel exterior, quoniam cubiti exterius latus perreptat: Vel κεφαλικὴ idest, vena capitis.

Altera interior cubiti vena, quæ ἡπατῖτις Græcis dicitur, Latini iecorariam & lienarem; hodie facientes medicinam Basilicam vocant.

Tertia Media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè communem, vel cardiacam, vel nigram, vel matrem, nuncupant. Barbari verò, Medianam appellant.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachij, quæ est ramus cephalicæ descendentis. In minori siue summa manu est Sceilem, siue Saluatella. Et ita in manu sex venæ secandæ veniunt.

Cephalica. Cephalica incidenda est, ubi superiores pectore partes, facies nimirùm aut caput malè afficiuntur: quare confert passionibus capitis, ut hemicra-

niæ, maniæ, & similibus. Galenus ca.16. de curan.rat. per sang.missio.

Basilica a partibus statim euacuat, quæ infra ceruicem sunt, verbi gratia, a lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut uentriculo. Basilica.

Communis situ, & compositione inter quas iam dictas media est. Nam ea ex fissione utriusque oritur. Est etiam in uacuando media: undique n. uacuat, ab inferiorib. nimirum partib. infra ceruicē, a collo, & sup. collum. Vnde exquisitissima omnium humorum, & uniuersalis toti corpori per huius uenæ sectionem fit euacuatio. Vniuersalis quidem, non, ut quibusdam placet, quòd a corde oriatur, sed quod sit ramus cephalicæ, & basilicæ. Sanguinem igitur è cephalica detra-cturus, ea non apparente, mediam potius quam basilicam secabis. Quod si nec Basilica se ostenderet, ad mediam potius, quam ad cephalicam confugies. Mediana.

Saluatella, siue salubris, Sceilen Auic. 1.1.doc.5.sum.5.c.4.appellatur, & est vena sub annullari, & medio digito exporrecta. Verum aliàs subinde apud Arabes, & Barbaros illam Sceilen uocari obserua tur, q̄ iuxta brachiale ab humerariæ ramo axillaris uenæ ꝓpagine constituitur, cui eadē q̄ axillari medicorū vulgus nomina imponit, hanc quoque saluatellam, & salubrem uocant. Hæc obstructo he- Saluatella.

parte in dextra manu, liene verò in sinistra incidi solet. Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet. Porrò manus illius cui hæc vena secatur in calidam aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conspicuusq; fiat: secta autem iam vena, iterum in aquam ponenda est, ideo vt sanguis cito eiaculetur, si eius eruptio debilis fuerit, sicuti solet in pluribus eorum, quibus per hanc venam sanguis extrahitur, & ne sanguis in ore venæ coagulatus illico restringatur. Cum autem ex ea, quantum volueris, emanarit, parum olei, ac salis imponendum est, ne iusto citius vulnus cicatrice obducatur. Rhazes lib. 7. cap. 21. ad Almans. & Auic. 4. 1. c. 20.

Axillaris. Axillaris ramus est basilicę, & apparet in curuatura brachij versus inferiora: de hac idem quod de basilica iudicium est.

Funis brachij similis est cephalicæ: est enim ramus eius. Quanquam autem venæ sectione, quemadmodum idipsum a Galeno, & Auicenna adseritur, vniuersalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen ex omnibus venis æqualiter, sed tantum ex communibus, vt visum est. Licet etiam venæ è toto corpore vacuent, non tamē æqualis in omnibus est timor. Imò cephalica Rhazæ est securior, basilica vero, & cardiaca magis timendæ, quanquā hæc quàm illa minus.

Cephalica omnium minus est noxia, ullus neruus, nulla arteria, nullus etiam endo sub ea vena procurrens sectionem npediat.

Cardiacæ, siue medianæ incisio admo um difficilis, ac periculosa est, propter ıbiacentem neruum, ac tendinem: maxi hè si in ipso brachij sinu profundius inci atur. Periculum id ἀνυρισμα, vt paulò nte dictum est, Græci vocant. Nam is st præcipuè locus difficilis, qui tamen uotidie administratur.

Basilica inter cæteras eius loci peri- ulosissimam habet sectionem: tum pro- pter arteriam, quæ subiacet, tum etiam propter incertum, & varium neruorum n ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in inte- iore brachij plexu, qui minus carno- us est.

Sceilen, siue Saluatella, non est pericu osa, sed tamen subtilis, unde conuenit, vt n sectione eius manus in aqua calida de- ineatur, quo expeditius erumpat san- guis.

In pede tres venæ sunt, ischiadica scili cet, saphena, & vena poplitis, quas incide re consueuimus sanguinem deorsum re- uulsuri, vt in mensium prouocatione.

Sed in hoc vena poplitis iuxta Aui- cennæ sententiam, efficacior est saphe- na, aut ischiadica: propinquior enim

eſt vtero, vnde melius ab ipſo deorſum trahit.

Saphenæ ſectio a renibus, ab vtero, teſticulis, & virga ſanguinem educit.

Iſchiatica ab ancha, id eſt, iſchio, ſiue a coxa renibus, & membris verſus exteriorem partem ſitis melius trahit. Iuuamentum ſectionis eius magnum eſt in iſchiade, podagra, varice, elephantiaſi.

Saphena ab vtero trahit, & membris verſus interiorem partem ſitis licet eiuſdem uenæ ſint rami: menſes prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

Frontis venæ. In media fronte inter duo ſupercilia ſita eſt uena, cuius inciſio confert grauitati capitis, & præcipuè illi, quæ eſt a parte poſteriori, & antiquis faciei vitijs, nempe morpheæ, impetigini, ſcabiei, & oculorum affectibus, inciſa tamen prius cephalica.

Naſi. Eſt in naſo quoque vena, in cuius inciſione collum ſudariolo ſtringere oportet, donec capitis partes intumeſcant, & vena conſpicua fiat. Idem etiam in ſectionem venæ frontis iaciendum.

Labiorum. Inter labra item, & gingiuas uenæ ſunt, quæ propter oris, aut gingiuarum abſceſſus ſcindi ſolens, cephalica tamen prius inciſa.

In palato venæ ſunt quatuor, quorum inciſio cõfert fluxioni rehumatis ad den-

es, ao in eis dolorem excitantes. Suntq; omnes conſpicuæ, & incidendæ potiſſimum poſt concoctam materiam.

Sunt quoque venæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontem uerſus, quæ inciduntur in paſſionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, ſecta prius cephalica. Oculorum.

Præterea uenæ quæ ſub lingua conſpiciuntur, poſſunt in multis affectibus incidi, præſertim in angina, ſecta tamē prius cephalica. Lingua

Quinetiam in temporibus iuxta aures uenæ ſunt, quæ inciduntur propter uertiginem, hemicraniam, uehementem capitis dolorem, & ægritudinem diuturnam, ſed hæc inciſio, vt in libro de genitu. & in lib. de aere, aquis, & locis Hippocrates autor eſt, hominem reddit ſterilem. Quibuſcunque, inquit, iuxta aures uenæ ſectæ ſunt, hi coeunt quidem, & genituram emittunt, verùm modicam, & debilem, ac in fœcundam. Nam plurima genituræ pars a capite iuxta aures in ſpinalem medullam procedit. Ipſe autem genituræ meatus, cicatrice ſectioni inducta, obſtruitur. Et proceres Scytharum, inciſis iuxta aures uenis, ſterileſcere affirmat. Auicenna eas iuuenilas vocat. Temporum.

In collo etiam uenæ ſunt, quas Græ-

ci σφαγιτίδας, Latini iugulares, id est, venas faucium, & gutturis, Arabes Guidex, Barbari Subeticas, Apoplecticas, & somni venas appellant, quòd pressæ, ligatæ, & complicatæ, afferant κάρον, idest somnum veternosum, & torporem quendam apoplecticum. Vulgo, **den Iudengrioff** vocare solent. Hæ inciduntur, cum anhelitus in principio lepræ maximè constringitur coarctaturque, & in principio fortis anginæ, in asthmate acuto, in raucedine vocis, in abscessu pulmonis, in dyspnœa, quæ est ex multo sanguine calido, & in ægritudinibus splenis, ac laterum. Plura in libro anatomiæ viuorum Galeno adscripto, cap. 28. & apud Rhazen, & Auicennam locis citatis.

E ORATIONE

Victus salutaris post incisam venam, & emissum Sanguinem, & Armatum Epigramma Anastasij.

Venam Armate tibi medici incidere, timenti
Nescio venturi qualia damna mali.
Nunc quo vita modo fuso peragenda cruere,
Sitque diæta tibi qualis habenda, rogas.
Illi morborum dicant Aamate periti,
Hac non est nostra falce metuenda seges.
Non missum facis, & cupio ex te audire diserti.
Atq; aliquid tua quod Pieris, ornet, ais.
Accipe quando quidem nugas ad seria ducis,
Quæ facias octo versibus, octo dies.
Prima cena die sit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placide debetur tota quieti:
Quarta, & quinta sibi mollius esse volūt.
Balnea sexta petit: mox septima colligit auras,
Fertque vagos circum rura nemusque pedes,
Octaua amplexus dilecte coniugis, & que
Ante fuit, vitam restituisse solet.

VICTVS, ET CVLTV
Ratio, Expoſita quatuor in ſingulis menſes verſibus. Per Ioachimum Camerarium.

IANVARIVS.

Menſis amat tepido Iani decurrere victa,
Et refici grato ſæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet ſecta cruores,
Sed calida fas eſt mergere corpus aqua.

FEBRVARIVS.

Februa olus, volucreſque cibis odere paluſtros,
Eſſeque inertifica febre timenda ſolent.
Pharmaca tunc hauri, tunc ſcinde in pollice venam.
Et calido multum flumine membra fove

MARTIVS.

Martius humores, & terræ, et corporis auget
Tunc ratio eſt puri magna tenenda cibi.
Dulcia tam proſunt acri condita ſapore,
Pharmaca nō proſunt, venā aperire vocet.

APRILIS.

Frigore iam lente revocat telluris; Aprilis.
Tunc etiam eſt tenuis perque forata cutis.
Tunc intus ſunt aucta magis ſuntque omnia plena:
Solvere ſe venter, vena aperire iubet.
Omnia iam florent, iam formoſiſſimus annus.

Iamque sibi cuncti mollius esse volunt.
alnea nunc cole, nunc sit pharmaca sumere cura,
Et tibi nunc misso sanguine vena fluat.

IVNIVS.

unius & gaudet gelidis, & pascitur herbis.
Vinifico humori tunc inimica fuge.
.ætitia & recreet tunc mentem blanda voluptas.
Affligat corpus nec medicina tuum.

IVLIVS.

Aeris ignifluos intendit Iulius æstus,
Hoc breuior somno tempore danda quies.
Balnea vitentur, nec venam tangere ferro,
Nec dominæ petulans accubuisse velis.

AVGVSTVS.

Ipse etiam Augustus somnium restringit & escas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre vetat.
Pharmaca nemo bibat, laceret neque corpora ferro,
Nec gelidas intra delicietur aquas.

SEPTEMBER.

Poma dat & gratos September ab arbore fructus.
Tunc etiam presso pascere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tunc sumere, scindere venam,
Nec tuus externum vitet aroma cibus.

OCTO-

OCTOBER.

Octobri offertur venatio, vina, volucres:
Vtere, nec dubites non tenuisse modum.
Sic tamen vt ne oneres nimio præcordia, vi-
ctu,
Cumq; modo studeas non tenuisse modũ

NOVEMBER.

Esse salutaris perhibetur mulsa Nouembri,
Gingiber, & dulci fissile melle natans.
Tum neque sæpe laues, Veneris neque sacra
frequentes.
Ante senex tempus ne videare suum.

DECEMBER.

Iuxta mense focum calidis vtare Decembri,
Tunc iaceant mensis gramina nulla tuis,
Incidas capitis fensi a frigore venam.
Cinnam eoque tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT de moderatione cibi, & potus, item somni, & vigiliarum.

1 Modus organorum hortatur ad temperantiam. Cum.n.immodicè onerãtur, non poteſt coctio perfici. Et uitia primæ coctionis deinde non poſſunt corrigi in alijs coctionibus. Quare cibo immodico ingeſto, cùm ſit malus chylus, etiam poſtea ſit inſuaue nutrimentum, & corpus uitioſis humoribus impletur.

2 Traditur vtilissima regula. Vitiũ prio
ris coctionis nõ pôt corrigi in posteriore.
Quare, cum uentriculus nõ facit suum of
ficium, nunq̃ fiet ex crudo chylo sang. bo
nus. Ideo intẽperãtes, qui nõ concedunt
otium primæ coctioni, replent corpus ui-
tiosis humoribus, fiunt pallidi, & prõster
nuntur uires uẽtriculi, ac deinde hepatis.

3 Sæpe citatur dictum Hippocratis, in quo cõplexus est res utiles corpori, & ea rum modum, & ordinem: monoi, sitia, po ta, vpnoi, pantamentria. Primum locum tribuit labori, qui pp multas causas præ-cedere cibos debet. Excitatur.n.calor, su perfluitates consumuntur, & expellũtur, q utile est antequam ingerantur alij ci-bi. Vt.n.si ad focum calfacias aquã, & iã feruenti infundas frigidam, rursus extin-guitur calor, ita turbatur coctio, cum rursus cibi, ac potus ingeruntur crudi: In cauere iubet Aphorismus, ta minadara somata, oso antrefęis mallon blasphæis. Sũt autem uiliora exercitia, in quib. agi-tantur brachia, & thorax panditur, vt di-scutiantur superfluitas in pectore, & pul mone, & motus, calorque diaphragma-tis uentriculo prosunt. Post cibum ca-uendi sunt omnes uehementiores motus corporis, & animi, cauenda, & uocis intẽ tio. Tribuenda est.n.quies uentriculo am plexo iam cibum, qui cum agitatur, non potest integrè concoqui. Motus enim

Labores, cibi, potus, sõni, omnia sint moderata.

Nõ pura corpora, quãto plus nutries ante pluis lades.

ape-

aperit orificiũ ubi exhalant calor & spiri-
tus aperit & pylorum, vbi crudus chylu
ante tẽpus effunditur. Ac interdũ subit
exitium afferunt illi vehementiores mo-
tus post cibum. Nec qsquam est, qui non
experiatur, sibi tales contentiones noce-
re. Itaq; videmus natura etiam pecudi-
bus hunc sensum inditum esse, quietem
ut amet postquam pastæ sunt. Qualis est
aũt immanitas homines prorsus contem-
nere ordinem a natura institutum, vtile
vitæ & conseruandis non solum ventris
sed etiam ingenij viribus Est etiã quædã
diligentia, quæ eruditos decet, cibi & po-
tus discrimina considerare, qui iuuent,
aut offendant corpus, vt calidis & siccis
minimè prosunt calida aromata, & ple-
niora vina. Ad somnum conciliandum
prosunt lactucę & cibi ex amygdalis fa-
cti. Obseruet igitur quisque qualibus ci-
bis opus habeat. *De somno.*

4 Conducit quis ad recreandas tres uir-
tutes: Ad rigationem cerebri ad generan-
do: spiritus, & ad perficiendũ officiũ ven-
triculi & hepatis. Verè igitur Ouidius.

Is quoque qui gracili cibus est in corpore som-
nus. Et Virgilius.

------fessos sopor irrigat artus.

Nam cũ coctio rectę perfecta est, om-
nib. membris distribuitur nutrimentum,
quòd membra irrigat, gignuntur spiritus,
qui nouas vires addunt, & tamen æstus

cor-

corporis ipsa quiete mitigatur: perfunditur etiam corpus quadam vitili & suaui rigatione ex cerebro. Recipit & cerebrũ vires, vnde fiunt nerui viuaciores.

¶ *De ordine cibi & somni.*

Nec inanes suauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedant cœnas, à cœna exiguum fit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio ventriculi descendit, & orificium claudit. Deinde quies gratissima est ventriculo, ac primũ in dextro latere cubandum est, ne hiet os ventriculi. Fit igiẗ collecto calore in somno coctio, prohibeẗ cruditas, conseruaẗ calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & virium & coloris bonitas. Nec dubiũ est, certissimam esse perniciem virium corporis & ingenij, extendere vigilias post cœnã in multã noctẽ. Quia non tm̃ cruditas sequitur, sed dissipatur calor naturalis, languescit virtus ventriculi, gignitur sanguis impurus corpus vitiosis humoribus repletur, sequitur aut cacochumia aut macies, accedunt pallor, conturbatio spiritum, debilitas cerebri. Quare assuefacienda est iuuentus, non modo ne conuiuia producat in multam noctem, sed etiã, vt lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus constituitum omnibus animantibus transferat ad exitiosos labores.

Est

6 Est etiam opus animi tranquillitate Nam dolor cordis, item sanguinis ac spirituum æstus in metu, mæstitia, ira nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec sinũt cor vacare huic actioni naturali.

POLYBVS DE salubri victus ratione priuatorum.

Ioanne Giunterio Andernaco Interprete.



Hyeme — Riuatos hanc viuendi rationem sequi oportet. Hyeme plus esse, minus bibere cõuenit. Sed potioni vinum q̃ merassimum esui panis exhibendum est. Carne potius assa modicè oleribus vtendum. Huiusmodi nanque alimentis corpus & siccum & calidum euadet.

Vere. — At vere potioni adijciendum, sed paulatim tamen & dilutius bibendum est. Cibo demendum, eoq; molli, pulte videlicet magis quam pane, magis oleribus vtendum est. Eadem lege transeundum paulatim ab assis ad elixa.

Æstate. — Aestate verò cibo minus duro, & elixis,

s, & oleribus tum crudis, tum coctis, ptione mutta corpus eget, cauendum men, ne magna subito dictorũ fiat mutio. Eo tempore aptissima sunt pultila mollis, caro elixa, potio quam dilussima. Atque hæc ita obseruanda sunt, corpus molle sit, & frigidum. Nam in lido anni tempore, & sicco, exuritur, ualidumque redditur. Itaque his raonibus tueri oportet. Pari autem mo- ex Vere in Aestatem, sicut ex Hye- e in Ver constituere, cibis demendo, lijciendoque potioni. Rursus ex Aesta- in Hyemem traducere, dum annus ab luatur, expedit.

Per autumnum cibo paulò pleniore, ficciore vti licet, minus, sed meracius bere. Quemadmodum, vbi Hyems bo contingerit, meraca etiam magis & igua potione, cibo pleniore & vehe- enter sicco vti. Ita enim hoc frigido ad- odum & humidi tempore optima va- tudine fueris, minusq; frigus senties.

Quod ad habitus & ætates attinet, enis mollibus, rubicundulis ob tempe- turæ humiditatem siccior victus vt sus est. Gracilibus, duris, rufis, & ni- ris humidior. Nam huiusmodi corpo- sicca sunt. Iuuenibus autem rarior & umidior, quorum ætas sicca est, & cor- ora magis induruerunt. Senibus magna x parte siccior aptus est. Siquidem hu-

midi molles & frigidi sunt. Proinde habita & ętatis, & temporis anni ratione vitę modum instituere oportet, qui pręsentibus & calori, & frigori contrariu existat. Sic enim potius sani degemus. Per hyemem celeriter ambulandũ æstate conquiescendum est, aut non in sole ambulandum. Obesis cita ambulatio gracilibus lenta conuenit. Per æstatem frequenti balneo, hyeme raro vtendum est, idq́ue magis tenuibus, quam plenis. Eo quoque tẽpore corpus veste, pura, per æstum vili lacerna velandum est.

Obesi qui graciles fieri cupiunt, labores vniuersos ieiuni subibunt, & sudantes adhuc, nec dum refrigerati cibum assument, vinum temperatum, & non per frigidum prius bibent: epulæ, sesamũ atque id genus alimenta dulcia sunto, eaq́ue copiosa. Sic enim vel paucissimis bellarijs saturantur. Semel die cibus assumptus, rarum balneum, lectus per æstatem terra, hyeme durum cubile, sine vestibus ob ambulatio, quanta maxime fieri potest, conducit.

Qui tenues se implere volunt, præter alia, quæ plenis contraria facient, modicè ieiuni exerceri debent.

Vomitu verò, & ventris deiectione medicamento petita sic vtendum est. Sex hybernis mensibus vomere vtile est. Nam & pituitæ plus, & capitis grauitas

sub-

subest. Adhec dolor precordia exercet. Deiectionis æstate vsus est. Tū.n. æstus biliosum corpus reddit, grauitates lumbos fatigant, & genua calore infestātur, ventris oriuntur tormina, & distorsiones. Iam verò superiores corporis partes per inferiores purgandæ sunt. Deiectio aūt plenioribus & humidioribus à medicamento magis salso: sicciorib' autē & tenuioribus & imbecillis à pinguiore, crassioreq́ue petatur. Pingue igitur & crassum est lac, aqua & cicere cocta, atq; hoc genus alia: tenue & salsum olus, aqua marina: reliquaq́; huōi. Vomitus prouocandi hoc pacto sunt. Crassiores ieiuni, & cursu, citaq́; ambulatione exercitati medio die vomere debent. Potui sumant, hyssopi sesqui ciathum, aquæ congio intriti, eumq; totum bibant, aceto saleq́ue adiecto, quò edulcescat. Primum lente, mox citius potandū est. Tenuiores, magisq́; imbecilli à cibo vomitū ita mouebunt. Loti calida, meri cyathos tres bibēt, dein epulas varias assumēt, verū sine potione: neq; post has bibendum est, nisi tāto interuallo, quāto stadia 14. expedias, post vinis trib. commistis vtendū est, austero, dulci, & acri. Primum meracius & modicè paulatimq; bibere, postea dilutius, liberalius, & citius conuenit. Qui vomere bis in mēse vult, melius consulet, si biduo continuari, q̃ si post

quintumdecimum dič vomuerit. Alij secus faciunt. Qui post epulas vomere volunt, Vel quib. aluus astricta est his oïb. die sępius variosq; cibos esse, tũ vina bina, aut terna bibere expedit. Quibus vomitus non est vtilis, venter aũt sanus est, his contraria superioribus conueniunt.

Pueris calida leuatio longo tempore apta est, vinum dilutius, neque oï non frigidum. Hoc autem exhibendum est, quod ventrem minime attollit perturbatque, & inflationes parit. Quę omnia conducunt ne conflictentur, sed maiores coloratioresque fiant.

Mulieribus siccior victus ex vsu est. Etenim cibus siccus, potio meracior, carne mollibus idonea est, ad hoc secundis, & fœtui nutriendo potior est.

Qui corpus exercent, per Hyemem curere & colluctari debent. Aestate luctandum modicè, currendũ nihil est. In frigore multa ambulatio conuenit. Qui cursu fatigantur luctari debent. Qui ex luctu fatigationẽ sentiũt, his currendum est. Quique exercitatis vẽtris profluuia aboriuntur, & cruda incoctaq; deijciuntur, ijs exercitiorum pars tertia ciborum dimidia prorsus demenda est. Quippe venter eorum copiã continendo non est, Ad hoc panem q̃ maximè assum ex vino esse oportet, bibere uerò nimis quam modicè, sed meracius. Semper aũt post

cibum

um conquieſcere, qui ſemel die tunc
umendus eſt. Hac.n.ratione venter ſi-
commiſſa maximè cõfouet, mutatq;.
cidunt huiuſmodi profluuia potiſſimũ
, qui ex victus conſuetudine carnem
nſam acquiſierunt. Nam venæ den-
res alimenta nõ recipiunt. Atqui tales
codē habitu ſubſiſtere diu nõ poſsũt,
t in alterutram partem declinant.
Qui rariores cute ſunt, & hirſuti ma-
carnis eſum ex facili admittunt, labo-
s magis ſuſtinent, diuq; bono corporis
itu fruuntur. Qui cibos poſtero die
uctant, & præcordijs dolent, ijs velu-
crudis adhuc cibis, diutius, dormien-
um eſt. nouum genus laboris ſubeun-
um eſt. Vinum meracius, largiusque
bere oportet, cibis vti pauciſſimis.
uippe conſtat ventriculum imbecillita
s frigorisque vino ciborum copiam con
oquenda non eſſe. Qui ſiti premuntur,
rcius edent, minusque laborabunt, vi-
um dilutum, ſimul & frigidiſſimum bi-
ent. Quos dolores viſcerum infeſtant,
el ex labore, vel alia, quadam ambula-
one ſine cibis recreandi ſunt, modica
otio conuenit, maximeque ea quæ mo-
eat vrinam, quo venę ex viſceribus pro
eunres, repletæ non diſtendantur. Nam
inc inflationes febresque oriuntur.

FINIS.

SANITATI

TVENDAE

METHODVS,

In gratiam omnium, qui minus exerc
tur, tam ex optimis autoribus, qua
ratione ac fideli experientia, carmi
elegiaco per D. Georgium Pictoriu
VVillinganum, doctorem Medicu
& apud Cæsaream curiam Ensish
miam superioris Alsatiæ archiatru
diligentissime in vnum conscripta.

DE AERE PRIMA R
non naturali. Cap. I.

BIs ternas numerant genuit quę
Corduba princeps
Res sine quis sanus viuere nemo pó
Harum prima datur circundans corp
ris artus
Aer qui reliquas vincere quippe sol

Canon.

Affectans igitur multos numerare D
cembres.
Aeris attentet cum ratione situm.

Aer frigidus vitandus.

Atque nimis gelidum fugiat, dum to
pida membra
Hic facit, oblædens pectoris ima qu
que.

Et

Et calidus.

calidum Veneris, ſeu Martis ſydere
tactum,
Debilitas talis, nanque diaphoreſi.

Temperatus eligendus.

gat eſt medium, nullis fœtoribus au-
ctum:
Stagna, lacusq́ue putres, ſtercora qui-
que cauet.

Aer malus corrigendus.

cesſum poterit, ſi non vitare, ſolerter
Corrigat hunc artis conſimitata ma-
nus.

Qua arte corrigendus.

gelidus quum ſit, te pateat prunis ſi-
ne fumo.
Si caleat mutent hunc roſa, mirtha,
ſalix.

Qua arte quoque fœtidus.

cq; paludoſo fimo, ſeu ſtercore fętens,
Ardens Vulcanus noxia damna leuat.

Aer bonus & malus.

x in quiſq; notat, poterit q noxius aer
Damna dare, & ſaluus commoda mul
ta quoque.

E CIBO ET POTV
*ſecunda re non naturali: in primis
tamen de canonibus cibando no-
tandis decem. Cap II.*

Canon primus.

Non eſt mandendum ſano, niſi ſcreue-
rit antè

Ingeſtos ventrem deuacuaſſe cibos
Nam damnum credat, quo vix præſe
tius angit,
Quando indigeſtis additur eſca cibi

Fames cauenda.

Neque cibum tardet, dum vult cura
ſalutem,
Nam vacuus venter phlegmata cra
trahit.

Cibus bene maſticandus.

Si bene comminuunt dentes modò fe
cula ſani,
Dixerit immenſum concelebraſſe b
num.

Qui cibi præmittendi.

Eſcas perfaciles coctu præmittere cau
Debet, ſed dura vltima mēſa habe

Cibi delectus habendus.

Non comedat quicquid cupidis vis in
proba ſuadet,
Ventris, ſed debet prælimitare cibos

Non diu ad menſam ſedendum.

Duplicium dirum præſtat, ſemperque
uendum,
In menſa longam continuaſſe moran

Quando parcè ſumenda cæna.

Cœnam continuet paruam, cùm Syri
ardet.
Nox iſtud ſignat nam breuitate ſua

Quando largè ſumenda.

Maiorem ſunto ſole ingrediente Sagi
tas.

Quum

Quũ nox ſubluſtris longior eſſe ſolet.

Quid ante & poſt cibum facies.

Ante cibum aniſum, confecta cydonia
proſunt,
Saccaro, poſt menſam, caſeus atque
recens.

Dentium habenda ratio.

Si cupias dentes ſaluos, tu collue lym-
pha,
Sepe etiã gelida, maximè poſt epulas.

DE PANE. Cap. III.

Non minus Cereris calidum permittat
ad eſcas.
Sanus, fermẽto ſed bene congenitum.

De pane opiro.

Eſt quidẽ opirus facilis laborãtibus atq;
Proritatis aluum, nec bene membra
fouet,

Panis de ſimila.

Furfure ſed mundus ſanos hic paſcit &
ægros.
Ac faciles aditus membras ad alenda
trahit.

DE CARNIBVS Quadrupedum. Cap. IIII.

Quæ caro eligenda.

Nutritiua caro eſt, lateris ſed portio de-
xtri
Plus cõfert mẽſæ, gratior eſtq; cibus.

De pingui & toſta.

Exitus eſt facilis pingui, ſed nutrit eden-
tem,

Parum, tosta quidem vix bene digeritur.

De bubula & caprina.

Bos reddit duram, cunctis quos cocta pe
lenta
Nutrit proficuam, sed caper inutilem

De carne suilla.

Sus calidam & vdam, multum ventriqu
rebellem.
Ni iuuenis fuerit, quæ solet esse bona

De hædina & agnina.

Hœdus fert primas, agni magis humida
semper
Est caro, sed stomacho sit leuis iste bono.

De verucina.

Veruex qui paucos viduatus testibus annos
Enumerat, mensæ conuenit ecce satis

De vitulina.

Exornet vitulus magnatum prandia fortis
Vuida, cui sapido iũcta tepore caro est.

De aprina.

Dat aper in hyemem catulis modò captus edacem
Carnem, quam condit nigrior ecce piper.

De capreolina.

Succi est optati iuuenis capreolus atque.
Fomentum optatum dat maculosa fera.

De damulina.

Damula iam primùm matris ab vbera rapta,
Est lautis semper gloria magna cibis.

De bubulina.

Bubulus est minax inter pulmenta Luculli.
Non teneat laudẽ, sed iuga dira ferat.

De ceruina.

Si timeas nigram bilem, vitasse memento
Alipedem ceruum, maximè si vetulus.

De leporina.

Impiger atque lepus sanguem subinde comestus,
Furuá equidem bili cõmaculare solet.

De vrsina.

Melliuorax vsus capræ instar semper olentis.
Producit carnem, perniciosa fera.

De cuniculina.

Gaudet in effossis habitare cuniculus antris.
Fercula qui prębet fermè imitata gluten.

De carne herinacei.

Est stomachum pascen herinaceus. ilia mollit:
Cõuenit ictericis, laxaq; mẽbra iuuat

De gliris carne.

Glis hyemem totam dormit, sed capta nigella,

Interdicta gulę eſt, noxia nanque vora

Lupi caro.

Atque lupos Zephyri populus transmit-
tit in orbem,
Menſę q truces cõmoda nulla ferunt

Caſtoris caro.

Amphibius caſtor guloſus condecet oẽs
Nanque nihil ſanos corroboraſſe põt

Lyncis caro.

Lyncas mãmoſas Nilotica terra tuetur
Exillis nullus prandia certè parat.

DE ANIMALIVM
Quadrupedum partibus. Cap. V.

Quadrupedum effodias oculos, cerebel-
la volucrum,
Vda nimis, calidũ ni piper addis, erũt

De collo & iecore.

Colla iecúrque calent, collum ſed for-
tius humet.
Gallina, anſer, anas; mollius hepar ha-
bent.

De pedibus & alis.

Pes placet anterior, ſed non minus ala
probatur
Ineſt nanque illis maxima temperies.

De renibus, pulmone, ventre & corde.

Nos volucrum aereos renes laudare co-
namur,
Pulmoné, vẽtres, ſiccaq; corda nihil.

Et de aliјs volatilium partibus.

Pectore anas, teneris alis gallina pro-
batur:

An-

Anſeris his tumidum, ſi ſepis, adde iecur.

DE CARNIBVS volatilium. Cap. VI.

De galli carne.

Gallus qui Veneris furtiua incendia tractat,
Ingratam carnem continet ac aridam.

De carne caponis.

Aſt Cybeles gallos, viduatus teſtib. iſte
En pariet turpi fercula prima gulæ.

De carne callinæ.

Inter criſtatas ouorum certè parientes
Nigra tenet primas, humiditate bona.

De carne anſeris.

Et calidam & ſiccam reddit fluuiatilis anſer
Carnem: quam ventri credimus eſſe malam.

Anatis caro.

Anſeribus magis ardet anas, præſtantior alis,
Narratur, ſtomachum, ſed grauat ipſa bonum.

De eadem.

Tota quidem ponatur anas, ſed pectore tantùm.
Et ceruice ſepit, cætera redde coco.

De carne columbi.

Et ſtomacho ignito multùm nocet ecce columba.
Poblitibusque ægris, ni iuuenis fuerit.

Turturi caro.

Horreat & menſas turtur cythareiu alcs.
Nam medicas artes condecoraſſe ſolet.

Palumbi torquati caro.

Inguina torquati tardant, hebetantq; palumbi.
Non edat hanc volucrem, qui cupit eſſe ſalax.

Perdicis caro.

Et regum lautis ornat Sodomitica perdix.
Cœnas, quę didicit prima foue iecur.

Phaſiani caro.

Atque phaſim cunctas volucres ſuperare putamus.
Nam leuis eſt ſtomacho, gratior eſtq; cibus.

Ciconiæ caro.

Eſt in Germanos concepta ciconia luxus.
Ipſa licet paſcat, qui nocuere cibos.

De ibidis carne.

Sufficit & meriti, ſat eſt quòd mantica mollis.
Ibidis inuentum eſt, prandia fugat auis.

De pauone.

Antonius laudat cerebrum, Vitellius atque.

Aulus

ulus pauonis, ſed Cleopatra quoque.
Gruis caro.
rus cum Pygmeis certet, deſeratq́ue
culinas,
In ſe nanque tenet fercula nulla gulæ.
De carne alaudæ.
t galeata quidem eſt bona, ſi præpinguis alauda,
Datque ſalutiferas ad tua pocla dapes.
De turdi carne.
gneus ardor ineſt turdus languentibus ægris
Ingratus, gratum quem verò bacca facit.
Meruli caro.
Eſt pingui merulo maior, mihi gloria credas,
Quàm turdo, carnem nam tenet ipſe leuem.
Cothurnicis caro.
Cothurnix quamuis ſit in regalibus ingens,
Delicium, tamé eſt ſenſibus ipſa mala.
De ficedula.
Ficedula ſine & veſcantur dulcibus vuis,
Aut raptæ cantent ſtridula voce melos.
De paſſere.
Ardet & in ſicco paſſer, duriſſimos ales:
Si cupis eſſe ſalax, is cereberella dabit:
De

De luſcinia.

Artis contextum cantat luſcinia pe
nox.
Sit igitur cantrix regibus ipſa ſuis.

De hyrudine.

Vernalis volucris nidos ſuſpendit hyru
do
Ad nos, ſed fugiat prandia noſtra pro
cul.

De pſitaco.

Pſitacus ille plagæ viridis regnato
Eoæ,
Condidicit per ſe dicere, Cæſar aue.

Caro ſturni.

Auditas didicit ſturnus modò reddere
voces,
Igniti & nocui, ſed mihi crede cib
eſt.

De carne corui.

Et coruus neſcit magnatum viſere cœ-
nas,
In cruce quęrit prandia lauta ſibi.

De cornicis carne.

Quæque refert viuax iterata vocabula
cornix,
Nec ſatiat raucam carnibus ecce gu-
lam.

De vulture.

Eſt volucris, vultur dicunt, quam noſſe
cadauer.
Tres luces, præbet fercula nulla ti-
bi.

De

De bubone.

Ingnauus bubo dirũ mortalibus omen,
Mandat in vmbrosis fœtida quęque locis.

De carne mergi.

Mergus anas dictus, quòd se mergendo cibare
Consueuit, canes anseris instar habet.

De conficiendo sapore ad carnes ex herbis.

Sume apium, porrum coriandrum, semen aneti,
Cum tostis nucibus, adde selina, thimum.

QVIBVS AROMATIBVS pro sanitate conseruanda vtendum. Cap. VII.

De cinamomo.

Cinama iactat Arabs multùm redolantia, nanque.
Et iecur & renes, putreque pectus alunt,
Tędia matricis tollunt, tremulosque lacertos
Confortant, ventrem & corroborare queunt.

De pipere.

Est calidum in quarto siccum piper atq; secundo,
Quòd neruos siccat, plegmata quodque trahit.

Quòdque acuit ſtomachum algentem, quòd tormina ventris.
Tollit ſed caueas, ſit tibi bilis ineſt.

De croco.

Si mala ſunt capiti ſegnes turbantia ſomnos,
Dant rubei flores pharmaca magna croci:
Atque croco gaudet venter, ſeu triſtia corda,
Hocque ede, ſi riſus expetis aſſiduos.

De zinzibere.

Ignitum ſtomacho algenti ſit zinziber ingens
Antidotum, ſiccat phlegmata craſſa ſimul:
Hoc odiſſe Venus potuit, ſed ſoluere ventrem.
Vſque ſolet, condit zinzibere atque dapes.

De nuce muſcata.

Glandes muſcata fert India certè rubentes,
Veſica his patula eſt, has fluida aluus amat.
Et ſtomacho, iecori viato ſpleni, & ocellis
Subueniunt, glandes & caput ecce iuuant.

Gariophilum.

Deiectum ſtomachum reparant gariophila multum,

Aethio-

Aethiopes donant quæ tibi larga manu:
Hæc bene calfaciunt præcordia, tormina ventris.
Excludunt flatus, quum malè vulua tumet.

DE SEMINIBVS ET BACCIS *quæ ars culinaria pro sanitate obseruat. Cap. VIII.*

Cuminum.

Obseruat sanus campestria grana cumini,
Nam stomachum & lumbos fortificare queunt.
Atque remollitum subducere certè capillum.
Vrinæ norunt, trita sed exhibita.

Fœniculum.

Et maratri semen fœtæ cum lacte capellæ
Absumptum, ventris turgida quæque leuat.
Cunctatisque moras dissoluere protinus alui.
Fertur, & clumbis comminuit lapidem.

Anisum.

Et facit anisi semen, si caumate languet.
Cor sanum, mansum pellit & iliacam,
Cum vino tepido compescit tormina ventris.

Hoc

Hoc guttur raucum comprobata, at-
que nimis.
Coriandrum.
Frigida vis multum coriandri dicitur es-
se...,
A cœna sumptum hoc conuenit ecc-
satis:
Xenocrates scripsit totidem cessare die-
bus.
Menstrua quot mulier antea grana ve-
rat.
Papauer.
Sperma cum vino bibitumque papaueris
albi.
Dicitur hoc fluxus stringere posse ma-
los:
Somnum dat facilem semen, compescit
inniquam
Tussim, sed lædit turgidulos oculos.
Sinapis.
Exacuit sensus, purgat quoque phlegma
sinabis,
Sternutamentis si modo iuncta fuit.
Semina, Pythagoras inter quæ maxima
dixit,
Extulit hæc multum, dummodo parcè
sumas.
De iuniperi baccis.
Iuniperus baccas profert, tutissima cun-
ctis.
Pharmaca, gustarunt toxica quive vi-
rus.

De baccis lauri.

Menſtrua ſubducunt, lapidemq́ue epota
reſoluunt
Frictus laurini, pectora mundificant.

DE HERBIS
pro ſanitate vſualibus.
Cap. IX.

De mentha.

Vim calidam ſiccamq́ue gradu fert men.
tha ſecundo,
Quam ſtomachus languens maximè
adeſſe cupit:
Et quam concretum lac ſoluere dicimus
omne
In mammis duris ſi ſuper impoſita
eſt.

De ruta.

Rutha quidem occultum fertur reſecare
venenum.
Quod Mithridates ponticus eſſet do-
cet.
Hoc neruos, ſchiaſimq́ue iuuat, febribuſ-
q́ue medetur.
Et confert luſcis maximè luminibus.

De lactuca.

Vtilis eſt ſtomacho lactuca, remollit &
aluum:
Candidulum ac ſemen ſomnia vana
lenit:
Tempore quum vernat, vel quum bene
Syrius ardet

Gra-

Gratior est eadem, sed Venus ipsa perit.

De spinachia.

Spinachiam comedas si mollem, proijce primum
Ius, stomachis poterit sic minus esse mala.
Hæc lenit in primis multum præcordia dura,
Et fert clamosis commoda pleureticis.

De caule.

Caulis Romana, Græcorum brassica lingua,
Dicitur, hæc ventris posse linire moram:
Atque omnes narrant caligine lumina tergi
Eius qui caulis comedit ecce comas.

De cappare.

Capparis & folio, flore, & lactare palatum,
Dicitur, & splenem posse iuuare satis:
Atque iecur clausum valeat reserare potenter,
Vesicæ & patulas reddere posse vias.

De boragine.

Herbula quam Græci dixerunt mellisophillon.
Borraginem nostri, dentibus antidotum est.

Lu-

Lumina purgari caligine Plinius inquit,
Illius ſucco perlita ſi fuerint.

De ſaluia

Saluia miſcetur uino, potata querelis
Prodeſt, ſic iecoris, menſtrua ſicq́ue lenit.
Trita venenatos iuuat & ſuperaddita morſus,
Eſtque ſalus tremulis ſaluia poplitibus.

De ſanſuco.

Ex ornat quoque ſanſucus perfectè culinas.
Herba quidem mollis, ſed bene grata cibis.
Quæ tumidis referat multum ſpiracula ventis.
Hanc cui ſit matrix ægra puella colat.

De ſerpillo.

Serpillum miſcere cibis languentibus eſt mos,
Compeſcit ventris tormina nanque mala,
Aegroti capitis ſolet, & ſedare dolores,
Vrinas ducit, menſtrua purgat item.

De bethonica.

Bethonica immodicum ventres ſedare dolorem

Dici-

Dicitur à cœna ſi modo ſumpta fiet:
Plinius hanc inquit, qui ſecum geſſerit herbam,
Illi nec poterunt vlla venena dari.

De arthemiſia.

Ad menſas reuocant arthemin certe ſecundas
Fœmineas, etenim menſtrua cocta ducit:
Vrinam potata ciet, lapideſque, repellit,
Pellit abortiuum ſubdita fœmoribus.

De marrubio.

Marrubij varios cõpeſcit potio morbos
Pectoris, hoc tuſſim ſanat & aſthmaticos:
Accelerat partus duros, pellitque ſecundas,
Et iuuat ictericos, vulnera mundificat.

De portulaca.

Pœonias artes ſi vis negligere ſperans
Adrachnem, ſtomacho quæ ſolet eſſe mala:
Feruorem ſolis tamen hęc comeſta nocere
Non ſinit ęſtiuum, Plinius vt docuit.

De abſinthio.

Conſtat terribiles abſinthia poſſe dolores
Pellere citrinos ecce potata iuuant.
Atq; ſinnant ſtomachum mira virtute: ſolutum,

Angi-

Anginam pellunt, faſtidiumq; leuant.

De aneto.

ſſiduè bibitum viſui nocet, & genitale
Claudit iter, ventri nec bene conueniet.
cera ſed fertur membri curare virilis,
Et dare quòd nutrix munera lactis habet.

De eruca.

con lituris cocus hanc admiſceat herbam
Erucam, multum præſtat aroma cibis.
venerem lentos roborat, quæ certè priapos,
Quæ tuſſim pellit, cum bene manſa fuit.

E RADICIBVS, & tuberibus menſæ adhibendis.

Cap. X.

De raphano.

aphanus in dentes, caput, & bona lumina ſeuit.
Atque hinc ventriculus nauſeat aſſiduè
Hic facit, ac olidos ventris quoque maximè bombos
Eſtq; potens virus pellere lætiferum.

De rapa.

Rapa quidem calida eſt, & corpus reddere poteſt
Obeſum, felix humiditate ſua:

Aſt

Ast ventris bombos, nisi vitare laboras
Ad ponas rapis pinguia iura tuis.

De cepis.

Fellitis non esse bonas (ait ipse Galenus)
Cepas, phlegmaticis sed bene prof-
cuas,
Affirmant oēs mansas inferre soporem
Et tremulis membris reddere pos-
robur,

De allio.

Allia qui manè ieiuno sumpserit ore,
Hunc infecta nequit lędere lymph
quidem
Pulmonis varias coctum cum lacte que
relas
Proscribit tumidos, & iuuat hydrop
cos,
Radicem betæ comedas super igne pe
rustam,
Non animam reddent allia sump
grauem.

De tuberibus.

Insint conuiuis madentia tubera rore
Mixta sint in nostris, vt Venus ip
iocis.
Sunt faciles stomacho, sunt adducent
chymos
Vsque bonos addas si piper in copia

De fungo.

Lepra quidem terræ est, credas, mih
fungus, & isti lori
Vrinæ velox impedit ecce nias,

Et

facit vt ſanguis corruptus corpora tan
gat
Vdus qui nimium febricitare docet.

E LEGVMINIBVS
ad cultum popinarium conferen-
tibus. Cap. XI.

CANON.

Omnia (crede mihi) flatuoſa legumina
ſemper
Cortice depoſito ſunt magis apta tñ.

De faba.

Humorē craſsũ fabas progignere cõſtat:
Hanc fuge ſi placidæ ſomnia noctis
amas.

De cicere.

Cortice poſtpoſito cicer in iecur atque
lienem,
Veſicam & reſerat, ſed facit hoc ve-
nerem.

Lens.

Datque melancholicos tibi lens, mihi
crede liquores,
Et neruos duros reddere quippe põt.

De lupino.

Lumbricis mors eſt, pleno iecori atque
lupinus.
Et prẹſentis opis renibus eſſe poteſt.

De oriza.

Candida ſi iungas ſtudioſe & amygdala
lacti,
Ad menſam lautã tunc & oriza facit.

De milijs.

Atque melancholicos faciunt in corpore
rores,

Vendicat hæc vilis, sed sibi rusticita

De auena

Scribit Oribasius Iuliani Cæsaris altus
Autor, vt auenas qui malè vsuit eda

DE LACTE BVTYRO CASE(
sale, oleo oliuarum, melle & ouis.
Caput XII.

Lac nocuum capiti est, putridis & febri-
bus, istud
Sed p̃star capræ, post ouis, inde boui.

De butyro.

Lac dabit aerei tibi condimenta butyri
Q̃d facit vt sapiant fercula cũcta tibi

De caseo.

Caseus ante cibum confert, si defluat
aluus,
Si constringatur, terminet ille dapes.

De eodem.

Caseus ad fundum stomachi bene fer-
cula trudit,
Vim digestiuam nec minus ille iouat.

De eodem.

Si nouus impinguat, siccat vetus, atta-
men ambo,
Et capiti & stomacho, pectoribusq́ue
nocent. *De eodem.*

Si stomachus languet, vel si minus appe-
tit ille,
Fit gratus stomacho, cõciliatq́; cibos.

De sale.

Exornat regum mensas sal, cætera vincit
Cõdimenta, cibos sal facit esse bonos.

De oleo oliuarum.

ue oleo lactuca quidem condita, saporem
ipidum præbet: molit & hoc stomachum. *De melle.*
pribus, stomacho frigenti, aptissima mella.
aua quidem, vt narrant, sunt magis apta gulæ.

De ouis quæ optima.

ula presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
uod bona sunt oua, paruula, longa, noua. *Oua tremula.*
lia pectus alunt, tussum sedantia raucam,
t durata time, nec diuturna placent.

SECVNDARVM
mensarum apparatu. Cap. XIII.

De malis.

da iuuant flammis agitata, at noxia ventri
Mala quidem neruis hæc nocuisse patet.

De pyris.

vacuum ventrem astringunt modò pyra repletum,
Soluunt, iliacam sed peperisse valent.

De persicis.

rsicca tenent ventrem, quæ mollia soluunt,
Ardēti stomacho sunt bene fida eadē,

De prunis Damascenis.

Prunaque conueniunt, quæ mittit
Damascus,
Namq; solēt duri soluere vētris
De prunis.

Astrictam soluunt aluum, sed prun
poscunt,
Prandia prima quidem, dum calo
se solet. *Cerasa.*

Acria confortant stomachum si sole
rusta
Cerasa, Lucullus quæ intulit Ital
De ficu.

Si noua sit: ficus uocua est: nam flux
apta
Narratur, siccæ ni sociata nuci es
Cydonia.

Ad finē mensæ confecta cydonia ps
Nam stomachi claudunt claustra
nigna tui. *Cydonia.*

Cùm tibi Cecropio confecta cyd
melle
Ponunt, vētrē claudere certē que
De auellana.

Pontica nux capiti nocet, & tardis
ventri est,
Maximè quæ vmbrosis nascitur in
rilis. *Arbuta sorba, mespila*

Arbuta, sorba tenent fluidos, & mes
ventres,
Si vacuus stomachus sumpserit
simul.

Amygdala.

uet & emollit, si dulcis, amygdala
amara est
Asperior, mensas nesciat illa tuas.

Pinea.

estina fouet, neruis, rubeoque lapillo
Subuenit, & Veneri pinea grata deæ
est.

De nuce communi.

ux caput obtundit, linguam conuul-
nerat, & nux
Pulmonē lædit, sed virus omne necat.

De castanea.

caput & vētres castanea fertur echino
Tecta superbire hæc nam calet igne
nimis.

De malis punicis.

Dulcia sunt madidi roris, sicci acria po-
ma,
Punica pulmoni hæc sunt mala, at illa
bona.

De malis punicis.

Acribus est gelidus, feruescens dulcibus
humor,
Dulcia gustantem peruomuisse volūt.

De vuis.

Quam nigram gustes, quæ sit tibi gra-
tior vua,
Nè ve inflet soles sit remorata duos.

De vua passa.

Passa iecur roborat, facit & quod fœtida
ventris.

Merda tibi nimium non grauæ p
dus erit.

De prunis syluestribus.

Frigida sunt, vomitumque tenent syl
stria pruna.
Multũ condẽsant vbera longa quo

Poma nerantia.

Omnibus ecce nerantia sunt gratissi
odore,
Dulcia confortãt, pectoribusq; fau

QVALITER ET QVAL
vinum pro sanitate custodienda bibendum. Cap. XIIII.

De modo bibendi.

Sæpe bibas, semperque parum, si viue
sanus.
Ipse cupis, pocla fraxina sunt bezoa

Quæ virtus sit vino.

Corda iuuant. vini calices, subitamqu
reportant
Lætitiam, vinum si moderate bibas.

Vinum quod optimum.

Sit tibi delectum vini præscribere tẽtas
Subrubeos primas crede tenere cados

De vino albo.

Hinc albo palmam tribuunt, sed maxi-
mè claro.
Aestatis mediæ nã noua musta vocẽt.

De forti vino.

Fortia disturbant, nimiumque fluentia
vina.

Sen-

nsus, corrumpunt ventriculumq́ue bo
num.
De musto.
pedit vrinam mustum, cit stercora
ventris,
Hepatis emphraxim destruit atq; bo-
nam. *De aqua.*
otus aquæ lædit ventrem, facit atque
cruores
Crudos, sic princeps Corduba quem
genuit.
De dulci vino.
unt nutritiua plus dulcia candida vina
Sed iecur obeurant, non bene tuta
gulæ.
De vino roris marini.
htisicis antidotum est vinum de rore
marino.
Cõfortat visum, cuncta venena fugat.
De vino boraginæto.
Dat tibi borago vinum quod curat amen
tes,
Cardiacam tollit, lætitiamq́ue facit.
De vino enulato.
Si bibitur, mouet vrinas ex enula, Bac-
chus,
Tussim compescit pectoribusq́; valet.
De vino ex hyssopo.
Ex hyssopo laticeo patientibus ecce ca-
tharrum.
Proscribunt, pectus mundificare
queunt.

De vino saluiato.

Saluia cum vino iecoris potata querel
Prodest, & purgat mẽstrua sola nim

Canon de vinis.

Ex herbis vinum caput ad, post fercu gustes
Ad iecur & renes, venter inanis am

DE RE TERTIA non naturali, quæ est motus & quies. Cap. XV.

Latonidis ni fortè cupit gustasse liqu res
Sanus, phyllirides pocula quæque t net.
Sedulus accingat corpus pro tẽporis vs
Hæc exercitium postposuisse velit.

Exercitij vtilitas.

Augens innatum recreat, quòd certè ca lorem,
Et gratam nostris viribus ad ipse.

Ante cibum ambulandum, post quiescendum.

Ante cibos igitur moderatis gressibu v
Cõuenit, à mẽsa, sed iuuat ipsa quie

Tempore æstiuo & hyemali quid.

Ambulet à cœna sole ingrediente leo nem,
Eligat & focũ, dum bene capra nitet
Quod motus valeat Peligni carmina va tis,
His verbis pandunt, quodve quies va leat.

Cer-

ernis, vt ignauum corrumpant ocia cor
pus,
Vt capiant vitium, ni moueant aquæ.
Quod caret alterna requie, durabile
non est,
Hæc reparat vires, fessaque membra Epist.
iuuat.

DE QVARTA RE NON naturali, somno & vigilia. Cap. XVI.

Excessus somni nocet.

Excessum somni fugiat, qui corpore
saluus
Esse cupit, morbos seu pepulisse graues.

Somnus sit septem horarum.

Et septem horarum somnum sufficere
credat,
Qui mentem & corpus corroborare
queat.
Longior humectat cerebrum, torpedine
corpus
Inficit, & frequens rheumata multi-
plicat.

Quando longior esse possit.

Ast prælibatas si quis cognouerit escas
Duras, tūc somnus longior esse potest.

Pronus & supinus lædunt.

Vt pronus lædit somnus, sic atq; supinus
In dextrā facilis, sed bene proficitur.

Neque vacuo, neque repleto stomacho dormiendum.

Et dormire sup vacuū mirificè ventrem

Lædit, repletum nec petit atq; sope
Primum virtutes nam destruit ecce be-
nignas,
Sed subeth aut phrenesim congene-
rat aliud.

Qui longo somno perfui queant.

Hos iuuat immensum somnus, quo
arida crassis
Nutrit, sed pingues plus vigillasse iu-
uat.

A mensa non dormiendum.

A mensa somnus caput aggrauat, & fac
illud
Rheumate farciri conuitiante iecur

Somnus pomeridianus nocet.

Cumque pari spacio collucent vespe
& ortus,
Abstineat somno, qui valuisse cupit

Crebræ vigilię damno sunt.

Et velut excessus somni mala damna mi-
nistret,
Sic vigilem nimium damna tulisse
patet:
In medio est igitur virtus, tenuere beati
Nam medium, medium densitat ipse
Deus.

DE REPLETIONE *& inanitione, quinta re non natu-rali. Cap. XVII.*

Lampade phœbea iam prętereunte leo-
nem,
Cūq; pares horas enthea libra tenet.

ut quando in tignis nidum suspendit hyrundo,
Is mariũ & pellex Attica plorat Itin.

Tempore ueris minuendus sanguis.

Incidere uenas, & ventrem soluere prodest.
Congenitus superet ne malè corpus humor.
At bene notandus situs est membri atq; figura,
Gaudent nam antidoto singula membra suo.

Cor stomachi per uomitum.

Cor stomachi vomitu purgandum est, pectore sano,
Tempore nõ gelido, sole nitente canẽ

Hepar per intestina purgatur.

Intestina volens proscribere, mittit hepar quod
Asimis, mictum sed bene gibbus amat.

Cerebrum per nasum.

Per nasum cerebrum purgatus, siue palatum,
Pectus per tussim, per leue pulmo sputum.

Intercutanea per sacrificationem.

Atque diaphoresi ferroque vel igne latentem.
Chymum pingamus, quem tenet ipsa cutis.

Bombi ventris non retinendi.

Ac olidos ventris bombos exire iu
mus.
Inclusi morbos qui generare solent

DE COITVS MODERAT
vtilitate. *Cap. XVIII.*

Coitus moderati commoda.

Spumigenæ Veneris quandoque ince
dia prosunt,
Si non excessus damna tulisse velit.
Nam tumidos renes curant, calor int
mus inde
Firmatur, multum sydereumq; capu
Expellit curas, iram cõtundit, amanter
Reddés audacem mox satiata Venus

DE BALNEIS,
& balneandi methodo.
Cap. XIX.

Thermæ malè affectis bonæ.

Balnea morbosum recreant sulphurea
corpus,
Ast eadem sanum pertimuisse velit.

Quando pingues & obæsi balneandi.

Corporis obæsi, vacuo si ventre saburra,
Sed tenues pleno rectè lauare solent.

Balneum gelidum & tepidum.

Si gelida ingrederis, roboras (mihi cre-
de) calorem.
Balnea, sed tepida sunt fugienda tibi.

DE FRICATIONE cum membra non mouentur. Cap. XX.

Frictio motum supplet.

a cunctis natura potens sapit, ægra, mouerit
Corpora cum nequeunt, frictio prompta subest.

Frictionis vtilitas.

Sensus quæ nutrix, calor ex qua crescit amicus,
Et firmat melius languida membra simul.

DE ACCIDENTIBVS animi, Sexta re non naturali. Cap. XXI.

Qui cupit Euboicæ vatis complerier annos,
Delicias tractet, gaudia, mille iocos,
Lætitias, risus, lados, dulcesque cachinnos.
Nam sanum exanimant ira, metusque graues.
Nodosas rerum causas, ac alta relinquat.
Necque velit mentem sollicitasse nimis.

Spiritus tristis exficcat ossa. Prou.

FINIS.

INDEX VERSVVM SIVE PRINCIPIORVM Cuiusque Capitis.

Prior numerus Caput, Posterior folium designat.

A

B

C

Ca-

Ex

Mo-

Sal-

S

FINIS.

